

ŞEHİR ve İRFAN

Ocak - Şubat - Mart - Nisan 2017 Sayı 4 / Aktüel - Hakemli Derği / ISSN: 2536-443X

Dosya Konusu: Şehir, Siyaset ve Referandum

Yrd. Doç. Dr. Levent BİLGİ: Osmanlıda Siyaset | Prof. Dr. Abdullah EKİNCİ: Urfa Siyaset Bilgelliği | Urfa Okulu Araştırma Merkezi: Osmanlı Döneminde Siyasi Partiler | Prof. Dr. Abdullah EKİNCİ - İsmail ASOĞLU: II. Meşrutiyet Yıllarında Urfa'da Cemiyetler ve Kulüpler | Mehmet KURTOĞLU: İbrahim Halil Çelik Röportajı | Av. Müslüm AKALIN: 1908-1977 Arası Seçimleri | Yrd. Doç. Dr. Ahmet İLYAS: Siyasal Hayatın İnşasında Urfa'da Seçimler | Prof. Dr. Abdullah EKİNCİ: Üç Tarz-ı Siyaset | Arş. Gör. İbrahim Halil TANIK: Urfa Basınında İktidar ve Muhalefet Çatışması | Mehmet KURTOĞLU: Üç Çizgi Üç Başkan | Prof. Dr. Abdullah EKİNCİ: Prof. Dr. Necmettin Cevheri ile Röportaj | Yrd. Doç. Dr. Şerif DEMİR: 9 Temmuz 1961 Anayasa Referandumu | Abdullah MENEK: 367 Garabeti ve 2007 Referandumu | Prof. Dr. Bilal SAMBUR: Demokrasi İçin Bir Dönüm Noktası 16 Nisan

Şehir Siyaset ve Referandum

Şehir Siyaset
ve Referandum
Şehir Siyaset
ve Referandum
Şehir Siyaset
ve Referandum

KARAKÖPRÜ BELEDİYESİ
ŞEHİR ve İRFAN
Araştırmaları Merkezi

ŞEHİR'DEN

Şehir, Siyaset ve Referandum

Sehir ve İrfan dergimizin üçüncü sayısını çıkarmanın sevincini yaşıyoruz. İlk sayımız “Şehir Kimliği” ile, Karaköprü ve Şanlıurfa kimliği üzerine bilgiler, belgeler ortaya koyduk. Şehir yazılarından tarihe, edebiyattan, kimliğe, sosyolojiye kadar zengin yazılar, röportajlar ortaya koyduk.

İkinci sayımızı ise hain 15 Temmuz darbe teşebbüsünden sonra “Darbeler” özel sayısı olarak hazırladık. Bu sayımızda farklı şehirlerden pek çok değerli akademisyenlerimiz, İslam tarihinden bu yana darbeleri akademik bir dille ele aldılar ve darbeler hakkında önemli bir doküman oluşturdular.

Bu üçüncü sayımızda Şanlıurfa Siyasetini ve Referandum’ları ele aldık. Arkadaşlarımız o alçak geceden hemen sonra çalışmalara başlayarak kısa sürede darbelerle ilgili en kapsamlı dergiyi ortaya koymuşlardı. Ve bizden sonra pek çok üniversite, belediyeler, sivil toplum kuruluşu sempozyum yapma ve dergilerinde darbeler konusunu ele aldılar.

Araştırma Merkezi ekibimiz, şimdi de Referandum kararı alındıktan hemen sonra, Şanlıurfa Siyaseti ve Referandumlar konusunu çalışmaya başladılar.

Bu sayımızda değerli akademisyenlerimiz Şanlıurfa’nın siyasi geçmişini, siyasi aktörlerini ele aldılar. Belgelerle Şanlıurfa’nın bilinmeyen siyasi tarihini ortaya koydular. Şanlıurfa’da siyasetin yüz elli yıllık geçmişini, sivil toplum kuruluşlarını, partileşmeleri araştırdılar. Siyasetin Şanlıurfa, Şanlıurfa’nın siyaset üzerindeki etkilerini değerlendirdiler ve siyasi tarihimize ışık tuttular.

Değerli akademisyen arkadaşlarımız, 16 Nisan Referandum’u vesilesiyle de tarihimizdeki referandumları değerlendirdiler. Bilmediğimiz yönlerini ele aldılar. 16 Nisan Referandum’una ışık tutmaya çalıştılar. Referandumlar ile ilgili önemli bir kaynak eser ortaya koydular.

Tüm bu geçmişi aydınlatan, geleceğe yol gösteren, yoğun, akademik çalışmaları, gündemi de takip ederek ortaya koyan Prof. Dr. Abdullah Ekinci ve Araştırma Merkezi ekibini tebrik ediyorum. İstanbul’dan Ankara, Şanlıurfa’ya kadar dergimize ülkemizin her köşesinden katkıda bulunan, bizlere takdirlerini bildiren akademisyen, düşünce ve siyaset insanlarına da teşekkürlerimi bildiriyorum.

Metin BAYDİLLİ

Karaköprü Belediye Başkanı

İRFAN'DAN

Sehir ve İrfan dergisinin üçüncü sayısının dosya konusu, “Şehir, Siyaset ve Referandum”. Türkiye’de yaşamak yeniliklere, farklılıklara, güzelliklere açık olmak demektir. Şanlıurfa siyaseten en renkli, en köklü şehirlerimizden biridir. Dosya konusunu siyaset olarak seçmemizin nedeni, Urfa kültür ve demokrasisini yeni nesillere aktarma isteğimizdir.

Geçen dergimiz “Darbeler Özel Sayısı” hakkında ülkemizin her yerinden çok olumlu geri dönüşümler aldık. Orta çağ, Osmanlı, Cumhuriyet ve 15 Temmuz’a kadar çok geniş bir yelpazede Darbeler Tarihi’ni uzman bir kadroyla yazarak Türkiye’de bir ilki başardık. Bu kadar kısa zamanda böyle kaynak bir eser oluşturan, ülkenin her köşesindeki yazar kadromuza, öncesinde ve sonrasında bizi teşvik eden bakanımız Sayın Faruk Çelik’e de özellikle teşekkür etmek istiyoruz.

Bu sayımızda şehir, siyaset ve referandum konularını ele alıyoruz. Bilindiği gibi Türkiye’de çok partili sistemle birlikte, sivil siyaset tarafından toplumsal hassasiyetlerin iktidara taşınması ve baskıcı devlet ideolojisinin ortadan kalkma ihtimali belirince, “halka rağmenci” aydınlar tarafından sivil hükümetleri zayıflatacak bir bürokratik vesayet sistemi, diğer deyişle bürokratik oligarşi tesis edildi.

Bu bağlamda MGK, AYM, YÖK, YAŞ, HSYK gibi “anayasal kurum” korumasına sahip vesayet kurumları oluşturuldu. 1982 Anayasasıyla, gerektiğinde vesayet varlığını en üst perdeden hissettirmek üzere, güçlü ve fakat demokratik hukuk devletinin gerektirdiği hesap verme sorumluluğuyla çelişen sorumsuz bir Cumhurbaşkanlığı makamı kuruldu. Bütün bunlar 10 yılda bir yapılan direkt veya indirekt müdahalelerle tahkim edildi.

Milletin mutlak iradesini hayata geçirmek amacıyla, ilki Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesine, ikincisi ise insan hak ve özgürlüklerinin hak temelli ve insan onuru esaslı bir içerikle anayasal teminatlara kavuşmasına imkân sağlayan 2007 ve 2010 yıllarında Anayasa değişiklikleri yapıldı.

TBMM’nde kabul edilen ve 16 Nisan’da milletın onayına sunulacak olan ve büyük bölümü “Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi” odaklı hükümler içeren Anayasa değişikliği paketi, bir anlamda siyaset sistemin vesayetten bütünüyle arındırılması temelinde son adımı oluşturuyor.

Hükümet sistemi değişikliğinin temel amacı bu çerçevede, demokrasi, insan hakları, hürriyetler, tam bağımsızlık ve hukuk devleti ilkesini güçlendirmektir. 1961 ve 1982 Anayasaları ile milli irade üzerinde tahakküm kuran ve bugüne kadar siyasete demokrasi dışı müdahalelerin odağı olan bürokratik vesayet yapılarının son kalıntılarını ortadan kaldırmaktır.

Bu sayımızın şehir ve siyaset bölümünde, 1808 Senet-i İttifak’tan 1980’lere Urfa’nın siyaset kültürünü şu prensiplerle inceledik:

1. Tarihsel, sosyolojik ve felsefi arka planını çözümlenmeye çalıştık.
 2. Meşrutiyet döneminde kurulan cemiyetlerin belgeler üzerinden değerlendirmesini yaptık.
 3. Çok partili hayatı yerel basın üzerinden ele aldık.
 4. 1908-1980 dönemi Urfa siyaset kültürü ve pratiklerini belgeler ve yerel yansımalar üzerinden değerlendirdik.
- Şehir ve İrfan ailesi olarak 16 Nisan Referandumunun tüm halkımız ve İslam âlemi için hayırlara vesile olmasını diliyoruz.

editör

İÇİNDEKİLER

06

Osmanlıda Siyaset
Yrd. Doç. Dr. Levent BİLGİ

18

Urfa Siyaset Bilgeliği
Prof. Dr. Abdullah EKİNCİ

32

Osmanlı Döneminde Siyasi Partiler
Urfa Okulu Araştırma Merkezi

44

II. Meşrutiyet Yıllarında
Urfa'da Cemiyetler ve Kulüpler
Prof. Dr. Abdullah EKİNCİ
İsmail ASOĞLU

52

İbrahim Halil Çelik Röportajı
Mehmet KURTOĞLU

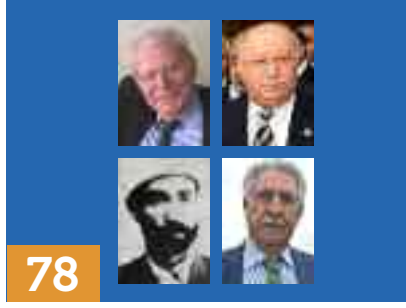
56

1908-1977 Arası Seçimleri
Av. Müslüm AKALIN

64

Siyasal Hayatın İnşasında
Urfa'da Seçimler
Yrd. Doç. Dr. Ahmet İLYAS

78

Üç Tarz-ı Siyaset
Prof. Dr. Abdullah EKİNCİ

84

Urfa Basınında İktidar
ve Muhalefet Çatışması
Arş. Gör. İbrahim Halil TANIK

96

Üç Çizgi ÜÇ Başkan
Mehmet KURTOĞLU

110

9 Temmuz 1961 Anayasa Referandumu
Yrd. Doç. Dr. Şerif DEMİR

126

Demokrasi İçin Bir Dönüm
Noktası 16 Nisan
Prof. Dr. Bilal SAMBUR

116

367 Garabeti ve 2007 Referandumu
Abdullah MENEK

106

Prof. Dr. Necmettin Cevheri ile Röportaj
Prof. Dr. Abdullah EKİNCİ

Ocak-Şubat-Mart-Nisan
2017/Sayı 4

**Karaköprü Belediyesi adına
imtiyaz sahibi**
Metin Baydilli

Genel Yayın Yönetmeni
Prof. Dr. Abdullah Ekinci

Editörler
Abdullah Ekinci (Prof. Dr.)
Levent Bilgi (Yrd. Doç. Dr.)

Yayın Koord. ve Sor. Yazı İşleri Md.
İsmail Asoğlu

Yayın Kurulu
Abdullah Ekinci (Prof. Dr.)
Kazım Paydaş (Prof. Dr.)
Ekrem Bektaş (Prof. Dr.)
Kaplan Üstüner (Prof. Dr.)
İbrahim Özcoşar (Prof. Dr.)
Levent Bilgi (Yrd. Doç. Dr.)
Hüseyin Günarslan (Dr.)
İsmail Asoğlu
Serkan Şenel
İbrahim Tanık

Hakem Kurulu
Mehmet İpçioğlu (Prof. Dr.)
Mustafa Demirci (Prof. Dr.)
Abdullah Ekinci (Prof. Dr.)
Ekrem Bektaş (Prof. Dr.)
Kazım Paydaş (Prof. Dr.)
Mehmet Önal (Prof. Dr.)
Mustafa Ekinci (Prof. Dr.)
Adem Ölmez (Prof. Dr.)
Kaplan Üstüner (Prof. Dr.)
M. Sait Şahinalp (Doç. Dr.)
Veysi Günal (Doç. Dr.)
Atilla Yargıcı (Doç. Dr.)
Necmettin Elmastaş (Doç. Dr.)
Levent Bilgi (Yrd. Doç. Dr.)
Halef Nas (Yrd. Doç. Dr.)
Şerif Demir (Yrd. Doç. Dr.)
Ahmet Kütük (Yrd. Doç. Dr.)
Abdunnasır Yiner (Yrd. Doç. Dr.)

Redaksiyon
Levent Bilgi-Emine Önder

Halkla İlişkiler
Ahmet Kaytan

Yayın Türü
Dört ayda bir yayılır

ISSN: 2536-443X

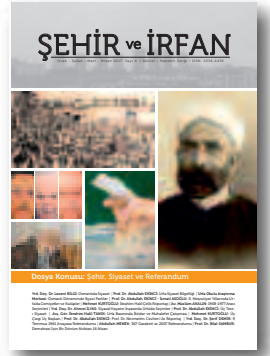
İletişim
sehirirfan@gmail.com - www.sehirveirfan.com
Adres: Çankaya Mah. 2015. Sk. No:5 Karaköprü /
ŞANLIURFA

Tasarım ve Uygulama: Grafinet Reklam

Baskı: Semih Ofset / ANKARA

Fotoğraflar: Urfa Okulu arşivi

Dergide yer alan akademik makaleler hakem onayından geçmiştir. Yayınlanan yazıların hukuki sorumluluğu yazarların aittir.

Osmanlıda Siyaset

Yrd. Doç. Dr. Levent BİLGİ

Siyasette kalbimi kaybettim. Bundan şikâyetçi değilim; kalbim kafama engel oluyordu, bundan böyle kafam, içim titremeden karar verecek.

Alfred De Vigny

GİRİŞ

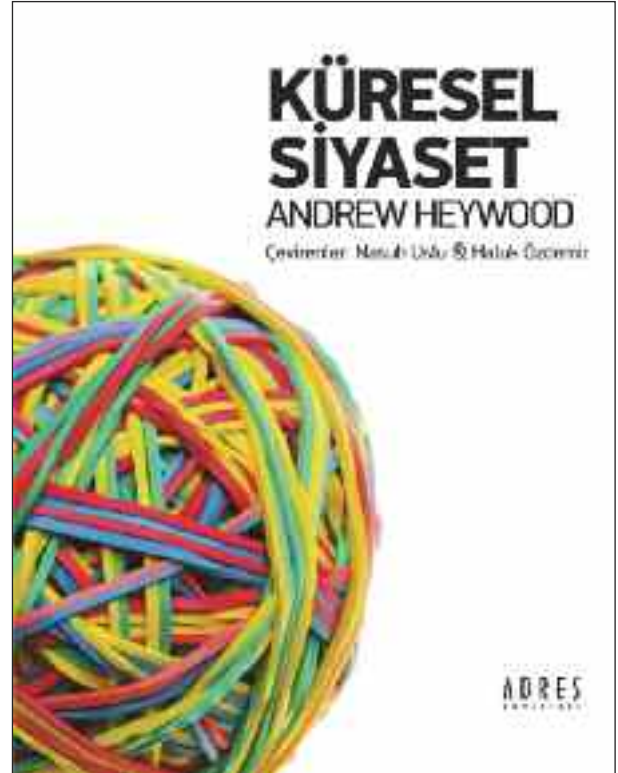
Fransız yazar Alfred De Vigny, “Siyasette kalbimi kaybettim. Bundan şikâyetçi değilim; kalbim kafama engel oluyordu, bundan böyle kafam, içim titremeden karar verecek.” diyordu.

İngiliz siyaset felsefecisi Thomas Hobbes’un deyişiyle ise modern anlamda siyasal temsil; yönetme hak ve yetkisine sahip, “gerçek” bir kişiyle onun yokluğunda bu yetkiyi kullanma izin ve hakkı kendisine gerçek kişi tarafından verilmiş olan “yapay” kişi arasındaki bir ilişkidir, yani bir yetki tescilidir. Böylece temsil ilişkisi, kendini yönetme hakkının kişinin kendisinde olduğu, fakat bazı pratik zorluklar dolayısıyla onu simgeleyen, onun yokluğunda bu yetkiyi kullanan, ona hesap vermekle yükümlü bir ikinci kişi aracılığıyla kullanılmasını ifade etmektedir. (Thomas Hobbes, Siyaset Felsefesi, Belge yay, s.34)

Andrew Heywood ise siyaseti şöyle tanımlıyor: “Siyaset, en geniş anlamda, insanların hayatlarını düzenleyen genel kuralları yapmak, korumak ve değiştirmek için gerçekleştirdikleri faaliyetlerdir. Siyaset akademik bir konu olmakla birlikte aslında hiç şüphesiz bu faaliyetin incelenmesidir. Bu çerçevede, siyaset, çatışma ve işbirliği olgularıyla karmaşık bir bağlantı içindedir. Bir yandan, rakip fikirlerin, farklı isteklerin, rekabet eden ihtiyaçların ve çatışan çıkarların varlığı, insanların beraberce tâbi oldukları kurallar hakkında hemfikir olmalarını beraberinde getirir; diğer yandan, insanlar bilirler ki, bu kurallar üzerinde etkili olmak veya onların yürürlükte kalmasını sağlamak için birlikte çalışmak, yani, Hannah Arendt’in siyasî iktidarı tanımlarken kullandığı ifadeyle, “elbirliği etmek” zorundadırlar. İşte bu nedenle, siyasetin temel özelliği, genellikle rakip görüşlerin ve birbiriyle rekabet halindeki çıkarların uzlaştırıldığı bir çatışmayı çözme süreci olarak tasvir edilir.

Ancak, siyaset, bu geniş anlamıyla, tüm çatışmaların çözüme kavuşturulduğu veya kavuşturulabildiği faaliyet olarak değil, bunun başarılmasından çok, bir çatışma çözme arayışı olarak düşünülebilir. Bununla birlikte, çeşitliliğin (hepimiz aynı değiliz) ve kıtlığın (talebi karşılamaya yetecek miktarda mal-hizmet asla olmayacak) kaçınılmazlığı, siyaseti insanlık durumunun zorunlu bir boyutu haline getirir.” (Andrew Heywood, Siyaset, s.21)

Bir başka konu da siyasal katılma kavramıdır. Siyasal katılma, vatandaşların (kişilerin) siyasî liderlerin verebilecekleri veya verdikleri kararları etkileyebilmek için giriştikleri, liderlerin seçilmelerine ve/veya seçildikten sonra alacakları kararları etkilemeye yönelik eylemlerinin tümüne verilen isimdir.

Yapacağın işler hakkında onlara danış.

Âl-i İmran, 159

Kısacası siyasal katılmanın amacı, siyasî liderlerin kararlarını etkilemektir. Siyasî katılmanın vasıtaları olarak da; seçim, partiler, meslekî ve içtimaî baskı gruplarının oluş turduğu oda, sendika, dernek, vakıf gibi müesseseler ile basın sayılabilir.

Heywood, Siyaset adlı eserinde siyaseti; hükümet etme sanatı olarak siyaset, kamusal işler (kamu meseleleri) olarak siyaset, uzlaşma ve mutabakat olarak siyaset, iktidarın ve kaynakların dağıtımını olarak siyaset olarak dört bölüme ayırmıştır. (age,s.23)

Osmanlı tarihinde bugünkü anlamında siyasi hayatımız 1876'nın Aralık ayında Kânûn-u Esâsinin ilânı ile başlayıp kesintilerle 1920 başlarına kadar süren yaklaşık elli senelik bir devri kapsamaktadır.

Osmanlıda merkezî bir meclisin ortaya çıkması ve yönetimde mihver makamına yükselmesinin, elbette Tanzimat sonrası gelişen hadiseler ve fikir akımlarıyla yakın ilgisi vardır. Evvela; dönemin yapısı içinde, bunda etkili faktörün Batılılaşma tartışması olduğu söylenebilir. Tanzimatın akabinde yaygınlaşan ve bilhassa, Avrupaya gönderilen veya firar eden Yeni Osmanlıların başlattığı tartışmalarla kuvvetlenen Batılılaşma düşüncesi, Batının yönetim tarzına ve müesseselerine dikkat çekiyordu. Batıda birkaç asırdan beri kurumlaşan parlamento olgusu anayasayla birlikte, giderek Batılılaşmacı ıslahat tartışmalarının merkezine oturtulmuştur.

1789 Fransız ihtilâl-i kebirî ile kuvvetlenen milliyetçilik cereyanı, Osmanlı birliğini tehdit ediyordu ve buna karşı Osmanlı münevver ve ricâli, Osmanlılık fikrini si-

yasî bir ideolojiye dönüştürmeye çalışıyordu. Bu birlik fikrinin tahakkuku için de, Osmanlı ülkesinde yaşayan bütün unsurların temsil edildiği, yani yönetime ortak edildiği bir merkezî meclisin teşekkülü gerekliydi. Nitekim Osmanlı meşrutiyet meclisleri halkın ve onun içindeki sosyal tabakaların temsilini değil, önce müslim-gayrimüslim ayırımına dayalı temsili, ardından gayrimüslim vatandaşların da etnik esaslı temsilini hedeflemiştir. Bunun sonucunda, mesela I. Meşrutiyet döneminde meclisteki gayrimüslim/müslim oranı Meb'usân' da 47/119, Âyan' da 11/36 şeklinde gerçekleşmiştir.

Avrupada kralın yetkilerini sınırlamak amacıyla kurulan ve savunulan parlamento, Osmanlı bürokrasisi (Bâb-ı Âli) ve aydınları tarafından aynı amaçla, yâni "değişen hükümdarlar karşısında değişmeyen müesseseler oluşturarak hükümdarın yetkisini sınırlama" düşüncesiyle savunulmuştur.

Ulemanın ehliyetli olanları bir meclis kurarak sultanın yetkilerini sınırlamayı Kur'ân'ın bir emri saydıklarından bu konuda ikna edici bir kamuoyu oluşturmuşlardır. "Weşâvirhum fil emr" (Âl-i İmran, 159 : Yapacağın işler hakkında onlara danış) ve "We emruhum şûrâ beynehum" (Şûra, 38: İşleri aralarında danışma iledir) âyetleri doğru yorumlanarak meclis fikri ve müessesesi sağlam bir temele oturtulmuştur. Bu ayetlerden mülhem; meşveret-i şer'iyye, meclis-i meşveret, meşrûtiyet-i meşrûa, icma-yı ümmet gibi tabirler kullanılarak genelde meşrutiyete ve özelde onun mihveri sayılan meclise hukûkî meşrûtiyet zemini sağlanmıştır.

I. Meşrutiyet

Kanûn-u Esasînin ilâmı (23 Aralık 1876)

Hukuk tarihimizde ilk anayasa olarak kabul edilen 1876 Kanun-u Esasisi aynı zamanda meşrutiyetin de hukukî teminatı sayılmaktadır. Mezkur anayasa, Server Paşanın başkanlığında 16 mülkiye memuru, 10 ilmiye mensubu, 2 ferik rütbeli asker ve 3 Hristiyan müteşaradan müteşekkil bir heyet tarafından hazırlanmıştır. Mithat Paşanın “Kanun-u Cedit” adını verdiği tasarıyla Sait Paşanın tercüme ettiği Fransız anayasası ve 1831 Belçika anayasası örnek alınarak Kanûn-u Esâsî taslağı hazırlandı ve Mithat Paşa başkanlığındaki Heyet-i Vükelâya sunuldu.

Anayasa hazırlıklarına bigâne kalamayan Osmanlı efkar-ı umumiyesinde şiddetli bir ayrışma ortaya çıktı. Ahmet Mithat Efendinin taktığı isimle hilafgirân ve tarafgirân arasındaki tartışmalar belki “nazenin hürriyeti ürkütüp istibdadın avdetine” sebep olacak kadar şiddetliydi. Tarafgirânın anayasaya niçin tarafgir olduğu az çok belli olmakla birlikte; hilafgirânın muhalefet sebebi aynı derecede mütecanis değildi.

Anayasada, insan hakları bir bütün olarak ve bütün halk için kabul edilmektedir. Halkın bütünü siyasal haklar bakımından eşit tutulmuş, kanun/hukuk önünde eşitlik prensibi kabul edilmiştir. Halkın yönetime katılması ve idareyi denetlemesi, meclisler yoluyla, yani parla-

menter bir sistemle sağlanmaktadır. Padişahın hak ve yetkileri sayılmış ve tahdit edilmiştir. Yasama, yürütme ve yargı fonksiyonları—organ olarak olmasa da—belirlenmiş ve alanları sınırlandırılmak istenmiştir.

Anayasanın epeyce tenkit edilen yönlerinden biri de, siyasi doktrininin olmadığı iddiasıdır. Hâlbuki cins ve mezhep farkı gözetmeden halkı devlet idaresine katarak yani halkın idareyi murakabesini temin ederek, dağılma eğilimi taşıyan tebaayı “menfaat birliği” etrafında toplamayı hedefleyen “Osmanlılık” fikri anayasaya sinmiş bulunmaktadır. Millî hâkimiyet prensibini getirmemesi ise, Osmanlı toplumunun milli bir bütünlük taşıyamamasıyla açıklanmaktadır.

Sonuç olarak; insafla hükmedecek olursak 1876/1293 tarihli Kanûn-u Esâsînin, bütün kusurlarına rağmen yine de ileri bir adım sayılması gerekir. Zira anayasal meşrutiyet için önemli dersler taşıyan bir tecrübeyi başlatmış ve aynı zamanda Osmanlı toplumunun nabzını ölçmeye yarayacak zengin bir tartışma zeminini hazırlamıştır.

Birinci Meşrutiyet Meclisi:

Meclis-î Umumînin kuruluşu, çalışmaları.

1876/1293 Anayasasının 42-80. maddeleri arasında düzenlediği merkezî meclise verdiği isim Meclis-i

Umumî olup iki ayrı meclisten teşekkül ediyordu. Âyan Meclisi de denilen Heyet-i Âyan ve Meb'usân Meclisi de denilen Heyet-i Meb'usân, Meclis-i Umumînin iki kanadını teşkil etmekteydi. Âyan Meclisinin (Md. 60-64) üyeleri ve başkanı doğrudan padişah tarafından seçiliyordu ve üye sayısı, Meb'usân Meclisinin üye tam sayısının üçte birinden fazla olmayacak şekilde sınırlanmıştı.

Anayasaya göre (Md. 65-80), Meb'usân Meclisi üyelerinin seçimleri gizli oyla yapılacak ve özel bir seçim kanunu çıkarılacaktı (Md. 66). Meb'us sayısı tespit edilmeyip her elli bin erkek nüfusa bir meb'us seçileceği öngörülmüş (Md. 65), Türkçe bilmeleri (Md. 67) gibi özel şartlar da getirilmiştir.

Haliç Konferansının zorlamasıyla, va'd edilen seçim kanunu çıkarılmadan ve daha anayasa bile ilan edilmeden seçimlerle ilgili emirler yayınlanmış ve seçim hazırlıklarına erken başlanılmıştır. Kanun çıkarılmadığından, sadece ilk seçimlere mahsus olmak üzere, 28 Ekim 1876 (10 şevval 1293) tarihli "Meclis-i Meb'usân Âzasının Suret-i İntihâbı ve Tayinine Dair Tâlimat-ı Muvak-kate" başlıklı bir genel seçim talimatnamesi hazırlanarak bu talimat mucibince seçimlere gidilmiştir. Bu talimata göre meb'us sayısı asgari 130 olacaktır. Hazırlanan bir cetvelde hangi vilayetin ne kadar meb'us çıkaracağı belirlenmiştir. Buna göre meb'usların 80'i müslüman, 50'si gayrimüslim olacaktır.

Seçim mevzuatı böylece hazırlanmış olmasına rağmen, gergin siyasî ortam sebebiyle tamamen uygulanamadı. Seçimlerde halk oy kullanmadığı gibi, iki derecelilik öngörülmesine rağmen müntehib-i sâniler (ikinci seçmenler) de belirlenemedi. Meb'us seçimleri Vilâyet meclisleri tarafından yapıldı. Tespit edilen 130 mebus sayısına erişilemedi ve meb'us sayısı 115'de kaldı (Müslim: 69, Gayrimüslim: 46). Bunun sebebi; Tunus, Mısır, Romanya, Sırbistan, Karadağ, Sisam, Umman, Necid gibi bazı vilâyetlerden, bir tek meb'usun

dahi gelmemesidir. Bu vilâyetler, içişlerinde bağımsız olmaları yüzünden Osmanlı meclisine kayıtsız kalmıştır. Zaten bir süre sonra, bütün bu eyaletler Osmanlı Devletinden tamamen kopmuşlardır.

Sayılan bu zorluklarla kurulan meclise, Sultanahmet'teki Darülfünûn binası tahsis edildi. Meşrutiyetin ilk meclisi, 19 Mart 1877 günü Dolmabahçe sarayının merasim salonunda yapılan resm-i küşadla, yani açılış töreniyle çalışmaya başladı. Meclisi açış konuşması Padişah II. Abdulhamid adına Ethem Paşanın tayiniyle Mabeyn baş katibi Sait Bey tarafından okundu. Bu konuşma metni, devrin dünya görüşünü de yansıtan bir ayna özelliği taşımaktadır.

Ethem Paşanın sadrazamlığı döneminde açılan meclis, Ahmet Vefik Paşa riyasetinde 28 Haziran 1877 tarihine kadar yaklaşık üç aylık bir süre çalıştı. 31 Mart tarihli Londra Protokolü 10 Nisan 1877'de reddedilip Ruslar savaş ilân edince, durumu iyice zorlaşan saray yönetimi, bu gerginlikte meclisin iyi çalışmamasını da fırsat bilerek meb'usları memleketlerinde mecburî tatile gönderdi. Ardından vilayetlere gönderilen bir "irade" ile, memleket meselelerine vâkıf, söz anlayan mebusların seçilerek gönderilmesi istendi. Bu "irade", ilk meclisin meb'usları hakkında gizli bir adem-i liyakat ithamı içeriyordu. İlk meclisin birinci çalışma dönemi işte meb'uslara karşı bu itimatsızlık beyanıyla sona ermiş oldu.

Birinci meclisin ikinci dönemi ise, 13 Aralık 1877-13 şubat 1878 arasındadır. Bu dönem mebusları da aynen birincide olduğu gibi seçilerek gelmişlerdir. Meb'us sayısı 56'sı müslim, 40'ı gayrimüslim olmak üzere 96'ya düşmüştür. Bu ikinci dönemde meb'uslar, birinciden daha zor bir zamanda, 93 Harbinin en şedit anlarında çalışmıştır. Meclisin, Plevne'nin düşmesinden üç gün sonra açılması hangi hissiyatla çalıştığını göstermeye yetecek bir durumdur.

Padişah II. Abdulhamid, meclisin ikinci dönem açılışında yaptırdığı konuşmada ilkinde benzer şekilde “Kanûn-u Esâsinin suret-i mükemmelede fiil ve nüfuzunu icra etmesi(nin) devletimizin çare-i münferid-i selameti” olduğunu belirtiyordu. Bu konuşma, padişahın anayasal meşrutiyete taraftarlığının ve inancının devam ettiğini gösteriyordu. Fakat padişahın meclise güvendiği kadar meclis padişahın yönetimine güvenmiyordu. Bunu, savaşın sorumluluğunu imalı bir biçimde padişaha ve hükümetine yükledikleri cevabî bildiriden öğreniyoruz. Bildiride “tebaa-i şâhanelerinin her suretle ibraz ettikleri fedakârlık nispetinde tedâbir-i siyasiye ve askeriyyede vesait-i icraiyyece de hakkı ile davranılmış olsaydı bugünkü günde mevkiimizin daha şanlı, şerefli bir halde bulunacağı vâzıhattan ise de ...” denilmekteydi.

Savaşın ve mağlubiyetin sorumlusunun arandığı gergin bir siyasî ortama girilmişti. Rus orduları Yeşilköy (İstanbul) önlerinde bekliyordu ve buna karşılık İngiliz

donanması da İstanbul’a gelmek üzere Çanakkale boğazını geçmişti. Bu bunalım karşısında padişah Meclis-i Meb’usani unutmış görünerek Yıldız Sarayında eski usul 43 kişilik bir meşveret meclisi topladı. Toplantıya devlet ricali ile birlikte Meb’usan Meclisi reisi ve üç meb’us da katıldı. Bu toplantı, meclis ile saray idaresi arasındaki gerginliği iyice su yüzüne çıkardı. Toplantıya katılan İstanbul meb’usu Astarçılar Kethüdası Ahmet Efendi yaptığı konuşmada, savaşın sevk ve idaresindeki başarısızlığı saraya yüklemeye kalkınca, bu nutuk bardağı taşıran son damla oldu. Padişah II. Abdulhamid “bundan sonra cedit Sultan Mahmut’un yoluna gideceğini” söyleyerek toplantıyı sona erdirdi.

Aynı gün, yani 13 Şubat 1878’de meclisin tatili için Meclis-i Vükelâ bir mazbata hazırladı. Bu mazbatada, meclisle hükümet arasında savaş sebebiyle bir kopukluk bulunduğu bahisle meclisin çalışmadığı vurgulanıyordu. Mazbatayı onaylayan irade-i seniyyede Padişah II. Abdulhamid “usul-ü meşvereti bizzat ve bilhassa tesis buyurduğu ve meclis çalışmalarını takdir ve memnuniyetle karşıladığı halde meclisi tatil etmek zorunda kaldığını” bildirdi.

Sonuç olarak, İ. Ortaylı’nın tespitiyle “bu meclisler (belediye ve vilayet meclisleri de dahil) tartışma, karar alma, yönetimi etkileme ve mahalli temsil ve seçim konularında imparatorlukta küçük görülemeyecek bir geleneğin yaşamasını ve güçlenmesini sağladılar. En azından demokrasinin kurum ve kuralları somutlaşarak toplumu “alıştırma” yönünde önemli bir birikim sağlandı. Bu sayede Türkiye bugün, yönetim ve rejim yönünden 150 yıllık bir meclis, tartışma, karar alma ve seçim geleneğine sahip ülkedir.”

II. Meşrutiyet

23/24 Temmuz 1908

Meşrutiyetin iki devresi arasına Sultan II. Abdulhamid'in otuz yıllık "istibdadı" girmiştir.

"Hürriyetin ilânı", "Temmuz inkılâbı" gibi isimlerle de anılan ikinci meşrutiyet 23/24 Temmuz 1908'de birincisi gibi yine Sultan II. Abdulhamid'in devr-i saltanatında ilân edilmiştir. Meşrutiyetin 1920'ye kadar sürecek on iki yıllık bu ikinci döneminde toplam dört genel seçim yapılmıştır. Sonucu bakımından önemli olan 1911 Ara Seçimini de sayarsak toplam beş seçimin yapıldığını söyleyebiliriz. Aşağıda, bu beş seçim hakkında kısa bilgiler vermeye çalışacağız.

31 Mart olayından sonra büyüyen muhalefet, mecliste 70 meb'usluk bir sayıya ulaşmış ve nihayet 21 Kasım 1911 tarihinde Hürriyet ve İtilaf Fırkası (Hİ) kurulmuştur. 1909'un Aralık ayında partileşen İttihat ve Terakki Cemiyetinin karşısındaki en büyük rakip bu parti olacaktır.

1911/1327 ara seçimi

İstanbul meb'usu ve Hariciye Nazırı Rıfat Paşa Londra Büyükelçiliğine atanınca ortaya çıkan boş üyelik için Aralık 1911'de yapılan ara seçimi; Hürriyet ve İtilafın adayı Tunuslu Hayreddin'in tanınmamış genç bir gazeteci olan oğlu Tunuslu Tahir Hayreddin Bey, İttihat

"Demokrasi" tarihimizden İttihat ve Terakki'nin "Sopalı Seçim"i

1908/1324 genel seçimi

1908'in Kasım-Aralık aylarında yapılan ilk genel seçimde, Osmanlı'nın Rum, Ermeni, Bulgar menşe'li vatandaşları (azınlıklar), müslüman çoğunluğun aleyhinde ittifak ederek İttihat ve Terakki Cemiyetine karşı bir cephe oluşturmuşlardır. Epeyce hareketli geçen seçimler İttihat ve Terakki Cemiyeti listelerinin zaferiyle sonuçlanmıştır. Henüz İttihat ve Terakki Cemiyetinin bile tam olarak partileşmediği bir dönemde 300'e yakın mebus Meclis-i Meb'usana girmiştir. Üye sayısı 281 olması gerekirken 275'te kalan mecliste daha sonra gelişen olaylar, grupları ve partileri belirginleştirecektir.

ve Terakki Cemiyetinin güçlü adayı Dahiliye Nazırı Memduh Bey'e karşı 195'e 196 oyla, yani tek oy farkla kazanmıştır. Bu olay İttihat ve Terakki Cemiyetinde büyük bir panik ve çözülmeye açmıştır.

Bu olay üzerine, Meclis-i Meb'usandaki çoğunluğu kaybetmekten korkan İttihatçılar, önce Kanûn-u Esâsî değişikliğine teşebbüs etmiş, başarısız kalınca da meclisi, daha önce değiştirilmesini istedikleri 35. maddeden yararlanarak feshetmişlerdir.

1912/1328 genel seçimi-sopalı seçim

Aralık 1912'de yapılan bu seçim, tarihimizdeki ilk

erken genel seçimidir. Dahilî ve haricî sarsıntılar içerisinde ve Trablusgarp savaşı esnasında yapılan bu seçim, tarihe “sopalı ve dayaklı seçim” adıyla geçmiştir. Bu isimle anılmasının sebebi, 31 Mart olayından sonra iki aylığına ilan edilip bu tarihe kadar uzayan ve ittihatçıların istibdadını kurup koruyan sıkıyönetim altında yapılmasıdır.

“Dipçik ve postal” gölgesi altında yapılan 1912 genel seçiminde, muhalefet bir bakıma meclis dışında bırakılmıştır. Sonuçta, fiilen 278 üyelik meclise (yasal tamsayı 286 idi) ancak 15 İttihatçı muhalifi meb’us girebilmiştir. Bu 15 üye de açıktan muhalif olmayıp bir kanuna red oyu verdikleri için “muhalif grup” sayılmaktadır.

Bu seçimin bir başka özelliği de azınlıkların ittifakının dağılmasıdır. Ermeniler ikiye bölünmüş, Hınçaklar Hürriyet ve İtilâfa, Taşnaklar İttihat ve Terakki Fırkasına dâhil olup destek vermişlerdir. Yahudiler İttihat ve Terakkiye, diğer azınlıkların ekseri Hİ’ye destek vermişlerdir.

Bu seçimle oluşan meclisin de ömrü uzun olmamış, iki buçuk ay sonra feshedilmiştir. Özellikle Eskişehir ve İzmir’de çıkan hadiselerle, Şeyhülislam Musa Kâzım Efendinin “Balıkesir ve mülhakatı ahalisine” gönderdiği Hİ aleyhtarını bildiri dönemin en çarpıcı olaylarıdır.

1914/1330 genel seçimi

Mayıs 1914’de yapılan bu genel seçim de yine İttihatçıların hâkimiyetinde yapılmış ve İTF’nin tek parti egemenliğini güçlendirmiştir. Nispeten uzun ömürlü olan bu meclis Birinci Harb-i Umuminin “çocukları ihtiyarlatan dağdağalı günlerinde” çalışmış ve 1918’de imzalanan Mondros mütarekesinden sonra feshedilmiştir.

1919/1335 genel seçimi

1919 yılının son aylarında yapılan bu seçim sırasında ittihat ve Terakki Cemiyeti son kongresini yaparak Teceddüt Fırkasına dönüşmüş ve bu fırka da İstanbul hükümetince feshedilmiştir. İttihatçıların bir kısmı Malta’ya sürülmüştür. Ülkenin büyük kısmı işgal altındadır. Buna rağmen İstanbul seçimlerinin çoğunu İttihatçılar kazanmıştır.

15 Mart 1920’de İngilizler İstanbul’u işgal etmiş ve hemen ertesi gün de meclise baskın yapıp bazı meb’usları tutuklamışlardır. Geri kalan meb’usların çoğu da

Anadoluya firar edince meclis 11 Nisan 1920’de feshedilmiş ve böylece yeni bir seçimin yolu açılmıştır. Aralık 1919 seçimleri Osmanlı tarihinin son genel seçimi olarak kabul edilmektedir.

Yukarıda özetlediğimiz meşrutiyet seçimlerinin tamamı, İntihâb-ı Meb’usan Kanununa göre ve hepsi de iki dereceli olarak yapılmıştır. Seçimlerde sadece erkekler oy kullanmıştır. Seçmen olmak için ayrıca, devlete doğrudan az çok vergi vermek ve “başkasının hizmetinde bulunmamak” gibi özel şartlar konulmuştur. Sonradan bu şartlara Türkçe bilme şartı eklenmiş, böylece seçme ve seçilme hakkı iyice sınırlandırılmıştır.

1912 yılında askerler için bir yasaklama getirilmiştir. Bu yıla kadar oy kullanabilen askerlerin siyasetle ilişkisini kesmek için bir Kanun-u Muvakkatla seçme ve seçilme yasağı konmuştur.

Seçimler, vilayetler çok geniş olduğundan, sancak birimine göre yapılmış ve her seçim dairesindeki 50 bin erkek seçmene bir meb’us düşecek şekilde uygulanmıştır. Osmanlı seçimlerinin tümü çoğunluk esasına göre iki dereceli olarak yapılmıştır. Nisbî temsil esasını savunanlar da bulunmuştur.

II. Meşrutiyet Seçimlerinden Renkli Tartışmalar

Bu dönem seçimlerinde yapılan tartışmalar toplumdaki gerginlikleri yansıtmaktadır. Bilhassa meşrutiyet basını takip edildiğinde bu konuda zengin bir malzemeye ulaşılmaktadır. Örnek olarak bazılarını hatırlatabiliriz:

-Milletvekili maaşları önemli bir tartışma konusuydu.

-Masonluk, zamanın deyimiyle farmasonluk suçlaması rakiplerini yıpratmanın önemli bir aracıydı.

-Azınlıklar ve etnik grup liderleriyle meb’usluk pazarlıkları âşikar bir şekilde yapılıyordu.

O zamanların siyasi üslubunu yansıtan bir örneği 1912 seçimi yapılırken Tevfik Fikret'te buluyoruz. Seçimlerdeki baskılara kızan Fikret; arkadaşı Hüseyin Cahit'e, Hüseyin Fasid, gazetesi Tanin'e de Cenin sıfatını yakıştırır.

Tevfik FİKRET

-Seçim propagandalarının önemli bir unsuru da temel atma törenleriydi. Bu törenlerin en çok ses getireni, 1912 seçimi öncesinde İttihat ve Terakki Fırkasının Selânik'teki yeni binasının temel atma merasiminde Cavid Bey'i konuşturması olayıdır.

-Propaganda nutuk ve yazılarında, küfür ve argo kelimelerine sık müracaat ediliyor, buna karşı "terbiye-yi ictimaiyemize uygun bir üslup" bulma tartışması öne çıkıyordu. O zamanların siyasi üslubunu yansıtan bir örneği 1912 seçimi yapılırken Tevfik Fikret'te buluyoruz. Seçimlerdeki baskılara kızan Fikret; arkadaşı Hüseyin Cahit'e, Hüseyin Fasid, gazetesi Tanin'e de Cenin sıfatını yakıştırır. Fikret'in hücumlarından İttihat ve Terakki

Cemiyeti' nin payına İrtikab ve Tedenni Çetesi sıfatı düşer. Tevfik Fikret bu halet-i ruhiyenin bir ürünü olarak sonradan Hân-ı Yağma şiirini yazacaktır.

II. Meşrutiyet devrinin bir başka renkli tarafı seçim sandığı ve sandık alayıdır. 1908 seçiminde İstanbul'da 500'den fazla ikinci seçmenin oy kullandığı, Matbaa-i Askeriye Müdürü Ziya Bey tarafından "pek san'atkârâne" yapılmış olan sandık devrin basınında bahse konu olmuştur.

Sandık alayı ise 1908'den sonra halkın kendiliğinden düzenlediği bir şenliktir. Bayram havasında geçen bu şenlik fener alayı, gelin alayı motiflerinin siyasi izdüşümü gibi görünmektedir. Bilhassa müntehib-i sanilere ait oy sandıkları, mahalleli tarafından süslü bir kağıt veya at arabasına konulurdu. Sandığa davul-zurna ikilişiyle mahalle esnafı ve eşrafı refakat ederek belediye binasına kadar götürülürdü. Bu sandık alayı özellikle İstanbul'da çok şaşalı olmaktadır.

II. Meşrutiyet Meclisi: Meclis-i Meb'usan

İkinci Meşrutiyet meclisi 1908-1920 arasında 4.5 yılı biraz aşan bir süre çalışmıştır. Çalışma dönemlerinin hepsi de fesihle sona ermiştir. Birinci dönem İttihat ve Terakki Cemiyetinin, ikinci dönem Gazi Ahmed Muhtar Hükümetinin (bu dönem meclisle hükümetin en çatışmalı dönemidir ve meclis çoğunluğunu elinde bulunduran İttihat ve Terakki Cemiyeti muhalefet konumundadır), üçüncü dönem (Mütarekede) Tevfik Paşanın, dördüncü dönem (Mütarekede) Damat Ferit Paşanın padişahla anlaşmaları sonunda fesihle son bulmuştur.

1908 Meclisi Mebus Sayısı: 275

Türk: 142

Arap: 60

Arnavut: 25

Rum: 23

Ermeni: 12

Musevi: 5

Sırp: 3

Ulah: 1

Meşrutiyet meclisi ilk olarak halkı mütecanis olmayan bir devletin meclisi olma görevini büyük zorluklar içinde yürütmeye çalışmıştır. Kozmopolit bir yapıya sahip olan meclisin en olumlu tarafı meb'usların hür ve serbestçe tartışabilmeleridir. 1908 Meclisinde 275 Meb'ustan 142'si Türk, 60'ı Arap, 25'i Arnavut, 23'u Rum, 12'si Ermeni, 5'i Musevi, 3'ü Sırp, 1'i Ulahtır. Bu, tam bir "Osmanlılık" tablosudur. Tablo sonraki dönemlerde de hemen hemen aynıdır.

Meclisin yapısında giderek büyük bir değişme yaşanmıştır. O da milliyetçilik (kavmiyet fikri) alanında olmuştur. Türk olmayan meb'uslar tüm millet-i Osmaniyenin değil, seçildikleri bölgelerin temsilcileri olmuşlardır. Bu yoldan millî temsil (umumi vekâlet) teorisi yerine emredici etnik vekâlet müessesesi doğmuş ve zeminin hararetiyle hızla gelişmiştir.

Bu durum, 1912'den sonra açıkça ortaya çıkmamış olmakla birlikte derinden hissedilmiş ve münferit olaylarda kendini göstermiştir. Meselâ; Girit konusunda Rum meb'uslar, Ermeni menfaatlerinde Ermeniler, Arnavutluk olaylarında Arnavutlar ilk tepkiyi vermektedir. Fakat yine de Osmanlılık hep savunulan ortak bir fikir olmuştur. "Osmanlılık" fikri, Osmanlı Devletinin bir etnik unsurlar birleşmesine (ittihâd-ı anâsıra) dayandığı tezinden hareketle, her kavmi barış içinde bir arada yaşama amacıyla yapısal bir birim sayan siyasi bir formül olarak savunulmuştur.

Meşrutiyet meclisi bu özellikleriyle, hızlı bir siyasallaşma ve siyasi katılma sürecine damgasını vuran önemli müessese olmuştur. Meclis, Osmanlıya has bir gelişim göstermiş ve batılı anlamda sağ-sol ayrımları onda hiçbir zaman geçerli olmamıştır.

Meclis-i Âyan (Heyet-i Âyan)

II. Meşrutiyet Âyanı, sağ kalan eski iki üye ile otuz yeni üyenin birleşmesinden oluşmuş ve görev yapmıştır. Aslında üye sayısı Meb'usanın 1/3'ü kadar yani 90'dan fazla olması gerekirken bu sayıya hiçbir zaman ulaşamamıştır. Meb'usan buna pek taraftar olmadığından Âyan sayısı 1909'da 44, 1910'da 48, 1911'de 58, 1914'te 48 olarak kalmıştır.

Âyan, yürütme-meb'usan sarkacında çalışmıştır. Kabine ve Meb'usân İttihatçıların elinde olduğundan pek fazla bunalım çıkmamıştır. Ancak Âyan siyasal sorunlarda hakem rolü de üstlenememiştir. Bazen kabine bazen de Meb'usan lehinde görüş bildirmiştir.

Değerlendirme

Bütün kusur ve noksanlarına rağmen Osmanlı seçimleri ve meclisleri Cumhuriyet devrine önemli bir tartışma, müzakere ve meşveret tecrübesini miras bırakmıştır. Bu miras memleketimizin çoğulcu siyasî hayatına önemli katkılar sağlamıştır. Dolayısıyla siyasî temsil ve siyasî katılma kavramlarının bizim toplumumuzda ve siyaset kültürümüzde neye tekabül ettiğini tespit etmek, bizim sadece ana duraklarını özetlediğimiz bu mirası, yani meşrutiyet olaylarını doğru okumaya bağlıdır. Toplumumuz parti, seçim, meclis, hür basın gibi pek çok demokratik kurum ve kuralla bu dönemde tanışmıştır. Bu sayede -kesintilere rağmen- Türkiye bugün demokrasiden vazgeçemeyen bir noktaya ulaşmıştır.

Ortada yine de cevaplanmayı bekleyen bir soru durmaktadır. Bu ülkede demokrasi neden sık sık kesintiye uğramaktadır? Sorunun cevabı uzun olmakla birlikte bu konuda dönemin önemli aktörlerinden Bediüzzaman'ın veciz ve belîğ bir "cevabına" müracaat edebiliriz. Münazarat'ta "Efkârı teşviş eden, hürriyet ve meşrutiyeti takdir etmeyen kimlerdir?" sorusuna verdiği cevap, hem meşrutiyete hem de günümüze ışık tutuyor.

Aslında, menba'-ı saadetimiz olan meşvereti, yani meşrutiyeti inciten Bediüzzaman'ın ironi taşıyan hakikatli tespitiyle; "cehâlet ağasının, inad efendinin, garaz beyin, intikam paşanın, taklid hazretlerinin, mösyö gevezeliğin taht-ı riyâsetlerinde, insan milletinden bir cemiyettir." (Münazarat, s.47) Bu cemiyetin mensupları ise medar-ı ibret özellikler taşımaktadırlar.

"Benî-beşerde ona intisab eden; bir dirhem zararını bin lira milletin menfaatına feda etmeyen; hem de menfaatını ızzar-ı nâsta gören; hem de muvâzenesiz, muhâkemesiz mana veren; hem de meyl-i intikam ve garaz-ı şahsîsini feda etmediği halde, mağrurâne millete ruhunu feda etmek davasında bulunan; hem de beylik veya tavâif-i mülûk mukaddemesi olan muhtâriyet veya istibdâd-ı mutlak mânâsında bir cumhuriyet gibi gayr-ı mâkul fikirlerde bulunan; hem de zulüm görmüş, kin bağlamış, hürriyet ve meşrutiyetin birinci ihsanı olan af ve istirahat-ı umûmiyeyi fikr-i intikamına yediremediğinden herkesin âsâbına dokundurmakla, tâ heyecana gelip terbiye görmeye teşeffî isteyenlerdir." (age, s. 48). Bediüzzaman'ın bu cevabı "mason ve dönmelerin ve bolşevizmi isteyenlerin cemiyetinden haber vermek içinde, bir çeyrek asır istibdad-ı mutlakla hükmeden bir hâkimiyeti gaybî ihbar eden" bir cevaptır.

Buradaki ihbar-ı gaybinin ne kadarlık bir istikbale baktığı konusu, zamanın tefsirine ve muhatapların zekâvetine bırakılmıştır.

Demokrasinin kesintiye uğramaması için en başta, kamuoyunun onu koruyacak bir kıvama kavuşması zârurîdir. "Cehâletle hukukunu (haklarını) bilmeyen bir milletin, (başındaki) ehl-i hamiyeti dahi müstebit edeceğine" (age, s.28) unutmadan; demokrasinin üç müthiş düşmanı olan cehâlet, zaruret ve ihtilafa karşı, mârifet, sanat ve ittifak "silahlarına" müracaat etmek gereklidir.

Hikayeye göre, Körler Ülkesi isimli bir ülkede yaşayan bütün insanlar kördürler. Etraflarındaki güzelliklerden habersiz kendilerine göre bir hayat tarzı geliştirmişlerdir. Günün birinde gözleri açık bir insan dünyaya gelir ve büyüdükçe etrafındaki güzellikleri fark etmeye başlar. Çevresindeki insanların nasıl olup da bunları görmediğine şaşırılmış bir halde yavaş yavaş güzellikleri onlara da anlatmaya çalışır. İlk olarak onu duyanlar, buna pek önem vermezler ve onun hayal kurduğuna inanırlar. Ancak gün geçtikçe bu gözleri açık adamın anlattıkları kulaktan kulağa yayılır. Sonunda yakınları onun ciddi bir hastalığa yakalandığına kanaat getirip yine kendileri gibi kör olan doktorlara götürürler. Adamın anlattıklarını doktorlar da dinlerler ve ilk defa duydukları bu bilgileri veri olarak kabul edip aralarında bir "konsültasyon" yaparlar. Konsültasyonun sonucu, hasta yakınlarına bildirilir: Hastanın gözleri bozulmuş ve "dikilmesi" gerekmektedir. İttifakla alınan bu karar uygulanır ve gözleri açık adamın gözleri cerrahi bir müdahale ile "dikilir".

Kıssadan alacağımız hisse ile sözümüzü bitirelim: Hak ve hürriyetine düşkün olanlar gözlerinin "dikilmesine" izin vermezler vermemeliler.

Urfa Siyaset Bilgeliği

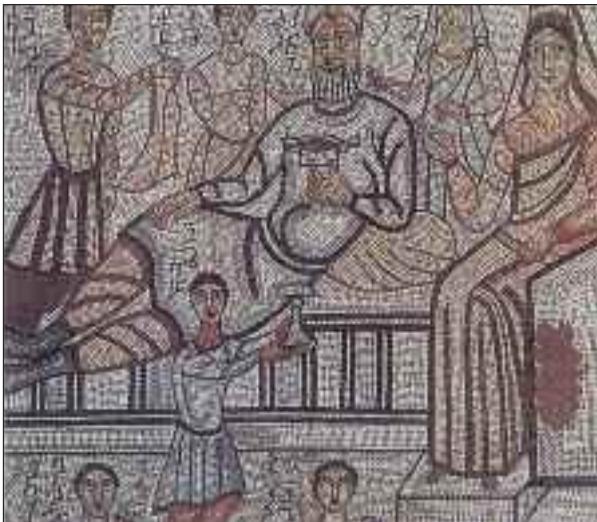
Prof. Dr. Abdullah EKİNCİ

“

18. yüzyıldan başlayıp-1946 yıllarına keskin bir şekilde devam eden, Urfa'nın kayıp yılları olarak tanımladığımız dönemin çözümlenmesi; düşünce üretimi zayıflamıştır. Sosyal, ekonomik ve kültürel gelişmeler ne kadar güçlü olursa olsun, bu gelişmeleri anlayacak, inceleyecek ve ileriye dönük olarak yol gösterecek, sağlıklı düşünce üreten bir elit ortaya çıkmazsa hiçbir gelişme sonuç vermez.

”

Urfa'da siyaset, şehir hayatının tüm alanlarını kuşatmasına rağmen bireyin sosyokültürel gelişimindeki yeri tartışmalıdır. Kentin köklü bir tarih ve kültürel kodları olmasına rağmen belirgin ideolojik kodlar oluşmadığı gibi kontrollü bir muhakemeye ile ideolojiler terbiye edilmeye çalışılmıştır. Şehir, tarih boyunca apolitik bir görüntü sergilemiş görünmekle birlikte bir alt akıntı olarak “bilgili” bir siyaset stratejisi hep ola gelmiştir. Antikçağlardan beri, dönemin süper güçlerine komşu olan Urfa; kendine ait bir stratejisi hep olmuştur. Urfa Jeopolitik konumu gereği; Roma-Pers, Bizans-Sasani, Haçlı-Selçuklu/Eyyübi ve Memluklu-Osmanlı devletlerinin tampon bölgesidir. Tarih boyunca Urfa'da, coğrafi konumu gereği, güç odaklarının gücüne göre hamle geliştirme becerisi ve pratiği hep üst seviyede gerçekleşmiştir.

Şehir, ilkçağ ve ortaçağlarda tepkisini âlimane çabalar gösterip, ayakta kalmayı ve tahrip olmaktan kurtulmayı başarmıştır.

Osmanlı döneminde Urfa, rahatsızlıklarını eyalet merkezlerine (Rakka/Halep/Diyarbakir) ve payitahta dilekçeler yazarak ifade etmiştir. İmparatorluğun çalkantılı dönemleri ile çok partili dönem öncesi ve sonrası Urfa, siyasi refleksini apayrı bir noktaya taşımıştır. Bu anlamda Osmanlı imparatorluğun çalkantılı dönemlerinde cemiyetler kurarak siyasi refleksini şekillendirmiştir. Çok partili dönem sonrasında ise dernekleşerek varlığını ve bağımsız adaylar çıkararak tepkisini göstermiştir. Demokrasinin bugünkü haliyle, yani bireysel, eşitlikçi yönüyle ortaya çıkışı 19. yüzyıla rastlar. Kemal Karpat, bu tarihin, modern orta sınıfların kimlik kazanmasına, devlet aygıtının toplumun ve kişinin hizmetine girmesine aynı zamanda akılcılığın topluma hâkim olmasına denk düştüğünü ifade eder.¹ Urfa orta sınıfın kimlik oluşturması ve rasyonalitenin şehirde görünür olmasının geçmişi, Osmanlı demokrasi kültüründen daha eskidir, yani 1808 Sened-i İttifak öncesine dayanır. Örneğin Selevkoslar döneminde Urfa'da şehir meclisi yer almaktaydı. Edessa, her ne kadar bir krallık idiyse de, bu kralların her konuda mutlak hâkimiyet iddia etmediklerini görüyoruz. Son söz kralın olması kaydıyla yetkisini, istişare meclisinde kararlaştırdığı konuyu icra etmede kullanırdı. Edessa kralları, şehri muhtemelen kabile reisleri gibi, bir yaşlılar meclisi aracılığıyla yönetmişlerdir. Segal saray erkânını “bağdaş kurarak oturanların şefleri” olarak tanımlar.² Meclis üyeliği babadan oğula geçmekteydi ve mecburiydi.³

Bu meclis üyeleri, normal vatandaştan ayıran bir takım ayrıcalıklara sahipti. Bunlarda biri “Tiara”dır. Yani Serpuş takma özgürlüğü.⁴ Tiara, ipekten yapılmış bir başlıktır. Şerpuş takma bir soyluluğun göstergesi idi.⁵ Bu kralın meclisinde oturma şerefine nail olanlar tarafından paylaşılan bir şerefti. Bu şerefe sahip olanlar meclislerde oy kullanma ve önerilerde bulunma haklarına sahipti.⁶ Şehrin meclis üyeleri aynı zamanda kentinde asilzadeleri idi ve krallık sarayına yakın otururlardı.⁷ Şehrin mahalleleri arasında bir statü farkının olmasında, kraliyete yakınlığın önemsenmiş olduğunu göstermektedir. Bugün bile bu sosyolojik bilinç, bilinçaltında var olup gündelik hayatta tüm netliğiyle görünmeyen kentin derin kültürüne göndermede bulunur.⁸ Antikçağ’da Urfa orta sınıfı: Urfa’daki siyasi, idari, sosyal ve iktisadi hayata yön veren önemli bir dinamik olan kentin “özgür şehir halkı”dır. Bu grubun içinde taş ustaları, heykeltıraşlar, mozaik ustaları (ressamlar), kuyumcular, naccarlar, din adamları ve eğitmenler vardı.

Yönetimde vali imparatoru temsil ederken, şehir halkını da şehrin ileri gelenlerinden oluşan “Boula” veya “Curia” denen şehir veya belediye meclisi temsil etmekteydi. Şehir konseyi krallık döneminde de var olan “özgür insanlar meclisi” olarak ifade edilir. Bu anlamda şehir meclisinin izlerini İslamî dönemde de görmek mümkündür. Halife Mansur şehrin surlarının yıkımı konusundaki emirlerini “mahallin yaşlıları ve ileri gelenleri” ne vermiştir. Surlar yeniden aynı insanlardan toplanan paralarla inşa edilmiştir.⁹ Ortaçağ kaynakları,

Ortaçağ boyunca Urfa’da, gayri resmi şehirden kendilerini sorumlu gören bir eşraf grubu hep ola gelmiştir. 1808 Senedi-i İttifak ve Tanzimat fermanı akabinde Meşrutî idare ile başlayan serbestiyet ortamında “Urfa’nın siyaset refleksi” kullerinden tekrar dirilir ve görünür olur.

Selçuklu komutanı Bozan Beyin şehri kuşatmasında şehir yöneticisi ve 12 kişiden oluşan şehir meclisi üyelerinden bahsederler.¹⁰ Kaynaklarımız Baudouin’e gelen heyetin Urfa hükümdarı Thoros namına ziyaret ettiğini belirtirler. Anonim Süryânî vekayinâmesi’nde Thoros’un haçlı reislerinden Goedefroi de Bouillon’a müracaat ederek Urfa’ya gelmesini talep ettiğini ancak Godefroi’nin, kardeşi Baudouin’i gönderdiğini anektodunda da¹¹ Baudouin’i Urfa’ya davet eden asıl unsurun şehrin eşrafı olduğu ifade edilir. Işın Demirkent Albertus Aquensis’e atfen bu şehir eşrafı ile ilgili olarak; “On iki kişiden oluşan istişare heyeti”, “on iki senatör” ve “senato” tabirlerini kullandığını belirtir.¹² 1098 yılı ocak ayında Baudouin Tell-Bâşir’de bulunduğu bir sırada, Urfa’dan bir elçi heyetinin gelip onu şehirlerine davet ettiğini görüyoruz.

Urfa piskoposu ile şehrin eşrafından 12 kişiden müteşekkil olduğu bildirilen bu heyet, Baudouin'den şehirlerini civardaki Türk beylerinin akın ve taarruzlarından korumak üzere Urfa'ya gelmesini rica ederler. Ortaçağ boyunca Urfa'da, gayri resmi şehirden kendilerini sorumlu gören bir eşraf grubu hep olagelmıştır. Şehir eşrafının görünür olması 1808'de başlar. Çünkü, 1808 Senedi-i İttifak ve Tanzimat fermanı akabinde Meşrutî idare ile başlayan serbestiyet ortamında "Urfa'nın siyaset refleksi" küllerinden tekrar dirilir ve görünür olur. Vilayet meclisleri ve bilhassa 1876 Anayasası hükümlerine göre kurulan Mebusan meclisleri, II. Meşrutiyet, Milli Mücadele ve sonrasında 1. ve 2. Meclis seçimleri ile siyaset bahar mevsimine dönüşmüştür.

Osmanlı Dönemi Urfa'da Orta Sınıf

İslam toplumlarında 19. Yüzyıl öncesi şura (meclis-kurul), meşveret (danışma-tartışma), icma (ulemanın düşünce birliği ve bunun mutlak doğruluğu) ve cumhur (halk) gibi modern demokrasi ile uygunluk gösteren kavramlar olmasına rağmen ilk dönemlerde demokratik bir yapı oluşmamıştır. Demokrasi, ancak ondan manen ve maddeten yarar bekleyen, manen kendi dünya görüşünü ifade eden ve onun uğruna düşünce üreterek mücadeleyi göze alanlar sayesinde gerçekleşebilir. Osmanlı'da ve Türkiye demokrasinin gelişiminde orta sınıfın mücadelesi veya katkısı göz ardı edilemez. Osmanlı ve Türkiye orta sınıfı, Batı'nın burjuva olarak tanımladığı orta sınıfın aksine daha çok Osmanlı kültürel mirasını değerlendiren ve Türkiye'de demokrasinin gelişiminde birinci derecede etkili olan kesimdir.

Osmanlı'da özel mülkiyet, kişilerin ev, dükkân ve toprak sahipliğiyle daima mevcut olmuştur. Meslekler ve ticaret, geniş çapta özel teşebbüs kurallarına ve değer

ölçülerine uygun olarak gelişmiştir. Merkezi idare gerek miri arazinin dağıtımında ve gerekse işletilmesinde Müslüman ve gayrimüslimin yerli halkın ileri gelenlerinin yardımından istifade etmiştir. Tımar, devletin ve özel kişilerin ortak yürüttüğü bir ekonomik faaliyetti. 16. Yüzyıldan sonra tımarın yerine geçen çiftlik ve malikâne sistemleri arazi, işletmesini kişilerin emrine doğrudan vererek, bilmeden ve istemeden yeni orta sınıfın doğuşuna yol açmıştır.¹³ 17. Yüzyılın sonlarına doğru yerli halk arasından zenginleşen ve o ölçüde eğitim sahibi olanların sayısı artmıştır. Mülkiyet esasına dayanan bu orta sınıf içinde ulema, devlet memurları, sipahi aileleri, emekli askerler gibi daha başka sosyal gruplar da yer alıyordu. Bu grupların devlete bağlılığı 16. Yüzyılın sonuna kadar oldukça fazlaydı, çünkü bu orta sınıflar (gayrimüslimler dâhil) devletin bir çeşit memuru, hatta küçük ortağı idiler. Bu süreçte kırsal ve şehrin ileri gelenleri sayılan grupları, hem ekonomik alanda, hem de günlük hayatta birçok ödevi üstlenerek yerel otoritenin gerçek sahibi oldular. Görünürde halk ve ileri gelenler sancakbeylerini amir olarak tanıyorsa da, bu amirlerin emirlerini yerine yetiren, değiştiren ve bazen uygulamayacak kadar güç sahibi olanlar, yerli idarecilerdi. Köyler ve şehir mahalleleri ise Müslüman ve gayrimüslim kendi seçtikleri başlangıçta imamlar daha sonra muhtarlar, kocabaşılar tarafından yönetilirdi. 17. Yüzyıla birlikte okuryazarlığın ve basılan kitapların sayısında bir hayli artış olurken Urfa, bu artıştan pek de nasibini almamıştır. Osmanlı 18. yüzyılda, 1703-1730 arası erken kapitalizme uyma gayreti vermişse de bir sonuç elde edememiştir. Benzer bir durum da Urfa içinde geçerlidir. Modern eğitime ayak uyduramayınca, folklorik kültür ile geleneksel kültürün öğelerine sarılmayı çıkış olarak görmüştür.

18. Yüzyıldan itibaren Osmanlı dönemi Urfa'sında artık Nabi çapında entelektüellerin görülmemesi nedenleri arasında, Urfa medreselerinin Ortaçağ'daki ihtişamlarından eser kalmamış olmasıdır.

18. Yüzyıl boyunca merkez ve taşra bürokrasisi ile yerel orta sınıf arasında artan gerginlik yer yer isyan şeklinde kendini gösterirken, söz konusu durum, Urfa'da dilekçeleri eyalet merkezleri ile payitahta gönderme şeklinde kendini göstermiştir. Taşra halkı, kendi yerel liderleri etrafında toplayarak onların hem güçlerini artırdı hem de merkezi devletin bürokrasisine karşı cephe almalarını sağladı. Halk desteğine güvenen ve idare ettikleri miri (devlet) araziye sahip çıkan ayanlar, sayıları arttıkça, merkezi bürokrasiye meydan okuyarak, idare ettikleri miri arazinin mülkiyetinin kendilerine devredilmesini istediler. Hak ve özgürlükler anlamında, ülkemizde devlet karşısında kişilerin hak ve özgürlüklerinin iktidar tarafından kabul edilmesi 1808 tarihli *Sened-i İttifakla* başlamıştır. II. Mahmud (1808-39) Sened-i İttifak ile Ayanın istediklerini gerçekleştirdi. Bu nedenle Türkiye'de demokrasiye giden yolu ayanın açtığını söylenebilmek. II. Mahmud merkezîyetçiliği güçlendirmek adına 1815'te Ayan avına, 1826'da ise yeniçerilerin ortadan kaldırılmasını sağladı. II. Mahmud'un ıslahatlarıyla yeni bir toplumsal yapı oluştu. Bu sınıfın, bir ayağı geçmişte diğer ayağı yeni bir gelecek istiyordu. Oluşan bu orta sınıf, II. Mahmud'un kurduğu "modern" okullarda yetişen bürokrasi, kendi rejimini kurup ona sahip olmak istiyordu. Kemal Karpat'ın Osmanlı demokratik kültürünün olmazsa olmazı olarak gördüğü, modern orta sınıfların kimlik kazanması ve akılcılığın hâkim olma durumu, taşrada örneğin Urfa'da pek de karşılık bulmamıştır. Urfa'nın geleneksel eğitim pratiği ile köklü bir folklorik gündelik yaşamı, hayatın her alanını kuşatmış-

tır. Bu dönemde şehre entelektüel birikimi sağlamaktan yoksun, sıbyan mektepleri, rüştiye okulları, Ortaçağ'daki ihtişamlı Urfa medreselerinden çok uzaktır. Sıbyan mektepleri; 1838'de Umûr-i Nâfia Meclisi'nde mektepler için hazırlanan bir lâyhada mektepler küçük ve büyük olmak üzere ikiye ayrılmış, küçük mahalle mekteplerinde hece ile iki hatim indirilmesi; büyük mekteplerde (Sınıf-ı sâni) ise kulak dolgunluğu olması için Türkî inşâ, Tuhfe, Subha-i Sıbyân gibi eserlerin ve Birgivi'nin akâid risâlesi, ahlak risâleleri, hat ve hitâbet okutulması öngörülmüştü.¹⁴ Urfa'daki Sıbyân mektepleri hakkındaki ilk bilgilerimiz, 1646'da şehri ziyaret eden Evliya Çelebi'nin seyahatnamesinde yer alır.¹⁵ Urfa'daki câmi ve medrese sayısı göz önüne alındığında küçük mescitler hariç, çoğu câmi ve medresenin bünyesinde bir Sıbyân Mektebinin bulunduğu anlaşılmaktadır.¹⁶ Halep Vilayet Salnâmeleri'ne göre 1868'de Urfa merkez kazasında 21, 1869'da 34, 1871'de yine 34 Sıbyân Mektebi'nin varlığı bilinmektedir.¹⁷ Maarif Nezaretince gönderilen H. 9 Muharrem 1290 (M. 9 Mart 1873) tarihli bir yazıda; Urfa Mektebi Rüşdiyesi'nde az olan talebe sayısının artırılması için mahalli Sıbyân mekteplerinden rüştiyeye devam etmeyen öğrencilerin teşvik edilerek çocukların rüştiye mektebine devam ettirilmeleri istenmiş böylece sıbyân mektebi sonrası eğitimin sürdürülmesi amaçlanmıştır.¹⁸ H.1299 (1882) tarihli Halep Vilayet Salnamesine göre Halep vilayet okulları içerisinde Urfa'da toplam gayrimüslim okul sayısı 20 tane olup; öğrenci sayısı 1.140'tır. Buna karşılık Müslüman okul sayısı 54 olup öğrenci sayısı 1.016'dır.¹⁹ 1885 senesinde ise Urfa Kazasında 44 Sıbyân mektebinde 756 çocuk okumaktadır.²⁰ Urfa'da Sıbyân mekteplerinin yanı sıra gayrimüslimlere ait ilkokullar da bulunmaktaydı. Cuinet'e göre; "1890'da Urfa ve kazalarında; 2 Latin ilkokulunda 90, 6 Katolik Ermeni ilkokulunda 344, 8 Gregoryan Ermeni ilkokulunda 460, 1 Protestan Ermeni ilkokulunda 190 ve 1 Jakobin Cemiyetine ait Süryâni ilkokulunda da 50 öğrenci okumaktaydı."²¹

H.1316 (1898) Halep Vilayet Salnâmeleri'ne göre de Urfa Sancağı merkez kazasında 31 İslâm mektebi bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu tarihten itibaren Urfa merkez kazasında ilk kez iptidai mekteplerinin ismine rastlanmaya başlanmıştır.²²

Urfa müzik topluluğu

İptidai mekteplerin açılması Sıbyân mekteplerini bir anda ortadan kaldırmamıştır. Nitekim salnamelere göre; 1326 yılı verilerine, yani 1908’de vilayet genelinde 87 Sıbyân ve 700 adet talebesi bulunduğu bilinmektedir.²³ 1908’de Urfa da modern okullar arasında mülkiye idâdi mektebi, İbtidai mektepleri, İnas ibtidai mektebi, sanayi mektebi ile Suruç ve Birecik Kazalarında rüştiye-i mülkiye mektepleri bulunurken, Sıbyân mekteplerinin de varlıklarını devam ettirmektedirler.²⁴

Urfa Mekteb-i Sanayi

18. Yüzyıldan itibaren Osmanlı dönemi Urfa’ında artık Nabi çapında entelektüellerin görülme nedenlerinden biri de Urfa medreselerinin Ortaçağ’daki ihtişamlarından eser kalmamış olmasıdır. Çağın eğitim dinamiklerinden uzak, çoğu rüştiye ile idadi arası eğitim veren yapılarıdır. Bu dönemin en belirgin özelliği Urfa artık antikçağ ve ortaçağın düşünce üreten kenti olmaktan çıkmış, kendi yağında kavrulmak için çaba sarfeden bir şehirdir. 18. yüzyıldan başlayıp 1946 yıllarına keskin bir şekilde devam eden, Urfa’nın kayıp yılları olarak tanımladığımız dönemin çözülmesi; düşünce üretimi zayıflamıştır. Sosyal, ekonomik ve kültürel gelişmeler ne kadar güçlü olursa olsun, bu gelişmeleri anlayacak, inceleyecek ve ileriye dönük olarak yol gösterecek, sağlıklı düşünce üreten bir elit ortaya çıkmazsa hiçbir

gelişme sonuç vermez. Dönemin medreseleri ve okutulan eserler bunu göstermektedir. Bu dönemde; Abbasiye Medresesi (h. 1107/m. 1695), Abdurrahman (Rahmaniye) Medresesi (17. yy.), Eyyubi Medresesi (h. 587/m. 1191), Firuz Bey Medresesi (17. yy.), Halilürrahman Medresesi (h. 813-833/m. 1410-1429), Hamis Efendi Medresesi (h. 1169/m. 1756), Hasan Padişah Medresesi (h. 866/m. 1462), Haydariye (Haydar Ağa Medresesi) (h. 1169/m. 1756), İbrahimiye (Dabbakhane Medresesi) (h. 1136/m. 1723), İhlasiye Medresesi (h. 1051/m. 1641), Kutbeddin Medresesi (h. 1192/m. 1778), Nakibzâde Usameddin İbrahim Efendi Medresesi (h. 1196/m. 1781), Rahimiye Medresesi (h. 1150/m. 1737), Rızaiye Medresesi (h. 1193/m. 1779), Rızvaniye Medresesi (h. 1149/m. 1736), Sakıbiye Medresesi (h. 1270/m. 1854), Süleymaniye Medresesi (h. 1259/m. 1843), Şabaniye Medresesi (h. 1214/m. 1800), Şehbenderiye Medresesi (h. 1328/m. 1910), Ulu Cami Medresesi (h. 786/m. 1384), Yusuf Paşa Medresesi (h. 1121/m. 1709) ile Darü’t-Ta’lim (h. 994/m. 1586) ve Darü’l-Hüfâz (Darü’l-Kurra) olmak üzere toplam yirmi medrese, iki darü’l-kurra ve darü’l-hadisın mevcut olduğu görülür. Ayrıca devrinin zengin ve şöhretli bir ismi olan Şair Sakıp Efendi’nin de, kendi adıyla anılan Sakıbiye Medresesi (1863) bulunmaktaydı. Günümüz ortaokul ile lise düzeyi eğitim veren bu kurumların sosyal, ekonomik ve kültürel gelişmeleri okumak ve onları çözümleyecek bir toplumsal yapı oluşturmaktan çok uzaktı.

Payitahta giden şikâyet dilekçeleri de bu düşüncüyü destekler mahiyettedir.

II. Mahmud’un modernleşme çabaları sonucunda Osmanlı merkez ve taşrasında ortaya çıkan orta sınıf, kendilerini “asilzadeler”, “güzideler”, “yol göstericiler” olarak tarif edenler, gittikçe bireyselleşen, kişiliğin bilincine varan halktan körü körüne itaat isteyen yeni bir anlayış türemiştir.

Nakıbzade Medresesi

Bu dönemde, Osmanlı arşivinde, Urfa ile ilgili belgelerde “zade” olarak tanımlanan ailelerin sayısında gözle görülür bir artış vardır. Bu da şehirdeki orta sınıfın kemiyet açısından büyüdüğünü göstermektedir. Urfa’daki orta sınıf Ziya Gökalp’ın tabiriyle *halka* “*medeniyet*” götüren ve halktan “*kültür*” alan bir gelişmeden çok uzaktı. Urfa orta sınıfı, daha çok sıbyan (ilk mektep) ile rüştiye (ortaokul) okulların kültürel birikimine sahipti. Osmanlı hükümetinin 1858 Arazi Kanunnamesi ile miri devlet arazisini özel mülkiyet dönüştürmesiyle orta sınıfa kırsaldan da ciddi bir katılım gerçekleşmiştir. Hükümet eninde sonunda piyasa baskılarına ve orta sınıfın ekonomik serbestiyet isteklerine boyun eğerek 19. Yüzyılın sonunda miri devlet arazisini özel mülkiyete dönüştürmek zorunda kaldı. 1858 Arazi Kanunnamesi ile araziyi kontrol etmede başarı sağlayamadı. Osmanlı Devletinde sosyo-politik manzara 19. Yüzyılın sonunda çok değişti. Hem Osmanlı genel coğrafyasında hem de Urfa’da gayrimüslim teb’a için aynı durumu ifade etmek mümkün görünmemektedir. Hıristiyan orta sınıfı, Avrupa’nın desteğiyle, dışarıdan ve dolaylı olarak iç ticarete hâkim olmuş kendi etnik ve dini özelliklerini esas alan milliyetçi bir entelektüel grubu cemaatlerinin lideri yapmıştı. Aynı sosyal gelişmeyi 1860’tan sonra Yahudiler ve Ermeniler için söylemek mümkündür. Siyasi ve eko-

nomik bakımından Avrupa’nın tam desteğini alan gayrimüslimler bir milli kültür yarattıkları gibi din, kültür ve bilhassa ticari bağlar sayesinde taşrada yaşayan soydaşlarıyla yakın ilişkiler kurarak siyasi ve kültürel bütünleşme ve millileşme gerçekleştirdiler. Urfa gayri Müslim tebaanın okuma sıraları ile okudukları kitapların güncelliğiyle Müslüman tebaanın okuma pratiği ve okudukların güncelliği arasında ciddi bir uçurum söz konusudur. Osmanlı böyle bir eliti ancak 19. Yüzyılda oluşmaya başladı. Önceleri Osmanlı halka dayanan, devlet hizmeti için yetiştirilmiş bir elite sahipken, bu elit sonradan halktan koptu, toplumla bağları zayıfladı. Çünkü elitlerin bir kısmı İslam’ı ilerlemeye karşı görmekteydi. Gayrimüslimler, hızla Batı eğitim felsefesine uyarak kendi cemaatlerine bağlı ve kendi toplumlarının kültürünü ve tarihini benimsemiş entelektüel bir elit yetiştirdikleri için elit-halk kopukluğu onlarda görülmemiştir. Müslümanlar arasında geleneksel elitin yetiştiği

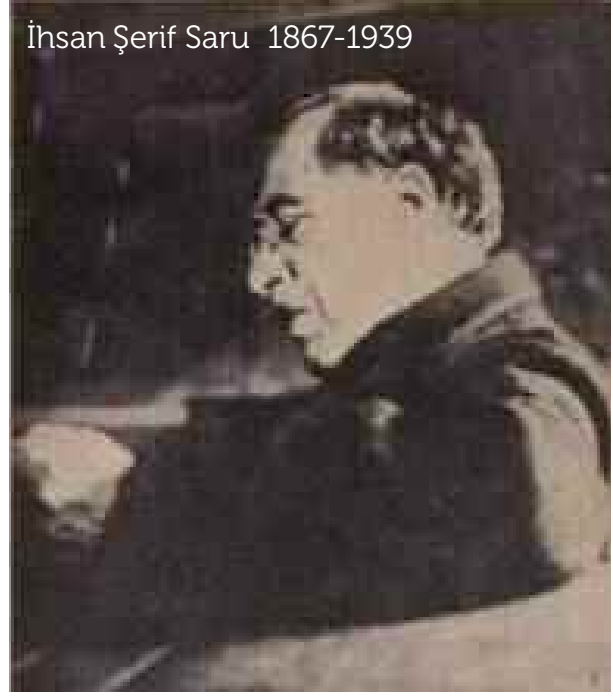
yer medrese, “modern” elitin yetiştiği yer “mektep” olduğu için Müslüman elitler daha başlangıçta “yeni” (cedid) ve “eski” (kadim) olarak ikiye bölündüler, devleti kendi görüşlerini uygulayacak bir araç olarak gördüler. Medreseler her ne kadar “laik” mektepler yanında bir süre hizmet vermişlerse de Abdülhamid döneminde “modern” okullar haline dönüştürüldüler ya da yok oldular.

Müslüman kesimde medreseler, onlara yardım sağlayan vakıflar devlet idaresine, yani Evkaf Nezareti’ne geçince eski işlevlerini yerine yetiremediler. Bu medreselerden ayakta kalan ve kendi imkânlarıyla değişimden etkilenerek yeni bir İslamcı düşünür yetişti. İttihat ve Terakki dönemi hatta Sebilürreşat dergisinde yazan birçok İslam âlimi, ayakta kalan bu tip medreselerden yetişen âlimlerdi. Orta sınıfın ilk kez belirleyici bir şekilde ortaya çıkması ve siyasi güç kazanması, iki kurum sayesinde olmuştur: Vilayet meclisleri ve bilhassa 1876 Anayasası hükümlerine göre kurulan Mebusan meclis üyeleridir.

Osmanlı ve Cumhuriyet Urfasında Siyasi Hareketler

Osmanlı modernleşmesi, Urfa'da cemiyetleşme ve kulüpleşme şeklinde kendini gösterir. Tarih boyunca Urfa'da siyasi ve sosyal örgütlenme pratiği iki kulvarda devam etmiştir. Birincisi, 1808 Sened-i İttifak sonrası başlayan örgütlenme süreci, Tanzimat-İslahat Fermanı ve Meşrutî idaredir. Bu dönemde devletin eski korporatif örgütlenmesi yerine kişi ve vatandaşlık üzerine kurulacak bir devlet yapısı kabul edilmiştir.

Tanzimatçıların amacı, tebaayı birleştirmektir. Fakat "vatandaşlık" kavramı, dini kimliklerin milli/siyasi bir boyut kazanarak ön plana geçmesine yol açtı. Sonunda Osmanlı nüfusu da, "çoğunluk" (Müslüman), "azınlık" (gayrimüslim) şeklinde ayrışmaya başladı. Eskiden vergiye esas teşkil etmesi için yapılan nüfus tahrirleri, 1850'den sonra nüfusu dini ve etnik (erkek-kadın) esaslara göre ayırma tabii tutmuş ve istemeden de olsa dini farklılıkların siyasi farklar haline gelmesine neden olmuştur. 19. Yüzyılın sonuna doğru gerçekleştirilen reformlar yoluyla, "azınlıklara" azami derecede dini, kültürel serbestlik verildi ve devlet memurluklarını onlara açtı. Bu durum "çoğunluk" olana Müslim halk ile azınlıkların arasını açtı. Osmanlı Devleti'nde anayasa ve parlamenter düzen talepleri Fransa'daki 1848 Devrimi'nden itibaren duyulmaya başlanmıştır. Özellikle 1867-1868'de Namık Kemal'in başını çektiği Genç Osmanlılar hareketi tarafından dile getirilmiş, anayasa tartışmaları Âli Paşa'nın 1871'de ölümünden sonra başlayan siyasi ve mali kriz döneminde yoğunlaştı. Bu dönemde Mithat Paşa meşrutiyetçi görüşün başlıca temsilcisi olarak sıvırdı. 1876'da Abdülaziz'in tahttan indirilmesiyle Mithat Paşa devlet yönetiminde egemen güç konumuna geldi. Üç ay süren saltanatında anayasayı hazırlatmayı başaramayan V. Murat da tahttan indirilerek, meşrutiyet fikrine daha yakın olduğu sanılan Abdülhamid Han, 31 Ağustos 1876'da tahta geçirildi. 10 Eylül'deki cülus merasiminin hemen ardından, anayasa hazırlanması için Mithat Paşa başkanlığında *Cemiyet-i Mahsusa* adında bir encümen kuruldu. Namık Kemal'in telkinleriyle oluşturulan ilk taslak daha sonra Mithat Paşa'nın özel sekreteri olan hukukçu Krikor Odyan'ın görüşleri doğrultusunda Fransa ve Belçika anayasalarından çevrilen bir metinle değiştirildi. 1876 Osmanlı Anayasası Ermeni Krikor Odyan tarafından hazırlandı. 23 Aralık'ta yeni anayasa Bab-ı Âli önündeki meydana kurulan kürsüde halka ilan edildi ve 101 pare top atışıyla kutlandı. 1876 tarihli *Kanûn-ı Esâsî* ile kişi hak ve özgürlük alanlarının genişlemesi sağlanmıştır. 1876 Anayasasının getirdiği kavramla "halkına sorumlu" Birinci

İhsan Şerif Saru 1867-1939

Meşrutiyet idaresi ile en popüler kavram "hürriyet" oldu. II. Meşrutiyet ile birlikte artık taşrada da cemiyetleşmeler görüldü. İttihat ve Terakki böylesi bir ortamda ortaya çıktı. Cemiyetleşme ve kulüpleşme, meşrutiyet idaresinde belirgin hale gelmiştir. Osmanlı son dönemi ile Cumhuriyet dönemi Urfa'da oluşan siyasi örgütlenmeler, 1896'den ikinci Meşrutiyetin ilanına kadar Urfa'da sürgüne gönderilmiş olan, İhsan Şerif Saru'nun kentteki faaliyetleri ile Daşnaksütyün örgütlenmelerinden esinlendikleri anlaşılmaktadır.²⁵ Urfa'nın İttihatçılarla tanışması, İhsan Şerif Saru'nun Urfa sürgünü ile başlamış olma ihtimali yüksektir. Aslında İhsan Şerif Saru'nun şehrin düşünce hayatında da ciddi etkileri olmuştur. Urfa'da kaldığı süredeki faaliyetleri, daha sonra Urfalı öğrencilerin yüksek tahsili yapmalarında yol gösterici ve barınma ihtiyaçlarında yardımcı olması ayrıca kayda değerdir. Hatta Urfa'nın eğitim problemini çözmek için 1902 tarihinde rüştiye okuluna iki yıl ilave edilerek beş seneye çıkarılarak İ'dadi yani liseye yükseltilmiştir. II. Meşrutiyet ile birlikte Urfa'da Müslim ve gayrimüslim tebaanın çok hızlı bir şekilde örgütlendiği görülmektedir. Bu süreçte İttihat ve Terakki Cemiyeti, Hürriyet ve İtilaf Cemiyeti, Urfa Daşnaksütyün Kulübü ve Urfa Hınçakyan Kulübü Urfa'da aktif çalışan cemiyetlerdir.

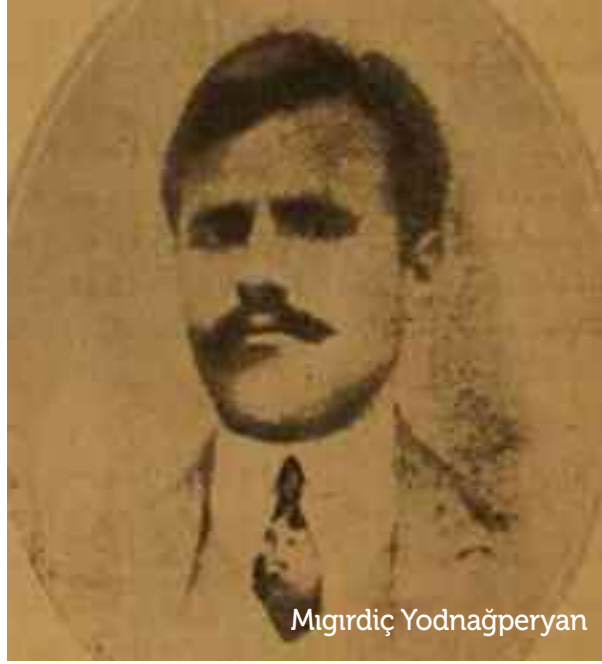
II. Meşrutiyet idaresinde (1. Dönem: 17 Aralık 1908 - 18 Ocak 1912) Urfa'yı temsilen iki kişi ön plandadır. İttihat ve Terakki üyesi Şeyh Safvet ve Mahmud Nedim Bey.²⁶ Şeyh Safvet, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Urfa'daki birinci mebusu/delegesidir.

Şeyh Safvet Kahire'de Camiu'l-Ezher'e (Ezher Üniversitesi) devam etmiş ve burada dört yıl İslamî ilimlere dair dersler alarak mezun olmuştur.²⁷ İttihat ve Terakki'nin Urfa'daki ikinci vekili ise Mollâzâde Hâcî Mahmud Efendi'dir.

Urfa'da meşrutî yönetime karşı olanlar da vardır. Bunlardan biri Şeyh Müslüm Efendi'dir. Hürriyyet-i Mebûsân, Hükümet-i Seniyye, İttihâd-ı Terâkkî Heyeti ve padişaha küfür ettiği iddiasıyla Urfa Müftüsü Şeyh Müslüm Efendi, hükümete şikâyet edilir. (15 Şubat 1324r./28 Şubat 1909m)²⁸.

II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesinin ardından ise şehirde, idâre-i Meşrutîye aleyhine afişler asmak suretiyle yeni yönetimi protesto eden Mehmed Emin ve Necmeddin müebbeden, Şeyho ve 'Alo' ise üçer sene müddetle Sivas'a sürülmüşlerdir.²⁹ Mevcut siyasal sisteme karşı olan bu şahıslar sürgün yerinden firar ederek Urfa'ya dönüp,³⁰ aleyhte faaliyetlerini sürdürecektedir. İleri gitmeleri, muhalif bir gurubun şehirdeki varlığını göstermesi açısından önemlidir.

Urfa Hürriyet ve İtilaf Kulübünün de Urfa faaliyetleri, 1910'larda eşraftan Hâcî Hüseyinzâde Haydar Ağa'nın riyâsetinde, eşraftan Mehmet Paşazâde Faiz Bey ve Haydar Ağazâde Hüseyin Ağa ve Şerif Beyzâde Mustafa Bey idarelerinde İtilâf Kulübü'nün kurulmasıyla başlar.³¹ Urfa'daki siyasi örgütlenmeler, gayrimüslim teb'a arasında daha sistemli idi. Urfa Daşnaksütyun Kulübü (Taşnaksütyun) I. Dünya Savaşı esnasında Urfa'da etkin kulüplerdendir. Kunduracı Horin Kûpeliyan

Efendi başkanlığında siyasi örgüt toplantılarını Gerz (Gerz: Sokaklardaki yağmur suyu / atık su kanalı) mahallesinde yapmakta idiler.

Üyeleri arasında Manifaturacı Karabet Karadaşçıyan Efendi, Karabet Tabtabayan Efendi³² Giragos Derzakıyan ve Urfa İsyan'ın lideri olan Mıgırdiç Yodnağperyan³³ da bu örgüt üyeleri arasında yer almaktaydı.³⁴ Taşnak Komitesi II. Meşrutîyet'in ilanının Birinci Dünya Savaşı'na kadar Urfa'daki Ermenilerini isyana hazır hale getirmek için bir dizi faaliyetlerde bulunmuştur.³⁵ Urfa Taşnak Komitesi, şehri farklı bölgelere ayırarak bölge sorumlularının belirlendiğini görmekteyiz. Yine Gayrimüslim teb'anın örgütlendiği bir başka oluşum, Urfa Hınçakyan Kulübü'dür. Bu kulüp Sosyal Demokrat Hınçakyan Cemiyeti'nin Urfa şubesidir. Cemiyetin Urfa'daki şubesinin tanınması hususunu, 20 Ekim 1910'da, mesul müdür Urfalı Agob Tüccaryan bin Ağba ve Kâtib Artin Mardiroşyan ve azadan biri tarafından imzalı bir arzuhal ile mutasarrıflığa bildirilmiş ve faaliyetlerine başlamışlardır.

Yarıştı, rekabette ve mücadelede her şey mubah mı?

1908 yılı seçiminde Halep mebusu olarak Urfa'dan seçilen vekiller Şeyh Safvet Efendi ve Kürkçüzade Mahmut Nedim Efendi; Urfa mebusu olarak 1912 ve 1914 seçimlerinde Şeyh Safvet Efendi ve Kürkçüzade Ömer Edip Efendi'dir. Urfa Fransız işgali altındayken İttihatçı olarak bilinen şehir eşrafı, Kuvayı Miliyecilerle işbirliği yaptığı gerekçesiyle tutuklanırlar. 1919 yılı sonbaharında son Osmanlı Meclisi Mebusan seçimi için,

Şeyh Safvet Efendi

Urfa Mutasarrıfı Ali Rıza Bey 17 Aralık 1919 tarihinde mebus seçimi için adaylığını koyanların listesini Dahiliye Nezareti'ne bildirir. Buna göre; Urfa İdadisi eski müdürü şimdi Darümuallimin-i Âliye tarih muallimi İhsan Şerif, Üsküdar mahkeme azasından Birecikli Askerizade Abdülmecit, Urfalı Harranşeyhizade Abdulkadir Mithat Efendi, 24. Fırka Askeralma Reisi Kaymakam İlyas Bey, Berazi Aşiret Reisi Şahinbeyzade Mustafa Bey, Suruç ve Birecik Savcısı Urfalı Arabizade Yusuf Efendi, Sivas İstinaf Mahkemesi Savcılığında emekli Urfalı Nabi Efendi ve Ali Yaver Efendi'dir. Bunların dışında başka adaylar da vardır. İstanbul Hukuk Fakültesi muallimlerinden Urfalı Hocazade Şükrü Nasih Bey, eşraftan Siverekli Ali Efendi, sabık Urfa Mebusu Şeyh Safvet Efendi, Milli Kongre Reisi Esad ve Umumi Doktor Mustafa Hulusi Beyler de Urfa mebusluğuna aday olmuşlar, mebusluğa seçilenler Hocazade Şükrü Nasih Efendi ile Siverekli Ali Efendi olmuştur.

Urfa'da Muhalefet...

Urfa'da muhalefetin izleri ve aktörlerinin hayat hikâyeleri de ilginçtir. Urfalı hitabet ustası Vaiz Mahmud Kâmil 1 Nisan 1923 yılında seçim kararı alınca³⁶ 1923

seçimlerine Halk Partisinin karşısında aday olur. Bu adaylık tek parti/millî şefin partisine karşı bir meydan okumadır. 28 Haziran 1923 yılında seçimler yapılır. Seçimler, Vaiz Mahmud Kâmil ile Halk Partisi arasında geçmesine rağmen, Halk Partisi'nin belirlediği adayların hemen hepsi seçilir. Vaiz Mahmud Kâmil'in mücadelesi, Urfalının hafızasının bir yerinde durur. Onun mücadelesine Urfa, görünür anlamda yeterince destek verememiş olsa da, Urfalının cesaretini göstermesi açısından adaylığı anlamlı bulunur.

17 Kasım 1924'e gelindiğinde, Urfa'da Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın ülkedeki ilk şubesi Urfa'da açılır. Tanin gazetesi, partinin kurucularını şöyle açıklamıştır: "Urfa vilayeti eşrafından Hacı Hüseyinağazade Hasan ağa'nın riyasetinde Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası Urfa Şubesi Heyeti İdare azalığına eşraftan sabık halk Fırkası Reisi ve Urfa müdafilerinden Hacı Mustafa Kâmil ve eşraftan Hacı Ateşbeyzade Tahir Beylerle Alaybeyzade Mahmut, Harranşeyhi oğullarından Hayati, Şeyho Ramazan, Tüccardan Güllüzade Osman ve Eskicizade Bekir Efendiler seçilmiştir." Gereken usulî işlemlerden sonra 20 Aralık 1924 tarihinde Urfa Şubesi'nin resmi açılışı yapılmıştır. Urfa ve Siverek'te örgütlenme, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası sorumlu kâtabi sıfatıyla yapılır.

Urfa mutasarrıflığı da yapmış bulunan emekli Kurmay Yarbay Fethi Bey parti örgütlenmesini yapmıştır. Şeyh Sait isyanını sırasında kurulan Şark İstiklâl Mahkemesinde "...*Mensup olduğu siyasi partinin cemiyet teşkilatını icra esnasında dini ve mukaddes olan dini hisleri alet ederek halk arasında nifak ve şikak yaratmaya teşebbüs ve cür'et eylediği*" iddiasıyla tutuklu olarak yargılanan Fethi Bey, 5 sene kürek cezasına çarptırılmıştır. Mahkeme bu kararında mahkemenin yargı çevresinde bulunan şubelerinin kapatılmasına da karar vermiştir.

Şark İstiklâl Mahkemesi'nde, Sabık Belediye Reisi Hacıkâmilzade Hacı Mustafa Efendi de "... ahaliyi tahrik ettiği, Hükümet-i Cumhuriye aleyhinde bulunduğu iddiası" ve Kürt Teali Cemiyeti'nin kurucusu olduğu iddiasıyla yargılanıp beraat eder. Bu süreçte siyasi nedenlerle ihbar edilip suçlanan ve İstiklâl Mahkemesi'nde yargılanıp beraat edenler arasında Badıllı aşireti reisi Sait Bey, İzollu aşireti reisi Zülfikâr Ağa ve oğlu Bozan Ağa da vardır.

Urfa için, çok partili hayat bir bayram mutluluğudur. Bu mutluluğun nedeni, demokrasinin gelişmesi mi yoksa farklı partilerde siyaset yapabilme ihtimalinin verdiği sevinç midir, bilinmez. Ama hiçbir bayram, Urfa'ya seçimler kadar sevinç vermez. 1946'da Demokrat Parti'nin (DP) Urfa'da kurulması da böylesi bir heyecan yaşatır.

Nitekim daha önce listelerde kendilerine yer bulamayan Urfalılar, 1946 seçiminde 7 milletvekilinin 6'sını oluşturur. Hâlbuki bir önceki dönem, 6 milletvekilinden yalnızca Suut Kemal Yetkin Urfalı idi.

Demokrasi cilvelelerini gösterince, Urfa'da hüzmün emareleri başlar. 1954 seçimleri, Urfa'nın liste memnuniyetsizliğinin tavan yaptığı bir dönemdir. Bu dönemde Urfa'da Başkanlığını Eczacı-Gazeteci Musa Kâzım Yazgan'ın yaptığı **Müstakilleri Destekleme Cemiyeti** adı altında bir sivil inisiyatif oluşturulmuştur.³⁷ 5 Nisan 1954 tarihli Akgün Gazetesinde, "*Demokratik nizamın memlekette lâıykıyla inkişafı için teşekkül eden Müstakilleri Destekleme Cemiyetinin Urfa müteşebbis heyeti teşekkül etmiş ve başkanlığa Sayın Musa Kazım Yazgan ve başkan vekilliğine Milletvekili Necdet Açıanal seçilmiştir*"³⁸ haberiyle "**Müstakil Destekleme Cemiyeti**" adıyla sivil bir inisiyatif başlatıldığı anlaşılmaktadır. 1954 seçimlerinde müstakil olarak seçimlere katılan Nahit Cemal Tokar ile birlikte Musa Kâzım Yazgan (Eczacı Gazeteci,

Şükrü Güllüoğlu (Edebiyat Doktoru), Necdet Açıanal (Y. Mühendis), Ömer Yüksel (Çiftçi), Halit Gülpınar (Çiftçi), Halil Belkis (Avukat) ve Halil Gürmen (Osmanpaşa Zade) olmak üzere toplamda sekiz müstakil aday listede yer alır.³⁹ Listeden rahatsız olanlar⁴⁰ Urfalı ünlü vaiz Mahmud Kâmil'in kardeşi Nahit Cemal'ı aday olması için Urfa'ya davet ederler. 1954 seçimleri sonucunda, DP 65.070 oy alır; Halk Parti 51.127 oy alırken bağımsızlar ise 14.591 oy alır. Nahit Cemal (Tokar)'de seçilemez, fakat şehrin memnuniyetsizliği kartopu gibi büyür ve 1957 seçimlerinde çığa dönüşür. 1957 seçimlerinde DP seçimi kaybeder ve 9 milletvekilini de CHP çıkarır. 1954 milletvekili seçimleri ile 1973 belediye seçimlerine lojistik destek sağlayan STK'ların (Müstakiller Cemiyeti - Umud Derneği) çalışmaları ve seçim stratejileri açısından benzerlik vardır. Mustafa Kılıç'ın DP'ye geçip Milletvekili adayı olması, Urfa'da seçimde partilerin belirlediği adayların kendilerini temsil etmediğini düşündürür. Urfalılar çare olarak, kurdukları Urfa Mücadele ve Uyanış Derneği (UMUD) öncülüğünde bir hareket başlatırlar. Kadri Barut bağımsız belediye başkan adayı olur ve seçimi kazanır.

Yine 1973 belediye seçimlerindeki bağımsız adaylar da benzer bir sosyolojik arka plana sahiptir. Bu süreçte bağımsız olan adaylar; Kadri Barut: 3960, Haydar Rastgeldi: 772, Mustafa Bozcan: 3, Selahattin Günbay: 44, MSP-Selim Görgün: 2674, CHP-Mithat Melik: 2552,

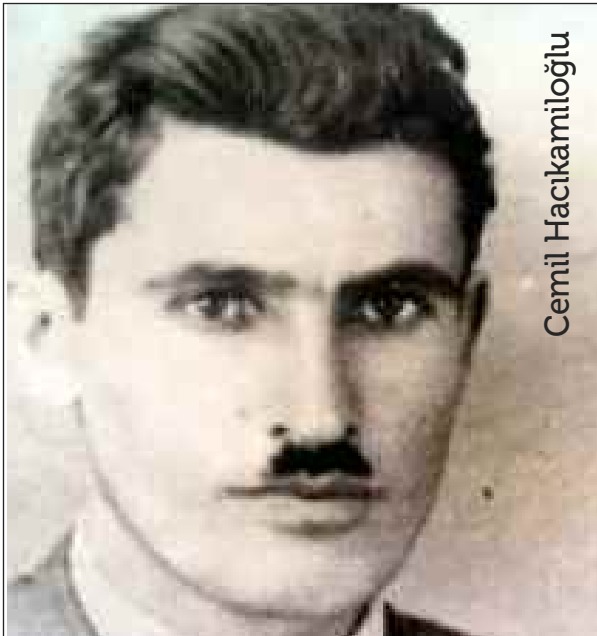

DP-M. Kemal İzol: 1487, AP-Cemal Güven: 1481, oy almışlardı. Urfa siyasetinde MDC (Müstakilleri Destekleme Cemiyeti) hareketi ile UMUD (Urfa Mücadele ve Uyanış Derneği) Derneğinin stratejisi daha sonraki yıllarda da denenmiş, merkezi siyaset karşısında zaman zaman başarı sağlanmıştır. Bu da merkezin taşrayı, özelde Urfa'yı çözümleyemediğini göstermektedir.

Partilerin, şehrin nabzını iyi tutamadıkları dönemlerde, bağımsız adayların çıktığına dair pek çok örnek vardır. Bu örneklerden biri, Urfa siyasetinin renkli siması rahmetli Mustafa Bozcan'dır. Mücadelesiyle dillere destan olan Mustafa Bozcan ile ilgili anlatılan anekdotlar, onun memleket düşkünü olduğunu yönündedir. Kazandığı bir Belediye seçimi sandıkta kaybettirildikten sonra ruhsal yapısı zedelenmiş, hatırı sayılır bir serveti bu yolda tüketmiştir.

Kutuplaşma Yılları

Şehirde siyasi kutuplaşma meşrutiyet yanlısı ve karşıtlığıyla başlamıştır. Bu anlamda Urfa Müftüsü Şeyh Müslüm Efendinin, Hükümet-i Seniyye, İttihâd-ı Terâkkî Heyeti ve padişaha küfür ettiği iddiası ile şikâyet edilir (15 Şubat 1324r./28 Şubat 1909m)⁴¹. II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesinin ardından ise şehirde, idâre-i Meşrutiyeye aleyhine afişler asmak suretiyle yeni yönetim protesto edilir.⁴² Kutuplaşmanın doruk noktasına ulaştığı dönemlerden biri 1946 sonrası, 27 Mayıs darbesi ile başlayıp 1980'lere kadar süren sağ-sol çatışmasıdır. Diğer de 27 Mayıs darbesi öncesi, Belediye Reisi Cemil Hacıkâmilioğlu'nun başkanlıktan düşürülerek, dışarıdan şehrin avukatlarından Reşit İpek'in Belediye Reisliğine getirilmesidir.

Cemil Hacıkâmilioğlu

Mustafa Kılıç

1960'li, 70'li Yıllar ve Şehir-Kırsal Yarışı

1960 darbe sonrasında, siyasette şehir-kırsal yarışı hissedilmeye başladı. 1963 yılında yapılan Urfa'da Belediye seçimini AP kazandı ve Mustafa Kılıç belediye başkanı seçildi.

12 Mart günleri geride kalırken 1973 seçimleri öncesinde Urfalıların yine aday dertleri depreşir. Mustafa Kılıç'ın DP'ye geçip Milletvekili aday olması sonucunda, merkezdeki Urfalılar tepki olarak, siyaset sahnesinde bağımsız aday olarak yer almaya başladılar. Memleket menfaati gereğince kurulan STK'ların insiyatifinde siyasi hareketlenmeler başlatılır.

Memleketin problemleri arasında kırsalın özne olması, 1973 sonrası Toprak Reformu ile ilgili yapılmak istenen düzenlemeler olmuştur. Toprak reformu çalışmaları, şehirde siyasi partilerin tabanlarında kaymaya neden olmuştur. CHP-MSP ortaklığı sırasında uygulamaya konulan Toprak Reformu Uygulaması, Urfa siyasetini etkilediği görülmektedir. Ecevit hükümetinin istifasıyla, 1. MC hükümeti kurulmuş, Toprak Reformu uygulaması MHP'li bakan M. Kemal Erkovan yönetimine geçmiştir. Yeni bakanın Toprak Reform uygulamasında esnek davranması, MHP'ye kaymaların olmasını sağlamıştır.

“Urfa'yı çözen Türkiye'yi çözer”

Prof. Selçuk Şirin
New York Üniversitesi

Din ve Siyaset

Şeyh Safvet ile başlayan siyasette medrese-tekke etkisi daha sonraki dönemlerde de devam etmiştir. Vaiz Mahmut Kamil'in 1923'teki adaylığı, muhafazakar kimlikli siyasetçilerin alanda görülmeye başlamasına örnektir. Kurumsal anlamda da 17 Kasım 1924'te Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın ülkedeki ilk şubesini Urfa'da açmasıdır. Kısa sürede kapatılan fırkanın, kapatılma gerekçelerinden biri de, muhafazakâr kimliği ile ön plana çıkan Urfa'da şubesinin açılmış olması yeterli bir sakınca olarak görülmüştür.

Yukarıda ifade edildiği gibi tek partili/millî şef dönemine muhalif İslamcılar içinde önemli bir konuma sahip olan Vaiz Mahmut Kamil'den sonra Mahmud Efendinin kardeşi Nahit Cemal'in de aday olması aynı duyguları içermektedir. (1954)

Dindar kesimin siyasette yer alma çabaları, 1977 Seçimlerine gelindiğinde MSP adayı Salih Özcan'ın milletvekili olmasıyla daha güçlenir.

Salih Özcan ile birlikte şehirdeki dindar gruplar, varlıklarını ispatlamış oldular. Şehrin manevi iklimi ve özelde Urfa'nın kutsiyeti ile birlikte sahip olduğu değerler, kırsaldan göçlerle birlikte, muhafazakâr siyaseti beslediği gibi, zaman içinde önemli siyasi aktörler ve söylemlerin çıkmasını sağlamıştır.

Folklorik Sembollerle Siyasi Tepkilerin İfadesi

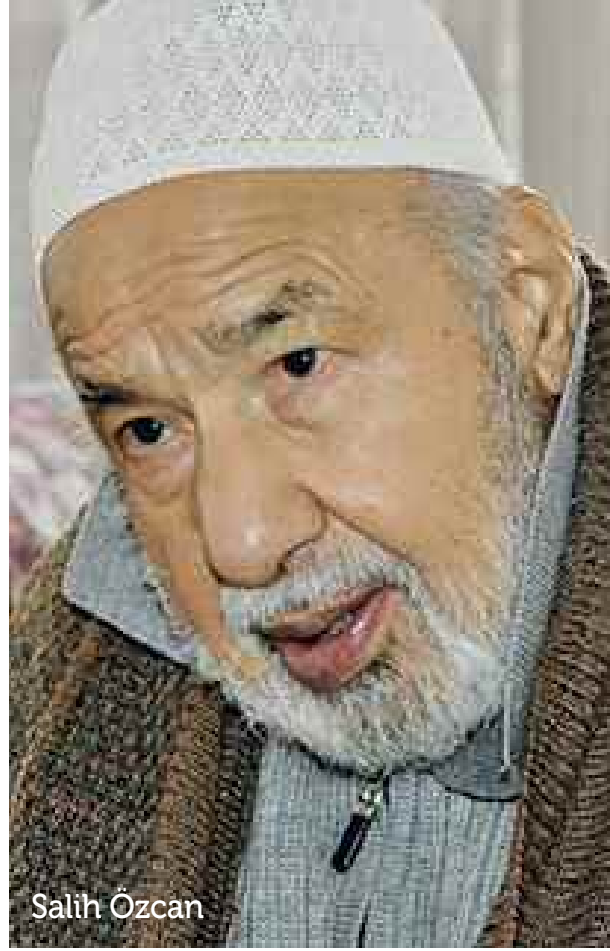
Bu dönemde şehirde siyasetin pasif de olsa hissedildiği bir alan da, folklorik öğelerin hâkim olduğu sahadır.

Cumhuriyet dönemi çok partili hayat ile birlikte, Urfa'da anlık olaylara dolaylı tepkiler verilmeye başlanmıştır. Söz konusu tepkiler iki şekilde gerçekleşmiştir. Birincisi, şehirlinin ihmal edilmesidir. Bu tepki şeklinde ikircikli bir durum söz konusudur. "Sahipsiz Urfa'm için ben ölüm", ağıtında olduğu gibi sahipsizlikten inlerken, aslında şehir, kendisini tartmayan veya daha iyimser bir ifade ile hafif tartan bir kantara sahiptir.

Bu durum bir ironi ile Siverek türküsünde şöyle ifade edilir.

*"...Vara vara vardım Siverek'in hanına
Hancı dedi bu garibandır yatağını serin eyvana*

“Şehir geçmişte bilginin demlendiği bir kent iken son dönemlerde özellikle II. Meşrutiyet ve sonrası ile Cumhuriyet dönemi çok partili hayata geçişte siyasetin demlendiği bir kent olma yolunda epey bir mesafe kaydetmiştir.”

Salih Özcan

Ordan bir zalim çıktı dedi bu Urfa'lıdır atın bunu zindana,

Ah ölem ölem ölem de kime ne diyem ...”

İkinci bir yolun yöntemi ise sivil toplumlar aracılığı ile sıra grupları riyasetinde oluşan adayların tespit edilmeye çalışılmasıdır. Bu yolla oluşan algı, sonuçlara yansımada takdirde, kızgınlığını hissettirmeden sandıkta göstermeyi hedeflediği görülmektedir. 1950 seçimlerinde DP'ye sınırsız destek veren şehir, seçim sonrası başlayan rahatsızlıklar sonucunda 1957'de tüm vekilleri CHP'den seçtirerek kızgınlığını göstermiştir.

Şehir kızgınlığını bile, iyimser bir olgunlukla ifade eder. Geçmişte pratize ettiği yüzlerce olayda olduğu üzere, şehir hep biriken enerjisini, âlimane bir bilgelikle sandıkta rahatsızlığını kontrollü boşaltır. Şehir, geçmişte bilginin demlendiği bir kent iken son dönemlerde özellikle II. Meşrutiyet ve sonrası ile Cumhuriyet dönemi çok partili hayata geçişte siyasetin demlendiği bir kent olma yolunda epey bir mesafe kaydetmiştir. Belki de şehir bu refleksiyle, New York Üniversitesi' (NYU) davranış bilim ve istatistik dersleri veren, eğitimden siyasete geniş bir alanda çalışmaları olan Prof. Selçuk Şirin, "Urfa'yı çözen Türkiye'yi çözer" tespitini yaptırmıştır.

DİPNOTLAR:

- ¹ Kemal Karpat, Türk Demokrasi Tarihi, Sosyal, Kültürel, Ekonomik Temeller, İstanbul 2012, s. 10.
- ² Segal, Edessa, s. 17; Ayrıca bkz. Abdullah Ekinci, Urfa'da Ölmeyen Bir Ruh: On İkiler, ŞURKAV Dergisi.
- ³ Mehmet Çelik, Edessa'dan Urfa'ya, s. 316
- ⁴ Duval, Histoire d'Edessa, s. 107. Bu serpuş takma geleneği Pers, Arap ve Kürtlerde yaygındır.
- ⁵ Son dönemlere kadar serpuş takmanın veya takabilmenin bir statü göstergesi olduğuna dair kırsalda var kanaat.
- ⁶ Ross, Roman Edessa, s. 83.
- ⁷ Urfa'da mahalleler arasında sınıfsal, etnik ve dinsel bir ayırım vardır. Bugün bilinçaltına yerleşmiş olan bu tarihsel arka plandan beslenen bir soru "hangi mahallenin şenigisin, sorusudur.
- ⁸ Ross, 106.
- ⁹ Segal, s. 291.
- ¹⁰ Segal, s. 291.
- ¹¹ Anonim Süryânî Vekayinâmesi (terc. Tritton, s. 70); Süryani Mihail, (XV, 7, s. 40); Işın Demirkent, Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1098-1118), s. 20.
- ¹² Işın Demirkent, I, s. 21, dipnot, 85.
- ¹³ Kemal Karpat, s. 20-30.
- ¹⁴ Cahit Baltacı, Osmanlı Devletinde Eğitim ve Öğretim, T.A., c.11, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 447.
- ¹⁵ Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı, Evliya Çelebi Seyahatnamesi Topkapı Sarayı Bağdat 304 Yazmasının Transkripsiyonu – Dizini, 3. Kitap, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1999, s. 92.
- ¹⁶ Yasin Taş, Kadı Sicillerine Göre XIX. Asrın İkinci Yarısında Urfa'da Sosyal Hayat, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2013, s. 253-254.
- ¹⁷ Şehnaz Öztürk, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Urfa'da Eğitim", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şanlıurfa 2006, s. 33.
- ¹⁸ BOA, Dn :9 Gn :89 Fk: MF.MKT.
- ¹⁹ Cengiz Eroğlu, Murat Babuçoğlu, Mehmet Koçer, Osmanlı Vilayet Salnamelerinde Halep, Ankara, ORSAM Kitapları, Orsam Yayınları, Ankara 2012, s. 65.

- ²⁰ Abdullah Ekinci, "Urfa'nın Kayıp Yılları ve Urfa Lisesi", http://www.sanlıurfa.com/haber21529-Urfanın_Kayip_Yillari_ve_Urfa_Lisesi.htm.
- ²¹ Hilmi Bayraktar, Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Urfa Sancağı (İdari, Sosyal ve Ekonomik Yapı) Fırat Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Merkezi Yayınları No: 14, Tarih Şubesi Yayınları, Elazığ 2007, s. 51.
- ²² Öztürk, 33, 34.
- ²³ Eroğlu, Babuçoğlu, Koçer, s. 66.
- ²⁴ Abdullah Ekinci, "Tarihsel Süreçte Urfa'da Değerler ve Kırılmalar" ŞURKAV Dergisi, Kurtuluş Matbaası, Şanlıurfa 2013, s. 15.
- ²⁵ Bkz. Abdullah Ekinci-İsmail Asoğlu "II. Meşrutiyet Yıllarında Urfa'da Cemiyetler ve Kulüpler" Şehir ve İrfan Dergisi, S. 3, Ankara 2016.
- ²⁶ Aykut Kansu, 1908 Devrimi, 5. Baskı, İletişim Yayınları İstanbul 2009, s. 428.
- ²⁷ Zekiye Berrin Hacrismailoğlu, Şeyh Safvet'in Tasavvuf Dergisi'ndeki Yazılarında Tasavvufî Kavramlara Bakışı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, Çorum 2012, s.5.
- ²⁸ BOA, BEO: 3503/262694, R: Rûmî takvim, M: Milâdî takvim.
- ²⁹ BOA, DH.SYS: 55/1/22.
- ³⁰ BOA, DH.SYS: 55/1/22.
- ³¹ BOA, DH.EUM.EMM: 63/19.
- ³² BOA, DH.EUM.EMM: 63/19/1.
- ³³ Halil Özşavlı, Urfa Ermenileri (Sosyal-Siyasi ve Kültürel Hayat), Gazi Kitabevi, Ankara 2013, s. 80.
- ³⁴ Özşavlı, s. 88.
- ³⁵ Hilmi Bayraktar, Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Urfa Sancağı (İdari, Sosyal ve Ekonomik Yapı), Fırat Üni. Orta Doğu Araştırmaları Merkezi Yayınları, No: 12, Elazığ 2007, s. 136.
- ³⁶ Sina Akşin, Kısa Türkiye Tarihi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2015, s. 183.
- ³⁷ Akgün Gazetesi, 17 Nisan 1954, Sayı: 2212. "Müstakilleri Destekleme Cemiyetinin Yeşil Listesi Tescil Edildi"
- ³⁸ Akgün Gazetesi, 5 Nisan 1954, Sayı: 2207. "Sayın Kâzım Yazgan Başkanlığa Seçildi"
- ³⁹ Akgün Gazetesi, 17 Nisan 1954, Sayı: 2212. "Müstakilleri Destekleme Cemiyetinin Yeşil Listesi Tescil Edildi"
- ⁴⁰ Akgün Gazetesi, 17 Nisan 1954, Sayı: 2212. "Müstakilleri Destekleme Cemiyetinin Yeşil Listesi Tescil Edildi"
- ⁴¹ BOA, BEO: 3503/262694, R: Rûmî takvim, M: Milâdî takvim.
- ⁴² BOA, DH.SYS: 55/1/22.

**Osmanlı Döneminde
Siyasi Partiler**

Urfa Okulu Araştırma Merkezi

I. ve II. Meşrutiyet dönemlerinde kurulan başlıca partiler

1- İttihâd ve Terakki Partisi: İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin temeli İttihad-ı Osmanî Cemiyeti adıyla 3 Haziran 1889'da İstanbul'da atılmıştır. Aynı yıl Paris'teki Jön Türklerin lideri Ahmet Rıza Beyle ilişki kurulmuş ve adı Osmanlı İttihat ve Terâkki Cemiyeti olarak değiştirilmiştir.

Osmanlının çöküşünü ve istibdadı durdurmak amacıyla Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane öğrencileri İbrahim Temo, Abdullah Cevdet, İshak Sukuî, Mehmet Reşit, Hüseyin Ali tarafından kurulmuştur. İttihat ve Terakki

Cemiyeti'nin diğer önemli şahsiyetleri de şunlardı; Talat Paşa, Enver Paşa, Said Halim Paşa, Hüseyin Cahit Bey, Ahmet Rıza Bey, Halil (Menteşe) Bey, Ziya Bey (Gökalp), Şeyhülislâm Musa Kâzım; Emanuel Karaso, Halıaçyan Efendi.

İttihat ve Terakki Cemiyeti 1907 Eylülünde daha önce Selanik'te Mustafa Kemal, İsmet Bey ve arkadaşlarının kurduğu Osmanlı Hürriyet Cemiyetiyle birleşmiştir.

23 Temmuz 1908'de ilân edilen II. Meşrutiyetle birlikte hükümetin çıkardığı bir seçim kanunu ile yapılan Kasım-Aralık seçimlerinde 288 temsilcilik kazanan İttihat ve Terakki Cemiyeti ordu ile birlikte siyasi denetimi ele geçirmiştir.

Halep Mebusu Nâfi Paşa, Kerbela Mebusu Mehdi Bey, Priştine Mebusu Hasan Bey, Zor Mebusu Hızır ve Şefik el Müeyyet Bey.

Bu firkada kendinden önceki ve sonraki fırkaların yapısal önceliklerine sahiptir. Üyeleri genellikle bürokrattır. Muhalefet olgusuna önem vermiş, bu konuda batılı kamu hukukçularından faydalanmıştır.

“Osmanlı Milleti” kavramına inanmış, bu milleti meydana getiren unsurları eşitliği ilkesini savunmuştur. Bunu da meşrutiyet rejimi içerisinde parlamentonun işlemesine bağlanmıştır. Parçalayıcı bulduğu “Adem-i Merkeziyet” fikrine karşı çıkmıştır. Aşiretlerin yerleşik olmaları ve uygarlık seviyelerinin yükseltilmesini istemiştir.

İttihad ve Terakki Cemiyeti’ni en fazla yıpratın parti olmuş, İbrahim Hakkı ve Said Halim Paşa hükümetleri zamanında muhalefet saflarında çalışmış, parlamento içinde İttihad ve Terakki Cemiyeti ile hiçbir zaman barışık olmamıştır.

Mutedil Hürriyetperver Fırkası 1911 yılı Kasımında kendisinin de kurucuları arasında olduğu hürriyet ve İtilaf Fırkasına katılmıştır.

4-Osmanlı Islahat-ı Esasiye Fırkası: 1909 yılı sonunda Paris’te kurulmuştur. Önemli şahsiyetleri şunlardır: Şerif Paşa (kurucu ve başkan), Ali Kemal, Mevlânazâde Rıfat, Pertev Tevfik, Dr. Refik Nevzat, Albert Fuat, Kemal Avni Beyler. Fırka eski Stokholm Sefiri Şerif Paşa’nın (Beam Şerif) kişiliğine bağlı bir hareket olmuştur. Eski İttihad ve Terakki Cemiyeti üyesi olan bu şahıs, Londra Büyükelçiliğinin kendisine verilmesi üzerine İttihatçılara cephe almıştır.

İttihad ve Terakki Cemiyeti’ne karşı sert muhalefet yürüten Fırkanın başkanı Şerif Paşa Türkler dışındaki etnik unsurların (özellikle Kürtlerin) koruyucusu olduğunu iddia etmiş ve Fransız kamuoyunda büyük ilgi görmüştür. Diğer bütün fırkalar gibi her alanda hürriyet istemiş bununla beraber Osmanlı Devleti’nin resmi dilinin Türkçe; dininin İslâm olduğunu programına koyma ihtiyacını hissetmiştir. Yurt dışında kurulduğu için hiçbir seçime katılamamıştır.

İttihad ve Terakki Cemiyeti ile ilişkileri çok sert olmuştur. Şerif Paşa İttihatçıların kendisini öldüreceğini iddia etmiştir. İttihatçılar aleyhine kongreler kurmak ve kışkırtıcılık yapmakla suçlanmış, I. Dünya savaşında Arap ve Kürtlerin kışkırtılmasında İngilizlere yardım ettiği ileri sürülmüştür.

1913 Ağustos’unda Paris’e kaçın Şerif Paşa, Hürriyet ve İtilaf Fırkası mensuplarıyla birleşmiş ve Şerif Paşa Hürriyet ve İtilaf Fırkası’na başkan olmuştur.

İbrahim TEMO

5- Osmanlı Demokrat Fırkası: 6 Şubat 1909’da İstanbul’da kurulmuştur. Kurucuları: İbrahim Naci, Giritli Ali, Fuad Şükrü, Dr. Rıza Abut; Pertev Tevfik, Yenişehirli Salih, Mustafa, Sernakinist Rıza Beyler, Dr. Abdullah Cevdet ve Dr. İbrahim Temo.

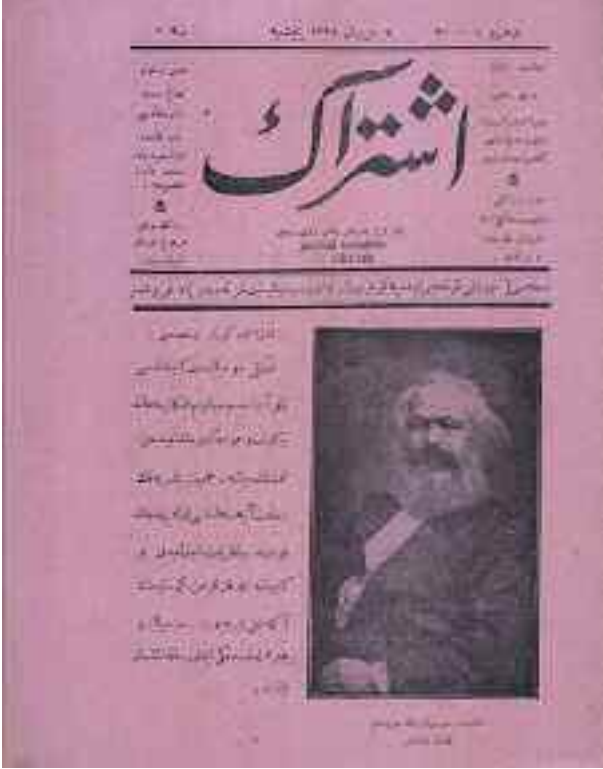
Jön Türk hareketinde önemli rol oynayan İbrahim Temo, Abdullah Cevdet’in de yardımıyla, 1906-1907 yıllarında çoğunluğu hukuk öğrencisi gençler tarafından kurulan Selamet-i Umumiye Kulübünü siyasi partiye dönüştürmeyi başarmıştır. 31 Mart hadisesinde henüz resmi olarak kurulmamıştır. Fakat teşekkül halindedir ve bir hadise aleyhine düzenlenen eylemlere katılmıştır.

Fırkanın gayesi; sanayici, rençber, esnaf, emek bütün milletin fertleri arasında eşitliği ve hürriyeti müdafaa ve muhafaza etmek; meşrutiyetin bekası ve adaletin uygulanabilmesi için cehalet ve sefaletin ortadan kaldırılması, vatanın içinde bulunduğu duruma sebep olan ayrılıkları ortadan kaldırıp ittihadı sağlamak olarak açıklanmıştır. Fırka ideolojik platformda da çoğulculuk istemektedir.

İttihad ve Terakki Cemiyeti’nin ilk zamanlar Osmanlı Demokrat Fırkası’nı olumlu karşıladığı söyleye-

bilir. Hatta Hüseyin Cahit Bey'in Fırkaya takdirlerini iletmesini bu çerçevede değerlendirebiliriz. Ne var ki daha sonraları muhalefetten hoşlanmayan İttihad ve Terakki Cemiyeti baskılarına artırmış, Osmanlı Demokrat Fırkası'nı ihtilâl çabası içinde olmakla suçlamıştır.

Osmanlı Demokrat Fırkası hiç bir zaman meclise girememiş, muhalefet seline kapılarak 5 Aralık 1911'de Hürriyet ve İtilaf Fırkasına iltihak etmiştir.

6- Osmanlı Sosyalist Fırkası: Eylül 1910'da İstanbul'da, Hüseyin Hilmi (Sosyalist Hilmi), Namık Hasan, Pertev Tevfik, İbnü'l Tahir, İsmail Faik Baha Tevfik, Hamit Suphi Beyler tarafından kurulmuştur.

II. Meşrutiyetin ilanıyla meydana gelen hürriyet ortamında sosyalist fikirle de gündeme gelmiştir. 1908 yılı sonundaki grev hareketleri ve bu hareketlerin yasaklanması girişimleri "sosyalizm" in parlamentoda tartışılmasına sebep olmuştur. Tarihimizde bu ismi taşıyan ilk fırka olan Osmanlı Sosyalist Fırkası hiçbir ara ve genel seçime katılamamıştır.

Yapı olarak gerçek bir sosyalist parti değildir. İttihad ve Terakki Cemiyeti karşısında klasik eleştiriler yapmaktan öteye bir ideolojik tartışmaya da girmemiştir. Kurucu ve yöneticileri arasında işçiye rastlanmamaktadır. Ancak Dr. Refik Nevzat'ın Eylül 1911'de kurduğu Paris Şubesi Marksizm ilkelerine bağlı bir bilimsel sosyalizme inanmaktadır.

İktidar partisinin sosyalizm fikrine herhangi bir olumsuz tavrı olmamıştır. Bu durum İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin kendi sol kanadını ürkütmemek amacıyla yönelik olarak değerlendirilmiştir. Ancak zamanla Osmanlı Sosyalist Fırkası, İttihad ve Terakki Cemiyeti'ne karşı diğer bütün partiler gibi sert muhalefet yapmış, onun hürriyet düşmanı istibdadını eleştirmiştir. Bunun üzerine İttihad ve Terakki Cemiyeti tavrını sertleştirmiş sosyalist kulüpleri, yayın organlarını ve sendikaları kapatmıştır.

Fırkanın sempaticanları zamanla HİF'e kaymış, Paris Şubesi ise 1913'de Paris'te HİF'e katılmıştır.

7- Ahali Fırkası: 21 Şubat 1910'da İstanbul'da kurulmuştur. Kurucuları şunlardır; Gümülcine mebusu İsmail Bey, Karesi Mebusu Vasfi, Konya Mebusu Seyfebidin, Tokat mebusu Mustafa Sabri, Karahisar mebusu Ömer Feyzi, Erzurum Mebusu Şevket Efendiler, Trablusgarp mebusu Ferhad ve Beyazid mebusu Süleyman Sudi Beyler.

Fırka meşrutiyet parlamentosu içinde kurulan ikinci muhalefet partisidir.

Muhafazakâr, sosyal yönü zayıf olan bu parti millet hâkimiyeti, tam eşitlik, basın özgürlüğü, din, vicdan ve ibadet özgürlüğünü savunmuştur. Vergilerde indirim yapılması ve memurların işlerini layıkıyla yapmalarını istemiştir. Ahali Fırkası da Osmanlı İslahat-ı Esasiye fırkası gibi devletin resmi dilinin Türkçe, dininin İslam olduğunu belirtme ihtiyacı hissetmiştir.

Mecliste yapılan "Arnavutluk" tartışmalarında, Arnavutluk'taki harekâtın komutanı Cevat Paşa'yı zulüm yapmakla suçlayarak, Arnavut Mebusların desteğini almıştır. Siyonizm sorunu ve Yahudi aleyhtarlığını sert biçimde ortaya koymuş, dış borçlanmaların Siyonist baskılar altında yapıldığını belirtmiştir.

İbrahim Paşa ve Sait Halim Paşa hükümetlerine karşı sert muhalefet yapmış olsa da, meclis dışı olaylara karışmamış ve mecliste ilk kez iktidar muhalefet ilişkisini sağlamıştır.

Ahali fırkası 1911 yılı aralık ayında diğer muhalefet partilerini yolunu takiben Hürriyet ve İtilaf Fırkasına katılmıştır.

8- Ahrar Fırkası: 14 Eylül 1908'de İstanbul'da Nureddin Ferruh, Ahmet Fazlı, Kıbrıslı Tevfik, Celaleddin Arif, Melih Said, Namık ve Şevket Beyler tarafından kurulmuştur. Fırka 1908 seçimleri öncesi gerçeğe en yakın partileşme teşebbüsü olmuştur. Bir kadro hareketi

olarak değerlendirilen Ahrar Fırkasının nizamnamesi gereği, demokratik bir iç yapıya sahip olduğu söylenebilir.

1908 seçimlerine yalnızca İstanbul'da katılmış ancak kazanamamıştır. Fakat daha sonra İsmail Kemal, Kırkar Zöhrap ve Dr. Rıza Nur gibi mebuslar Fırkaya katılmışlardır.

Ahrar Fırkasının programında ve seçim beyannamelerinde hürriyetçilik, ferdiyetçilik, şahsi teşebbüs, eşitlik, hamiyet ve kalkınma unsurları yer almaktadır. Ayrıca bu fırkanın içinde muhafazakârlar ve adem-i merkezîyetçiler de bulunmaktadır.

Prens Sebahaddin

Partinin iç tüzüğünün idari heyetine bir reis öngörmesine rağmen Partinin reisi hiç bir zaman açıklanmamıştır. Prens Sebahaddin kendisine yapılan başkanlık teklifini kabul etmemiştir. Kamuoyundan en yaygın kanaat ise Kâmil Paşanın Ahrar fırkasının başkanı olduğu yönündedir. Bunun sebebi Sadrazam Kâmil Paşa ile İttihadçılar arasında devamlı cereyan eden çatışma olsa gerektir. İttihad ve Terakki Cemiyeti bu dikbaşlı vezirin kendi denetleme iktidarını iyiden iyiye tehdit ettiğine inanmış ve onunla sıkı bir mücadeleye koyulmuştur. Ayrıca Kâmil Paşa'nın seçimlerde Ahrar Fırkası tarafından aday gösterilmesi ve seçimlerde Ahrar Fırkasını destekleyen Volkan Gazetesinin ideal devlet adamı olarak Kamil Paşa'yı lânse etmesi. Paşa'nın Ahrar Fırkasının Reisi olduğu kanaatini kuvvetlendirmiştir.

31 Mart Hadisesinden sonra Fırka üyelerinden bir kısmı tutuklanıp yargılanmış bir kısmı ise ülkeyi terk etmişlerdir. 30 Ocak 1910'da yurda dönen kâtib-i umumu Ferruh Bey Fırkanın sonunu ilân eden bir bildiri yayınlamıştır.

Burada Sadrazam Kâmil Paşa'nın Ahrar Fırkası ile olan ilişkisinin de doğrudan açığa çıktığını görüyoruz. Zira yukarıda ifade ettiğimiz gibi 5 Ağustos 1908-14 Şubat 1909 ve 29 Ekim 1912-23 Ocak 1913 yılları arasında hükümet kuran ve Sadrazamlık yapan Kâmil Paşa'nın Ahrar Fırkası'nın gizli başkanı olduğuna dair kamuoyunda bir kanaat vardır.

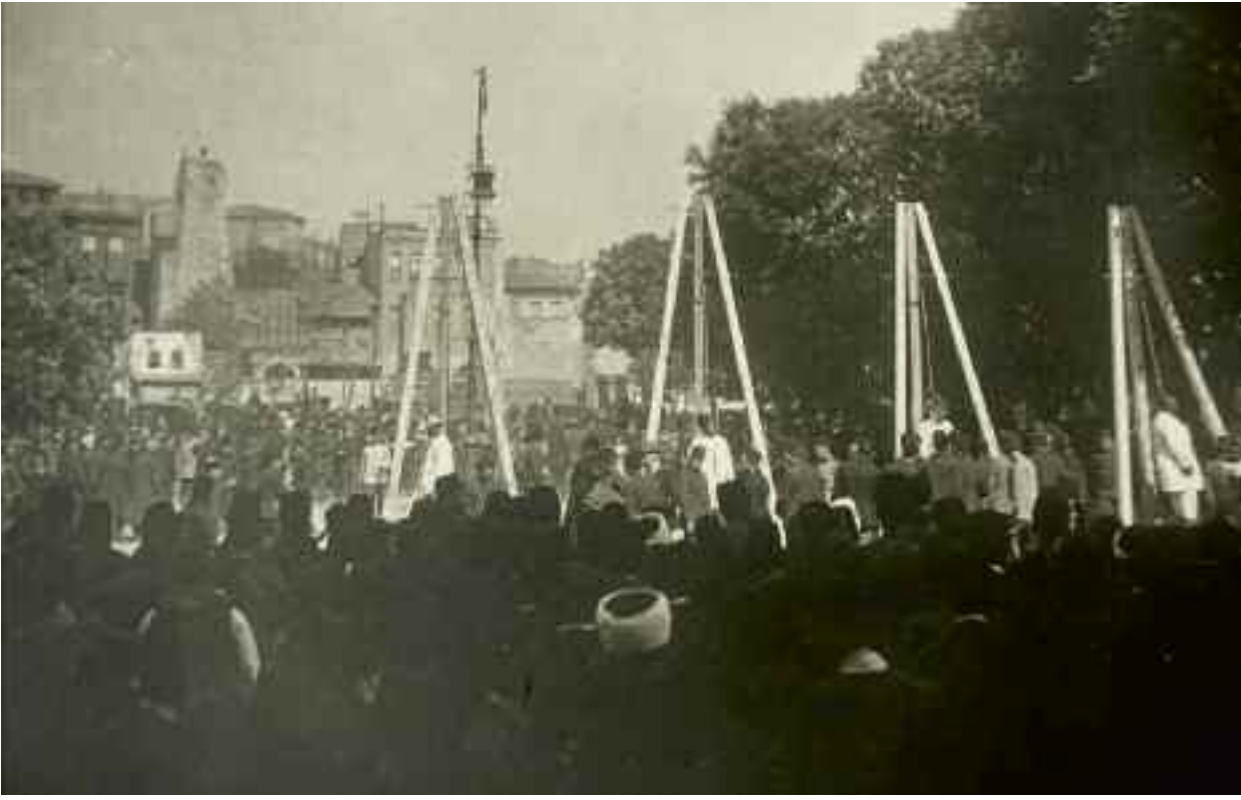
9- İttihad-ı Muhammedi Cemiyeti: Cemiyet İstanbul'da resmi olarak Ayasofya'da okutulan Mevlid-i Şeriften sonra 5 Nisan 1909'da kurulmuştur.

Kurucuları arasında; Derviş Vahdeti, Süheyl Paşa, Şeyh Mehmed Sadık, Ferik Rıza Paşa, Şeyh Seyyid Müslim Penah Efendi, Kadiri Şeyhi Muhammed Efgani Efendi, Tevfik Efendi ve Bediüzzaman Said-i Kürdi İbni Mirza gibi isimler vardır.

Yine aynı nizamnameye göre cemiyetin maksadı; Bütün İslâm milletlerinin ahlâkî ve içtimaî hayatını düzene koyan Kur'an-ı Kerim'in getirdiği şeriatın kıyamete kadar devamına çalışmak, Müslümanların siyasi ve içtimai faaliyetlerini artırarak birleştirmek, meşvereti muhafaza etmek ve bütün Müslümanları saldırılara karşı korumaktır. Meşrutiyet dairesinde hareket eden bütün partilerin destekçisi, kamu düzenini tehdit edenlerin ise karşısında olacaktır.

Görüldüğü gibi siyasi amaçlı bir cemiyetten çok, ibadet ve Sunnet-i seniyyeye ittiba, Müslümanlar arasında birlik duygularını, geliştirmek maksadıyla kurulmuştur İttihad-ı Muhammedi Cemiyeti.

Ne var ki Bediüzzamanın ifadesiyle "Dinde hassas, muhakeme-i akliyyede noksan Derviş Vahdeti'nin aşırı hareketleri yüzünden büyük zarar görmüş, 31 Mart Hadisesine karışmıştır. Bediüzzaman Volkan'da Derviş Vahdeti'yi "Edipler edepli olmalı, hem de edeb-i İslamiye ile müteeddib olmalı... İttihad-ı Muhammedi bütün müslümanlara şamildir. Hariç kimse yoktur." (Volkan Gazetesi, s.90) şeklinde ikaz etmişse de onu dinlememiş ve hem cemiyetin hem de kendisinin sonunu hazırlamıştır. 31 Mart Hadisesinden sonra Derviş Vahdeti ve bir çok kişi Divan-ı Harb-i Örfi'de yargılanmış idam edilmiş, bazıları ise ağır cezalara çarptırılmışlardır. İttihad-ı Muhammedi Cemiyeti bu hadiseden sonra kapanmıştır.

İttihad-ı Muhammedî Cemiyeti ve Ahrar Fırkası: İttihad-ı Muhammedî Cemiyeti bir siyasi Parti olmayıp, tüzüğünde de belirttiği gibi başlıca maksadı bütün Müslümanların içtimai ve ahlâki yönlerini sünnet-i seniyyeye göre geliştirmek, meşvereti muhafaza ederek, İslâmiyeti ve Müslümanları hücumlara karşı korumaktır. Bu nedenle İttihad ve Terakki Cemiyeti'ne karşı hükümeti ve Kâmil Paşa'yı desteklemiştir.

Cemiyetin yayın organı olan Volkan Gazetesi açıkça Ahrar Fırkasını ve Kâmil Paşa'yı destekleyen yazılar neşredip, İttihadcılarını siyasetlerini tenkid etmiştir. ayrıca Prens Sebahaddin'in görüşlerine de yer vermiş ve onu destekleyen yazılar da yayınlamıştır. 1908 seçimlerinde ise Ahrar Fırkasını desteklemiştir. Gazetenin bu tutumundan dolayı, 31 Mart Hadisesinde aktif rolü olduğu tesbit edilen Volkan'ın başyazarı Derviş Vahdeti ile İttihad-ı Muhammedî Cemiyeti özdeşleştirilmiş ve İttihad-ı Muhammedî Cemiyeti'nin Ahrar Fırkasının dini kolu olduğu iddiası ortaya atılmıştır.

31 Mart olayları yüzünden AF ve İttihad-ı Muhammedî Cemiyeti birbirine bağlı olarak muamele görmüş ve zamanın siyasi otoritesi tarafından bu karşılığın faturası fırkaya ve İMC'ye birlikte çıkarılmıştır. Yani İMC tarihe karışırken, bütün bu olayların suçu üzerine yıkılan Ahrar Fırkası da kendini feshetmek zorunda kalmıştır.

10. Hürriyet ve İtilaf Fırkası: 21 Kasım 1911'de İstanbul'da kurulmuştur. Kurucuları; İsmail Hakkı Paşa (Amasya), Dr. Dagavaryan (Sivas) Mustafa Sabri (Tokat) Abdülhamit Zahrevi Efendi (Hama), Volşetrinli Hasan Bey (Priştine), Dr. Rıza Nur (Sinop), Damat Ferit ve Müşir Fuat Paşalar (Ayan Meclisi üyeleri), Ferik mütekeaidi Süleyman Paşa, miralay Mütেকaidi Sadık Bey ve Gazeteci Tahir Hayreddin Beyler'dir.

Fırka İttihad ve Terakki Cemiyeti karşısındaki bütün muhalif ırmaklarının aktığı bir göldür. Meclis içindeki muhalefet olan partileri Mutedil Hürriyetperver ve Ahali Fırkaları çekirdeğini oluşturmuşlar, Rum, Bulgar, Arnavut, Arap, Ermeni mebuslarının büyük bir bölümü ve bağımsız mebuslarda Fırkaya katılmışlardır.

Mahmut Şevket Paşa

İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin Türkçülük fikrine karşı Osmanlılık fikrini savunmuştur. Bunda kendi milliyetlerini savunan azınlıkların etkisi vardır. Adem-i merkezîyetçi ve teşebbüs-ü şahsîcîdir. İttihad ve Terakki Cemiyeti gibi meşrutiyeti savunmuşlar ancak İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin bunu soysuzlaştırdığını iddia etmişlerdir. İttihad ve Terakki Cemiyeti gibi HİF'de sosyalist fikirlere karşı olmuştur ve dış sermayeye kolaylık sağlanması gerektiğini düşünmektedir. Aralarındaki fark borcun Deutsche Bank'dan mı, yoksa Osmanlı Bankası aracılığı ile İngiliz Fransız kapitalistlerinden mi sağlanacağı hususundadır.

İttihad ve Terakki Cemiyeti ile HİF birbirlerine karşı acımasız davranmışlar, karşılıklı sindirme ve darbe hareketlerini girişmişlerdir. Aralarındaki ilişki bir parti mücadelesinden çok, parti savaşı diyebileceğimiz bir niteliğe bürünmüştür. İktidar olabilmek için gayr-i meşru yollara başvurmuşlardır.

Mahmut Şevket Paşa'nın öldürülmesinden sonra (11 Haziran 1913) HİF'in bazı elemanları Sinop'a sürülmüş, ağır cezalara çarptırılmış, bazıları idam edilmiş, bazıları ise yurt dışına sürülmüşlerdir. Böylece çok partili siyasi hayat son bulmuş ve İttihad ve Terakki Cemiyeti istibdadı başlamıştır.

Daha sonraları yurt dışında bulunan grup İtilaf devletlerinin de yardımını almak "İkinci Jön Türk Muhalefet Hareketini" başlatacak ve mütareke döneminde, güçlenmek için yeniden ortaya çıkacaktır.

OSMANLI DÖNEMİNDE KURULAN İLK PARTİLER (Özet)

İttihat ve Terakki

1889, İstanbul.

Genel Başkan: Ali Rüşti. Kurucu Üyeler: İbrahim Temo, Abdullah Cevdet, İshak Sükûti, Mehmed Reşid, Hüseyinzade Ali

Osmanlı Ahrar Fırkası

1908, İstanbul.

Kurucuları: Nureddin Ferruh, Ahmet Fazlı, Kıbrıslı Tefrik, Nazım, Şevket, Celalettin Arif, Mahir Sait (Perde arkasından Prens Sabahaddin tarafından yönetildi.)

Osmanlı Demokrat Fırkası (Fırka-i İbad)

1908, İstanbul.

Kurucuları: İbrahim Naci, Giritli Ali, Fuat Şükrü, Dr.Rıza Abud, Pertev Tefrik, Yenişehirli Salih, Mustafa, Rıza, Dr.Abdullah Cevdet, Dr. İbrahim Temo

Fedakâran-ı Millet Cemiyeti

Ağustos 1908,

İstanbul. 1908 seçimlerine katılmadığı gibi 31 Mart Vakası'ndan sonra da siyasal hayattan çekilmiş ve kapanmıştır.

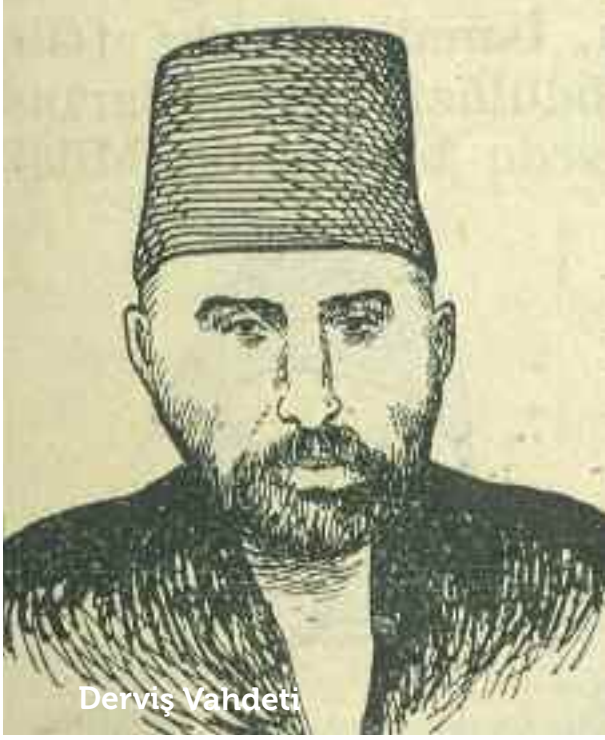

Abdullah Cevdet

Heyet-i Müttefika-i Osmaniye

17 Nisan 1909, İstanbul.

Kısa sürede kapanan ölü doğmuş bir siyasi parti olmuştur.

Derviş Vahdeti

İttihad-ı Muhammedi Fırkası

(Fırka-i Muhammediye)

1909, İstanbul.

Kurucu ve Yöneticileri: Süheyl Paşa, Mehmet Sadık, Mehmet Emin Hayreti, Ahmet Esat, Mehmet Emin, Hafız Mehmet Sabri, Şevket Efendi, Bediüzzaman Said Nursî, Hacı Hayri, Raşit, Ferik Rıza Paşa, Faruki Ömer, Şevki Efendi, Seyyid Müslim Penah, Refik, Muhammed Efgani, İhsan, Hayri Abdullah Ziyaeddin, Şeyh Ali, Hacı Kazım, Hacı Mehmed, Tevfik Derviş Vahdeti.

İslahat-ı Esasiye-i Osmaniye Fırkası

1909, Paris.

Genel Başkan: Şerif Paşa Üyeler: Mevlanzade Rıfat, Ali Kemal, Pertev, İzmirli Kemal Avni, Nihad Reşat (Belger)

Mutedil Hürriyetperveran Fırkası

Kasım 1909, İstanbul.

Fırkayı oluşturan 1908 seçimlerinde seçilmiş mebuslar Hürriyet ve İtilaf Fırkası'na katıldıklarından parti olarak hiçbir seçime katılmadan kapanmıştır.

Ahali Fırkası

1910, İstanbul.

Genel Başkan: Gümülcine Mebusu İsmail Bey
Üyeler: Vasfi, Ferhad, Şevket, Ömer Lütfi, Zeynelabidin, Mustafa Sabri, Fevzi, Şükrü Bey.

Osmanlı Sosyalist Fırkası

1910, İstanbul.

Genel Başkan: İştirakçi Hilmi Üyeler: Namık Hasan, Pertev, Tevfik, İbnil Tahir, İsmail Faik, Baha Tevfik, Hamid Suphi

Paris Şubesi Kurucu: Dr. Refik Nevzat, Üyeler: Avni Kemal, Hoca Kadri, Fuat Nevzat, Memil Zeki.

Hürriyet ve İtilâf Fırkası

1911, İstanbul.

Kurucular: İsmail Hakkı Paşa, Dr.Dagavaryan, Mustafa Sabri, Abdülhamid Zöhravi, Müşir Fuat Paşa, Damat Ferit Paşa, Ferik Süleyman Paşa, Volçentrinli Hasan, Miralay Sadık, Dr. Rıza Nur, Tahir Hayrettin.

Halâskâr Zâbitân Grubu

1912, İstanbul.

Kurucu ve Yöneticiler: Kurmay Binbaşı Gelibolulu Kemal (Şenkıl), Kurmay Kolağası Kastamonulu Hilmi, Sürvari Kaymakamı Recep, Bahriye Binbaşısı İbrahim Aşki, Yüzbaşı Kudret.

Millî Meşrutiyet Fırkası

1912, İstanbul.

Genel Başkan: İfınam Başyazarı, eski Kütahya Milletvekili Ahmet Ferit (Tek) -Üyeler: Akçoraoğlu Yusuf, Müderris Zühtü, Mehmet Ali Cemil Bey, Ethem Nejat, Mustafa Suphi.

Radikal Avam Fırkası

1918, İstanbul.

Genel Başkan: Mevlanzade Rıfat Üyeler: Emin Ali, Yazar Mazlum, Müdafaa Gazetesi Sahibi Ragıp, Tüccar Mehmet Faik.

Osmanlı Hürriyetperver Avam Fırkası

1918, İstanbul.

Kurucu ve Yöneticiler: Ali Fethi (Okyar), Hüseyin Kadri.

Teceddüt Fırkası

1918, İstanbul.

Kurucular: Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti son kongre üyeleri Yöneticiler: Başkan, Senato üyesi Hüsnü

Ali Fethi Paşa

Paşa, Senatör Seyid Bey, Mavrokordato Efendi, Yunus Nadi (Abaloğlu), Şemsettin (Günaltay), İhsan, Orfanidis, Hamdi, Faik (Kaltakkıran), Sabri, Reşit Paşa, Galip Bahtiyar, Dr.Tevfik Rüştü (Aras), Babanzade Hikmet, Parsamyan, Mustafa Fevzi, İsmail Canbulat ve Sason Efendi.

Ahali İktisat Fırkası

1918, İstanbul.

Kurucu ve Yöneticiler: Ermenaklı Tüccar Mehmet Nuri, Gazeteci Öğretmen Lütü Arif Kanber, Eskişehirli

Tüccar Hüseyin Hüsnü, Ahmet Hamdi (Başar-Limancı Hamdi).

Selamet-i Osmaniye Fırkası

1918, İstanbul.

Kurucular: Sabık Amasya Mebusu İsmail Hakkı Paşa, Ulemadan Fazıl Efendi, Emekli Ferik Ferit Paşa, tüccar Kudret Haki, Eski İstanbul Polis Müdürlerinden Mehmet Ali (Fesçioğlu), Soysallıoğlu İsmail Suphi, Hasan Hicabi, Emekli Miralay Behzad, Ulemadan Zeki Bey.

Sosyal Demokrat Fırkası

1918, İstanbul.

Kurucu ve Yöneticiler: Dr. Hasan Rıza, Cemil Arif (Alpay), Tahsin, Habib Bey.

Millî Ahrar Fırkası

1919, İstanbul.

Kurucu ve Yöneticiler: Asaf Muammer, Soysallıoğlu İsmail Suphi, Agah Mazlum, Bekir Sami (Kunduh), Cami, Tevfik Hamdi, Refik İsmail, Süleyman Nüzhet, Şakir Sarıca, Abdülhak Şinasi (Hisar), Mahir Sait, Mehmet Refik Beyler.

Türkiye İşçi ve Çifti Sosyalist Fırkası

1919, İstanbul.

Kurucular: Ahmed Akif, Ethem Nejat, Dr. Şefik Hüsnü.

Ortadaki kalpaklı Tevfik Rüştü Aras

Mehmet Emin Yurdakul

Milli Türk Fırkası

1919, İstanbul.

Kurucu ve Yöneticiler: Ahmet Ferit (Tek), Mehmet Emin (Yurdakul), Ahmet Hikmet (Müftüoğlu), İktisat Müderrisi Zühdü, Yusuf Akçoraoğlu, Dr.Abdülhak Adnan (Adıvar), İsmail Hakkı.

Hürriyet ve İtilâf Fırkası

1919, İstanbul.

Fırka bu tarihte yeniden faaliyete geçmiştir. Yeni Yöneticiler: Başkan Müşir Nuri Paşa Üyeler: Müşir Zeki Paşa, Ayan azası Abdülkadir, eski Konya Mebusu Zeynelabidin, eski Tokat Mebusu Mustafa Sabri, eski Karesi Mebusu Vasfi Efendi, Süleyman Paşa, Celalettin Paşa, Ali Kemal, Refik Halid (Karay), Nureddin, eski Tahran Sefiri Hasip, sabık Maarif Nazırı Rıza Tevfik (Bölükbaşı), Tüccardan Hacı Osman ve Mehmet Ali Beyler.

Osmanlı Mesai Fırkası

1919, İstanbul.

Kurucuları İstanbul'daki fabrikalar işçi ve müstahdem delegelerdir. Yöneticiler: Makine Mühendisi H.Memduh, Muharrir Avni Ali, Hasan Muslihiddin, Yusuf, Vahidettin, Seyyit, Hüseyin, Lütfi, İsmail, İhsan Bey.

Osmanlı Çiftçiler Cemiyeti Fırkası

1919, İstanbul.

Yöneticiler: Hamdullah Emin Paşa, Mehmet Esat

Paşa (Işık), Mehmet Emin Paşa, İsa Ruhi Paşa, Mustafa Münif Paşa, Dr.Mustafa Hulusi, Ali Haydar, Yusuf Mazhar, Mehmet Mahfî, Hüseyin Hüsnü, Nazım, Ali Rıza Bey

Türkiye Sosyalist Fırkası

1919, İstanbul.

Osmanlı Sosyalist Fırkası bu tarihte yeniden faaliyete geçmiştir. Yöneticiler: Hüseyin Hilmi, Mustafa Fazıl

Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası

22 Eylül 1919, İstanbul.

Osmanlı Sosyalist Fırkası'nın işgalcilerden yanan tutumuna karşı Dr.Şefik Hüsnü ve Mustafa Suphi etrafında oluşan parti. Yöneticiler: Dr. Şefik Hüsnü, Mustafa Suphi

Amele Fırkası

1920, İstanbul.

Kurucu ve Yöneticiler: Amiralzade Cemal Hüsnü, Avukat Radi, sabık memur Mehmet Behçet ve Haydar, kömür müteahhidi Mehmet Kamil, Hüsnü Paşazade Seyit Bilal, kömür katibi Ali Haydar Bey ve Vanlı Mehmet Baba, Mehmet Ali Ağa

Türkiye Komünist Partisi

10 Eylül 1920, Ankara.

Türkiye İşçi Çiftçi Sosyalist Fırkası yerine kurulan yasadışı parti Merkez Komitesi Başkanı: Mustafa Suphi Kurucu ve Yöneticiler: Arif Oruç, Emekli Binbaşı Hacıoğlu Salih, Şerif Manatof, Ethem Nejat

Yunus Nadi

Halk İştirakiyen Fırkası

1920, Ankara.

Türkiye Komünist Partisi'nin yasal kolu olarak kurulan parti. Kurucu ve Yöneticiler: Nazım Resmor (Öz-telli), Mehmet Şükrü (Koç), Şeyh Servet, Salih Hacıoğlu

Türkiye Zürra Fırkası 1920, İstanbul.

Kurucu ve Yöneticiler: Cevat Rüştü, Şükrü, Yahya Sezai, Abdülaziz Mecdi Bey

Türkiye Komünist Fırkası

18 Ekim 1920, Ankara.

(Atatürk'ün politik nedenlerle kurdurduğu ve üç ay sonra lağvettiği fırka) Kurucu ve Yöneticiler: Dr. Tevfik Rüştü (Aras), Mahmut Esat (Bozkurt), Mahmut Celâl (Bayar), Yunus Nadi (Abaloğlu), Kılıç Ali, Hakkı Behiç (Bayiç), İhsan (Eryavuz), Refik (Koraltan), Eyüp Sabri (Akgöl) ve Süreyya (Yiğit)

Müstakil Sosyalist Fırkası

1922, İstanbul.

Kurucu ve Yöneticiler: Türkiye Sosyalist Fırkası'ndan ayrılmış tramvay işçilerince kurulmuştur.

Kaynaklar

- Ahmet Cevdet Paşa, Tezâkir, Yay. Cavit Baysun, 4 Cilt, Ankara 1991.
 Akşin, Sina vd., Türkiye Tarihi, Cilt: III-IV, Cem Yay., İstanbul 1993.
 "I. Meşrutiyeti Son Verilmesinin Sebepleri", Hac. Ün. Ed. Fak. Dergisi, IV/1 (1986), Ankara, ss. 96-105.
 Bayur, Hikmet, "İkinci Meşrutiyet Devri Üz. Bazı Düşünceler", Bel-leten, XXIII/90 (1959), Ankara, ss. 267-285.
 Çay, M. Abdülhalûk, "1876 Meşrutiyet Meclisi", Hac. Ün. Ed. Fak. Dergisi, IV/1 (1986), Ankara, ss. 75-88.
 Kalaycıoğlu, Ersin, Sarıbay, A. Yaşar (ed.), Türk Siyasal Hayatının Gelişimi, İstanbul 1986.
 Kapani, Münci, Politika Bilimine Giriş, Ankara 1989.
 Karpat, Kemal, Türk Demokrasi Tarihi, İstanbul 1967.
 Kili, Suna; Gözübüyük, Şeref, Türk Anayasa Metinleri, İstanbul ty.
 Lewis, Bernard, Modern Türkiye'nin Doğuşu, Ankara 1984.
 Ma'rûzât, Haz. Y. Halaçoğlu, İstanbul 1980.
 Oktay, Cemil, "Hum" Zamirinin Serencamı, İstanbul 1991.
 Ortaylı, İlber, İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı, İstanbul 1987.
 "II. Abdülhamit Dön. Anayasal Rejim Sorunu", Hac. Ün. Ed. Fak. Dergisi, IV/1 (1986), Ankara, ss. 55-62.
 Osmanlı Mebusan Meclisi Reisi H. Mentеше'nin Anıları, Giriş: İsmail Arar, Hürriyet Vakfı Yay. İstanbul 1986.
 Pantül, Mehmet, Türk Parlamento Hukukunda İkinci Meclisler, Ankara 1982.
 Said Halim Paşa, Buhranlarımız ve Son Eserleri, Haz. M. Ertuğrul Düzdağ, İstanbul 1993.
 Shaw, Stanford J., Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye, Çev. Mehmet Harmancı, 2 Cilt, İstanbul 1982.
 Tunaya, Tarık Zafer, Türkiye de Siyasal Partiler, Cilt: I, III, İstanbul 1988, 1989.
 Türk Parlamentoculuğunun İlk Yüzyılı 1876-1976, Haz. Siyasi İlimler Türk Derneği, Ankara 1978.

II. Meşrutiyet Yıllarında Urfa'da Cemiyetler ve Kulüpler

Prof. Dr. Abdullah EKİNCİ
İsmail ASOĞLU

“

“Sened-i İttifak” Osmanlı Padişahının mutlak egemenliğini sınırlamak üzere imzalanan bir belgedir.

”

Modern Türkiye'nin oluşumunda II. Meşrutiyet döneminin en mümeyyiz vasfı, siyasi ve toplumsal gelişmelerin kendisinden sonraki dönemlere ‘temel oluşturmasıdır.’¹ Batılılaşma çabalarının yoğunlaştığı 1839 Tanzimat Fermanı sonrasında, 1876’da ilan edilen I. Meşrutiyet ve 1908’de ilan edilen II. Meşrutiyet, Cumhuriyet döneminin toplumsal siyasal yapılanmasını yakından etkileyen, hem parlamenter, hem de anayasal geleneğimizin çıkış noktasını oluşturur.²

Osmanlı toplumunda geniş halk kitleleri genel olarak siyasi gündemden uzak bir hayat sürerlerdi. Devlet ve millet meselelerini ilgilendiren konular tabii olarak merkezlerde ve ancak sınırlı sayıdaki insanlar arasında olabilirdi.³ Batı kökenli siyasal hayatın vazgeçilmez unsurları dernekler, cemiyetler ve benzeri sivil yapılanmalar Meşrutî idare ile süreklilik kazanmış, Osmanlı’da yavaş yavaş küşat edildiği tarih olması açısından da bu zaman dilimi bir milat olarak kabul edilmiştir. Cemiyet kavramı topluluk, bir yere toplanma, bir araya gelmeyi⁴ ifade eder vurgusuyla, XIX. asrın siyasal terminolojisinde, kelime önce Lübnan’da, daha sonra Osmanlı Devleti’nin diğer Arapça konuşulan bölgelerinde ilmi, edebi, hayri ve siyasi gaye ile kurulan gönüllü dernekleri ifade etmek için kullanılmaya başlamıştır.⁵

İttihat ve Terakki, 23 Temmuz 1908’de Meşrutiyeti ilan etmiş, ancak bunu sadece Rumeli’de yapabilmişti. Çünkü İstanbul ve Anadolu’da o sırada böyle bir şeyi tek başına yapabilecek güce sahip değildi.⁶ Bu nedenle dönemin siyasal, ekonomik, toplumsal ve kültürel dönüşümlerinin bir sonucu⁷ olarak ortaya çıkan dernek

veya cemiyetler, bölgesel şube yapılanmaları ile etki sahalarını genişletme çabasında olmuşlardır. Ülkenin yazın hayatında ideolojik söylemlerin artarak devam ettiği bu dönemde Müslüman ve gayrimüslimler tarafından ülke genelinde halkın siyasete katılımını sağlamak için sivil toplum kuruluşları, kitlesel hareketin bölge bazında itici güçleri olarak yaygınlaştılar. Kanun-i Esasi’de yapılan ilk değişikliklerle de (1325/1909 tadilatı) kamu özgürlükleri yelpazesi genişlemiş, toplanma ve dernek kurma alanında haklar genişletilmiştir.⁸ Bu süreçte, II. Meşrutiyet’in sunduğu hürriyet ortamında kurulan diğer cemiyetler de İttihat kulüplerine benzer şekilde taşrada teşkilatlanmaya çalıştı.⁹ Urfa gibi merkezden uzak bölgelere kadar teşkilatlanan kulüpler arasında İttihat ve Terakki Cemiyeti’ne bağlı şubelerden başka, özellikle Ermeniler tarafından kurulan Taşnaksütyun ve Hınçakyan Cemiyetleri de Doğu ve Güneydoğu’da faaliyetlerini sürdürmekteydi. Kendilerini devrimci parti olarak adan bu yapılanmaların öncelikli hedefleri, yerel idareciler ve Kürt aşiretleri ile olan münasebetlerini Avrupa’ya duyurmaktı.¹⁰ Osmanlı Ermenilerinin devlete karşı mücadelelerinin yanı sıra İstanbul ve iç bölgeler arasında keskin bir bölünme, Apostolik, Katolik ve Protestan Ermenileri arasında dini rekabetler, Taşnaklar ile Hınçaklar arasında bile siyasi mücadeleler söz konusuydu.¹¹

Urfa'da İttihat ve Terakki Cemiyeti

Urfa'nın dönemin ideolojik tartışmalarıyla tanışması, İhsan Şerif Saru'nun Urfa sürgünü ile başlamıştır. İhsan Şerif Saru, 1896'dan II. Meşrutiyetin ilanına kadar Urfa'da sürgüne gönderilmiştir. Urfa'nın eğitim problemini çözmek için 1902 tarihinde rüştiye okuluna iki yıl ilave edilerek beş seneye çıkarılmış ve idadi yani liseye yükseltilmiştir. Böylece Urfa Lisesi 1902'de açılır, okulun müdürlüğüne ise İhsan Şerif Saru getirilir.

İbtidai adı verilen ilkokullar üç yıllık bir eğitimi kapsamaktaydı. Rüştiye ise günümüzdeki ortaokulu karşılık gelmekte olup, oda üç yıllık bir eğitimi kapsıyordu. İdadi denilen liselerde ise eğitim dört yıldır. Urfa çevresinde Halep'te dört yıllık eğitim veren bir idadi vardı. Urfa idadisi ise iki yıllık bir eğitim vermekteydi. Urfa'nın ilk lisesi şehrin en gözde yerinde, geniş bahçeli bir binada törenle eğitime açılmıştır. Urfa İdadisi müdürlüğüne atanan İhsan Şerif Sarı güçlü bir kadro kurmak amacıyla, hem şehrin bilginleri hem de ihtisas sahibi subaylarla bir toplantı yapar. Böylece okulun eğitim kadrosu din bilginleriyle ihtisas sahibi subaylardan oluşur. Lisede Arapça ve dinî bilimler Abdurrahman Efendi verir. Farsça ve Ahlak dersini Şeyh Mustafa Safvet, Matematik dersini Şamlı Yüzbaşı Avni Bey, Coğrafya ve resim derslerini ressam teğmen Hasan Fehmi efendi, güzel yazı dersine hattat Ahmet Vefik bey, hitabet ve inşaa dersine Çatalcalı şair teğmen Memduh girer. Tarih, Fransızca, Sağlık bilgisi ve Ziraat derslerine ise okul müdürü İhsan Şerif girer. Bu okulla Urfa eğitimde yeni bir ışık yakmıştır. Bu ne-

denle kent Halep'le yarışmak ister. 125'i Müslüman öğrenci, 15'i Gayrı Müslim öğrenci olmak üzere toplam 140 öğrencisiyle kısa sürede Halep Lisesiyle boy ölçüşecek düzeye gelir. Urfa, liseyle de yetinmez hicri 1327 miladi 1908 tarihinde İnas mektebi adıyla bir kız okulu eğitime açılır. Bu okulun bayan öğretmeni Hatice hanımdır. Okulu 48 öğrencisi vardır.

Urfa'da eğitim alanında önemli adımlardan biri de Darümuallim ve muallimat mekteplerinin açılmasıdır. Yine 1869 senesinde yayınlanan nizamnameye binaen Urfa'da öğretmen eksikliğine bir çözüm olarak önce 1916 senesinde darümuallimin ve 1917 senesinde de bir darümuallimat mektebi açılması kararlaştırılmıştır. Urfa'da önemli eğitim kurumlarından biri de sanayi mektebidir. 28.06.1905 tarihinde Urfa'da açılacak bu sanayi mektebi için Dersaadet Sanayi Mektebi'nden iki usta istenmiştir.

Sanayi mektebi bir komisyon marifetiyle yönetilmekteydi. Tüm bu çabalar Osmanlı eğitim sisteminin modernleştirilmesi amacıyla 1867'de Fransız Eğitim Bakanı Victor Dury'e hazırlatılan projeye dayanmaktadır. Bu projenin amacı her din ve kökenden gelen öğrencilere eğitim ve öğretim veren ortaöğretim kurumlarının açılması, fen bilimleri, tarih, hukuk ağırlıklı derslerin okutulacağı bir üniversitenin kurulması, genel kitaplıkların açılması amaçlanmıştır. 1 Eylül 1868'de Galatasaray Sultanisi bu çabanın bir ürünü olduğu gibi 19. yüzyıldan itibaren Urfa'da açılan okullarda bu çabanın bir ürünüdür. Urfa, 1902'de açılan Urfa Lisesiyle kentteki resmi en yüksek dereceli okula kavuşmuştur. Sürgündeki bir ittihatçının çabaları, okulu zirveye taşımaya yetmemiştir. Urfa Lisesinden mezun olan öğrenciler, imkânsızlar sonucunda İstanbul'da yüksek tahsile gidememişlerdir. Bir kaç yıl onra eğitim kadrosu dağılan Urfa Lisesi kapatılmıştır. Bundan sonra sadece maddi imkanı olanlar 1946 yılına kadar Adana, Konya, İstanbul gibi şehirlerde lise eğitimi almak için gurbete çıkarlar.

II. Meşrutiyet idaresinde (1. Dönem: 17 Aralık 1908 - 18 Ocak 1912) Urfa'yı temsilen iki kişinin ismi ön plandadır. Bunlardan biri İttihatçı Şeyh Safvet iken, diğeri bağımsız aday Mahmud Nedim Bey'dir.¹²

İttihatçı Şeyh Safvet, II. Meşrutiyet döneminde yapılan üç seçimde de (1908, 1912, 1913) Urfa'dan mebus seçilmiştir.¹⁴

1872 doğumlu Kürkçüzade Mahmut Nedim Bey, Medresede okumuştur. Mahkeme üyeliği yapmıştır. 5

Aralık 1908'de 45 oy alarak Urfa'dan mebus seçilmiştir.¹⁵

Cemiyetin 1913'e değin Suruç'ta bir şubesi olmasına karşın, devam eden mensubu olmadığı için 1913 yılı itibariyle kapatılarak evrakı, Urfa İttihat ve Terakki Kulübü başkanlığınca geri alınmıştır. Aynı tarihlerde Birecik'te İttihat ve Terakki'ye mensub efrad var ise de mahsus bir mahale ve idare heyetine sahip olmadığı bilinmektedir.¹⁶

Meşrutiyet idaresi heyecanla karşılanmasına rağmen şehrin önde gelenleri içerisinde yeni yönetim şeklinin aleyhine bir gurubun olduğuna da şahit oluyoruz. Hürriyyet-i Mebûsân, Hükümet-i Seniyye, İttihâd-ı Terâkkî Heyeti ve padişaha küfür ettiği iddiasıyla Urfa Müftüsü Şeyh Müslüm Efendi, Ördek karyesi muhtarı Mehmed ve ihtiyar heyeti tarafından sorgulanarak hükümete şikâyet edilmiştir. (15 Şubat 1324r./28 Şubat 1909m)¹⁷. II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesinin ardından ise şehirde, idâre-i Meşrutiyeye aleyhine afişler asmak suretiyle yeni yönetimi protesto eden Mehmed Emin ve Necmeddin müebbeden, Şeyho ve 'Alo' ise üçer sene müddetle Sivas'a sürülmüşlerdir.¹⁸ Mevcut siyasal sisteme karşı olan bu şahıslar sürgün yerinden firar ederek Urfa'ya dönüp,¹⁹ aleyhte faaliyetlerini sürdürecektir kadar ileri gitmeleri, muhalif bir gurubun şehirdeki varlığına da işaret etmektedir.

1914 itibariyle cemiyet binası olarak Yusuf Paşa mahallesindeki bir yapıda faaliyet gösteren oluşumun en önemli üyesi İttihat ve Terakki Partisi'nin birinci mebusu Şeyh Safvet Efendi ve ikinci vekil Mollâzâde

II. Meşrutiyetin ilanı (Sarayönü - Urfa)

Hâcı Mahmud Efendi'dir. Cemiyetin diğer üyeleri arasında şehrin tüccarlarından ve İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin, Heyet-i idare reisi Hâcı Bekir Beyzâde Şeyh Müslüm Bey, Cemiyetin veznedarı Hâcıkâmilzâde Müslüm Kâmil Efendi, Heyet-i idare kâtibi Ali Maksud Efendi, İdare azasından Güllüzâde Murtaza Efendi, İdare azasından Çadırcızâde Yahya Efendi gibi önemli isimler de bulunmaktaydı.

Urfa Daşnaksütyun Kulübü (Taşnaksütyun)

Daşnaksütyun (Taşnaksütyun) Kulübü 1. Dünya Savaşı esnasında Urfa'da etkin kulüplerden biridir. Konduracı Horin Küpeliyan Efendi riyasetinde faaliyet gösteren siyasi örgüt, toplantılarını Gerz mahallesinde bir kiralık evde yapıyorlardı. Manifaturacı Karabet Karadaşçıyan Efendi ve Karabet Tabtabayan Efendi bu kulübe üye olan esnaflardır.²⁰ Ayrıca Giragos Derzakiyan ve Urfa İsyanının lideri olan Mıgırdiç Yodnağper-

yan²¹ da bu örgüt bünyesinde, Ermeni toplumu namına hareket etmekteydiler. Taşnaksütyun Partisi'nin daha sonraki iki önemli lideri Antranig Ferid Bozacıyan ve Kaspar Rustigyan, Ermeni ihtilal komiteleriyle ilişkileri oldukları gerekçesiyle tutuklanmışlardır.²²

Taşnak Komitesi, II. Meşrutiyet'in ilanından, Birinci Dünya Savaş'ına kadar Urfa'daki Ermenilerini isyana hazır hale getirmek için bir dizi faaliyetlerde buldukları belgelerde ifade edilir. Urfa'nın, Ermeni komiteleri tarafından barut imal bölgesi olarak seçildiği bilinmektedir.²³

1908 yılında ikinci defa ilân edilen meşrutiyet idaresinden sonra Ermeni komitelerinin Adana'daki faaliyetleri açıktan açığa görülmeye başlamıştır.²⁴ Nihayetinde 14 Nisan 1909'da Adana'da başlayan olaylar kısa sürede Mersin, Tarsus, Antakya, Dörttyol, Cebel-i Bereket ve Maraş gibi geniş bir alana yayılmıştı.²⁵ Bu olaylar üzerine Urfa Taşnak Komitesi, kendi planlarını yapmaya başlamıştı.²⁶ 1915'teki Urfa Ermeni Olayları, Taşnak Komitesinin planları ile yönetilecek, özellikle Mıgırdiç Yodnağperyan ve Kör Sako olarak tanınan kardeşi Sarkis Yodnağperyan tarafından idare edilecektir.

Mıgırdiç tarafından beş bölgeye ayrılan Urfa, mücadele sahasının her birine ayrı ayrı komutanlar atılmıştır.

Bölgeler ve komutanları aşağıdaki gibidir:

Kevork Alahaydoyan (Balıklıgöl): Havuzlar ve camiler kompleksine bakan güney kapısında.

Movses Sujian (Samsat): Su Meydan'ı merkezli, Samsat Kapısı'nın yakınındaki alan.

Vagharsh Mesrobian ve Harutian Simian (Telfütur): Spor sahası yakınlarında, Amerikan misyon bileşkesiyle yüzleşen batı ucu.

Harutiun R. (Masmana):²⁷ Alman halı fabrikası ve onun çevrelediği atölyeler.

Sarkis Yotneghperian²⁸ (Pos-Baghments): Mahallenin güneydoğu ucu²⁹, Türk bölgesindeki dükkanların karşısındaki alan.³⁰

Urfa Hınçakyan Kulübü

1909 Cemiyetler Kanûna göre, kurulan bir cemiyetin idare merkezi İstanbul'da ise Dahiliye Nezareti'ne, taşrada ise o bölgenin en büyük mülkiye memuruna, cemiyetin adı, maksadı, idare merkezini, yöneticilerinin isim, meslek ve ikametgâhlarını içeren bir beyanname vermek, karşılığında bir ilmühaber almak kaydıyla açılmaktaydı.³¹ Mezkûr tarihten sonra imparatorluk genelinde şubeler açan Sosyal Demokrat Hınçakyan Cemiyeti, Urfa'da da bir şube açma teşebbüsünde bulunmuştur. Cemiyetin Urfa'daki şubesinin tanınması hususu, 20 Ekim 1910'da, mesul müdür Urfalı Agob Tüccaryan bin Ağba ve Kâtib Artin Mardiroşyan ve aza-

dan biri tarafından imzalı bir arzuhal ile mutasarrıflığa bildirilmiştir.³²

Aslında daha önceden seyyar memuru Sahak Sahakyan tarafından aynı cemiyet adına bir şube açma girişimi olmasına rağmen şube küşadının gerçekleşmediği anlaşılıyor. II. Meşrutiyet'ten beri mevcut cemiyet ve şubelerin hangilerine ait nizamnamenin

Şurâ-yı Devletçe tasdik olunduğuna dair bir tebligat yapılmadığından, yerel yönetimin merkezden bağımsız karar alamadığı anlaşılıyor. Bu konuda ne şekilde muamele edileceği hususunda merkeze durum bildirilmiş, yapılacaklar hususunda bilgilendirme talebinde bulunulmuştur. 1914'te Ermeni cemaati mekteb-i ibtidâî muallimi Sarkis Manukyan Efendi tarafından idare edilen Urfa Hınçakyan Kulübü, faaliyet binası olarak Halilürrahman mahallesinde bir kiralık yeri kullanmaktaydı. Bakkal Sarkis Bakkaliyan ve Terzi Ohannes Bâbkiyan Efendi kulübün diğer üyeleri arasındaydı.³³

Urfa Hürriyet ve İtilaf Kulübü

1910'larda eşraftan Hâcı Hüseyinzâde Haydar Ağa'nın riyâsetinde, eşraftan Mehmet Paşazâde Faiz Bey ve Haydar Ağazâde Hüseyin Ağa ve Şerif Beyzâde Mustafa Bey idârelerinde İtilâf Kulübü küşad edilmiş ise de kapatıldığı dönemin iç yazışmalarından anlaşılmaktadır.³⁴

II. Meşrutiyet yıllarının cemiyet ve dernekçilik faaliyetleri içerisinde gençlik örgütleri önemli bir yer tutar.³⁵ Dönemin siyasi atmosferine paralel olarak kurulan Gençlik Dernekleri'ne, Müslüman ya da gayrimüslim, Osmanlı uyruğu tüm gençlerin katılmaları zorunluydu. Bu yükümlülük gençlerin fiilen silah altına alındığı tarihe kadar sürmüştür.³⁶

Hınçakyan Kulübü tüzüğü

Tablo - 1 - Mart 1914 İtibariyle Müstakil Urfa Sancağı'nda Mevcûd Cem'iyet Kulüblerle Esâmilerini İrâ'e Eder Cedveldir.

İsim ve Şöhreti	Sana'atı	Buldukları Mevâki'in İsmi	Cem'iyetin ismi	Mülâhazât
Şeyh Safvet Efendi	Urfa Meb'ûsu	Yusuf Paşa Mahallesi	Birinci murahhas mes'ûlü İttihâd ve Terâkkî Cem'iyeti	İsticâren ikamet etmekte buldukları
Mollâzâde Hâcı Mahmud Efendi	Tüccarandan		İkinci murahhas mes'ûlü İttihâd ve Terâkkî Cem'iyeti	Cem'iyetin himâyesi tahtında Maarif Nezâreti
Hâcı Bekir Beyzâde Şeyh Müslüm Bey	Tüccarandan		İttihâd ve Terâkkî Kulübü Hey'et-i İdâre Reisi	Celîlesinin programı mucibince yerde ibtidâî
Hâcıkâmilzâde Müslüm Kâmil Efendi	Tüccarandan		İttihâd ve Terâkkî Veznedârı	Mektebi vardır.
'Ali Maksûd Efendi	Tüccarandan		İttihâd ve Terâkkî Hey'et-i İdâre Kâtibi	
Güllüzâde Murtaza Efendi	Tüccarandan		İttihâd-ı Terâkkî İdâre A'zâsından	
Çadırcızâde Hâcı Yahya Efendi	Tüccarandan		İttihâd-ı Terâkkî İdâre A'zâsından	
Horin Efendi, Küpeliyân	Konduracı	Gerz Mahallesinde	Daşnaksütyun (Taşnaksütyun) Kulübü	İsticâren ikamet etmekte oldukları
Karabet Efendi, Karadaşçıyan	Manifaturacı		Daşnaksütyun (Taşnaksütyun) Kulübü	
Karabet Efendi, Tabtabayan	Manifaturacı		Daşnaksütyun (Taşnaksütyun) Kulübü	
Sarkis Efendi, Manukyan	Ermeni cemâati mekteb-i ibtidâî muallimi	Halilürrahman Mahallesinde	Hınçakyan Kulübü	İsticâren ikamet etmekte oldukları
Sarkis Efendi, Bakkaliyan	'âdî bakkal		Hınçakyan Kulübü	
Ohannes Efendi, Bâbkiyan	'âdî terzî		Hınçakyan Kulübü	

Nisan 1916 - Temmuz 1917 ortasına kadar vilâyet ve müstakil mutasarrıflıkların merkez ve mülhakatında açılmış olan bu derneklerden biri de Urfa Sancağı'nda bulunmaktaydı.³⁷ II. Meşrutiyet ile bir anda ülke yönetimine geçen İttihat ve Terâkki Partisi, gençleri kazabilmek ve ideolojik zeminde milliyetçi bir nesil yetiştirmek amacıyla devlet ve toplumun her alanında köklü değişiklik projelerini hayata geçirmek için yayın faaliyetlerine de önem vermektedir.³⁸ 1913'te yayın hayatına başlayan Talebe Defteri Dergisi bu amaçla çıkarılan dergiler arasındaydı. Derginin bir sayısında "Genç Dernekleri –Mukaddime-" başlıklı makalesinde Urfa gibi uzak bölgelerde dahi teşkilatlanmaya ehemmiyetle devam edildiği görülür.

Amaç ise memalik-i Osmaniye dâhilindeki her mıntikanın mahallî dernekleri olacağı yönündedir.³⁹

Siyasal hayata katılımın arttığı bu modernleşme / geçiş evresinde kadınların gazetelere yazı yazmaya başlamaları, Osmanlı Kadınları İttihat Cemiyeti,⁴⁰ Müdaafa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti, Osmanlı Hilal-i Ahmer Hanımlar Heyeti⁴¹ gibi dernekler kurmaları II. Meşrutiyet dönemindeki kadın hareketlerinin sadece birkaçıdır. Geç dönem Osmanlı Urfa'sında buna benzer bir kadın hareketine rastlanmasa da, Urfa'daki çorap imalathanesinde 1000 kadar kadının istihdam edilmesi, kadının iş hayatına katılımı açısından dönemin Urfa kadınları üzerindeki etkisini göstermektedir.⁴²

Sonuç

XIX. yüzyılın ikinci yarısında Yeni Osmanlı hareketi ile başlayan sivil entelektüel yapılanmalar, Jön Türk – İttihat ve Terakki Cemiyeti ile kurumsallaşmış, bu yönlü sivil teşebbüsler ülkenin Müslim ve gayrimüslimleri tarafından bölgesel şubeler aracılığıyla tebaa üzerinde kitlesel hareket motivasyonunu sağlamıştır. Merkeze uzak bölgelerden biri olan Urfa'da dahi örgütlenmeye çalışan dönemin siyasal oluşumları içerisinde tabii olarak İttihat ve Terakki cemiyetinin daha organize olduğu anlaşılmaktadır. Osmanlı genelinde olduğu gibi Urfa Taşnaksütyun Kulübünün üyeleri, şehrin Ermeni sakinlerini isyana hazırlamaktan geri durmamış, bu hedefle II. Meşrutiyet'ten I. Dünya Savaşı'na değin gizlice silahlanmayı teşvik etmiştir. Nitekim Urfa İsyanı'nın aktörlerinden Mıgırdiç Yodnağperyan bu kulüp bünyesinde hareket etmiştir. Urfa

Hınçakyan Kulübü, Taşnaksütyun Kulübüne nazaran etkinliği yok gibidir. İttihat ve Terakki Partisi'nin milliyetçi gençleri yetiştirme hedefi ile ülke genelinde açılan gençlik derneklerinin Urfa'da bir şubesi bulunduğu bilinmesine rağmen faaliyetleri konusunda pek malumata ulaşılamamıştır.

DİPNOTLAR:

- ¹ Mustafa Gündüz, "II. Meşrutiyet İdeolojilerinde Sosyoloji Ve Geleceğin Toplum Tasavvuru", *II. Meşrutiyet '100. Yıl'*, C.1, Doğu Batı Yayınları, S. 45, İstanbul 2008, s. 149.
- ² Zehra Aslan, Ağustos 1909 Tarihli Cemiyetler Kanunu Üzerinde Meclis-i Mebusan'da Yapılan Müzakereler ve Cemiyetlerin Yapılanmasında İttihat ve Terakki Örneği, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Vol: 3/11, 2010, s. 57.
- ³ Azmi Özcan, "Sultan II. Abdülhamit, Muhalefet ve Din" Sultan II. Abdülhamit ve Dönemi (Ed. Coşkun Yılmaz), Sultanbeyli Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü Yayınları, No. 12, İstanbul 2012, s. 31.
- ⁴ Cemiyet, Cem'iyyet, (cem' "toplamak"tan yapma mastar eki - iyyet ile cem' iyyet), İsmail Parlatır, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, 3. Baskı, Yargı Yayınevi, Ankara 2009, s. 243.
- ⁵ M.Şükrü Hanioglu, "Cemiyet", *DİA*, TDV Yayınları, C. 7, Ankara 1993 s.329.
- ⁶ Cezmi Eraslan, Kenan Olgun, *Osmanlı Devleti'nde Meşrutiyet ve Parlamento*, 3F Yayınevi, İstanbul 2006, s. 64.
- ⁷ Zafer Toprak, "1909 Cemiyetler Kanunu" *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, cilt 1, İletişim Yayınları, İstanbul 1985, s. 205.
- ⁸ Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler II. Meşrutiyet Dönemi Cilt 1*, II. Baskı, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul 1988, s. 3.
- ⁹ İsmet Sarıbal, "II. Meşrutiyet'in Yozgat'a Yansımaları: Hakkaniyet Cemiyeti Hadisesi", *I. Uluslararası Bozok Sempozyumu 05-07 Mayıs 2016 Bildiri Kitabı*, Cilt: 2, Yozgat 2016, s. 102.
- ¹⁰ Claire Mouradian, "Gustave Meyrier And The Turmoil in Diyarbekir, 1894-1896", *Armenian Tigranakert/Diarbekir and Edessa/Urfa*, Mazda Publishers, California 2006, s. 211.
- ¹¹ Carlos Bedrossian, "Urfa's Last Stand, 1915" *Armenian Tigranakert/Diarbekir and Edessa/Urfa*, Mazda Publishers, California 2006, s. 496.
- ¹² Aykut Kansu, *1908 Devrimi*, 5. Baskı, İletişim Yayınları İstanbul 2009, s. 428.
- ¹³ Zekiye Berrin Hacıismailoğlu, *Şeyh Safvet'in Tasavvuf Dergisi'ndeki Yazılarında Tasavvufi Kavramlara Bakışı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, Çorum 2012, s.5.
- ¹⁴ Mustafa Birol Ülker, "YETKİN Mustafa Saffet", *DİA*, TDV Yayınları, Ankara, 2013, s. 507.
- ¹⁵ İhsan Güneş, *Türk Parlamento Tarihi (I. Ve II. Meşrutiyet)*, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları No: 15, Eskişehir 1997, s. 675.
- ¹⁶ BOA, DH.EUM.EMM: 63/19

¹⁷ BOA, BEO: 3503/262694, R: Rûmî takvim, M: Milâdî takvim.

¹⁸ BOA, DH.SYS: 55/1/22.

¹⁹ BOA, DH.SYS: 55/1/22.

²⁰ BOA, DH.EUM.EMM: 63/19/1.

²¹ Halil Özşavlı, *Urfa Ermenileri (Sosyal-Siyasi ve Kültürel Hayat)*, Gazi Kitapevi, Ankara 2013, s. 80.

²² Özşavlı, s. 88.

²³ Hilmi Bayraktar, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Urfa Sancağı (İdari, Sosyal ve Ekonomik Yapı)*, Fırat Üni. Orta Doğu Araştırmaları Merkezi Yayınları, No: 12, Elazığ 2007, s. 136.

²⁴ Süleyman Hatipoğlu, "Doğu Sorunu Kapsamında Adana Ermeni Olayları" *Yeni Türkiye*, 60/2014, s. 9.

²⁵ Nejla Günay, "1909 Adana Olaylarından Sonra Yapılan Yardım Çalışmaları" *Akademik Bakış Cilt 2, Sayı 4*, 2009, s. 115.

²⁶ Bedrossian, s. 501.

²⁷ Basmahane, bugünkü Şehit Nusret İlköğretim Okulu'nun bulunduğu bölge.

²⁸ Kör Sako olarak isimlendirilmiştir.

²⁹ Ermenilerin yoğun olarak yaşadığı Telfütür mahallesi.

³⁰ Bedrossian, s. 489.

³¹ Toprak, "1909 Cemiyetler Kanunu" s. 207.

³² BOA, DH.SYS.53/3/3. (7 Teşrin-i evvel 1327r./20 Ekim 1910m).

³³ BOA, DH.EUM.EMM: 63/19/1.

³⁴ BOA, DH.EUM.EMM: 63/19.

³⁵ Zafer Toprak, "İttihat ve Terakki'nin Paramiliter Gençlik Örgütleri" *Boğaziçi Üniversitesi Dergisi*, Sayı: 7, 1979, s. 95.

³⁶ Toprak, s. 97.

³⁷ Toprak, s. 112.

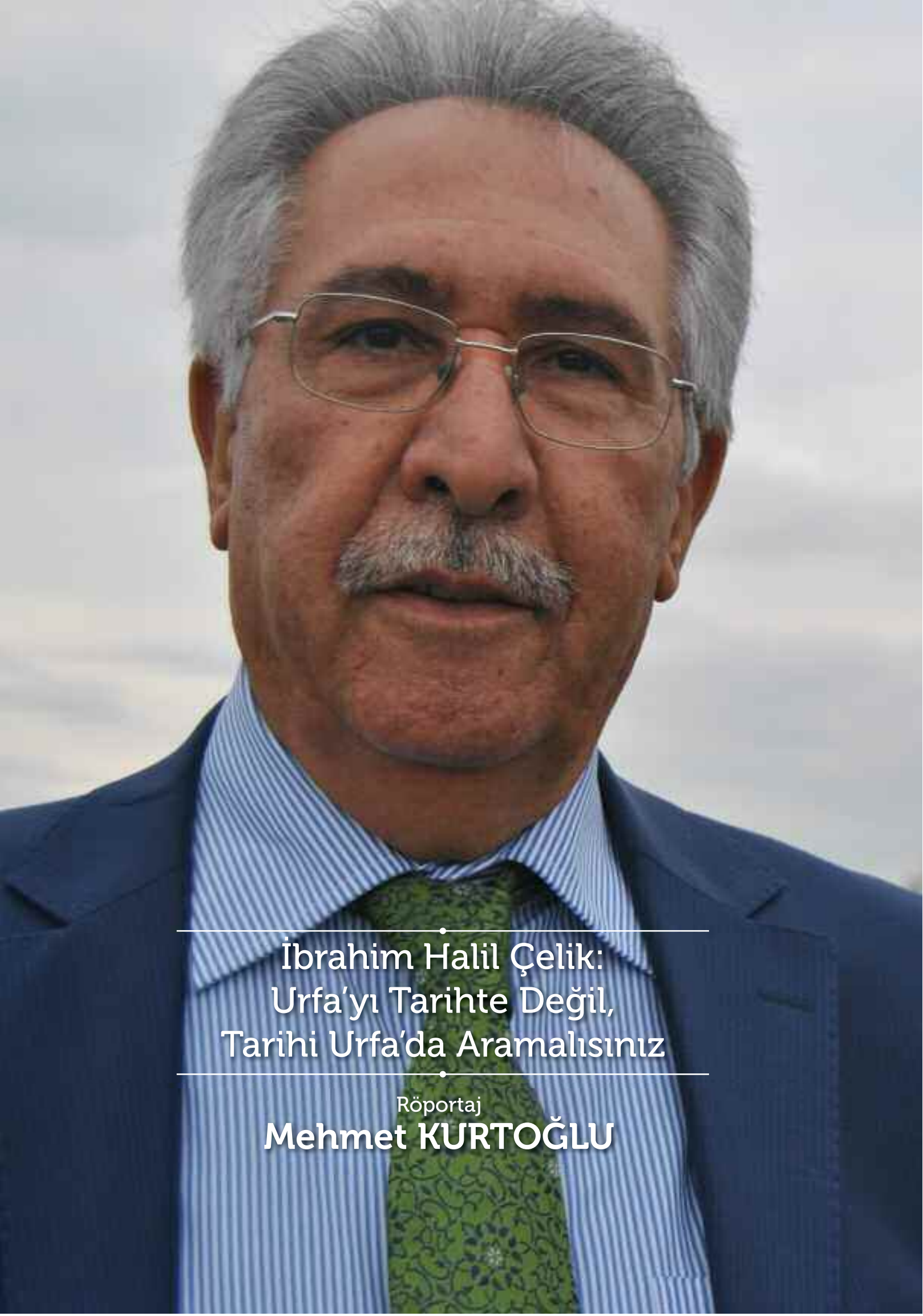
³⁸ Fatih Tuğluoğlu, "II. Meşrutiyet Döneminde Milliyetçi Bir Çocuk Dergisi: Talebe Defteri (1913-1919)", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Sayı: XV/30, 2015, s. 100.

³⁹ Gökçe Ulus, *II. Meşrutiyet Döneminde Bir Çocuk Ve Gençlik Dergisi: Talebe Defteri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2014, s. s. 191.

⁴⁰ Sina Akşin, *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, 7. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara 2014, s. 157.

⁴¹ Ahmet Özkiraz, M. Nazan Arslanel, "İkinci Meşrutiyet Döneminde Kadın Olmak" *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi* Cilt: 3, No: 1, 2011 s. 7.

⁴² Deniz Kandiyoti, *Women, Islam, and the State*, Temple University Press, Philadelphia 1991, s. 45, Taciser Onuk, "Osmanlı Geç Döneminde Kültür, Kadın ve Sanat" *Bilge Dergisi*, Sayı: 41, 2004, s. 10.

İbrahim Halil Çelik:
Urfa'yı Tarihte Değil,
Tarihi Urfa'da Aramalısınız

Röportaj
Mehmet KURTOğLU

1 Ocak 1947 yılında Urfa'nın Tezharap köyünde doğdu. İlk ve orta öğrenimini Urfa'da 1966 yılında tamamladı. 1966/67 Öğretmen Okulu'ndan mezun oldu. İstanbul Üniversitesi Arap-Fars Dilinden 1975 mezun oldu. Öğretmen Okulunda okuduğu sırada vekil öğretmenlik yaptı. 1967-68 yılında İstanbul'da Özel Erenköy İlkokulunda, 1969 yılında İzmit'te öğretmenlik yaptı. 1971 yılında Urfa'da Mithat Paşa İlkokulunda öğretmenliğine devam etti. Daha sonra 1975 yılında Urfa Halk Eğitim Müdürü oldu. 1983 yılında Sinop'a sürgün oldu, fakat gitmedi. Bu sırada erken seçim kararı alınca Arap hoca, Derviş Hoca ve Molla Said Hoca ile yaptığı istişareden sonra Belediye Başkanlığına aday oldu. Refah partisinden belediye başkanı seçildi. İki dönem Urfa belediye başkanlığı ve ardından milletvekili oldu. Türkiye Yazarlar Birliği Üyeliği, Birlik Vakfı Kurucu Üyeliği, XIX. ve XX. Dönem Şanlıurfa Milletvekilliği ile TBMM Başkanlık Divanı Kâtip Üyeliği ve İdare Amirliği yaptı. Evli ve on çocuk babasıdır. Gerek belediye başkanlığı gerek milletvekilliği döneminde oldukça popüler olan İbrahim Halil Çelik, iyi bir hatip ve aynı zamanda hazır cevap biridir.

"Urfa'ya Yahudileri sokmam", "Urfa'ya kerhane açtırmam", "Ben Atatürkçü değilim" gibi çıkışlarıyla ülke gündemine oturmuş, gözaltına alınmış, hakkında tutuklama kararları çıkmıştır. 28 Şubat'ta yurt dışına çıkan Çelik ile uzun süredir bir sohbet gerçekleştirmek istiyordum. Her zaman oruçluyum diyerek konuşuyordu. Yazarlar birliğinde kendisiyle karşılaştığımda

hakkında yazacağım portre denemesi için birkaç sorum olacak dediğimde olumlu cevap verdi. Bu röportaj yaptığımız özel sohbetten derlenmiş notlardır.

-Türkiye'de sizin de bildiğiniz gibi sol tarihi kadim şehirleri korumada sağ kesimden daha duyarlı davranmıştır. Sizin belediye başkanlığınız döneminde Arap Meydanı'ndan Haşimiye'ye yol açmak için tarihi evler, Çiftehan ve bugünkü Özdiker çarşısının bulunduğu yerdeki han yıkılmıştır. Doğrusu sizin gibi geleneği bilen, Edebiyat Fakültesi okumuş, şehir bilinci olan birinin bu yıkımlara izin vermesini anlayamıyorum. Bu konuda neler söylersiniz?

-Biz bir kadro hareketi olarak geldik. İslami hizmeti, belediye hizmetini hep o ışık, hep o inanç çerçevesinde hareket ederek yaptık. Hizmeti iman aşkıyla yaptık. Birlikte yola çıktıklarımızı temel taşları kabul edip, Urfa'nın yoluna, suyuna, kültürüne, şehir planına kadar çizgimiz hep o olmuştur.

Şehirlerin anası meydanlar, medreseler, hanlar, hamamlardır. Yolsuz hiçbir şehir gelişemez. Tarih bilinci şehirlerin sosyolojik yapısını bozmadan, yolla-şehrin insanlarını taşımak hayatietini devam ettirmek zorundadır. Yalnızca taşlar tarihi insanın yüzüne okumaz. İnsanlardır ki, taşlardan tarihi okur!

Yani Hz. İbrahim'in doğduğu mekâna, Mecmel Bahr'a, Çift Mağara'ya, Haleplibahçe'ye insanları taşıyamazsanız, o tarihi mekânları korumaya muktedir olamazsınız.

1650 yılında Evliya Çelebi gelip Arasa hamamını, hanları, çarşıları gezip oralardaki o hayatı yaşamamış olsaydı, bugün Urfa'yı tarihi, antropolojik, sosyolojik olarak anlatan seyahatname eseri elimizde olmayacaktı...

Urfa'yı tarihte değil, tarihi Urfa'da aramalısınız! İşte Harran kadim şehrinin ortada duruşu! İnsansız, izansız bırakılması öylece bırakılması... Seyyah olcağımıza, turist oluyoruz, turist gözüyle bakıyoruz. Biliyorsunuz, seyyahlar tarihi eserlere hayat verirler; örneğin tarihi mabetler içinde huşu ile ibadet ederler, turistler ise sadece bakıp geçerler. 1650 yılında Evliya Çelebi gelip Arasa hamamını, hanları, çarşıları gezip oralardaki o hayatı yaşamamış olsaydı bugün, Urfa'yı tarihi, antropolojik, sosyolojik olarak anlatan seyahatname eseri elimizde olmayacaktı... Çiftahan'dan Haşimiye'ye yol yıkma çalışmaları bu duyguları hakikate hâkim kılmak için yapılmıştı...

-Kıbrıs Tekkesi İmamı Merhum Halil Taşkın Hoca, Hilafetin kaldırılmasında 56 arkadaşıyla rayihayı

veren, Elli sekiz Meydanındaki Şeyh Safvet Tekkesi'ni alacak... Dur burada, parantez içinde söyleyeceklerimi yaz! İlkokula Turan ilkokulunda başladım. Gözümde her Urfalı çocuk gibi trahom olduğu için 11 Nisan İlkokuluna nakledildim. On yaşından beri Büyük Doğu'yu Cumartesi günleri, Sarayönü'ndeki Işıklar'ın dükkânının önünde bekler, okumak için can atardım. Ordan -Büyük Doğu Dergisinden- edindiğim Şeyh Safvet'in hilafetin kaldırılmasında müsebbip olduğu için, hıncım ve imanım gereği, Osman Yüksel Serdengeçti'nin;

“Lav atan volkan gibi ne susmuş ne sönmüşüm
Ben bu iman uğruna çılgınlara dönmüşüm”

Mısraındaki duygularla; bir gün bu şehirde büyük bir adam olursam bu tekkeyi yıkarım, yerle yeksan ederim demiştim.

-Ben sizin gibi bakmıyorum Şeyh Safvet'e. Dönemin şartları içinde değerlendirmek gerekir. Ayrıca mecliste halifeliğin kaldırılması hususunda yaptığı konuşmaya da imza atarım...

-Dur hele. Rabbim beni belediye başkanı yaptı. İmar planında Yıldız Meydanı'ndan Beykapısı'na gidecek yoldan dolayı Şeyh Safvet tekkesi yıkılacaktı. Ben bundan çok haz alıyordum. Bir gün Yurt dışına bir konferans için gidiyordum. Rahmetli Derviş Hoca, Arap Hoca ve Molla Said Hocaya varıp dualarını

almak için uğradım. Bu arada yaştaşım Halil Taşkın hocaya da uğradım. Bana “altı milyonunu biz verdik, iki milyon da sen vereceksin. Toplam sekiz milyona bir yer aldık” dedi. Ben de “niçin vereceğim?” dedim. “sen karışma” dedi. “Olmaz, aldığınız yer neresi?” diye sordum. “11 Nisan meydanında Şeyh Safvet Tekkesi” deyince cinim tepeme çıktı. “On yaşından beri yıkmayı düşündüğüm bu yer için mi benden iki milyon istiyorsun?” dedim. “Deli olma oğul” dedi. “Nasıl deli olmayayım. Hilafetin kaldırılmasına vesile olmuş olan Şeyh Safvet’in Tekkesi için para vereceğim?” “Bana bak” dedi. “Bina yıkıldığı yerde yapılır! Biz orayı yeniden Kuran kursu merkezi, hadis merkezine yapacağız. Hak Yol Vakfına vereceğiz. Esad Coşan Hoca açılışına gelecek” dedi. “Ben yurt dışına gidiyorum. Şimdi zamanı değil” deyip vedalaştım. Yurt dışındaki konferanstan sonra Berber İbrahim Halil, Halfetili iki kardeş hacca gidecekler. “Reis gelirse bize getirin” demişler. “Ben de olur” dedim. Gittik, bizi ağırladılar. Sonra bir zarf içine emanet koymuşlar, bana uzatıp, “sen gelmeseydin biz yine sana ulaştıracaktık. Urfa’da bu emaneti bizim adımıza tasarruf etmeye sahipsin” dediler. Aldım. Yurtdışından döndük. Giderken vedalaştıklarına çikolata alıp getirdim. Kıbrıs Tekkesi’nde Halil Hoca’ya uğradım, “benim paramı getirdin mi?” diye sordu. O anda beynim zonkladı. Hemen elemanları eve gönderdim. Zarf geldi. O günkü kur fiyatıyla iki milyon iki yüz kırk yedi lira tutmuştu. Olduğu gibi teslim ettim. Tekkeyi aldılar. Sonra Esad Coşan Hoca geldi açılışını yaptı. Biz tarihi yıkmaya değil, insanların inşasıyla inşaatların ayakta kalmasını, Harran Üniversitesini kurmakla gösterdik. Harran Üniversitesinin kurulması teklifini ben verdim. Ben saatte 195 km hızla koşan adamım!

-Bugün dönüp baktığınızda yaptığınız belediyece-liği nasıl değerlendiriyorsunuz? İçinizde yapamadıklarınız konusunda bir ukde kaldı mı?

Biz o yıllarda, hükümetin desteğini almadan parasızlıklar içinde bir şeyler yapmaya çalıştık. İnsanı inşa, insana hizmet bağlamında birkaç binanın fedası bir şey değildir!

-Urfa’ya genelev açtırmam dediğiniz gibi sizin bir de Urfa’da pavyon kapatma hadiseniz var?

-Urfa’da bir tek pavyon var. Çocuklar haftalıklarını alınca oraya gidiyorlar. Biri bir gece telefon açtı. “Başkanım sen yalnızca Arap Hoca, Derviş Hoca’nın mı

başkanısın? Ben eskiden bir ufakla kafayı buluyordum, şimdi iki tane büyük içiyorum kafayı bulamıyorum.”¹ dedi. Telefonu kapatıp, zabıta muavinini telsizle anons ettim. Saat 23.00’ı gösteriyordu. “Pavyonda mahzende ne kadar şişe varsa örnek al, bunları sabah Hıfzı Sıhha’ya götür” dedim. Gece saat biri gösterdiğinde işlem tamamlanmış diye anons etti. Kısa bir süre sonra rapor geldi “tağşiş” edilmiş. Mantar kapaklar açılmadan içine su enjekte etmişler. Bir şişe rakıdan iki şişe rakı elde etmişler. Belediye encümeninde 15 gün pavyonu kapatma kararı aldık. Bu kapatma kararımız Ramazan ayına 45 gün kala olunca, pavyonun sahibi kırk beş çalışanıyla birlikte belediyenin kapısına dayandı. “Kim dedim bunlar?” “Yaman Pavyon’un çalışanları” dediler. İçlerinde dört tanede konsomatris vardı. Makam odasına aldım. Konsomatris kadını sözcü olarak seçmişler. Kadın, “kocamdan başkasına uçkurumu açmış değilim. Patronumuz Ramazan’da bir ay paralı izin verirdi. Şimdi siz on beş gün ceza verince o ücretli izin vermiyor” dedi. Ben de patrona dönerek; “ulan oğlum, sen harama niçin helal kattın?” dedim. “Ben harama helal kattığın için pavyonu kapattım” dedim. Patron “Ben halt işledim” dedi. Ben de ona “sen rakıya su katmasaydın ben kapatmazdım” dedim. Ondan sonra işçilerine ücretli izin verdi. 1989 seçimlerinde pavyon işçilerinin sözcülüğünü yapan konsomatris kadın kapı kapı dolaşıp benim için oy istedi...

¹ Telefon açan kişinin adının yazılmasını başkan istemediği için bu-
raya yazmıyoruz.

1908-1977 Arası Seçimleri

Av. Müslüm AKALIN

“Aydın kesimler arasında yoğunlaşan ülkenin geleceğine ilişkin kaygılar, akıntıları günümüze kadar gelen derin fikir ırmaklarını doğurmuştur.”

Ülkemizde devlet karşısında kişilerin hak ve özgürlüklerinin iktidar tarafından kabul edilen bir belgeye bağlanmasının başlangıcı 1808 tarihli Sened-i İttifak’dır. Bunu takip eden ve “..kanunların hilafına hareket edenler Allahü-teâla Hazretlerinin lânetine mazhar olsun ve ilelebet felah bulmasınlar” diye biten 1839 tarihli Gülhane Hattı Hümayunu, dinsel topluluklara eşit vatandaşlık hakları sağlayarak Osmanlı tebaası arasında tam bir eşitlik sağlamayı hedefleyen 1856 tarihli Islahat Fermanı, “..her medeni devletin temel görevi halkın hukukunun teminidir” diye başlayan 1875 tarihli Adalet Fermanı, ve nihayet ilk Anayasamız olan ve Padişah tarafından “Devlet-i Aliyemizin bir zamanlardan beri kuvvetinde meydana gelen gerileme dış etkilerden çok içişlerde doğru yoldan sapılmasındandır..” denilerek yürürlüğe konulan 1876 tarihli Kanûn-ı Esâsî, kişi hak ve özgürlük alanlarının genişlemesinin kilometre taşlarıdır.

1876 Anayasası ülkemizde bugünkü anlamıyla siyasetin hareketlenmesinin başlangıcı sayılabilir. 44. Maddesinde yer alan “Zat-i hazret-i Padişahî” tarafından Meclis-i Umumi’nin vaktinden evvel açılması ve toplanti zamanının uzatılıp kısaltılması” hususundaki yetkisine göre; Anayasa’nın en önemli hükmü sayılan Meclis 1878 yılında kapatılıp Anayasa askıya alınmış, 10 Temmuz 1908’de İkinci Meşrutiyetle yeniden açılmıştır. Çeşitli maddelerde sayılan, kişi özgürlüğünün dokunulmazlığı, basın özgürlüğü, hâkimlerin azledilemezliği, mahkemelerin her türlü müdahaleden azade olması gibi hükümler yanında Heyet-i Mebusan’ın kurulması ve buna ilişkin seçim hükümleri tebaaya siyaset yapmasının yollarını açıyordu.

Nitekim bu süreç içinde İttihat ve Terakki Cemiyeti, Fedakâran-ı Millet Cemiyeti, Ahrar Fırkası gibi partiler kurulmuş 1908 yılında yeni seçimler yapılmıştır. Toplumun değişirecek sihirli bir değnek gibi görülen Anayasa tartışmalarıyla 1909 yılında Meclis’in feshinin Padişah’ın iki dudağı arasında bulunduğu Kanûn-ı Esâsî hükümleri değiştirilerek parlamentarizmde karar kılınmış, ancak halkın bilincine yerleşmemiş olan bu yasal düzenlemeler; iktidarlar, muhalefetler ve partilerin yaşadığı ve yaşattığı bunalımlar, kavgalar, meclis fesihleri, halaskâr zabitan, darbeler, cinayetler, seçimler ve savaşlar arasında ülke on yılını geçirmiştir.

Aydın kesimler arasında yoğunlaşan ülkenin geleceğine ilişkin kaygılar, akıntıları günümüze kadar gelen derin fikir ırmaklarını doğurmuş Türkçülük, İslamcılık, Batıcılık cereyanları çevresinde şiddetli tartışmalar yapılmıştır.

Ama bu Anayasal düzenlemeler içinde halkın en çok ilgisini çeken şey şüphesiz ki siyasal katılımın en önemli aracı olan seçimlerdi. 1911 yılında Hürriyet ve İtilâf Fırkası’nın kurulmasıyla yansımaları çok uzun yıllara yayılan İttihatçı/İtilâfçı çekişmeleri, partiler kapansa da başka adlar altında hayatiyetlerini sürdürmüşlerdir.

1908-1919 arasında 1908, 1912, 1914 ve 1919 yıllarında olmak üzere dört genel seçim yapılmıştır. 1908 seçimine İttihat Ve Terakki Cemiyeti rakipsiz girmiştir. “Dayaklı ve Sopalı Seçim” olarak bilinen 1912 seçiminde muhalefet çok az mebusluk kazanabilmiştir. Meclisin feshi sonucu yapılan 1914 seçimlerinde yine İttihat Ve Terakki Cemiyeti hâkimken 1919 seçimleri Müdafaa-yı Hukuk ekseninde gerçekleşmiştir.

1908 yılı seçiminde Halep mebusu olarak Urfa’da seçilen mebuslar Şeyh Saffet Efendi ve Kürkçüzade Mahmut Nedim Efendi; Urfa mebusu olarak 1912 ve 1914 seçimlerinde Şeyh Saffet Efendi ve Kürkçüzade Ömer Edip Efendi’dir.

Urfa’da her mebus seçiminde en sık görülen şey adayları genel merkezlere şikâyet ederek devre dışı bırakmaya çalışmak ya da tekrar seçilmesini önlemektir. Sözgelimi Kürkçüzade Mahmut Nedim Bey’in

1919 yılı sonbaharında son Osmanlı Meclisi Mebusan seçimi için Urfa’da ciddi hareketlenme vardır. Urfa Mutasarrıfı Ali Rıza Bey 17 Aralık 1919 tarihinde mebus seçimi için adaylığını koyanların listesini Dahiliye Nezareti’ne bildirir: Urfa İdadisi eski müdürü şimdi Darülmuallimin-i âliye tarih muallimi İhsan Şerif, Üsküdar mahkeme azasından Birecikli Askerizade Abdülmecit, Urfalı Harranşeyhizade Abdulkadir Mithat Efendi, 24. Fırka Askeralma Reisi Kaymakam İlyas Bey, Berazi Aşiret Reisi Şahinbeyzade Mustafa Bey, Suruç ve Birecik Savcısı Urfalı Arabizade Yusuf Efendi, Sivas İstinaf Mahkemesi Savcılığından emekli Urfalı Nabi Efendi ve Ali Yaver Efendi.

Bunların dışında başka adaylar da vardır. İstanbul Hukuk Fakültesi muallimlerinden Urfa’lı Hocazade Şükrü Nasih Bey, eşraftan Siverekli Ali Efendi, sabık Urfa Mebusu Şeyh Safvet Efendi, Milli Kongre Reisi

Nusret Bey

Hacı Mustafa Efendi

Badıllı Bekir Bey

Badıllı Hasan Bey

TBMM’deki dosyasında uzun ve ayrıntılı bir şikâyet dilekçesi vardır.

Gergin ve çalkantılı on yılın uğultuları, özellikle itilâfçı/İttihatçı tartışmaları şehirlerin hafızalarını meşgul etmektedir. Urfa Fransız işgali altındayken bile eşrafın bölündüğü askeri raporlara, kayıtlara geçmiştir. Sözgelimi İtilâfçı olarak bilinen eşraftan dört şahsın Kemalistlerle işbirliği yaptığı isnadıyla ihbar ettikleri Siverekli Ali Efendi Fransızlarca tutuklanmış, yine jandarma kumandanı Ali Rıza Bey de aynı gerekçeyle Fransızlarca tutuklanmıştır. Şehit Nusret Bey Müftü Hasan Efendi’ye yazdığı mektuplarda bu durumlardan duyduğu derin üzüntüyü acı acı anlatmıştır: “..Urfa parça parça oldu. İtilâf fırkaları bilmem ne cemiyetleri cereyanlarına meydan vererek nifak yolunu tuttu. Memleketin uçuruma gittiğini kimse görmek istemedi..” (Açanal, Hasan. Urfa Kurtuluş Mücadelesi sf.44, 47).

Esad ve Umumi Doktor Mustafa Hulusi Beyler de Urfa mebusluğuna aday olmuşlar, mebusluğa seçilenler Hocazade Şükrü Nasih Efendi ile Siverekli Ali Efendi olmuştur.

Ancak Şükrü Nasih Bey’in Meclis-i Mebusan’a kabulünde pürüzler çıkmıştır. Mebus adaylarından Yaver Efendi, Şükrü Nasih Efendi hakkındaki birçok iddia yanında Harran Kaymakamlığınca Mebus seçimlerine fesat karıştırıldığı iddiasıyla Meclis Başkanlığı’na başvurur. Komisyonunda yapılan görüşmeler sonunda 9 çekimser ve 12 lehteki oylarla Şükrü Nasih Bey’in mebusluğunun kabulünün genel kurula arzına karar verilir. Genel kuruldaki görüşmeler sırasında Gümüşhane Mebusu Zeki Bey, dokuz çekimser oyun çok önemli olduğunu ve çekimser kalanların genel kurula açıklama yapmasını ister. Edirne mebusu Şerif Bey, gereken incelemenin yapıldığını, çoğunluk kararı bulunduğunu,

çekimser oyun sebebinin açıklanması diye bir teamülün bulunmadığını, aleyhe oy verme halinde açıklama yapılmasının söz konusu olduğunu belirtir. Oylama sonucunda, “çoğunluk var”, “yok” sadaları arasında Şükrü Nasih Bey'in mebusluğu çoğunlukla kabul olunur.

İttihat ve Terakki Cemiyetiyle Hürriyet ve İtilaf Fırkası kapanmış olmasına rağmen o dönem siyaset mekamlarının ruhlarında yaşamaya devam etmektedir. 17 Kasım 1924'de kurulan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın ülkede kurulan ilk şubesi Urfa'da açılmıştır: Tanin gazetesi kurucuları şöyle açıklamıştır: “Urfa vilayeti eşrafından Hacıhüseyinağazade Hasan ağa'nın riyasetinde Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası Urfa Şubesi Heyeti İdare azalığına eşraftan sabık halk Fırkası Reisi ve Urfa müdafilerinden Hacı Mustafa Kâmil ve eşraftan Hacı Ateşbeyzade Tahir Beylerle Alaybeyzade Mahmut, Harranşeyhi oğullarından Hayati, Şeyho Ramazan, Tüccardan Güllüzade Osman ve Eskicizade Bekir Efendiler seçilmiştir.” Gereken usuli işlemlerden sonra 20 Aralık 1924 tarihinde Urfa Şubesi'nin resmi açılışı yapılmıştır. Urfa ve Siverek'te örgütlenmeyi Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası sorumlu kâtibi sıfatıyla. Urfa mutasarrıflığı de yapmış bulunan emekli Kurmay Yarbay Fethi Bey yapmıştır. Şeyh Sait isyanını sırasında kurulan Şark İstiklâl Mahkemesinde “..Mensup olduğu siyasi partinin cemiyet teşkilatını icra esnasında dini ve mukaddes olan dini hisleri alet ederek halk arasında nifak ve şikak yaratmaya teşebbüs ve cür'et eylediği” iddiasıyla tutuklu olarak yargılanan Fethi Bey, 5 sene kürek cezasına çarptırılmıştır. Mahkeme bu kararında mahkemenin yargı çevresinde bulunan şubelerinin kapatılmasına da karar vermiştir.

Zaman, Millî Mücadele'de var güçleriyle çalışan eski dostları da birbirinden soğutur. Urfa mebusu Siverekli Ali Efendi'nin şikâyeti nedeniyle hakkında takibat açıldığı için Suriye'ye firar eden Badıllı Sait Bey, Siverek'te yayınlanan İrfan gazetesine bir mektup göndererek Ali Efendi'yi suçlar ve kendisinden para istediğini, vermediği için adli ve mülki nüfuzunu kullanarak kendisine takibat açtığını, Kürtçülük yaptığını yazar.

**Badıllı
Sait Bey**

Ali Efendi'nin oğlu Mehmet Sakıp buna uzun bir cevap verir ve ondan “..Düne kadar Halep'de Baron Otelinde Kürt komitesinde melanet ve müfsehat rolleri oynayan sergüzeştçi Sait” diye bahseder.

Sait Bey bu yazıya cevabında, kabile delegelerinden rey alamadığı için kendisi hakkında takibat açtığını belirterek “..Kaçışım, hattın cenubuna geçişim pederinizin mezaliminden kurtulmak içindir”, Kürtçülük pederinizde ihtiras derecesinde mevcuttur” der. Mehmet Sakıp Efendi de bu ikinci mektuba cevabında Sait Bey'in Suriye hükümetine iltica etmesiyle Türk idaresinin adaletinden kaçtığını ileri sürer ve mademki Ali Efendi Kürtçüydü niye Ali Efendi'nin evindeki özel köşeniz düne kadar devam ediyordu?” diye sorar ve Badıllı aşiretinin Ali Efendi'ye rey vermemesini çekememezliğe ve Halk Fırkasına muhalefetine bağlar.

Husumetler, kırgınlıklar, ihbarlar İstiklâl Mahkemesine kadar ulaşır.

Ağırlığını Şeyh Sait İsyanı sanıklarının yargılamalarının oluşturduğu Şark İstiklâl Mahkemesi'nde, Sabık Belediye Reisi Hacıkâmilzade Hacı Mustafa Efendi de “..Muhtelif tarihlerde ahaliyi yekdiğeri aleyhine katle tahrik eyledikleri ve Hükümet-i Cumhuriye aleyhinde buldukları iddiasıyla” ve Kürt Teali Cemiyeti'nin kurucusu olmakla yargılanıp beraat eder. Hacı Mustafa, yargılaması sırasında Urfa'daki hocalardan şikâyet eder, Urfa mebusu Ali Efendi'nin Kürtçülük yaptığını, daha önce de bu durumu parti merkezine ihbar ettiğini söyler (1). Benzer nitelikteki siyasi nedenlerle İhbar edilip suç-

lanan ve İstiklâl Mahkemesi'nde yargılanıp beraat edenler arasında Badıllı aşireti reisi Sait Bey, İzollu aşireti reisi Zülfikâr Ağa ve oğlu Bozan Ağa da vardır.

Urfa'da Cumhuriyet Halk Fırkası, bu tarihlerden sonra 20 yılı aşkın bir süre tek parti döneminin tek siyasi aktörüdür. Siyasi faaliyet tek parti döneminin olağan âyinleri içinde durağan bir şekilde devam etmekte, parlamento seçimlerinde Ankara'dan tayin edilen halkın tanımadığı milletvekilleri temsil görevini yapmakta, Belediye seçimleri ise olağan seyri içinde ve parti gözetiminde devam etmektedir.

1946 yılı başlarında kurulan Demokrat Parti (DP)Urfa'da da büyük ilgi ve heyecanla karşılanır. Uzun süre milletvekili listelerinde yer alamayan Urfalıları 1946 seçiminde 7 milletvekilininin 6'sını oluşturur. Halbuki bir önceki dönem, 6 milletvekilinden yalnızca birisi (Suut Kemal Yetkin) Urfalıdır. Bu şehrin siyasetle yeniden tanışması demektir.

1950 seçimlerinde DP % 51.9, CHP ise %48.1 oy alır. Demokratlar çok memnundur. Mani bile dizerler: "Kargalar kağır kağır/İsmet kulağıy sağır/Demirkırat kazandı/Çık dama haho çağır". Ama DP'lilerde teşkilat ve mebus adaylarıyla ilgili hoşnutsuzluk vardır. 1954 seçimlerinden önce, şimdiki Şairnabi Kültür Merkezi'nde yapılan parti kongresinde parti erkânının konuşmalarından sonra konuşma masasına çıkan Mehmet Hatipoğlu'nun kısa konuşmasında "Sizlere genel başkanın selamlarını iletiyor, kongrenin gürültüsüz, sükûnet ve memnuniyet içinde geçmesini temenni ediyorum" dedikten sonra çıplak tabancasını masanın üzerine bırakıp aşağı inmesi vaktinde Urfa'da epey konuşulmuştur. Hatipoğlu 1954 seçimlerinde milletvekili seçilmiştir. Yine adaylıklardan memnuniyetsizlik duyanlardan bir grup Urfalı ünlü vaiz Mahmud Kâmil'i aday olması için Urfa'ya davet ederler. Arabalarla Akçakale'ye akın edip trenle gelen Mahmut Kâmil'i karşılayan Urfa'ya büyük bir kalabalıkla girerler. Şehirde lehine güçlü bir rüzgâr esmesine rağmen adaylığı gerçekleşmeyen Mahmut

Kâmil bir süre daha kaldığı doğduğu Urfa'da 65 yaşında vefat eder. DP listelerindeki memnuniyetsizlikle genel siyasi ortamla birleşince 1957 seçimlerinde DP seçimi kaybeder ve 9 milletvekilini de CHP çıkarır.

Bu dönemin renkli siması her seçimde bağımsız aday olan Mustafa Bozcan'dır. Kazandığı bir Belediye seçimi sandıkta kaybettirildikten sonra (2) ruhsal yapısı zedelenen merhum Bozcan ölünceye kadar her seçimde aday olmuştu. Mücadeleci ve samimiyet dolu bir yapıya sahip olan Bozcan, 1960'lı yıllarda Senatör adaylığı için yaptığı başvuruyu reddeden il seçim kurulu kararına karşı yüksek tahsil şartının demokrasiye ve milli irade kavramına aykırı olduğu gerekçesiyle Yüksek Seçim Kurulu'na itirazda bulundu. Hatırı sayılır bir serveti bu yolda tüketen Mustafa Bozcan Urfa'ya gelen her devlet adamına elindeki vesikalarla soru sorduğu için son zamanlarda Urfa'yı bir devlet adamı ziyaret ettiğinde Emniyet görevlilerince özel bir odada misafir edilirdi. Her sabah fötr şapkası, boyalı ayakkabıları, lacivert takım elbise ve beyaz gömleğiyle sokağa çıkan Bozcan, seçimler öncesinde sık sık yaptığı miting konuşmaları ve önerileriyle şakalara muhatap olmuştu. 1976 yılında 65 yaşında ölen ve dedesinden dolayı Beyzo Mustafa diye anılan Mustafa Bozcan, bir mitinginde Urfa'nın su sorununu nasıl çözeceğini anlatırken "Balıklıgöl'ü kaleye çıkaracağım, oradan şehre su vereceğim" deyince dinleyicilerden birinin "Ya balıkları ne yapacaksın?" sorusuna verdiği esprili cevapla da hatırlanıyor.

“

1950 seçimlerinde DP % 51.9,
CHP ise %48.1 oy alır.
Demokratlar çok memnundur.
Mani bile dizerler:

Kargalar kağır kağır
İsmet kulağıy sağır
Demirkırat kazandı
Çık dama haho çağır

”

27 Mayıs darbesine kadar geçen süre ocak-bucak çekişmeleri, “Demirkırat-Halkçı” kutuplaşmalarıyla geçmişti

Urfa'nın siyasi hayatında 1960 darbesi öncesi en önemli olay Belediye Meclisinin yapmış olduğu olağanüstü toplantıda Belediye Reisi Cemil Hacıkâmioloğlu'nun başkanlıktan düşürülmesiydi. Belediye azalarınca, hariçten şehrin avukatlarından Reşit İpek'in Belediye Reisi olmasına karar verilmişti.

1960 darbesi sonrası Kurucu Meclis için yapılan seçimde Av. Vasfi Gerger Urfa temsilcisi seçildi.

Erkek Sanat Enstitüsünde Kurucu Meclis'in açılış münasebetiyle yapılan bayram saat 10'da İstiklal Marşıyla açıldığında, marştan sonra ESE Müdürü Nihat Kubilay (3) çocukların bayramını kutlayıp “Bugün Türk milletinin ölmez atanın Türk gençliğine olan en neşeli günüdür. Bugün ikinci cumhuriyetin ilan günü, yeni anayasa günü ve geleceğimizi temsil edecek olan kurucu meclisin kurulacağı gündür. Biz buna ihtilal değil inkılap demeliyiz. İnkılapla hapisanelerde çürüyen basın mensupları kurtuldu” demiş ve aynı gün birçok yerde toplantılar yapılmış, 9 Temmuz 1961 de yapılan Anayasa oylamasında 162410 seçmenden 132153 ü seçime iştirak etmiş, 106005'i “evet”, 26148'i “hayır” demişti.

Yeni dönemin Urfa'da kurulan partilerinden biri de Yeni Türkiye Partisiydi. Müteşebbis Heyet 15 kişiden mürettep olup Av. Celal Öncel, Av. Şekip Süelkan, Av. Halil Balkıs, Av. Kemal Badıllı, Aziz Özbay ve 10 kişi de çiftçiydi.

15 Ekim 1961 de Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu seçimleri birlikte yapıldı. Milletvekilliğine

Alaaddin Kırıl

“CHP kısa bir süre sonra kaynamaya başlamıştı. Gürültülü bir hava içinde cereyan eden İl kongresinde Esat Mahmut Karakurt konuşurken delegeler “seni istemiyoruz” diyerek salonu terk etmişlerdi. Urfalılar en çok Esat Mahmut Karakurt'un kendilerine hitap ederken “babamın hemşehrileri” demesine bozulmuşlardı.”

CHP'den Osman Ağan, Atalay Akan, Bekir Sami Karahanlı, Sabri Kılıç; YTP 'den Celal Öncel, Kemal Badıllı ve AP'den Kadri Eroğan seçildi. Cumhuriyet Senatosuna ise CHP'den Esat Mahmut Karakurt ve Vasfi Gerger seçilmişlerdi.

Yeni dönemin havası içinde 11 Nisan Çarşamba günü “Şehitlik” ve “Devrim” adı verilen iki okul açılırken yeni atanan ve kendisine ‘paşam’ denilmesini isteyen Urfa valisi Alaattin Kırıl gazetelerin diline düşmüştü. Bir gazetecinin anlattığına göre; Vali Paşa, 31 ağustos günü saat 8.40 da, daha önceleri bekârlar giremez levhası koyup kaldırdığı belediye bahçesindeki Atatürk büstünün önüne masasını koymuş, YTP milletvekilleri Kemal Badıllı ve Celal Öncel ile sohbet ederken bir berber gelerek saat 8.50 den 10'a kadar Vali Paşa'yı saç ve sakal traşı yapmıştı. Milletvekilleriyle sohbetin devam ettiği traş sırasında Vali Paşa da berber de beyaz önlüklü idi. Ve vatandaş vilayet makam odasının önünde derdini anlatmak için bekliyordu. Vali bu habere çok sinirlenmişti.

CHP kısa bir süre sonra kaynamaya başlamıştı. Gürültülü bir hava içinde cereyan eden İl kongresinde Esat Mahmut Karakurt konuşurken delegeler “seni istemiyoruz” diyerek salonu terk etmişlerdi. Urfalılar en çok Esat Mahmut Karakurt'un kendilerine hitap ederken “babamın hemşehrileri”(4) demesine bozulmuşlardı. Milletvekili Osman Ağan kongreye katılmamıştı. CHP'li Mustafa Dişli “İsmet Paşa sabrın sembolüdür ama milletin sabrı tükendi” demişti.

1963 yılında yapılan Urfa'da Belediye seçimini şehirde kısa sürede güçlenen AP kazandı. Mustafa Kılıç'ın reis seçildiği seçime katılım % 45 olmuş, AP: 6482, CHP: 3139, YTP 411, Mustafa Bozcan: 281 oy almıştı.

Belediye reisi Kılıç eski kısa bir zaman sonra eski Belediye Başkanı ve üyelerini mahkemeye verdi. Adnan Menderes'in Londra uçak kazasını müteakip yurda dönüşünde Urfa adına karşılamaya giden Başkan Cemil Hacıkâmioloğlu ve 16 eski meclis üyesinin belediye oto-

büsüyle seyahat ettiklerinden Kılıç tarafından haklarında Asliye Hukuk Mahkemesinde 11216 TL 56 kuruş alacak davası açılmıştı.

1965 seçimleri yaklaştığında CHP hala kayınıyordu. Partideki bazı kişilerin yönetimini tahakküm olarak kabul eden bazı delegeler işbirliği yaparak o kişilerin gösterdiği adayları önseçimde çizip yerine kimsenin şans vermediği Viranşehirli Mahmut Çetin'i yazmışlar ve 2. Sıraya çıkarmışlardı.

Urfa'da seçim sonuçları belli olduğunda AP 2 (Cemal Güven ve Necmettin Cevheri), CHP 2 (Atalay Akan ve Mahmut Çetin) YTP 1 MV (İ.Halil Balkıs) çıkarmış, 2 milletvekilliği Milli Bakiye'ye kalmış daha sonra Milli Bakiye'den AP'den Ramazan Tekeli, TİP'den Behice Boran milletvekili olmuştu.

Urfalıları "babamın hoş hemşehrileri" diye hitap eden Urfa senatörü Esat Mahmut Karakurt da Cumhuriyet Senatosu önseçiminde seçilemedi. Senatoya 1966 da AP'den Hasan Oral, CHP'den İbrahim Etem Karakapıcı seçildi.

12 Mart günleri geride kalırken 1973 seçimleri öncesinde Urfalıların yine aday dertleri depreşmişti. Mustafa Kılıç'ın DP'ye geçip MV aday olması sonucu yapılacak seçimde partilerin belirlediği adayların kendilerini temsil etmediğini düşünen Urfalıları, Urfanın dertlerini ve dileklerini partiler üstü bir anlayışla ele almak ve bu dertlere halkla beraber bulunduğu takdirde çare bulunacağına inananların kurduğu UMUD (Urfa Mücadele ve Uyanış Derneği) öncülüğünde bir hareket başlattı ve

Kadri Barut'u Belediye Başkan adayı olarak gösterdiler. Seçimi bağımsız belediye başkan adayı Kadri Barut kazandı.

CHP adayı Mithat Melik, AP adayı Cemal Güven, DP adayı Av. Mustafa Kemal İzol, MSP adayı Selim Görgün, Bağımsız adaylar Haydar Rastgeldi, Selahattin Günbay, Mahmut Celal Öncel, ve Mustafa Bozcan seçimi kaybettiler.

Bağımsızlar; Kadri Barut: 3960, Haydar Rastgeldi: 772, Mustafa Bozcan: 3, Selahattin Günbay: 44, MSP-Selim Görgün: 2674, CHP-Mithat Melik: 2552, DP-M.Kemal İzol: 1487, AP-Cemal Güven: 1481, oy almışlardı.

MV seçiminde ise AP'den Necmettin Cevheri, M.Celal Bucak ve Mehmet Aksoy. CHP'den Celal Paydaş ve Necati Aksoy. MSP'den Abdulkadir Öncel ve DP'den eski belediye reisi Mustafa Kılıç seçilmişlerdi.

1973 sonrası oluşan hükümetler CHP-MSP ortaklığı, MC Hükümeti'nin Urfa'ya yansıyan yüzü Toprak Reformu idi. CHP-MSP ortaklığı sırasında uygulamaya konulan Toprak Reformu uygulaması siyaseti derinden etkileriyle sürekli gündemdeydi.

Ecevit hükümetinin istifasıyla oluşan 1. MC hükümetiyle Urfa'daki Toprak Reformu uygulaması MHP'li bakan M. Kemal Erkovan yönetimine geçti. Urfa'lı toprak sahipleri uygulamada sağlanan esneklik nedeniyle bu değişimden memnun kaldı. MHP bu nedenle Urfa'da siyasal olarak güçlendi, ama bu milletvekili çıkarmaya yetmedi. 1977 seçimlerinde AP:3, CHP:3 ve MSP:1 MV çıkardı. Bu seçim, MSP adayı Salih Özcan'la birlikte şehirdeki dini duyguyla kırsaldaki etnik duygunun harmanlandığı ve etkili olduğu bir seçimdi. CHP yönündense gençliğin müthiş enerjisinin Ecevit rüzgârıyla harekete geçirildiği ve 1965 ten beri ilk kez AP'nin önüne geçildiği bir seçimdi. Bu enerji CHP'ye 6 ay sonra yapılan Belediye Başkanlığı seçimini de kazandıracaktı.

DİPNOTLAR

1. Bu ifade, "Urfa mebusu Kürtçülükle itham ediliyor: Şark İstiklâl Mahkemesinden beraat kararı alan Urfa Belediye Reisinin şayan-ı dikkat ifâ-dâtı" başlığıyla yayımlanır (Vakit, 20. 5. 341) Hacı Mustafa'nın da kurucusu olduğu Kürt Teali Cemiyeti'nden dolayı Hacı Mustafa 1919 yılı ağustosunda Hürriyet ve İtilaf şubesi reisi Haydar Ağa tarafından "Kürt Kulübü adı altında İttihatçılık yapıyor" şeklinde sadaret makamına şikâyet edilmişti. Bkz. (DH. EUM – AYŞ- 5 Ağustos 1919; D: 17, V: 79). Yargılamaların bitiminden sonra Urfa'dan yapılan sürgünlerde Hacı Mustafa ve kurtuluş savaşının pek çok kahramanı gibi Ali Efendi ve ailesi de yer alır.
2. Yanında staj yaptığım merhum Av. Reşit İpek Hac dönüşünde bana, "Sandık sonucunu biz değiştirmiştik, Allah taksiratımızı affetsin" demişti.
3. 12 Eylül darbesinde Urfa'dan Danışma Meclisi üyeliğine seçilmiştir.
4. Esat Mahmut Karakurt, Urfalı Mahmut Nedim Paşa'nın oğludur.

Nissibi Köprüsü / Siverek

Siyasal Hayatın İnşasında Urfa'da Seçimler

Yrd. Doç. Dr. Ahmet İLYAS

“

Mustafa Kemal Paşa, özellikle birinci Meclis'teki gruplardan olan İkinci Grup ile yaşadığı sorunlarından ders çıkarak yeni seçim stratejisini muhalefetin olmaması üzerine kurdu.

”

Birinci Dünya Harbi sonrası Osmanlı Devleti'nin bulunduğu durum müteessir bir anlam taşıyordu. Bir tarafta Mondros Ateşkes Antlaşmasının getirmiş olduğu yıkım, diğer tarafta ümitsizliğe kapılan toplum. Bu koşullar içerisinde Mustafa Kemal Paşa, Samsun'dan başlattığı Milli Mücadele anlayışı Ankara'da Meclis'in açılmasıyla yeni bir evreye girmiş oldu. Bilhassa İstanbul'un 16 Mart 1920 tarihinde İtilaf Devletleri tarafından resmen işgal edilmesi Ankara'da müstakil bir Meclis'in açılmasını elzem kıldı. 23 Nisan 1920 tarihinde Ankara'da toplanan Son Osmanlı Mebusan Meclisi'nin devamı niteliğindeki Büyük Millet Meclisi (BMM), her şehirden 5 milletvekili ve İstanbul'da çalışmalarına sona erdirilen Meclis-i Mebusundan gelen birer üye ile çalışmalarına başladı. İlk Meclis olması hasebiyle seçilen kişilerin vatanın kurtarılmasını şiar edinmesi önemliydi. Bu Mecliste Siverek ve Urfa'dan da birçok milletvekili bulunmaktaydı. İlk Meclis'in Urfa milletvekillerine bakıldığında şu isimler göze çarpmaktaydı. Ali Saip (Ursavaş), Hacı Esat Bey, Hacı Hayali Efendi (Salih Hayali Yaşar), Hacı Mustafa Efendi, Pozan (Bozan) Bey. Siverek ise o dönemde henüz il olduğundan dolayı seçilen kişiler, genel yapı itibariyle Siverek'i temsil ediyordu. Buna göre ilk Meclis'in Siverek milletvekilleri şunlardır: Bekir Sıtkı Bey(Ocak), Abdülgani Bey (Ensari), İhsan Bey (Sağlam), Mehmet Rauf Bey, Mehmet Sıtkı Bey (Tayanç), Mustafa Lütfi Bey (Azer).¹

Kurtuluş Savaşı'nın başarı elde etmesinden sonra sıra devletin inşa edilmesine gelmişti. Mustafa Kemal Paşa, özellikle birinci Meclis'teki gruplardan olan İkinci Grup ile yaşadığı sorunlarından ders çıkarak yeni seçim stratejisini muhalefetin olmaması üzerine kurdu.² Bu amaçla seçim sistemini değiştirdi. Buna göre önceki seçim sisteminde 50.000'e bir milletvekili olan sayısı yeni düzenlemeyle 20.000'e bir mebus olacak şekilde düzenlendi. 25 olan seçmen yaşını ise 18'e indirilmiş ve

seçimde oy kullanacakların vergi verme şartı da kaldırılmıştı.³ Mustafa Kemal Paşa bu arada milletvekilleriyle görüşerek Müdafaa-i Hukuk Grubu'ndan oluşacak bir heyetin aday belirleme sürecine dâhil olmalarını istedi.⁴ Mustafa Kemal Paşa yine Anadolu turuna çıkarak yeni bir parti kuracağını ilan etti. Hasan Rıza Soyak, Mustafa Kemal Paşa'nın bu manevrasını şu ifadelerle özetlemektedir:

“Atatürk 8 Nisan 1923 günü bir beyanname yayınladı. Bu beyannamede evvelâ, yakında tahakkuk etmesi kuvvetle umulan barış içinde, başlayacak olan yeni devrede, bütün dikkat ve gayretlerin memleketin ekonomik durumunu düzenlemek, her türlü teşkilâtın tamamlamak,

Ali Saip Ursavaş

bu suretle millet ve memleketi refaha ulaştırmak gayesine yneltileceğini belirtiyordu. Bundan sonra, yeni çalışma devresinde Meclisin çoğunluğunu bu gaye etrafında toplamak, memleketi millî hâkimiyet daire-sinde siyasi teşekküllere kavuştırmak için (Halk Fırkası) adı ile bir parti kuracağını, Meclisteki (Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk) Grubunun bu fırkaya intikal edeceğini, fırkanın halk hkimiyetini kuvvetlendirmek ve memleketin madd, manev gelişmesini sağlamak temellerine dayanan mufassal ve muntazam programının ileride bütün azasının münakaşa ve tasvibine arz edileceğini, şimdilik Grubun kabul ettiği 9 umde ile yeni seçime katılmağa karar verdiğini, bu umdelerin memleketin en müstacel ihtiyaçları ile birçok ihtisas sahibinin mtalaları, hususiyile İzmir’de bütün memleket temsilcilerinin katılmasıyla toplanan İktisat Kongresinin alışmaları göz önünde tutularak tespit edildiğini ilân ediyor”⁵ Mustafa Kemal’in muhalefeti sindirmek amacıyla yaptığı uygulamalardan bir diğeri Hıyanet-i Vatanıyye Kanunu’nda yapılan bir değişikle seçimlerin denetlenmesini ortaya çıkardı.⁶ Yapılan değişikliğe göre Meclis’in iradesine karşı çıkan herkes vatan haini olur ibaresi getirildi. Bu madde İkinci Grup arasında infial yarattı. Çünkü İkinci Grup, Mustafa Kemal’in tek adam olarak Meclis’i yönetmesinden dolayı, ciddi manada rahatsız olduklarını belirtiyorlardı. Bu amaçla İkinci Grup, seçimlerden önce seçim yasasında değişiklik yaparak Mustafa Kemal Paşa’nın seçilmesini olanaksız kılmak istediler fakat başarısız oldular. Ortaya çıkan bu yeni durum içerisinde seçime katılmalarının bir anlamı olmadığını düşünen İkinci Grup yeleri 1923 Genel Seçimlerini protesto ettiler. Bu arada Mustafa Kemal, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’nin Halk Fırkasına dönüştürmek için çalışma başlattı.⁷ Parti tüzüğünün hazırlanmasından sonra komisyon yayınlandıkları umumi esaslar neticesinde Halk Fırkası resmen kurulmuş oldu.⁸ 1 Nisan 1923 yılında seçim kararı alındı.⁹ 28 Haziran 1923 yılında seçimler yapıldı. Buna göre Halk Partisi’nin belirlediği adayların hemen hepsi seçildi. Bağımsız olarak seçilen Eskişehir Mebusu Emin Bey (Sazak), daha sonra Halk Partisi’ne katılmış ancak Gümüşhane Mebusu Zeki Bey (Kadirbeyoğlu) muhalefette kalmayı tercih etmiştir.¹⁰ Mustafa Kemal Paşa, hem Ankara hem de İzmir’den seçilmiştir. Ancak Ankara’yı tercih etmiştir. Sonuç olarak Mustafa Kemal’in istediği bir sonuç ortaya çıkmıştı. Yani hem İttihatçıların gölgesinden hem de İkinci Grubun baskısından kurtulmuştu. 287 milletvekilinin bulunduğu II. Dönem Meclisi 11 Ağustos 1923 günü açıldı.

Seçimlerin gerçekleştiği yerlerden biri de Urfa Vilayetidir. Urfa’da seçimler, diğer illerde olduğu gibi sönük bir havada gerçeklemiştir. Buna göre seçimler başlamadan önce on bir kişilik bir seçim teftiş kurucu oluşturuldu. Buna göre bu teftiş kurulunun amacı genel seçimleri denetlemektir. Esasında seçimle ilgili bir problem yaşanması beklenmiyordu. Yukarıda da belirtildiği üzere milletvekili seçilebilmek amacıyla 30 yaşını geçmemiş erkek ve Türkçe konuşmasını bilmesi önemliydi.¹¹ Halk Partisi’nin adayları Mehmet Refet lgen, Refet Topçuoğlu, Yahya Kemal Beyatlı, Ali Fuat Bucak, Saffet Kemaleddin Yetkin (şeyh Saffet) idi. Oy kullanacak kişiler, buldukları yerlerin mahalle ve köy muhtarlıklarına oy pusulalarını onaylatmak zorundaydılar. Seçim güvenliğini Urfa’nın ilk valisi olan İzzet Bey sağlamıştır. Bu koşullar altında seçime giden Urfa’da, seçimi kazanan listeler Halk Partisi listesiydi. Mahmut Kamil Hoca ise seçilemedi. Seçimlerle ilgili gerek Cumhuriyet Arşivi, gerek 1927 yılındaki Salnameye herhangi bir bilgiye rastlanmadı.¹² Ancak seçilen milletvekilleri yukarıda da belirtildiği gibi Halk Partisi listesiydi. Seçilen milletvekilleri içerisinde Mehmet Refet lgen, Ali Fuat Bucak, Saffet Kemaleddin Yetkin Urfalıydı diğer kişiler ise Mustafa Kemal’in aday olmasını istediği kişilerdi. Bu arada aynı yıl Reşit Grgn, yeni devletin ilk Urfa belediye başkanı olarak kabul edildi. Yani belediye seçimleri yapılmadı. Direkt genel merkezden atandı.

Reşit Grgn

Cumhuriyet'in ilanı sonrası ipler artık tamamen Cumhuriyet Halk Parti'sine geçmişti. Bu yeni dönemin kodları esasında Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kapatılması ve muhalefetin sindirilmesi neticesinde ortaya çıkan konjonktür içerisinde oluştu. Bu konjonktür içerisinde seçimler artık usulen yapılıyordu. 1927 yılında yapılan seçimler de bu akiste gelişti. Bir önceki seçimde aday listelerini hazırlarken danışma kurullarının fikirlerini alan Mustafa Kemal bu seçimde mebus belirleme konusunda inisiyatifi üzerine aldı.¹³

Türkiye'nin seçimlerinden biri de 1930 yılında gerçekleşmiş yerel seçimlerdi. 1929 yılının ekonomik buhranı dünya ekonomileri üzerinde önemli bir başata sahip olmasının yanı sıra birçok rejimin ya da hükümetin değişmesine zemin hazırlamıştı. Türkiye Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve sonra yaşanan gelişmeler neticesinde demokrasiye geriye dönüş aşamasında tecrübe kazanmışa benziyordu. Dahası yaşanan ekonomik gelişmeler Cumhuriyet'in kazanımlarını tehlikeye düşürebilirdi.

“ Bir önceki seçimde aday listelerini hazırlarken danışma kurullarının fikirlerini alan Mustafa Kemal bu seçimde mebus belirleme konusunda inisiyatifi üzerine aldı. ”

Atatürk'ün memleket işlerine karşı alakasız olduğu hakkındaki söylenti ve tenkitler çoğalmış, tek parti hükümetine karşı duyarsızlık da artmaya başlamıştı. Tüm bu yaşananlar neticesinde Mustafa Kemal, iktidarı denetleyecek güdümlü bir alternatif partinin ülke için iyi olacağını düşündü.¹⁴ Bu amaçla Paris Büyükelçiliği'nde bulunan Ali Fethi Bey'i(Okyar) Ankara'ya davet etti. Mustafa Kemal, halkın yakınmalarını yatıştırmak amacıyla, Ali Fethi Bey'den bir parti kurmasını istemiştir. Ali Fethi Bey, Atatürk'e idari hataları anlatarak bir parti kurulması için izin istediği mektubu gazetelerde yer almaya başladı.¹⁵ Bu mektup üzerine İsmet İnönü, yeni bir partinin kurulmasından rahatsız olmadıkları, tam aksine mutluluk vereceğini, Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın (SCF) bahsettiği sıkıntılara karşı cevap vereceğini belirtmiştir.¹⁶ SCF'nin kurulmasından sonra ciddi manada partiye üye kazanmaya başladı. Gerek basın gerekse toplum merkezli destek kazanan SCF, artık CHF karşısında önemli bir muhalefet olmaya hak kazanmıştı.¹⁷

Celal Nedim Kürkcüoğlu

Bu arada belediye seçimleri de yaklaşmıştı. Ağustos ya da Eylül 1930 tarihinde seçimlerin yapılması planlandı. Bu seçimlere CHF'nin SCF'ye göre daha nitelikli hazırlandığını belirtmek gerekir. Zira SCF halen taşranın büyük bölümünde teşkilatlanamamıştı. 1 Ekim 1930 tarihinde başlayan yerel seçimler neticesinde birçok ilde büyük problemler yaşanmıştır. Sonuç olarak 502 seçim bölgesinden SCF 40'ını alabildi, diğer bölgeleri de CHF kazandı. Yani denilebilir ki 10 belediyenin 9'unu CHF kazanmıştır.¹⁸ SCF'nin kazandığı yerel şöyledir: İzmir'de Bademiye, Şereflihisar, Kınık, Şirince, Kuşadası, Menemen, Bozdoğan, Buca, Dikili, Urla, Aydın'da Çine, Bozdoğan, Söke, Umurlu, Yenipazar, Germencik, Gördes, Karapınar, İstanbul'da Maltepe, Burgaz, Kırklareli'de Pınarhisar, Vize, Üsküp, Bursa'da Armutlu, Tekirdağ'da Keşan, Çanakkale'de Biga, Samsun'da Ladik, Amasya Merzifon, Samsun, İçel Silifke olmuştur.

1930 yerel seçimlerinin yaşandığı yerlerden biri de Urfa olmuştur. Eski Belediye Başkanı İbrahim Bey'in (Yorgancıoğlu) görev süresi dolduğundan diğer illerde olduğu gibi Urfa'da da yerel heyecanı yaşanmıştır. Bu seçimlerde Urfa için iki önemli kaide vardı. Bunlardan ilki kadınların aday olabilmeleri, diğeri ise SCF'nin seçime katılmış olmasıdır. Ancak SCF, Urfa'da teşkilatlanmasını tamamlayamadığı için seçimlere girmemiştir. 1930 yerel seçimleriyle ilgili olarak arşivlerde herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Ancak gazetelerde Urfa'da yerel seçimlerin 15 Ekim 1930 tarihinde başlayacağına dair bilgi vardır.

Mahmut Odabaşı

Dr. Refet Topçuoğlu

Ahmet Kutsi Tecer

Yahya Kemal Beyatlı

Cumhuriyet gazetesinin Urfa haberine göre: “*Urfa şehrinde belediye intihabı 15 Ekim’de başladı. 27 kişilik namzet listesindeki asıl ve yedekler arasında 6 hanım vardır. Namzetlerin çoğu doktor, avukat, dişi ve eczacı gibi serbest meslek erbabıdır.*”¹⁹ 15 Ekim 1930 tarihinde başlayan seçimler neticesinde Cumhuriyet Halk Partisi’nin adayı olan Celal Nedim Kürkçüoğlu kazanmıştır. Urfa’ya bağlı ilçelerde ise seçimler yapılmamıştır. Çünkü Birecik 25 Mart 1930 tarihinde kaymakamlık uhdesine bırakılmış²⁰, aynı şekilde Suruç da kaymakamlığın yükümlüğündedir denilmiştir.²¹

1931 Genel Seçimleri, muhalefetin kendini feshettiği, CHP’nin ise yeniden ayağa kalktığı bir dönemde yapılmıştır. İktidarın denetlenmesi düşüncesi CHP yönetiminde bağımsız adaylara yer verme zorunluluğunu ortaya çıkardı. Akşam gazetesinin haberinde Gazi Paşa’nın Recep Bey ile aday listelerini hazırladıkları ve bu seçimde 30 kadar mebusun bağımsız olabileceğini belirtiyordu.²² Aday listelerinin hazırlanmasından sonra 25 Nisan 1931 tarihinde genel seçimler yapıldı. Buna göre CHP’nin ilan ettiği 287 aday seçilmiş, bağımsızlara bırakılan 30 milletvekilliğinden ancak 20’si seçilebilmiştir.²³

1931 genel seçimlerine girerken Urfa’da önce münahibi Sani(ikinci seçmen) seçimi yapılmıştır. Buna göre seçilenlerin hemen hepsi CHP’liydi.²⁴ İkinci seçmenlerin belirlenmesi üzerine, 25 Nisan’da bu defa ikinci seçmenler CHP’nin belirlediği milletvekillerini belirlediler. Buna göre Ali Saip, Behçet Bey, Mahmut Bey, Mehmed Emin Bey, Refet Bey, Dr. Refet milletvekili olmaya hak kazandılar. Ancak Refet Bey vefat edince yerine Mehmet Emin Bey, 1932 yılında yapılan seçimle milletvekili olmuştur.²⁵ Yine aynı tarihte Mahmut Bey vefat edince yerine yapılan seçimle Behçet Bey milletvekili olarak seçilmiştir.²⁶ Bu arada Urfa Belediye Başkanı Celal Nedim Kürkçüoğlu’nun görev süresi dolunca yapılan seçimle 1933 yılında Ömer Alay kazanmıştır. 1933 yılında göreve başlayan Ömer Alay, on üç yıl be-

lediye başkanlığı yapacaktır.

1935 Genel Seçimleri, diğer genel seçimlerinden farksız olmuştur. İki dereceli ve çoğunluk esasına göre yapılan genel seçimlerde aday listeleri CHP’lilerden oluşmaktadır. Bu adaylar, Cumhuriyet Halk Fırkası’nın 13-19 Mayıs 1931 tarihinde toplanan 3. Büyük Kurultayında kabul edilen karara göre milletvekili adayları partinin başkanlık divanınca tespit edilmiştir.²⁷ Meclis Başkanı Kazım Özalp, gazeteye verdiği mülakatta adayların Atatürk tarafından tespit edildiğini belirtmiştir.²⁸ Bu seçimi diğer seçimlerden ayıran en önemli başat, kadın adayların da ilk defa bu seçimde aday olmalarıdır. 5 Şubat 1935 yılında adaylar açıklanmıştır. 8 Şubat’ta ise seçimlerin başlayacağını ilan edilmiştir.²⁹ 9 Şubat Cumartesi günü açıklanan sonuçlara göre kadınların 17’si, bağımsızlardan ise 13 aday Meclis’e girmeye hak kazanmıştı.³⁰

Ömer Alay

Urfa'da 1935 Genel Seçimlerine hazırlanan illerden biridir. Milletvekilleri adayları tespit edilmeden önce ikinci seçmenlerin belirlenmesine başlandı. Bu süreç 14 Ocak'ta sona erdi. Buna göre 28'i bayan, 181'i erkek olmak üzere toplam 209 ikinci muntahip (seçmen) belirlendi.³¹ İkinci adayların belirlenmesinden sonra sıra milletvekili seçimlerine gelmişti. 8 Şubat Cuma günü Saat 8.30'da Urfa Halkevi'nde toplanan 209 ikinci seçmen, oylarını Halk Partisi adaylarına verdiler.³² Buna göre Urfa'nın CHP adayları şunlardı: Ali Saip Ursavaş, Behçet Günay, Mehmet Emin Yurdakul, Refet Ülgen, General Ahmet Yazgan (eski baytar dairesi başkanı), Fuat Bey, Muhittin Eski (eski Bursa belediye başkanı)³³

1939 Genel Seçimleri İkinci Dünya Savaşı'nın gölgesinde geçmiştir. Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümü üzerine yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimi sonrası İsmet İnönü, parti-devlet bütünleşmesine zemin hazırlayan gelişmelere ışık tutmuştur. 26 Aralık 1938'de toplanan CHP yönetimi, İnönü'nün CHP'nin sürekli genel başkanı olarak, Mustafa Kemal Atatürk'ü ise partinin kurucusu ve ebedi başkanı seçildi. İnönü bunun yanında "Milli Şef" ünvanını aldı.³⁴ Bu koşullar altında 26 Mart 1939 tarihinde genel seçimler yapılmıştır.³⁵ CHP'nin belirlediği adaylardan 424'ü seçilmişlerdir.

1939 yılında genel seçimler için Urfa'da hazırlıklar 15 Şubat ayı içerisinde başlamıştır.³⁶ İkinci seçmenlerin belirlenmesi seçimi ise 15 Mart 1939 tarihinde gerçekleşmiştir.³⁷ Seçim denetleme kurulunun başında ise Urfa Belediye Başkanı Ömer Alay bulunmaktadır. Bu arada birçok gazetede "vatandaş reyini CHP namzetlerine ver" şeklinde ilanlar yer almaya başlamıştı.³⁸ Urfa'da 19 Mart 1939 tarihinde saat 9'da başlayan genel seçimler öğlene doğru bitmiştir. Oy kullanan Urfa merkezinde 18897 kişi oyunu CHP'li adaylara vermişlerdir.³⁹ İlk seçimlerin yapılmasından sonra sıra ikinci seçmenlerin milletvekillerini belirlediği seçimlere gelmişti. Bu seçim 26 Mart 1939 tarihinde gerçekleşmiştir.⁴⁰ Seçilen adaylar bir önceki adaylarla hemen hemen aynıdır. Buna göre Ali Saip Ursavaş, Şeref Uluğ, Mehmet Emin Yurdakul, Refet Ülgen, Ahmet Yazgan, Hüseyin Sami Çoşar milletvekili seçilmişlerdir.⁴¹ Ancak Ali Saip Ursavaş'ın hayatını yitirmesi üzerine Rıza Soyar, onun yerine ara seçimlerde milletvekili olmaya hak kazanmıştır.⁴² Bu arada aynı yıl iki ay kadar süren yerel seçimler sonrası belediye başkanlığını beşinci kez Ömer Alay kazanmıştır.⁴³

1943 Genel Seçimleri Türkiye'de tek parti döneminde yapılan ve iki dereceli seçiminin yapıldığı, CHP'nin yalnız başına girdiği seçimler olarak bilinmek-

tedir. İkinci Dünya Savaşı'nın gölgesinde gerçekleşen seçimler, milliyetçi bir hava içerisinde yapılmıştır.⁴⁴ Seçime olan katılımı artırmak amacıyla CHP yönetimi propaganda hizmetlerini sonuna kadar kullanmıştır. Özellikle 38 ilde seçilecek milletvekili sayısından fazla aday göstermesi milletvekillerinin milletin kapısını aşındırmasını beraberinde getirmiştir.⁴⁵ 28 Şubat 1943 tarihinde yapılan genel seçimlerde⁴⁶ bir önceki seçimlerle, hemen hemen aynı sonuçları ortaya çıkarmıştır. Bu seçimin en önemli özelliğinden biri de katılımın yüzde 80'lerde olmasıdır.⁴⁷

Seçimlerin yapıldığı illerden biri olan Urfa'da adaylar yine Halk Partisi'nden meydana gelmiştir. Bu arada Urfa'da nüfus sayısı arttığından dolayı milletvekili sayısı 6 çıkarılmıştır.⁴⁸ Seçimler yapılmadan önce ikinci seçmenlerin belirlenmesine başlandı.⁴⁹ Genellikle ikinci seçmen olacak kişilerin devlet memuru olması ve Kemalist sistemle uyumlu olmasına dikkat edilmiştir. Buna göre Urfa'da ikinci seçmenlerin belirlenmesi amacıyla seçimler 14 Şubat'ta başladı.⁵⁰ İkinci seçmenlerin belirlenme seçimi 18 Şubat'a kadar devam etmiştir. İkinci seçmenlerin hemen hepsinin belirlendiği seçim sonrası sıra milletvekili olacak kişilerin seçimine gelmişti. 28 Şubat'ta başlayan seçim sonrası Hüseyin Sami Çoşar, Razi Soyar, Ahmet Kutsi Tecer, Esat Tekeli, Suat Kemal Yetkin, Kazım Berker milletvekili olarak seçilmişlerdir.⁵¹

1946 Genel Seçimleri, çağdaş manada Türkiye’de yapılan ilk çoğunlukçu partilerin katıldığı bir seçim olmuştur. İkinci Dünya Savaşı akabindeki gelişmeler, Türkiye’nin çok partili hayata geçişini mümkün kılıyordu. Bu cihet ve şiarla İsmet İnönü ile Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü arasında başlayan ve yer yer atışmalara varan gelişmeler neticesinde Demokrat Parti’nin kurulmasının önü açıldı. Bundan sonra Nuri Demirağ isimli zengin bir sanayici, Milli Kalkınma Partisi adıyla yeni bir parti kurmak için İçişleri Bakanlığına müracaat etti.⁵² Bu arada 4918 nolu Milletvekili Seçimi Kanunu devreye girerek tek dereceli seçim sistemini kabul edildi. Halk Partisi seçime hazırlanırken diğer partiler halen teşkilatlanma konusunda sıkıntı yaşıyorlardı. CHP’nin muhalefeti hazırlıksız yakalama girişimi olan 8 Mayıs 1945 belediye seçimlerine Demokratlar katılmama kararı alırken, Milli Kalkınma Partisi ise katılma kararını aldı. Netice itibariyle gerçekleşen belediye seçim sonuçlarına göre CHP birçok yerde belediye seçimi kazandı.

Urfa’da 5 Mayıs 1946 günü belediye seçimleri yapıldı. Buna göre Demokratların katılmadığı belediye seçimlerine göre Urfa Belediye Başkanlığı’nı Milli Kalkınma Partisi adayı Avukat Fazıl Kürkçüoğlu kazandı.⁵³ Ayrıca İl Genel Meclisi seçimlerinde de muhalefet üç sandalyeye sahip oldu. Yine Urfa’nın ilçelerinden Birecik ve Suruç’ta da CHP belediye seçimlerini kaybetmişti.⁵⁴ Bu arada Demokrat Parti Urfa İl Başkanlığı 19 Haziran 1946 Salı günü açıldığı belirtildi.

Fazıl Kürkçüoğlu

Kamuran Çuhruk

Buna göre Celal Aksoy il başkanlığında Latif İdemen, Reşat Özbek, Reşat Aksoy, Vehbi Sunaydan ise parti üyesi olarak çalışmalarına başladıklarını ifade ettiler.⁵⁵ Ancak daha sonra Demokrat Parti Urfa İl Başkanlığına Urfa noteri ve CHP üyesi olan Reşit Kemal Timuroğlu getirilmiştir.⁵⁶

1947 Genel Seçimlerine siyasi partiler hazırlanırken, iktidar tarafı, seçimleri bir yıl önceye aldı. Bu durum Demokratlar ve Milli Kalkınma Partisi tarafından protesto edildi. Ancak sonuç değişmedi. Netice itibariyle 21 Temmuz 1946 tarihinde yapılan seçimler sonrası 395 CHP’li, 66 DP’li ve 7 bağımsız aday milletvekilliğini kazandı. Açık oy gizli tasnif ilkesinin uygulandığı bu seçimlerde muhalefet, CHP’nin iktidar gücü ile bürokrasiyi kullanarak usulsüzlüklerle seçimi kazandığını iddia etti.

1946 Genel Seçimlerinin yapıldığı illerden biri olan Urfa’da CHP’liler işi sıkı tutmaya başladılar. Çünkü belediye seçimlerini kaybetmişlerdi. Vali Kamuran Çuhruk, CHP’nin belediye seçimlerinin kaybetmesinin sebebini eski Belediye Başkanı Ömer Alay’ın yeniden aday göstermesine bağlamaktadır.⁵⁷ Vali Kamuran Çuhruk, valiliğin 1946 Genel Seçimlerine CHP’nin yanında olacağını ve buna göre davranacağını ifade etmiştir. Ayrıca CHP il yönetimi Urfa’nın her semtinde bir ocak açarak vatandaşlarla daha yakın temas kurma yoluna gittiler.⁵⁸ 19 Temmuzda CHP Genel Merkezi, Vali Ka-

muran Çuhruk'un tavsiye ve raporlarına göre halk tarafından itibara göre adayların belirlenmesi konusunda önemli çalışmalar yürütmüştür. Bu arada Demokrat Parti Urfa İl Başkanlığı da 1946 Genel Seçimlerine girmeyeceklerini belirtmeleri CHP'lilerin işini daha da kolaylaştırdı.⁵⁹ Seçime giderken Akgün gazetesinde Lami Akgün imzalı köşe yazısında, 1946 Genel Seçimlerinin Urfa adına önemli olduğu belirtip, Urfa halkının bu seçimlere yüksek bir oranda katılım olmasını belirtmiştir.⁶⁰ Sonuç olarak CHP'nin aday gösterdiği Osman Ağan, Atalay Akan, Vasfi Gerger, Hasan Oral, Razi Soyer, Esat Tekeli, Suat Kemal Yetkin milletvekili olmaya hak kazanmışlardır.⁶¹ Bu arada Belediye Başkanı Fazlı Kürkçüoğlu, görevinden istifa etmiş yerine yapılan seçimle Celal Güllüoğlu seçilmiştir.⁶²

14 Mayıs 1950 tarihinde yapılan Genel Seçimler, Türkiye adına yeni bir dönemin başlangıcıydı. Demokratlar oyların yüzde 53,3'ünü alarak temsiliyette Meclis'in yüzde 83'üne sahip olurken, Halk Partililer ise oyların 39,8'ini almalarına rağmen, Meclis'teki temsiliyetleri yüzde 14,2 olmuştur.⁶³ Bu sonuç, 27 yıllık kesintisiz iktidarda bulunan Halk Partililer için tam bir şok etkisiydi. Zira Halk Partililer, 1945-1950 yılları arasında yapmış oldukları liberal reformların karşılığını seçimlerde bekliyorlardı.⁶⁴ DP'liler yaklaşık 4 milyon oy alarak 408 sandalyeye sahip olurken, CHP ise 3 milyon oy alarak 70 sandalye sahibi olmuş, Yusuf Hikmet Bayur'un Millet Partisi ve bağımsızlar ise birer milletvekili çıkarmışlardı. DP, 1946 Genel Seçimlere göre oylarını 4 kat artırırken, CHP oylarında ise yaklaşık olarak yüzde 80'e varan düşüşler yaşanmıştır. DP, Türkiye genelinde başarı elde ederken, CHP ise doğu ve güneydoğu başarı göstermiştir DP'nin en başarılı olduğu iller İstanbul, İzmir Zonguldak, CHP'nin ise Bingöl, Erzincan, Hakkâri, Malatya olmuştur. 1950 Genel Seçimlerine katılım ise yüzde 89,3'tü. 1950 Genel Seçimlerinde, kadınların temsil oranı ve sayısı, şimdiye kadar ki en az olan seçim dönemi olmuştur.

Bu dönemde 3 kadın milletvekili vardır. Ayrıca ilk defa oylar gizli oy açık tasnif usulüyle sayılırken, mil-

“
14 Mayıs 1950 tarihinde yapılan Genel Seçimler, Türkiye adına yeni bir dönemin başlangıcıydı.
”

Celal Bayar

letvekilleri tek dereceli seçim sistemiyle seçilmişlerdir. 14 Mayıs 1950 tarihinde gerçekleşecek seçimler için Urfa'da CHP ve DP arasında kıyasıya bir mücadele başladı. Özellikle aşiretlerin gücünü iyi bilen DP, aşiretleri yanına çekmek adına önemli görüşmeler gerçekleştirdikleri biliniyordu. Cumhuriyet Arşivindeki bir belgede, Urfa'nın Birecik ilçesinde nüfuzlu ailelerden Sözmenler ailesinin CHP safından çekilerek, DP tarafına geçtikleri CHP Genel Sekreterliği'ne iletiliyordu.⁶⁵

Demokratlar için doğu ve güneydoğunun kazanılması hayati bir öneme sahipti. Bu amaç için gerek DP Genel Başkanı Bayar ve ekibi, gerekse yerel yöneticiler, büyük bir dayanışma içerisindeydiler. Bu amaçla DP Genel Başkanı Bayar, 1948 yılının son aylarında seçim çalışması için Urfa'ya geleceği, DP Genel Merkezi'nden, il başkanlığına bildiriliyordu.⁶⁶ Seçim yaklaşırken CHP Urfa İl Başkanlığı tarafından, CHP Genel Sekreterliğine gönderilen bir başka raporda, DP'nin 1950 Genel Seçimlerinde muhtemel adayları ve ilçelerin genel durumlarıyla ilgili olarak şunlara değinilmiştir: “1-Urfa DP İl Başkanı R. K. T., zengin olup, surf maddi yardımıyla nüfuz sahibidir. Halkın tevaccühüne sahip değildir. 2-Üye M. G, Hacı Ç. namı ile tanınmaktadır. İl Başkanının tesiri altındadır. Köylerde tanınan biridir. 3-H. A., Tüccardır. Alayış düşkünüdür. Herhangi bir mevki kapmak hırsı ile bu partiye geçmiştir. Halk arasında seveni yoktur. 4-R.A., Halk Partisinden geçmiştir. Basit bir kişiliktir. 5-M. H., Çiftçidir. Belediyede gayri meşru iş-

Hasan Oral

Osman Ağan

Ethem Karakapıcı

Atalay Akan

lerle meşgul olduğundan zengin olmuştur. 6-C. U., Emekli maliye memurudur. Genel merkezde DP günden güne kan kaybetmektedir. Bilecik'te DP'nin önemli bir gücü vardır. Siverek'te partimiz çok güçlüdür. DP İlçe Başkanı H.Ç., 'nun varlığı DP'ye kan kaybetmektedir. Suruç'ta ise DP ağırlığı vardır. Bunu kendi lehimize değiştirmek için mücadele ediyoruz".⁶⁷

CHP İl Başkanı Mithat Kürkçüoğlu'nun da ifade ettiği gibi 1950 Genel Seçimleri yaklaşırken CHP ile DP arasında ciddi bir mücadele vardır. Hatta seçim sonuçlarına bakıldığında İl Başkanı Kürkçüoğlu'nun tespitlerinin ne kadar doğru olduğu ortaya çıkacaktır. 14 Mayıs 1950 yılında cereyan eden genel seçimler, Urfa'da büyük bir katılım örneğini gösterdi. Önceki seçimlerde Halk Partisinin kalesi olan Urfa, 1950 Genel Seçimlerinde bu sefer tercihini Demokrat Parti'den yana kullanmıştır. Kayıtlı 122 bin seçmenin bulunduğu Urfa'da, 108 bin oy kullanılmıştır. Katılım oranı ise yüzde 88,7'dir. DP, oyların yüzde 52'ini alarak 6 milletvekiline sahip olurken, CHP ise oyların yüzde 48'i ile 1 milletvekili çıkarabilmiştir. Temsilliyet babında problem, yukarıda da değinildiği gibi bir ilde en çok oyu hangi parti alırsa, o ilin bütün milletvekillerini o partinin kazanacağı ibareye göre düzenlenmiştir. Seçim sonrası özellikle Demokratların, Urfa'da gövde gösterisi yaptıkları, bu zaferi davul zurnayla kutladıkları arşiv belgelerinde yer almaktadır. Örneğin CHP Urfa İl Başkanı Müslüm Hayırlı tarafından, CHP genel merkezine gönderilen bir telgrafta, DP'lilerin seçimi kazandıktan sonra CHP'nin ileri gelenlerine ağır hakaretlerde bulunduğunu, CHP il başkanlığı önünde

nümayiş hareketlerde bulunarak, hayasızca küfürler savurdıkları telgrafla bildirilmiştir.⁶⁸

Diğer taraftan aynı belgede, Urfa'nın Birecik ilçesinde DP'liler ile CHP'liler arasında seçim yüzünden kavga çıktığını ve dört ölü ile sekiz yaralının olduğu belirtilerek, CHP'lilerin korkudan evlerinden çıkmadıkları, CHP eski milletvekili Osman Ağan tarafından belirtilmiştir.⁶⁹ Bir diğer belgede Halfeti ilçesi Halk

odası Başkanı Erdoğan Bey, seçimi kazanan DP'lilerin, özellikle köylerde CHP'li kişilerin evlerinin önünde kutlama yapmak suretiyle gıcık verdikleri bu konuda jandarmanın hiçbir tedbir alınmasını eleştiriyordu.⁷⁰ Olaylar böylece cereyan ederken, CHP Urfa İl Başkanlığı alınan seçim başarısızlığı sonrası görevlerinden istifa ettiklerini genel merkeze bildirdiler.⁷¹

Seçim bittikten sonra kazanan adaylar resmi olarak açıklandı. Buna göre DP listesinden Necdet Açıanal, Feridun Ayalp, Feridun Ergin, Ömer Cevheri, Celal Öncel, Reşit Kemal Timuroğlu, CHP listesinden ise Hasal Oral seçilmişlerdir.⁷²

Tek parti dönemindeki seçimler göz önüne alındığında son tahlilde toplam yedi yasama dönemindeki veriler ışığında şu anekdotlar belirtilebilir. İlk yasama döneminden sekizinci yasama dönemine kadar olan yıllar arasında devlet otoritesi bölgedeki yerel aşiret güç sahibi kişilerin güçlerini kırmak için onları siyaset argümanına uzak tutmaya çalıştıkları görülmüştür. Uzun yıllar boyunca devlet doğuyla ilgili önemli raporlar hazırlanmış ve kanunlar çıkarmış olsa da, temsil gücünün

Urfa'nın Birecik ilçesinde DP'liler ile CHP'liler arasında seçim yüzünden kavga çıktığını ve dört ölü ile sekiz yaralının olduğu belirtilerek, CHP'lilerin korkudan evlerinden çıkmadıkları, CHP eski milletvekili Osman Ağan tarafından belirtilmiştir.

ve hizmetin sadece valilere bırakılması yukarıda da belirtildiği gibi uzun yıllar devlet ile halk arasındaki makasın açılmasına neden olmuştur. Bunun yanında çok partili hayata geçişle beraber devletin aşiret reislerine yönelik uyguladığı temel politikalarının değişmeye başladığı görülmektedir. Halk Partisi'nin iktidar olduğu son seçim döneminde, Kemalist düşüncenin, halktan uzak durma konjonktüründen vazgeçildiği, daha çok halk yanlısı olan adayları listelerine koymaya başladığı anlaşılmaktadır. Bu durumun temel sebebi, Demokrat Parti politikacılarının halkın ayağına gitmesi ve aday listelerinde kitleleri sürükleyebilecek aşiret reislerine yer vermesiyle açıklanabilir.

1950 Genel Seçimlerinde halkın gösterdiği teveccühü iyi değerlendiren DP, 1954 Genel Seçimlerinde ezici bir çoğunlukla iktidarını sağlamıştı. Bu zafer, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ne de yansdı. 1954 seçimlerinde DP'nin bölgede büyük bir zafer kazanmasının önemli sebepleri vardı. Bir kere ekonomik durum DP'nin lehineydi ve halk da bu durumdan memnundu.⁷³ Diğer taraftan köylü topraklarının makineleşmesi neticesinde, bunun ekonomik olarak kendisine olumlu yansması akabinde çiftçi kesimi tercihini DP'den yana kullanmıştı.⁷⁴ Ayrıca bölge din açısından hassas bir konuma sahip olduğu için DP, önce "Arapça Ezan Yasağını" kaldırdı ve Kürt aşiretleri arasında saygınlığı olan şeyhlerin iadeyi itibarlarını geri verdi.⁷⁵

DP'nin yaşanılan coğrafyada önemli bir oy oranına sahip olmasının bir diğer sebebi olarak da *Otuz Üç Kurşun* olarak tarihe geçen Van'daki otuz üç kişinin öldürülmesine sebep olan General Mustafa Muğlalı'nın yargılanmasıydı.⁷⁶ DP'nin bu yaklaşımı karşısında bazı şeyhler bu partiye oy toplama işlevini üstlendi, parti de onların üstü örtülü ve göze batmayacak bir üslupla Kürt milliyetçiliğine seslenerek oy toplamalarına izin verdi.⁷⁷ DP döneminde diğer gruplara verilen özgürlüğün Nurculuk hareketine de verilmesi ve bu grubun DP'ye sempatiyle yaklaşmaları, DP'nin oyunun artmasında temel etkendi. Tüm bu etkenlerin yanında Şeyh Said'in torunu Abdülmelik Fırat'ın Erzurum'dan ve Hakkâri'den Şeyh Selim'in oğlu Übeydullah Seven, Bitlis'te Şeyh Selahaddin İnan DP listelerinden milletvekili seçilmesi DP için artı puandı. Yine o yıl Kore Savaşı nedeniyle tahıl fiyatlarının artmış olması, köylünün toprağını işlemek için gerekli olan tahıl ve gübrenin devlet tarafından verilmesi, bunun da ekonomik katkı olarak toprak ağalarına, daha özeldede köylülere dönmesi de DP'nin oy oranını artırmada yardımcı etkenler arasındaydı.⁷⁸

DP'nin bölgede güçlü olmasının bir diğer nedeni aşiret reisleri ile toprak ağalarına milletvekilli aday listelerinde yer vermesiydi. 1950'lere kadar merkezi otorite, doğuda feodaliteyi ortadan kaldırmak için çeşitli yollara başvurmuştu. 1950'den sonra ise bölgede oyları kontrol eden aşiret reislerinin önemi artmış, iktidar partisi, des-

tekçisi olan aşiretlere kaynak akışını hızlandırdı.⁷⁹ Aşiretler, sağlanan destek sayesinde güçlenmeye başladıkları gibi, oy deposu olarak bu feodalitenin bir parçası hüviyetinde, DP'ye büyük miktarda oy kazandırdılar. Öyle ki bu aşiretler, artık vilayetlerinin il ve ilçe başkanlıkları kazanmak için diğer aşiretlerle mücadeleye dahi başladılar. DP'nin bu girişimi karşısında CHP de bölgede aşiretsiz siyasetin yapılamayacağına kanaat getirmiş, aşiret reislerinden faydalanma yoluna başvurma gereksinimini hissetti. Ancak CHP'nin bu girişimi başarısızlıkla sonuçlanmıştı. Çünkü aşiret reisleri CHP'ye güven konusunda halen tereddüt yaşıyorlardı.

1954 Genel Seçimlerinin gerçekleştiği vilayetlerden biri de Urfa olmuştur. Seçim atmosferi genel yapı itibarıyla Demokratlar ile CHP arasında geçeceği varsayılıyordu. Bu atmosfer içerisinde Urfa'daki genel seçimler, diğer illerde olduğu gibi 2 Mayıs 1954 Pazar günü saat 8'de başladı. Toplam 120 bin seçmenin yer aldığı Urfa'da oyların 65 binini olan Demokrat Parti 8 milletvekili çıkarmayı başarmıştır. CHP ise oyların 51 binini almasına rağmen milletvekili çıkaramamıştır. Bunun sebebi o dönemde uygulanan D'HONT sistemidir. Bu sisteme göre en çok oyu alan parti o ilin tüm milletvekillerine sahip olurdu. Buna göre 1954 Genel Seçimlerine göre Urfa Milletvekilleri şunlardır: Mustafa

Feridun Ayalp, Feridun Ergin, Mehmet Hatipoğlu, Hasan Oral, Celal Öncel, Ahmet Saim Öhnan, Aziz Özbay, Muzaffer Timur'dur. 1950 Genel Seçimlerine göre Urfa milletvekili listesinin hemen hemen değiştiği görülmektedir. Örneğin geçen seçimde CHP listesinden aday olan Hasan Oral, bu seçimde Demokrat Parti'ye geçmiştir. Yine bir önceki seçime göre DP listesinde sadece Celal Öncel'in değişmediği görülmektedir.

27 Ekim 1957 Pazar günü yapılan genel seçimleri ise genelde DP ile CHP arasındaki mücadele ile geçti. 1957 yılının ekim ayında yapılan genel seçimlerde oyların % 47.70'ni alan DP, 424 milletvekili, oyların % 40.82'sini alan CHP 178 milletvekili, oyların % 7.19'unu alan Cumhuriyetçi Millet Partisi(CMP) ise 4 milletvekili çıkarmıştı.⁸⁰ DP'nin oy oranının düşmesinde ABD'den gelen yardımların azalması ciddi bir şekilde etkiledi. Çünkü ABD'den gelen ekonomik yardımların azalması ekonomi üzerinde büyük yük getirmiş, bu durum ülkede ekonomik istikrarın bozulmasını beraberinde getirdiğinden halk üzerinde olumsuz etkileri oldu. DP'yi iktidar yapan ana unsurların CHP'ye dönmüş olması da, insiyatifin ana muhalefet partisi olan CHP'ye geçmesine zemin hazırladı.⁸¹ Ana muhalefet partisi CHP ve Osman Bölükbaşı'nın kurduğu CMP ile iş birliğine gitmesi, DP iktidarının sertleşmeye başlamasına ve bunun sonucunu

olarak liberal-bürokrasi ve askeri tabakadan oluşan müt-tefikin CHP'ye kaymasını da beraberinde getirdi. 1957 Genel Seçimleri sonuçları gösterdi ki CHP ve CMP halk yanlısı bir seçim stratejisi izlemiş ve bu stratejilerinde ortak payda olan vaat kavramını siyasal sisteme entegre etmeleri kısmen de olsa başarılı bir sonucu hanelerine yazdırmalarını ortaya çıkarmıştır. DP'nin genel olarak kan kaybetmesinde önemli bir hususta, Kıbrıs Meselesi ve 6-7 Eylül Olayları sonrası sertleşen bir iktidar reflek-siyle hareket etmiş olmasıdır.

DP'nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde oy oranının düşüşün sebepleri değerlendirilirse, karşıla-şılabilir ilk olgu, aşiret reislerinin DP iktidarına sırt çevirmesidir.⁸² Aşiret reislerinin DP'den vazgeçmesinin sebepleri arasında ekonominin kötüye gitmesi ve ikti-dara iyice yerleşen DP'nin artık feodal beylere ihtiyacı olmadığına dair emarelerin ortaya çıkması da önemli bir paradigmadır.⁸³ Aşağıda da görülecektir ki DP'nin do-ğuda kazanmış olduğu başarıyı iyi idrak eden CHP'nin, DP doğu stratejisine yakın bir politika izleyerek bölge-deki oyları kendi lehine çevirmeyi başardığı görülecek-tir.

Demokrat Parti'nin oy kaybettiği illerden biri de Urfa olmuştur. Özellikle 1954 genel seçimlerinde yaklaşık 10 bin fark attığı için CHP karşısında başarılı gözükken DP, 1957 genel seçimlerinde aşiret reislerinin CHP ile bir-likte hareket etmesi sonucu büyük bir başarısızlık örneği göstermiştir. Buna göre oyların 65 binini alan CHP 9 milletvekili çıkarırken, oyların 57 binini alan DP ise hiç-bir milletvekili çıkaramamıştır. CHP'den milletvekili se-çilen Urfa milletvekilleri şunlardır: Abdurrahman Odabaşı, Ömer Yüksel, Esat Karakurt, Abdullah Köksel, Aziz Gökkan, Ethem Karakapıcı, Hacı Atalay Akan, Yaşar Alhas, Osman Ağan. Seçilen milletvekili profiline bakıldığında Abdurrahman Odabaşı, Osman Ağan, Yaşar Alhas Sivrekli, Ömer Yüksel, Aziz Gökkan, Ethem Ka-rakapıcı Suruçlu olduğu diğer milletvekillerinin Birecik, Halfetili olması ilginçtir. İlk defa Urfa merkezden mil-letvekili listeye girememiştir. Bu seçimde Siverek aşiret reislerinin önemli bir ağırlığı olduğu görülmektedir.

Son seçimlerde hatırı sayılır bir oy kaybına uğrayan DP, bu durumu sertleşen ve çatışmacı bir anlayışla kendi lehine döndürme yoluna gitti. Bu tutum, CHP'nin iktidar olduğu dönemlerde izlediği bir politikaydı ve bu politi-kanın CHP'yi iktidardan uzaklaştırdığı ise halen zihin-lerde yer alıyordu. DP'nin bu durumdan ders çıkarması gerekirken, tam tersi bir yola tevessül etmesi tabiri caizse

kaçınılmaz bir sonun başlangıcı oldu. DP'yi bu duruma getiren etkenlerin başında farklı talep ve isteklerin ko-münizmle eş değerde tutulması, ekonomik olarak halkın darboğaza sürüklenmesi, ordu-bürokrasi ve liberaller arasında DP lehine başlayan ittifakın bozulması, DP'nin burjuvaziye olan güvensizliği sayılabilir.⁸⁴ İktidar-muhalefet arasında başlayan gerilim, basında sıkça yer alan şehir efsanelerini andıran haberlerin yapılması, var olan siyasal atmosferin daha da ısınmasına yardımcı oldu. Tüm bunlara mukabil üniversitede olayların başlamış ol-ması, siyasette geri dönülmez bir yolu ortaya çıkardı.⁸⁵ Kolluk kuvvetlerinin olayları bastırmak için zor kullan-ması ve bu olaylar esnasında iki kişinin hayatını yitir-mesi, yüksek olan atmosferin daha artmasına zemin hazırladı. Bu arada CHP'nin olan olaylar karşısında ka-rarlı muhalefeti, DP yöneticilerinin, CHP'yi tasfiye etme düşüncesini ortaya çıkardı.⁸⁶ DP ortaya çıkan bu atmosfer üzerine ilk olarak meydana gelen olayları araştırmak amacıyla Tahkikat Komisyonu'nu kurdu.⁸⁷ Ancak Tah-kikat Komisyonu üyelerinin tümünün DP'li olması, ko-misyonun objektif olmasına gölge düşürmüştü.⁸⁸

Bu arada CHP'nin 29 Nisan 1959 tarihinde başlatmış olduğu *Büyük Taarruz* adlı seçim propagandası, Uşak'ta istenmeyen olayların yaşanması sonucu İçişleri Bakanı Namık Gedik'in tüm seçim gezilerini yasaklatması, iki parti arasındaki ilişkileri daha da gerginleştirdi.⁸⁹ İsmet İnönü'nün damadı olan Metin Toker'in de Menderes'e yönelik radikal yayın yapması üzerine Akis'in bir aylı-ğına kapatılması, İnönü'nün muhalefet anlayışının daha da sertleşmesine zemin hazırladı.⁹⁰

11 Mayıs 1959 günü açılan Meclis Genel Kurulu'nda CHP Malatya Milletvekili Nüvit Yetkin, Ege'deki olay-lardan DP'lileri sorumlu tutan açıklamaları kızılca kıya-meti ortaya çıkardı.⁹¹ İki parti arasında çıkan arbede sonrası CHP Milletvekili Turgut Göle yaralandı ve bir-leşime ara verildi, olayların yatışması sonrası genel kurul çalışmaları kaldığı yerden devam etti.⁹² Ordu saflarından ve üniversiteden de DP iktidarına sert mesajlar gelmeye başlamıştı. Bu atmosfer içerisinde 27 Mayıs 1960 günü Türk Silahlı Kuvvetleri, en kısa zamanda milleti seçime götürecektir bir Kurucu Meclis kurmak amacıyla yöne-time geçici olarak el koyduğunu ilan etti.⁹³ Haberi Eski-şehir gezisinde öğrenen Başbakan Menderes Kütahya'da, Cumhurbaşkanı Celal Bayar ise Çanka-ya'da tutuklandı.

27 Mayıs Askeri Darbesi gerçekleştirildikten sonra ordu yönetimi sadece DP'lileri tutuklamadı. Bölgede

feodal bir düzen kurduğu iddia ettiği birçok aşiret reisi ve köy ağasını da aynı gün tutuklandı. Milli Birlik Komitesi(MBK) adı verilen askeri yönetim, DP'nin toplumsal dayanağı olan bu tematik unsurların Türk siyasal hayatına zarar verdiğini öne sürerek, 2510 Sayılı İskân Kanunu'na ek 105 Sayılı Kanunu'nu kabul ederek 485 aşiret reisi, şeyh ve köy ağasını batı bölgelerine iskân edilmesi kararını aldı.

27 Mayıs 1960'da Askerî Darbeyi gerçekleştiren Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Cemal Gürsel ve ekibi, meclisin bütün hak ve yetkilerini MBK'ya verildiğini 3 asker ve 14 sivilden oluşan MBK Hükümeti'nin kurulduğunu ilan etti.⁹⁴ MBK adına konuşma yapan Orgeneral Cemal Gürsel yaptığı ilk açıklamada en kısa zamanda seçimlerin yapılarak iktidarın devredileceğini belirtti.⁹⁵ MBK, siyasi otoriteyi ele aldıktan sonra kendi içerisinde sivillere karşı çıkan bazı subayları tasfiye etme yoluna gitti. Buna göre 3 Ağustos 1960'ta 5434 Sayılı Kanunla 235 general ve yaklaşık 5000 kadar subay emekliye sevk edildi ve MBK içerisinde yer alan Albay Alparslan Türkeş'in de bulunduğu 14 kişi olarak bilinen 14'ler⁹⁶ yurtdışı temsilcileri olarak gönderildiler.⁹⁷

Ekim 1960'da toplanan MBK, almış olduğu kararlara bir yenisi daha ekleyerek çeşitli üniversitelerde yer alan 147 öğretim üyesini görevlerinden uzaklaştırdı.⁹⁸ Kararın gerekçesinde öğretim üyelerinin reform düş-

manı, tembel ve yeteneksiz oldukları gösterildi.⁹⁹ MBK'nın sosyal ve askeri tasfiyelerinden sonra bu sefer sıra DP ile ilgili kararlara geldi. Darbe sonrası içlerinde Celal Bayar, Adnan Menderes ve Refik Koraltan'ın da aralarında bulunduğu il, ilçe başkanları olmak üzere yaklaşık 500 kişi tutuklandı.¹⁰⁰ 16 Eylül 1961 tarihinde sona eren 11 aylık Yassıda yargılamaları sonrası 15'i idam, 43 kişi hakkında müebbet hapis cezası verilirken, 135 kişiye de beraat etti, idam hükmü verilen 15 kişinin 12'si müebbet hapse, 3'ünün idamına karar verildi. İdam edilenler arasında, Başbakan Adnan Menderes, Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, Maliye Bakanı Hasan Polatkan bulunuyordu.¹⁰¹

6 Ocak 1961-27 Mayıs 1961 tarihleri arasında hazırlanan anayasa metni, Temmuz 1961'de halkoylamasına sunuldu. Buna göre yüzde 61.7 evete karşılık, yüzde 38.3 hayır oyuyla kabul edildi. Referandumun yapıldığı illerden biri de Urfa olmuştur. 9 Temmuz 1961 Pazar günü Urfa'da gerçekleşen referanduma göre toplam 867 sandıkta 132 bin kişi oy kullanmıştır. Buna göre 106 bin kişi anayasa referandumuna Evet derken, 26 bin kişi ise Hayır demiştir. Sonuç olarak Urfa'daki referandumun oy oranı olarak oy kullanan yüzde 80 Evet, yüzde 20'si ise Hayır demiştir. İlçeler bazında ise değerlendirildiğinde en yüksek Evet'in çıktığı ilçe yüzde 92 ile Siverek olurken, en yüksek Hayır'ın çıktığı ilçe yüzde 45.6 ile Hilvan olmuştur.

DİPNOTLAR:

¹ Ahmet İlyas, "I ve II. Dönem Tbm'm'de Siverek ve Urfa Milletvekilleri İle Faaliyetleri", *Journal of History School*, Year 8, Issue XXXIII, 2015, s. 348.

² Feroz, *The Making Of Modern Turkey*, Roudledge, London, 2003, s. 53.

³ TÜİK Milletvekilleri Genel Seçimleri 1923-2011, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Ankara, 2011, s. 10.

⁴ Erdal Aydoğan-Tansu Barış Mahmutoğlu, "Mustafa Kemal Atatürk Döneminde Yapılan Seçimler ve Karakteristik Özellikleri", *Tarihin Peşinde*, S. X, 2013, s. 117.

⁵ Hasan Rıza Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar*, C. I, Yapı ve Kredi Bankası A.Ş., İstanbul, 1973, s. 152.

⁶ Zürcher, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, s. 242.

⁷ Der: Hulusi Turgut, *Atatürk'ün Sırdaşı Kılıç Ali'nin Hatıraları*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2015, s. 211.

⁸ Faruk Alpkaya, *Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluşu (1923-1924)*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1998, s. 39.

⁹ Sina Akşin, *Kısa Türkiye Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2015, s. 183.

¹⁰ Mete Tunçay, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek-Parti Yönetimi'nin Kurulması 1923-1931*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 2010, s. 49.

¹¹ İhsan Güneş, "1923 Seçiminde Oylar Nasıl Verildi?" *Muammer Aksoy'a Armağan*, 1991, Ankara, s. 254.

¹² "Urfa, Osmanlıların eline geçtikten sonra Diyarbakır Eyaletine bağlanmıştır. XVI.yy'da nüfus yoğunluğu bakımından eyaletin dördüncü büyük kenti haline gelen Urfa, Halep Vilayetine bağlandı. 1867 Vilayet Nizamnamesi, Urfa Sancağının Halep Vilayeti'ne bağlı olduğunu kaydetmektedir. 1892 Devlet salnamesi, Halep Vilayeti'nin 1877'deki yönetsel bölümünü koruduğunu göstermektedir. Urfa sancağı, II. Meşrutiyet'ten sonra Halep Vilayeti'nden ayrılarak bağımsız sancak oldu. Urfa Sancağı'nın bağlı olduğu Halep Vilayeti'nde ilk Vilayet gazetesi 1867 yılında Türkçe-Arapça dille "Gadir el-Fırat" adıyla çıkmış olmasına rağmen, sancak merkezi olarak ilk gazetesini 1925 yılında çıkarabilmiştir. 1925'te Vali Fuat Bey ilk basımını kurmuş ve Urfa adıyla ilk gazete yayınlanmıştır." Kemal Kapaklı, "Başlangıçtan Bugüne Urfa Basını", *Marmara İletişim*, İstanbul, s. 49.

¹³ Aydoğan-Mahmutoğlu, "Mustafa Kemal Atatürk Döneminde Yapılan Seçimler ve Karakteristik Özellikleri", s. 119.

¹⁴ Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar*, s. 390.

¹⁵ Akşam, 10 Ağustos 1930. Haberde Ali Fethi Bey'in yeni bir parti kurduğunu, diğer taraftan partinin temel ilkeleriyle partiye Ahmet Ağaoğlu, Yusuf Akçura, Rafet Bey(bursa), Mahmut Reşit Galip(Aydın), Edip Servet(İstanbul) gibi milletvekillerinin de bu partiye katılacağını ifade etmiştir. Ayrıca hükümetin yanlıslarına dair de Ali Fethi Bey, kısa bir mülakat vermiştir.

¹⁶ Akşam, 12 Ağustos 1930.

¹⁷ Osman Okyar-Mehmet Seyitdanlıoğlu, *Fethi Okyar'ın Anıları, Atatürk, Okyar ve Çok Partili Hayat*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1999, s. 74-75.

¹⁸ Ali Eşref Turan, *Türkiye'de Yerel Seçimler*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2008, s. 54.

¹⁹ "Urfa'da intihabat başladı", *Cumhuriyet*, 16 Ekim 1930.

²⁰ BCA, 30.18.1.2/18.20.18.

²¹ BCA, 30.18.1.2/14.69.3.

²² Akşam, 16 Nisan 1931.

²³ Kenan Olgun, "Türkiye'de Cumhuriyetin İlanından 1950'ye Genel Seçim Uygulamaları", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. XXVIII, S. 82, 2011, s. 14.

²⁴ Akşam, 16 Nisan 1931, s. 2.

²⁵ BCA, 30.10.0.0/74.489.19.

²⁶ BCA, 30.10.0.0/74.489.24.

²⁷ Ömer Akdağ, "Konya'da 1935 Genel Seçimi", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 2013, s. 257; *Zaman*, 2 Şubat 1935.

²⁸ *Zaman*, 1 Şubat 1935.

²⁹ *Zaman*, 7 Şubat 1935.

³⁰ *Zaman*, 9 Şubat 1935.

³¹ *Yenilik*, 17 Ocak 1935.

³² *Zaman*, 6 Şubat 1935.

³³ *Urfa'da Uhusal Gazete*, 10 Şubat 1935.

³⁴ Cemil Koçak, *Türkiye'de Milli Şef Dönemi(1939-1945)*, C. II, İletişim Yayınları, İstanbul, 1996, s. 46.

³⁵ *Akşam*, 27 Mart 1939.

³⁶ *Yenilik*, 15 Şubat 1939.

³⁷ *Yenilik*, 15 Mart 1939.

³⁸ *Yenilik*, 18 Mart 1939.

³⁹ *Yenilik*, 21 Mart 1939.

⁴⁰ *Yenilik*, 26 Mart 1939.

⁴¹ *Yenilik*, 26 Mart 1939.

⁴² *BCA*, 30.10.0.0/76.501.5.

⁴³ *Işık*, 27 Temmuz 1939.

⁴⁴ Kadri Unat, "Tek Parti Döneminin Son Genel Seçimi 1943 Seçimleri ve Cumhuriyet Halk Partisi'nin Seçim Propagandaları", *Atatürk Yolu Dergisi*, S. 56, 2015, s. 216. Bu seçimde ikinci seçmen olmak için bazı şartlar getirilmiştir. Buna göre Yabancı Devlet resmi hizmetinde bulunanlar. 1-Ağır hapis cezasıyla veya hırsızlık, sahtekârlık, dolandırıcılık, emniyeti suiistimal ve hileli iflas suçlarından biriyile mahkûm olanlar. 2-Mahcurlar. 3- Yabancı tebaadan olduğu iddiasında bulunanlar 4- Amme hizmetlerinden menedilenler. 5-Türkçe okuyup yazmak bilmiyenler. 6-30 yaşını bitirmemiş olanlar.

⁴⁵ Unat, "Tek Parti Döneminin Son Genel Seçimi 1943 Seçimleri ve Cumhuriyet Halk Partisi'nin Seçim Propagandaları", s. 236. Bu iller ve aday gösterilen milletvekili sayıları şunlardır: Afyon 8/10, Amasya 4/5, Ankara 15/19, Antalya 7/8, Aydın 7/8, Balıkesir 13/16, Bolu 7/8, Bursa 12/14, Çanakkale 6/8, Çankırı 5/6, Denizli 8/9, Diyarbakır 6/9, Edirne 5/8, Elazığ 5/6, Erzurum 9/11, Eskişehir 5/7, Gaziantep 8/9, Hatay, 6/7, İçel, 7/9, İstanbul 23/31, İzmir 15/20, Kayseri 9/11, Kocaeli 10/11, Konya 15/18, Kutahya 10/12, Malatya 11/13, Manisa 12/16, Muğla 5/7, Niğde 7/8, Ordu 8/9, Rize 6/8, Samsun 9/11, Seyhan 9/11, Sivas 12/13, Tekirdağ 6/8, Tokat 8/9, Yozgat 7/8, Zonguldak 9/10.

⁴⁶ *Cumhuriyet*, 23 Şubat 1943.

⁴⁷ Unat, "Tek Parti Döneminin Son Genel Seçimi 1943 Seçimleri ve Cumhuriyet Halk Partisi'nin Seçim Propagandaları", s. 245.

⁴⁸ *Yenilik*, 2 Şubat 1943.

⁴⁹ Urfa merkezinde bulunan ikinci seçmenlerden bazıları şunlardır: İnönü Nahiyesindeki Adaylar Şunlardır: Vali Hasip Koylan, Vali Eşi Bayan Pakize Koylan, Bayan İhsan Özbek, Bayan Meliha Kürkçüoğlu, Belediye Azası Ali Parmaksız, Umumi Meclis Azası Celal Kürkçüoğlu, Umumi Meclis Azası Emin Oruç, Noter Reşit Kemal, Eski Öğretmen Kasım Akçur. Hasanpaşa Nahiyesindeki Adaylar: Başöğretmen Cevdet Kutlu, Öğretmen Hasan Kara, Emekli Komiser Kadir, Doktor Müfit Hekimoğlu, Mustafa Reşit Yetkin, Naci Bilgin, Öğretmen Reşat Özbek, Öğretmen Sait Vural, Terzi Zühtü Uçer, Manifaturacı Şemsi Parmaksız. Kabahaydar Nahiyesindeki Adaylar: Nahiye Müdürü Salih Ünal, Dodaş Muhtar Mustafa Ergüven, Yukarı Koymat Muhtar Mustafa Kurt, Aşağı Koymat Muhtar Mahmut Yıldırım. *Yenilik*, 13 Şubat 1943.

⁵⁰ *Yenilik*, 15 Şubat 1943.

⁵¹ *BCA*, 490.1.0.0/324.1338.2.

⁵² *Cumhuriyet*, 8 Temmuz 1945.

⁵³ *BCA*, 490.1.0.0/192.176.2; *Akgün*, 19 Haziran 1946.

⁵⁴ Asaf Özkan, "1947 Muhtarlık Seçimleri Bağlamında Urfa'da Parti Mücadeleleri", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 50, 2013, s. 256.

⁵⁵ *Akgün*, 19 Haziran 1946.

⁵⁶ *Akgün*, 29 Haziran 1946.

⁵⁷ Özkan, "1947 Muhtarlık Seçimleri Bağlamında Urfa'da Parti Mücadeleleri", s. 262.

⁵⁸ *Akgün*, 19 Temmuz 1946.

⁵⁹ *Cumhuriyet*, 21 Temmuz 1946.

⁶⁰ *Akgün*, 24 Ağustos 1946.

⁶¹ *BCA*, 490.1.0.0/324.1339.1.

⁶² *Akgün*, 21 Ekim 1947.

⁶³ Ergun Özbudun-Myron Weiner, *Competitive Elections In Developing*, Duke University, 1989, s. 342.

⁶⁴ Clement Dodd, *Politics and Government In Turkey*, Colifornia University Press, Colifornia, 1969, s. 24.

⁶⁵ *BCA*, 90.01.443.1831.9/1.

⁶⁶ *BCA*, 90.01.443.1831.9/8-10.

⁶⁷ *BCA*, 490.01.459.1887.3/1-5.

⁶⁸ *BCA*, 490.01.459.1887.3/3-5.

⁶⁹ *BCA*, 490.01.443.1831.1.

⁷⁰ *BCA*, 490.1.0.0.451.1857.5.

⁷¹ *BCA*, 490.1.0.0.380.1603.1.

⁷² Mustafa Sönmez, *Kürt Sorunu ve Demokratik Özerklik*, Ankara: NotaBene Yayınları, 2012, s. 338.

⁷³ Ali Yaşar Sarıbay, *Siyasal Sosyoloji*, Bursa: Ceylan Matbaacılık, 1996, s. 113.

⁷⁴ Kemal H. Karpat, *Osmanlı'dan Günümüze Kimlik ve İdeoloji*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2009, s. 120-121.

⁷⁵ Mustafa Sönmez, *Doğu Anadolu'nun Hikayesi*, Ankara: Arkadaş Yayınevi, 1992, s. 141.

⁷⁶ Bruinessen, *A.g.e.*, s. 376.

⁷⁷ Sönmez, *A.g.e.*, s. 142.

⁷⁸ Nezahat Altıntaş, *Türkiye'de Etnik Kimlik Farklaşmasında Din-Mezhep Etkisi ve Siyasete Yansımaları*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, Hacettepe Üniversitesi, 2002, s. 100.

⁷⁹ Feroz ve Bedia Turgay Ahmad, *Türkiye'de Çok Partili Politika'nın Açıklamalı Kronolojisi 1945-1971*, İstanbul: Bilgi Yayınevi, 1976, s. 169.

⁸⁰ Feroz Ahmed, *Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980*, İstanbul: Hil Yayıncılık, 1996, s. 119.

⁸¹ Sönmez, *A.g.e.*, s. 341.

⁸² Sönmez, *A.g.e.*, s. 341-342.

⁸³ Kahraman, *A.g.e.*, s. 332-333.

⁸⁴ Cihat Göktepe, "Demokrat Parti Dönemi İç ve Dış Siyasi Gelişmeler", Adem Çaylak-Cihat Göktepe(edi.), *Türkiye'nin Politik Tarihi*, Ankara: Savaş Yayınevi, 2009, s. 372.

⁸⁵ Eroğlu, *A.g.e.*, s. 224.

⁸⁶ Ali Fuat Başgil, *27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri*, İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 2006, s. 123.

⁸⁷ Serhat Yücel, *Demokrat Parti*, İstanbul: Ülke Kitapları, 2001, s. 169.

⁸⁸ *Milliyet*, 01.05.1958, No: 2863, s. 1.

⁸⁹ *Milliyet*, 03.05.1958, No: 2865, s. 1.

⁹⁰ *TBMM ZC*, IX, D. XI, İ. II, 11.5.1959, s. 52-53-54.

⁹¹ Eroğlu, *A.g.e.*, s. 234.

⁹² *Cumhuriyet*, 28.05.1960, No: 12867, s. 1.

⁹³ Erik J. Zürcher, *Türkey A Modern History*, London: I.B. TAURIS, s. 242.

⁹⁴ Findley, *A.g.e.*, s. 310.

⁹⁵ Yürütmenin sivilere devredilmesini reddeden 14 kişilik grup şunlardır: Kurmay Albay Alparslan Türkeş, Kurmay Yarbay Orhan Kabıbay, Kurmay Yarbay Mustafa Kaplan, Kurmay Binbaşı Orhan Erkanlı, Kurmay Binbaşı Şefik Soyuyüce, Kurmay Binbaşı Dündar Taşer, Piyade Binbaşı Fazıl Akkoynunlu, Tank Binbaşı Muzaffer Karan, Deniz Kurmay BinbaşıMünir Köseoğlu, Deniz Kıdemli, Yüzbaşı Rıfat Baykal, Kurmay Yüzbaşı İrfan Solmazer, Kurmay Yüzbaşı Numan Esin, Kurmay Yüzbaşı Muzaffer Özdağ ve Jandarma Yüzbaşı Ahmet Erol. *Cumhuriyet*, 235 *General ve Amirale Emekliye Sevki Edildi*, 4.09.1960, No: 12932, s. 1-5.

⁹⁶ Şevket Süreyya Akdemir, *İhtilalin Mantığı ve 27 Mayıs İhtilali*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2009, s. 405.

⁹⁷ Findley, *A.g.e.*, s. 311.

⁹⁸ Cihat Göktepe, "Türkiye'de 27 Mayıs Darbesi Sonrası İç ve Dış Siyasi Gelişmeler 1961-1964", Adem Çaylak-Cihat Göktepe (edi.), *Türkiye'nin Politik Tarihi*, Ankara: Savaş Yayınevi, 2009, s. 402.

⁹⁹ Nedim Yalansız, "27 Mayıs Darbesi Sonrası Celal Bayar ve Eski Demokrat Partililerin Türk Siyasi Hayatına Etkileri", *Turkish Studies*, Volume 7/3 Summer 2012, s. 2585.

¹⁰⁰ Yalansız, *A.g.e.*, s. 2587.

Üç Tarz-ı Siyaset

Prof. Dr. Abdullah EKİNCİ

Cevheri Mücevhere
Dönüştüren
Osmanlı Beyefendisi:
**Necmettin
Cevheri**

Necmettin Cevheri (1930), Şanlıurfalı siyasetçi. Galatasaray Lisesi ve Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. Serbest Avukatlık, çiftçilik, 2.(13.), 3.(14.), 4.(15.), 5.(16.), 19.(19.), 20.(20.) ve 21.(21.) Dönem Şanlıurfa Milletvekilliği ile Turizm ve Tanıtma, Adalet, Tarım ve Köy İşleri, Devlet Bakanlıkları, Başbakan Vekilliği görevlerinde bulundu. Evli ve 2 çocuk babasıdır. 1950 seçiminde Demokrat Parti'den Urfa milletvekili seçilerek başlayan siyasi serüveni. Annesi Fatma Cevheri'dir. Oğlu İbrahim Cevher Cevheri 20.(20.) Dönem Adana Milletvekilliği yaptığından tarihte bir ilk olarak baba ve oğul aynı dönemlerde milletvekilliği yaptı.

Necmettin Cevheri'nin hayatı farklı aşamalardan oluşmaktadır. Çileli yılları; babasının sürgün edildiği Amasya ve Adana yılları ile annesinin vefatı ardından öğrencilik yıllarını kapsar. Hayata adım atışı ve hizmet yılları ise; 1957'de Urfa Barosuna kaydı sonrasında da 1965'te milletvekili oluşu. O artık babasının milletvekilliğini yaptığı DP'nin temsil ettiği '46 ruhu' nün devamı olduğunu söyleyen Adalet Partisi'nin genç bir milletvekili idi. Cevheri siyasi yaşamı boyunca, kırsal ile şehir değerlerini zihin ve gönül dünyasına nakşeden bir siyaset modelinin uygulayıcısı oldu. Farklı bakanlık görevlerin üstlenen Necmettin Cevheri, 1969 seçimleri ertesinde Turizm ve Tanıtma Bakanı oldu. Siyasal yaşamına 7 dönem milletvekilliği (1965, 1969, 1973, 1977, 1991, 1995, 1999) ve çeşitli bakanlıklar sığdırdı. (Adalet, Tarım ve Köy İşleri, Devlet Bakanlıkları, Başbakan vekilliği). Türkiye'nin önemli siyasal olaylarının tanığıydı.

1968 olayları, 41'ler, 12 Mart, 1. ve 2. MC hükümetleri, öncesiyle sonrasıyla 12 Eylül, Zincirbozan, "Bir Bilen", referandum, Demirel'in Cumhurbaşkanlığı, Çiller'in Başbakanlığı gibi dönemlerde ülke siyasetinde ön planda yer almıştır. Bu kadar önemli görevler yapmış biri olduğu halde temiz siyasetin örneği olarak kaldı.

Necmettin Cevheri, siyaset tarzıyla siyasetin tevu, nezaket ve zarafet olduğunu gösterdi. Tecrübeleri ve hayatı sadece Urfa için değil tüm ülke için önemli bir kaynaktır. Necmettin Cevheri, 1950'den 2017'e süren dönemin birinci derece tanıklarındandır. Yaklaşık iki yıl önce siyasi yaşamı, mücadelesi, tanıklıkları ve çalışmalarını, akademik bir çalışma yapma isteğimize; "bir fani olarak takdiri halka bıraktım ve inşallah Rabbimin rızasını kazanmışımdır, eğer kazanmış isem, bu bana yeter" diyerek bir fanin anlatılmasından hoşnut olamayacağını belirtti. "...Ama yine de kıymetli hocamın takdirine bırakıyorum" ilavesiyle nezaket ve zarafetiyle bizleri kendisine tekrar hayran etmiş idi.

Hayırlı ve sağlıklı bir yaşam dileğiyle...

Ruha Dokunan İki Hatip:

Mahmud Kâmil'den İbrahim Halil Çelik'e

Hitabet sanatı, sözlerin özenle seçildiği, açık ya da kapalı alanda, belli bir amaç etrafında bir araya gelmiş topluluğa, söz söyleme incelikleri ve sanatı olarak adlandırılan hitabet sanatı, inandığı değerler yolunda yürüyenlerin inandıklarının herkesle paylaşılabilmesini mümkün kılan büyük bir yetenektir. Urfa'da hitabet sanatını besleyen bir damar, hep olmuştur. Urfa'lı hitabet ustaları arasında ilk sıralarda yer alan Urfa'lı Vaiz Mahmud Kâmil'dir. Ülke'de 1 Nisan 1923 yılında da seçim kararı alınınca¹ Mahmud Kâmil seçimlere girme kararı aldı. 28 Haziran 1923 yılında seçimler yapıldı. Buna göre Halk Partisi'nin belirlediği adayların hemen hepsi seçildi. Seçim sonrasında meclis, hem İttihatçıların gölgesinden hem de İkinci Grubun baskısından kurtulmuştu. 287 milletvekilinin bulunduğu II. Dönem Meclisi 11 Ağustos 1923 günü açıldı. Haziran 1923 seçimlerinde Urfa'da seçimlere sadece Halk Partisi adayları katılmamıştır. Aynı zamanda Vaiz Mahmut Kamil Hoca da girmiştir. Seçimler Halk Partisi ile Vaiz Mahmud Kâmil arasında geçti. Milletvekili seçilebilmek için 30 yaşını geçmemiş erkek ve Türkçe konuşmasını bilmesi önemliydi.² Seçmen kâğıtları önce Urfa'da dağıtmaya başlandı. Buna göre milletvekili görmek istedikleri iki kişiyi seçmen kâğıdına yazmaları gerekiyordu. Urfa halkı birinci seçmen kâğıdına, Halk Partisi adaylarını ya da vaiz Mahmut Kamil Hoca'yı yazma zorunluluğunu, ikinci adaya ise istedikleri kişiyi yazma konusunda serbest bırakılmıştır. Halk Partisi'nin adayları Mehmet Refet Ülgen, Refet Topçuoğlu, Yahya Kemal Beyatlı, Ali Fuat Bucak, Savfet Kemaleddin Yetkin (Şeyh Savfet) idi. Oy kullanacak kişiler, buldukları yerlerin mahalle ve köy muhtarlıklarına oy pusulalarını onaylatmak zorundaydılar. Seçim güvenliğini Urfa'nın ilk Valisi olan İzzet Bey sağlamıştır. Bu koşullar altında seçime giden Urfa'da, seçimi kazanan listeler Halk Partisi listesiydi. Mahmut Kamil Hoca ise seçilemedi. Seçilen milletvekilleri içerisinde Mehmet Refet Ülgen, Ali Fuat Bucak, Savfet Kema-

leddin Yetkin Urfalıydı diğer kişiler ise Mustafa Kemal'in aday olmasını istediği kişilerdi.

Vaiz Mahmud Kâmil 1930-40'lı yıllarda çok da aşına olunmayan bir söz ve hitabet ustasıdır. Urfalı Mahmud Kâmil 1305/1887 yılında Urfa'da dünyaya gelmiş. İlim tahsili gayesiyle çıktığı yolda aldığı icazetname ile malumat-ı hukukiye müderrisliği, hadis-i şerif müderrisliği, kelim müderrisliği vazifelerinde bulunmuş, en nihayet gezici vaizlik vazifesine talip olmuştur. 1954 yılında Urfa müftülüğüne tayin edilir³ vefatına kadar –yaklaşık bir yıllık süre zarfında-Urfa müftülük görevini ifa eder. Ayasofya Medresesi'nde tahsil görüp icazet alan ve dersiam olarak

Vaiz Mahmud Kâmil

1327/1909 yılında vazifeye başlamıştır. Kayıtlar her ne kadar onun 1952-54 yılları arasında gezici vaizlik yaptığını gösterse de O, dersiamlık yaptığı yıllarda kudretli hatipliği ile dikkatleri üzerine çekmiştir. “Beyazıt Camiinde Urfalı Mahmud Kâmilin Vaazları” isimli yedi risalesi bulunmaktadır. 1, 2, 3, 4, 5, 6-7 numaralı 6 risale 1354/1935 yılının Ramazan ayında yapılan vaazları, İstanbul Asârı İlmiye Kütüphanesi Neşriyatı ile yayınlanmıştır. O aynı zamanda cesareti ile ön plana çıkan ve sözünü esirgememesi ile bilinen bir entelektüeldir. Urfalı Mahmud Kâmil'in

aynı zamanda -30 Nisan 1953 tarihinden itibaren- Kıbrıs'ın bir ay kurucu müftülüğü vazifesini de yaptığını yine kayıtlarda yer almaktadır. Entelektüel bir ailenin üyesi olan Vaiz Mahmud Efendinin ailesinden Naib Mustafa Kâmil, Yekçeşm Mehmet Efendi de alim bir zatlar idiler. Yekçeşm Mehmed Efendi, 1759'dan 1924 yılına kadar süren Osmanlı sarayındaki “Huzur Derslerine” katılmış bir entelektüeldir.⁴ Vaiz Mahmud Kâmil'in kardeşi Edebiyat öğretmeni Nahit Cemal Toker'de edebiyat ve şiir alanında temayüz etmiş bir şahsiyettir. Nahit Cemal Toker, 1954 seçimlerinde müstakil olarak seçimlere katılır Onunla birlikte Musa Kâzım Yazgan (Eczacı Gazeteci, Şükrü Güllüoğlu (Edebiyat Doktoru), Necdet Açıanal (Y. Mühendis),

Ömer Yüksel (Çiftçi), Halit Gülpınar (Çiftçi), Halil Belkis (Avukat) ve Halil Gürmen (Osmanpaşazade) sekiz müstakil aday listesinde yer almıştır. Urfa'da Başkanlığını Eczacı-Gazeteci Musa Kâzım Yazgan'ın yaptığı Müstakilleri Destekleme Cemiyeti adı altında bir sivil inisiyatif oluşturulmuştur.⁵

Vaiz Mahmut Kamil hitabet sanatı ustası, tek partili/ millî şefli yıllarda bir şeyler söylemek, hele ki vaaz kürsüsünden, konuşmak halkı fikirleriyle etkilemiş olması kayda değerdir. Tek partili/millî şefli yıllarda hatta 1954'li yıllarda Demokrat Partinin listesinden rahatsız olan Urfa'lılar, Onu kardeşi Nahit Cemal'i bağrılarına basmışlardır. Akçakale'de büyük bir kalabalıkla karşıladıkları Nahit Cemal'i, Urfalıların duygularına tercüman olacak bir Hızır olarak görmüşlerdir.⁶

1980'li yıllarda Urfa, Vaiz Mahmut Kamil'in cesaretini, halkı etkilemesini ve meydan okumalarını hatırlatan, karayağz bir eğitimciyle tanışmıştır. 11 Nisan Kurtuluş Bayramlarındaki söylevleriyle emperyalizme kök söktüren İbrahim Halil Çelik, halkın kalbinde kendisine yer açmıştır. İbrahim Halil Çelik, Urfa siyaset arenasında, muhafazakâr gençliğin dünyasına girmeyi ve siyaset sever olmasını sağlayan isimlerdendir.

1947 yılında Urfa'da doğan İ. Halil Çelik, öğretmenlik ve idarecilik yapmış, 12 Eylül darbesinin ardından 1984 yılında Belediye Başkanlığına aday olmuştur. Edebiyat Fakültesi mezunu, çok okuyan ve iyi bir hatip olan İ. Halil Çelik, seçim propagandası sırasında ve sonrasında bu maharetini fazlasıyla kullanmıştır. Osmanlı son dönemi ile Cumhuriyetin ilk yıllarında şehirde, seçim sürecini yönlendirme-aday belirleme amacıyla cemiyet-dernekleşme örnekleri hep olmuştur. 5 Nisan 1954 tarihli Akgün Gazetesinde, "*Demokratik nizamın memlekette lâyıkıyla inkişafı için teşekkül eden Müstakilleri Destekleme Cemiyetinin Urfa müteşebbis heyeti teşekkül etmiş ve başkanlığa Sayın Musa Kazım Yazgan ve başkan vekilliğine Milletvekili Necdet Açanal seçilmiştir*"⁷ haberiyle "Müstakil Destekleme Cemiyeti" adıyla sivil bir inisiyatif başlatıldığı anlaşılmaktadır. Benzer bir durum Urfa Belediye Başkanları arasında Kadri Barut ile İ. Halil Çelik'in Başkan seçilmesinde de görmek mümkündür. Zira Kadri

Barut'u destekleyen sivil inisiyatif "Umud Derneği" iken, Çelik'i destekleyen sivil inisiyatif "Harran Der-gisi" çevresidir.

1970-80'li yılların sosyoekonomik koşullarını iliklerine kadar yaşamış olan İ. Halil Çelik, aynı şartları başka Urfalıların yaşamaması için onların sözcülüğünü üstlenen bir dil geliştirmiştir. İ. Halil Çelik, söylemlerinde "memleket sevgisine", "yoksulluğa", "ötekileştirmeye", "yok saymaya" ve "dindar kesime karşı reva görülen hoşgörüsüzlüğe" yer vermiştir. İ. Halil Çelik, dönemin muhafazakâr gençliğinin şehir ve ülke sorunlarıyla ilgilenmesinde rol model olmuştur. "İnanç" ile "memleket sevgisini" söylemlerinde ana tema haline getiren İ. Halil Çelik, ciddi bir kitap okuma alışkanlığı ve hitabet sanatındaki ustalığıyla bilinmektedir. Çelik, meydan okumalarıyla sessizliğe boğulan yığınların çılgılığı olmuştur. Ruha dokunan söylemleri ile Urfalıların ruhunu okşamıştır. Hem Vaiz Mahmut Kamil Efendi hem de İbrahim Halil Çelik, inandıkları değerler çerçevesinde, dönemin gidişatı gereği puslu bir havada hakikate işaret etmek ve yol göstermek istemişlerdir. İ. Halil Çelik, Peygamber Efendimizin: "milletin efendisi millete hizmet edendir" hadisi ile Urfa siyasetine yeni bir soluk kazandırmıştır. Mahmud Kamil'e rahmet diler, İbrahim Halil Çelik'e sağlıklı ve uzun ömürler dileriz.

DİPNOTLAR

¹ Sina Akşin, *Kısa Türkiye Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2015, s. 183.

² İhsan Güneş, "1923 Seçiminde Oylar Nasıl Verildi?" *Muammer Aksoy'a Armağan*, 1991, Ankara, s. 254.

³ Yeni Urfa Gazetesi, 10 Mart 1954, Sayı: 124. "*Mahmud Kâmil Tokar Urfa müftülüğüne Tayin Edildi*"

⁴ Osmanlılar'da 1759'dan 1924 yılına hilâfetin kaldırılmasına kadar ramazan ayında padişahın huzurunda yapılan tefsir dersleri. 165 yıl sürmüştür. Sultan Vahdeddin ve Halife Abdülmecid Efendi zamanında Dolmabahçe Sarayı'nda devam eden derslerin sonuncusu 1341 Ramazanında (Mayıs 1923) yapılmış, 26 Receb 1342 (4 Mart 1924) tarihinde hilâfetin ilgası ile birlikte huzur dersleri de tarihe karışmıştır. DİA, c. 18, s. 443.

⁵ Akgün Gazetesi, 17 Nisan 1954, Sayı: 2212. "*Müstakilleri Destekleme Cemiyetinin Yeşil Listesi Tescil Edildi*"

⁶ 1954 seçimlerinde Vaiz Mahmud (Tokar)'in aday olduğunu bilgisi anlatılmaktadır. Dönemin gazetelerinde ise 1954 seçimlerden aday olan şahsın Vaiz Mahmud Bey olmadığı edebiyat öğretmeni olan kardeşi olduğu anlaşılmaktadır. Muhtemelen Vaiz Mahmud Kamil hem Urfa'da hem de ülke genelinde daha tanınmış olması gerek.

⁷ Akgün Gazetesi, 5 Nisan 1954, Sayı: 2207. "*Sayın Kâzım Yazgan Başkanlığa seçildi*"

Urfa Siyasetinin Yüzakı
**Eyüp Cenap
Gülpınar**

“Siyaseti tayin ve atama olarak görmeyen Cenap Gülpınar’a göre siyaset; dürüstlük, güven, gösterişten uzak, sözünün eri olmaktır. O, sırlı insanlarla sohbeti seven, sevenlerinin Ona güvendiği, Onun da sevdiklerine güvendiği bir hayat pratiğini sergilemiştir.”

Eyüp Cenap Gülpınar, 1943 yılında Siverek’te doğdu.

Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi’ni bitirdi. Serbest Avukatlık, Çiftçilik, 18., XIX., 19., 21. ve 23. Dönem Şanlıurfa Milletvekili, TBMM başkanvekilliği ile Devlet Bakanlığı yapmıştır. Evli ve dört çocuk babasıdır. 1987’den 2002’ye kadar ANAP Şanlıurfa milletvekili olarak parlamentoda bulundu, 2007’de 22 Temmuz seçimlerinde AKP’den milletvekili seçilip tekrar parlamentoya döndü. 2011 seçimlerine kadar milletvekilliğini sürdürdü. 14 Mayıs 2012 tarihinde Ankara’da vefat etmiştir.

Sevenleri onun siyasete başlama nedenini; güç ve iktidarın ateşinden garip ve gürabayı korumak olduğunu ifade ederler. Siyaseti tayin ve atama olarak görmeyen Cenap Gülpınar’a göre siyaset; dürüstlük, güven, gösterişten uzak, sözünün eri olmaktır. O, sırlı insanlarla sohbeti seven, sevenlerinin Ona güvendiği, Onun da sevdiklerine güvendiği bir hayat pratiğini sergilemiştir. Eyüp Cenap Gülpınar, çevresini disipline ettiği gibi toplumumuzun değerler dünyasını da hayatının merkezine almıştır.

O, yanlışa düşman, doğruya dost bir hayat yaşadı. Hırsın ve gösterişin hayatında yeri olmadığını yaşamıyla gösterdi.

14 Mayıs 2012’de Ankara’da hayata veda etti.
Mekânı cennet olsun.

Urfa'da neşredilen Akgün gazetesi iktidar, Yeni Urfa gazetesi de muhalefet yanlısı bir tutum sergiledi.

Akgün ve Yeni Urfa gazetelerinde 1957 yılı milletvekili seçiminin Urfa'daki yansımaları...

Türkiye'de seçimler hemen her dönemde büyük bir heyecanla geçmiştir. 1950'li yıllarda yeni bir hareket olarak Demokrat Parti'nin¹ büyük bir oy oranıyla iktidarı ele alması sonucu heyecan bir kat daha arttı. Halkın bu heyecanını dile getirmede, gazeteler büyük bir rol üstlendi. Günümüzde olduğu gibi 1957 yılı milletvekili seçimi döneminde de bazı gazeteler iktidarın, bazı gazeteler de muhalefetin sesi oldu. Urfa'da neşredilen Akgün gazetesi iktidar, Yeni Urfa gazetesi de muhalefet yanlısı bir tutum sergiledi. Bu çalışmamızda Akgün ve Yeni Urfa gazetelerinin 1957 yılı Ekim ayı sayıları incelenerek, 1957 yılı milletvekili seçiminin Urfa'daki yansımaları değerlendirilecektir.

DP'nin ilk seçim yarışına girdiği 1946 yılı seçimleri şaibeli geçti. Seçim tarihi hem erkene alındı hem de 5 Haziran 1946 tarihinde seçim kanununda yapılan değişiklikle, tek dereceli sistem yasallaştı. Seçimler tek dereceli, açık oy ve gizli tasnif usulüyle yapılacak ve sayımdan sonra da seçmen pusulaları yakılacaktı.² Böyle bir hamle ile iktidarda bulunan Cumhuriyet Halk Partisi,³ DP'yi hazırlıksız yakalayacak ve gizli tasnifle seçim sonucuna müdahale edebilecekti. Seçim sonuçlarında da tahmin edildiği gibi, CHP oyların % 85,4'ünü alarak 397 milletvekili ile tekrar iktidara geçti. DP ise oyların %13,1'ini alarak 61 milletvekili ile TBMM'de ikinci parti oldu. Elbette bu sonuç birtakım huzursuz-

luklara sebep oldu. Çok partili hayata dair verilen sözler tutulmuyordu. 1950 yılı seçimlerine gelindiğinde ise iktidar ve muhalefet partilerinin müşterek kararı ile 16 Şubat 1950 tarihinde seçim yasasında yapılan değişikliklerle “Milletvekili seçimi tek derecelidir ve ekseriyet usulüne göre genel, eşit, gizli oyla yapılır. Oy, serbest ve şahsidir. Oyların sayılması ve ayrılması açıktır” kararı alındı.⁴ Bu karar Türkiye'de yeni bir dönemi başlatacak ve 1954 ve 1957 yılı seçimlerinde de uygulanacaktı. 14 Mayıs 1950 yılı seçimlerinde bu karar ilk defa uygulandı ve CHP 27 yılın ardından iktidarı DP'ye devretti. Böylece Türkiye'de DP dönemi başladı.

1957 yılı milletvekili seçimlerinde de uygulanan “Çoğunluk Sistemi (bütün liste usulü)”, bir bölgede en fazla oyu alan parti, o bölgede bütün bir liste olarak seçimi kazanıyordu.⁵ Bu yöntemle oy potansiyeli az olan partilerin sandalye kazanma şansı olmuyordu. Fakat çoğunluk sistemi, seçim bölgelerinin büyüklüğü ve milletvekili seçilmek için şart koşulan oy miktarı farklı olabiliyordu.⁶ Çoğunluk Sistemi'nin uygulanmasıyla, kazanılan oy oranı ile mecliste çıkarılan milletvekili sayısı arasında büyük farklılıklar oluştu. Böylece çoğunluk tercihiyle hükümetler kuruluyor, koalisyonlardan çok tek parti hükümetleriyle daha istikrarlı bir yönetim ihtimali ön plana çıkıyordu.⁷

İlk iktidara gelişinden sonra DP pek çok başarılı işe imza attı. 1954 yılı milletvekili seçimlerinin ardından tekrar iktidara gelen DP'nin, muhalefete karşı tavırları sertleşmeye devam etti. Devlet memurları, yargı üyeleri ve akademisyenlerin siyasî faaliyetlerden men edilmesi, muhalefete oy veren illerin bölünmesi veya ilçeye düşürülmesi, basın kanunundaki kısıtlamalar, nihayet DP içinden muhalif bir kanadın oluşması sonucunu ortaya çıkardı.⁸

DP iktidarı Türkiye ile ilgili iç ve dış siyasî, ekonomik sorunların artması üzerine 1957 seçimlerinin erkene alınmasında fayda gördü. 1957 yılı baharında muhalefet de tavrını sertleştiriyordu. DP bu sırada, muhalefetin güçlendiğini anladığından olacak ki ilçeye dönüştürülen Kırşehir, 12 Haziran'da il olurken, bazı bucak statüsündeki yerler de ilçe oldu.⁹ Bunlar pansuman önlemlerdi. Uzun soluklu bir çözüm olmayacaktı. DP'nin Fuad Köprülü gibi önemli isimleri istifa etti, muhalefet konumunu tercih etti.¹⁰ Seçimler öncesi DP'de beliren görüş ayrılıkları ve istifalar oy kaybına neden olacaktı. Muhalefet partilerinin müşterek aday göstermesi de engellendi. DP böyle bir ortamda 1957 yılı seçimlerine girdi. DP'nin ülke içerisindeki durumu Urfa'ya da yansımaları muhakkaktı. 1954 yılı milletvekili seçiminde Urfa'nın 8 milletvekili DP'liydi. 1957 yılı milletvekili sonuçları farklı olacaktı.

Çalışmamızın asıl kaynağı olan Akgün ve Yeni Urfa gazeteleri ayrı ayrı incelenerek, her iki gazetesinin haberleri günlük değerlendirilmiştir.

AKGÜN GAZETESİNDE 1957 YILI SEÇİMLERİ

Türkiye bir bütün olarak 1950'de DP'yi iktidara getirdi. Böylece Türkiye'de tek parti ve derebeylik yönetimi el birliğiyle sonlandırıldı ve yeni bir dönem başladı. Bu yeni dönem hak ve hürriyet ortamı sağladı. Bu ser-

best ortamda kötü niyetli bir grup karaborsacılıkla pahalılığa sebep oldu. Oysa birim fiyatlarda görülen artış, memur ve işçi ücretleriyle benzerlik gösteriyordu. Tüccar kesimi de buna ayak uydurdu. Bazı kimseler yaşanan pahalılığı tamamen iktidara mal ederek, halkın algılarını yönetip, iktidarın oy oranını düşürmeye çalıştı. Fakat halk tercihinde bu tür kimselere pirim vermeyecektir.¹¹ 1957 yılı seçimleri öncesi ekonomik buhrana karşı Akgün'ün bu yorumunun pek çok kimseyi etkileyeceği yüksek bir ihtimaldi.

1950'li yıllarda Urfa basınında mensubu olunan partiden ayrılıp diğer bir partiye geçişi, gazetelerde duyurma kültürü vardı. "Kabahaydar nahiyesine bağlı Yukarıkoymat köyü CHP Ocak Başkanı Ramazan Beyaz arkadaşları ile birlikte CHP'den ayrılarak DP'ye geçtikleri ilan olunur." DP Merkez İlçe Başkanı Necmi Cevheri. "CHP'nin muhalefetle birleşmesi memleketin hizmetine matuf bir maksatla olmayıp yalnız şahsi menfaatlerin temini maksadıyla olduğuna inandığımız için böyle bir zihniyet taşıyan partiden ayrılmayı millî bir vazife kabul ettiğimizden CHP'den istifa ettiğimizi bildiririz." CHP Sırrın Ocak Başkanı Bektaş Tiryaki.¹² "1946'dan bugüne kadar CHP saflarında çalışıyorduk. Bugün ise DP'nin millete yapmış olduğu hizmetleri iyi görerek, CHP program ve prensiplerinin demokrasiye aykırı gördüğümüzden CHP'den ayrılarak DP saflarında çalışmayı kararlaştırdık. Bu yüzden partinize kaydımızın yapılmasını rica ederiz." CHP Haşin Bucak Başkanı Ali Benzer, CHP Salluca Köyü Başkanı Bekir Baba, CHP Kepirhisar Köyü Ocak Başkanı ve sahibi Polat Bayık, CHP Gurgur köyünden Mehmet Baydar.¹³

Akgün Gazetesi Neşriyat Müdürü

Urfa

Aslında yalnız 16 köy bu güne kadar C. H. P. de çalışıyordu fakat gidipattan anladığımız C. H. P. sinin mensukat davası, dogulu ilerde gelen C. H. P. köylülerinin kurucu davası yürürlükte bu gidipattan iyi olmadıkları anladım ve D. P. nin 7 senelik iktidaren yaptıkları gün buünde tutarak C. H. P. den istifa edip D. P. seçtiğimizi ilan ederiz.

Mucipli köyü tahlii
Salih Yılmaz Tekin

Baykuş köyü	C.H.P. ocağı
Görmek köyü	C.H.P. ocağı
Mezmur köyü	Seyitveren Köyü C.H.P. ocağı
Dibel köyü	ocağı
Cudu harsbesi köyü	Zoocik köyü
Tiliseret köyü C.H.P. ocağı	Bir Yakup köyü
Ağaçlı Çiçenlik köyü	Şefrani köyü C. H. P. ocağı
Mucipli köyü C.H.P. ocağı	ocağı
Maza köyü C.H.P. ocağı	Abuharmali köyü C.H.C. ocağı
Halabzumal ubur köyü	ocağı

“Aşağıda yazılı 16 köy bugüne kadar CHP’de çalışıyor-
duk, fakat gidişattan anladık ki CHP memleket davasına
değil de kendi büyüklerinin kürsü davası görüyorlar. Bu
gidişatı anlayarak, DP’nin 7 yıllık yaptıklarını göz
önünde bulundurarak CHP’den istifa edip DP’ye kay-
dolduğumuzun ilanını rica ederiz.” Mucipli köyü sahibi:
Salih Yılmaztekin, Baykuş Köyü, Gürnük Köyü, Mer-
mer köyü, Dibek Köyü, Cudu Harabesi Köyü, Tilesvet
Köyü, Aşağı Cinpolat Köyü, Mucipli Köyü, Halalbau-
malkubur Köyü, İlgile Köyü, Seyitveren Köyü, Zoncik
Köyü, Bir Yakup Köyü, Şefravi Köyü, Abuharmala
Köyü.¹⁴

Akgün, seçim öncesi iktidarın icraatlarını anlatmakta
fayda gördü. 1950’den 1957’ye kadar geçen 7 yılda ya-
pılan işleri halka duyurdu. Bu arada muhalefette olan
CHP’yi de tek parti olarak iktidarda olduğu 27 yılda ic-
raatları merak ediliyordu. Haberde şu konulara değini-
liyordu; “Yapılan işleri halk bilir, unutmaz. Her zümreyi
kendi birliğine bağlayan bir lisanı vardır. Ancak bu li-
sanla yazısını yazar; vatandaşlara anlatarak okutur; her-
hangi bir mevzuda cemiyete kendini dinletir. Evet, misal
olarak elimize aldığımız Birecik köprüsü ve bu meyanda
yapılan inşaatlara sarf edilen demir ve çimentoların
miktarı 1950’den evvelinkini 100 misli olduğunu inkâr
edemezsiniz. Çünkü yapılan eserler meydandadır.
1950’den evvel istihlal ile istihlak rakamlarını bir göz-
den geçirirseniz hakikat anlaşılır. Fakat bütün yapılan
işleri tenkit etmeyi kendinize bir düstur olarak itihaz et-
mişsiniz. Gazetemiz daima doğruyu görür, hakikati
yazar. Hangi taraftan bir menfaat görülmüş ise gizle-
menin gereği yoktur, halkın huzurunda açıklanmasını
bilâ tereddüt beklerim. Gayemiz krallık değil, memleket
dertlerini ileri sürerek inkişaf ettirmektir. Bu hususta da
bizi itham edenleri kralcasına tenkit edenler mahiye-
tinde tanırız.”¹⁵ Geçmişte yapılan işler tarihte okunur ve
bırakılan eserler gözlere hitap eder. “Kişinin Aynası İş-
dir.” “Lafa bakılmaz yapılan ve yapılmayana bakılır
atasözüne dikkat ederek yirmi yedi yılda ne yapıldı, yedi
yılda neler yapıldığı görüp okumamanın imkânı yok-
tur”¹⁶ CHP’nin ülke yönetiminde 27 yıllık bir tecrübesi
vardır. DP döneminde Türkiye’de pek çok müspet ge-
leşme oldu. Bu süreçte iktidardan muhalefet konumuna
düşen CHP, iktidarı tenkit etmekte de başarılı olamadı,
muhalefet vazifesini her şeye karşı çıkmak yönünde icra
etti. Hâlbuki muhalefetin de ülke yönetiminde büyük bir
vazife üstlenmesi gerekir.¹⁷

Seçim propagandalarında imar faaliyetleri en iyi kul-
lanılan unsurlardan birisidir. CHP’nin 27 yılı çok başa-

rılı sayılamazdı. Bu seçimde tekrar iktidara gelmesi hal-
inde geçmişte yaptığından farklı bir şey yapmayacaktı.
Ağır şartlar taşıyan vergiler, karne ile ekmek alımı, usul-
süz tutuklamalar vs. gibi geçmişin acı tecrübeleridir.
CHP iktidarda bulunduğu sürede faydalı işler yapması
halinde halkın karşısını daha emin bir şekilde çıkabilirdi.
Ama eser ve hizmet bakımından yaşattıkları eksiklikler,
CHP’nin oy potansiyelinde etkilidir.¹⁸ Özellikle II.
Dünya Savaşı sonrası yaşanan ekonomik buhranlar,
DP’nin seçim propagandasında etkili oldu.

1957 yılı milletvekili seçimlerinde DP’nin aday lis-
tesi şu şekildeydi: Celal Öncel, Mehmet Hatipoğlu, Aziz
Özbay, Hacı Tevfik Saraç, Hasan Oral, Suphi Sözman,
Saim Önhon, Sabri Tek, Mehmet Mutlugil.¹⁹ DP’den
milletvekilliğine seçilen ve seçilmeyen adaylar hep bir-
den el ele vererek samimi bir hava içerisinde çalışmalar
yaptılar.²⁰ Aday listesine girmeyenlerin de seçimlere
destek olması, kişisel çıkarlarını ikinci plana atmaları
büyük bir sadakat ve siyasî rekabet ortamını germemek
açısından önemli bir örnek olarak gösterilebilir. Böylece
seçim öncesi gergin olan havanın yumuşatılması, son-
raki yıllara güzel bir seçim kültürü miras olarak bira-
kıldı. Dönemin Urfa Belediye Reisi Tevfik Saraç
milletvekilliğine adaylığını koyduğu için görevinden ayrıldı.
Kısa bir süre Emniyet Müdürü belediye reisliğine
vekâlet etti. Sonra işlerinin yoğunluğu nedeniyle ayrıldı.
Urfa İskân Müdürü Sait Yılmazoğlu belediye reisliğine
vekâlet etti.²¹

Urfa bir önceki seçimlerde DP'nin kalesiydi. Bunu değerlendirmek isteyen Celal Bayar, 17 Ekim 1957'de Urfa'ya geldi. Bayar, Et ve Balık Kombinesi Urfa şubasının temel atma törenine katıldı. Bu tesisin açılmasıyla hayvancılığın yaygın olduğu Urfa'da ekonomik bir gelişme sağlanacaktı.²² Seçimlerden 10 gün önce Bayar'ın Urfa'yı ziyaret etmesi, seçim yatırımı olarak iyi bir zamanlamaya sahiptir.

Akgün ve Yeni Urfa gazeteleri gerek görüşleri gerekse destekledikleri siyasi parti farklılığından dolayı birbirlerinin yazılarına cevap vermek suretiyle bir mukabele süreci de yaşandı. Akgün'ün DP döneminde yapılan eserler hakkında yazılarına Yeni Urfa gazetesi

“Yapılan eserleri inkâr etmiyoruz” diyerek cevap verip eleştirilerine devam etmesini Akgün, gazetesi sert bir şekilde karşılık verir: “Mademki dava, memleket davasıdır; o zaman şahsî düşünceler bir tarafa bırakılmalıdır.” CHP'nin 27 yıllık icraatı Akgün tarafından ısrarla soruldu. Yeni Urfa'dan tatmin edici bir cevap alamadı. Alamadığı gibi, 27 yıllık süreçte CHP iktidarının halkın en temel ihtiyaçlarından olan ekmeklik buğdaydan ve icar bedeli olarak vatandaşın mülk olarak oturduğu evlerden vergi alındı, yol ve okul gibi sosyal hizmetler aksadı.²³ Yeni Urfa'nın muhalefet etme noktasında, yapılan eserleri -özellikle de Birecik Köprüsü'nün- göz ardı etmesi, memleket davası edinilmesi noktasında büyük bir eksiklik olarak ortaya çıkaracaktı.

Birecik

Urfa, tarımsal alan bakımından zengin bir ildir. Bu zenginlik, sulama imkânlarıyla, daha başka bir anlam ifade eder. Sulama işleriyle ilgili DP iktidarı pek çok önemli adım attı. 1950'ye kadar 21 milyon olan Nafia Vekâletinin bütçesini 362 milyona yükseltti. Bu adım, hem Türkiye'nin hem de Urfa'nın gelişimi için büyük önem arz eder. DP'nin bu faaliyetleri vatandaşın takdirini kazandı ve seçimlere yansıtacağı muhakkaktı.²⁴ Zaten DP'nin en çok oyu çiftçi kesiminden alması, bu haberle büyük ölçüde örtüşmektedir.

Adnan Menderes Türk milleti için önemli bir şahsiyettir. Cihan hâkimiyeti yaşayan bir millet, topraklarının en iyi şekilde gelişmesini, ihmal edilmemesini ister. DP döneminde bu kalkınma girişimlerinde Menderes'in emeği büyüktü. Bundan dolayı Menderes'e destek vermek gelişim açısından önemliydi. Bu kalkınma esnasında, uyuşuk hareket edenler rahatsız oldu. Ayrıca yapılan pek çok işi görmezden geldiler. Asırlardır yapılmayan işler, DP'nin 7 yıllık iktidarı zamanında nasıl yapıldı? DP'nin hamleleri karşısında, geçmişte sadece kendini zengin etmek isteyen bir iktidar vardı. Fakat milletin hafızası kuvvetlidir. Millet, kendisini düşünenele düşünmeyeni ayırt edecektir. Artık milletin mukaddesatına gerekli hassasiyet gösterilecektir. Türkiye'ye iyi gördüğüne iyi, kötü gördüğünde kötü diyebilecek bir muhalefet lazımdır.

Urfa'da 1957 yılı seçimleri, DP için bir hezimetti. DP'nin Urfa'da başarısızlığına işaret eden Akgün şunları söylüyordu: “Söylemeden geçemeyeceğim, en mühim mesele DP'nin Urfa'da kaybedeceğini yaklaşık 2 ay evvel gerek Sayın Başbakanımıza ondan müsbet bir cevap alamayınca da bizzat İstanbul'daki matbaamdan telefonla ve ayrıca karşı karşıya izah ettiğimi, Sayın Üzeyir Avanduk'a defalarca şifahi ve taahhütlü yazılarımla bir türlü hakikatleri duyurmadığımdan üzüldüm. Bugün bizleri bir kat daha üzen Urfa Demokratlarının Halk Partisinin birkaç misli kuvvetli olduğu halde parti idarecilerinin beceriksizliği neticesi Demokrat teşkilatının Urfa'da kıfayetsiz bir muhalefet listesine partiyi mağlup etmiş olmasıdır. Bu acıyı duyan DP arkadaşlarımızın kuvvetli ve fedakâr çalışmalarını takdir ederek, bu dirayetli parti arkadaşlarımızı tekrar iş başına getirip ve el birliğiyle şimdiden çalışmalarını diler, diğer vilayetlerimizdeki DP zaferlerini candan tebrik eder yeni muvaffakiyetler temenni ederim.”²⁵ Urfa'da DP bünyesinde yücelen kimseler şahsi menfaatlerini, parti menfaatlerinin üstünde tuttular. Bundan dolayı parti içi pek çok dargınlıklar oldu. Bu dargınlıkları gidermek için merkezden gelen müfettişler de etkili olamadı. Seçmen kütüğü ve kaydının yanlış tanzim edilmesinden dolayı pek çok DP'li seçmen oy kullanamadı. Bütün bunlar il teşkilatının iyi çalışmamasından kaynaklandı.²⁶ Daha önce vurgulanan birlik ve beraberlik duyguları suya düştü.

“

Urfa Belediyesi, Reisi Cumhur Celal Bayar, TBMM Başkanı Refik Koraltan, Başbakan Adnan Menderes ve Hariciye Vekili Fuat Köprülü'ye fahri hemşehrilik berati vermiştir.

”

YENİ URFA GAZETESİNDE 1957 YILI SEÇİMLERİ

1957 yılı seçimlerinde Urfa basınında özellikle Akgün ve Yeni Urfa gazeteleri arasında sürtüşme, dönemin Urfa'sında siyasetin ipuçları hakkında bilgi vermektedir. İktidar yanlısı Akgün gazetesinin, ülkenin gelişmişlik bahsi eleştiriliyordu. Özellikle Birecik Köprüsünün yapımının kazandırdıkları, baraj inşaatlarının artışı ve demir çimento sanayisinin 1950 öncesine göre büyük artış olduğu gibi sözler, Yeni Urfa'ya göre gerçekten uzaktı. Yeni Urfa bunu eleştirirken, *Kraldan fazla kralcılık* tabirinin kullanarak, Akgün'ün önceleri DP'ye muhalif bir tutum sergilemesi, ardından görüş değiştirmesi dile getiriliyordu. Elbette yapılan hizmetler inkâr edilemezdi, hizmetlerin yanında hürriyet noktasında eksiklikler yaşıyordu. Öyle ki, Yeni Urfa'ya göre "bazı serbestliklerin ilgasının yanında Birecik Köprüsü bir anlam ifade etmezdi."²⁷ Oysa Birecik Köprüsü, Urfa'nın Batıya açılan bir kapısı olması hasebiyle, şehrin çehresini değiştirmişti.

Basında bir partiden diğer bir partiye geçiş ya da istifa haberleri Yeni Urfa gazetesinde de görüldü. CHP'ye yeniden kitle halinde iltihaklar oldu: Bütün yurttan olduğu gibi, Adıyaman merkez ve Kâhta ilçesinde toplam 392 kişi CHP üyesi oldu.²⁸ Urfa'da sevilen ve sayılan Vilayet Daimi Encümen Azası H. Rıfat Gökü Demokrat Parti'den istifa etti. İstifasında "Uzun yıllar mensubu olduğum Demokrat Parti'nin son zamanlardaki zihniyet ve hareketlerini beğenmiyorum. Bundan dolayı istifa ediyorum." dedi.²⁹ "Siverek'te 30 köy, Viranşehir'de 70 köy halkı, Bozova'dan Şemsi Kaya, Hilvan'dan eski Ziraat Odası Reisi, Halfeti DP ikinci başkanı ve Payamlı nahiyesine bağlı vatandaşlardan bazıları DP'den istifa ederek CHP saflarına katıldılar. Merkezden 2000 ve ilçelerden kitle halinde istifalar olmaktadır. Bu partiye emek vermiş, yardım yapmış kimselerin bu partiye güveni kalmadı. Bazı kimseler el ayak öpme yolu ile partide kaldı ise de DP'nin muhalefete küfür etmek için dışarıdan getirttiği adamlar sabrı taşırdı. Şirifan ve Bihiman aşiretleri tamamıyla CHP'ye geçti."³⁰ Ocağa kayıtlı 150 kişi ile birlikte DP'den istifa ederek Halk Partisine kayıt yaptırdığımızın ilanını rica ederim.³¹ DP Narıncı Bucak Başkanı Mehmet Bulan CHP'ye kaydımın ilanını rica ederim.³² DP Merkez İlçe İdare Kurulu Üyesi Halil Yetkin, Akçakale İlçe eski DP başkanı Halil Avaroğlu, Narıncı Bucak Başkanı Mahmut Bulan, Halk Partisine geçti. DP Meşarkiye Mahallesi Bucak Başkanı Mustafa Bağdiken DP'den istifa etti.³³

1957 yılı milletvekili seçiminde CHP'nin Urfa adaylarının adları ve meslekleri şu şekildedir: Osman Ağan (Mesleği: Çiftçi), Atalay Akan (Mesleği: Avukat), Abdurrahman Odabaşı (Mesleği: Çiftçi), Yaşar Alhas (Mesleği: Avukat), Esat Mahmut Karakurt (Mesleği: Muharrir ve Avukat), Aziz Gökkan (Mesleği: Çiftçi), Abdullah Köksal (Mesleği: Çiftçi), Ömer Yüksel (Mesleği: Çiftçi). 1957 yılı Milletvekili seçimlerinde Urfa'dan 9 milletvekili seçilecektir. CHP Adaylığını kazanamayanlar ise şeref sözü verdiler, yapılan ön değerlendirme sonucu CHP'den listeye giremeyen, Doktor İbrahim Karakapıcı ve Necati Aksoy il merkez teşkilatına gelip aday olamamalarına rağmen seçimlerde büyük bir azimle çalışacaklarını ifade ettiler. Bu sayıda Yeni Urfa DP adayları ile ilgili haberlere de yer verdi. DP, Ahmet Naci Türkmen gibi herkesçe takdir edilen bir şahsiyetin milletvekilliği için adaylığına büyük talep gösterilmesine rağmen listeye alınmadı. DP'nin bu ve benzeri hareketleri seçimlere olumsuz yansıtacaktır.³⁴

PTT'nin bir devlet teşekkülü olmasına rağmen İstanbul gazeteleri 10 günden önce Urfa'ya ulaşmadığından dolayı gelişmelerin takibinde sorun yaşandı.

Bu gecikme iktidara yüklendi. Posta pullarına zam yapılmasına rağmen bu sorun Urfa'nın gelişimini etkilemekteydi. Bundan başka Urfa'da lise binasının fizikî yetersizliği eğitimi sektöre uğratmaktaydı. Mevcut Urfa milletvekilleri bu duruma şahit olmalarına rağmen hiçbir girişimde bulunmadılar. Oysa aynı milletvekilleri 1958 Mayıs'ına kadar maaşlarını önceden aldılar.³⁵ Bu tür sorunların giderilmesinde milletvekilleri etkili olsalardı, seçim çalışmaları daha verimli olurdu.

Yeni Urfa gazetesinde Urfa'nın sorunları şiir olarak da halka duyuruldu. Sıtkı imzalı bu şiirde Urfa'nın sorunları şöyle dize getiriliyordu;

*Bir yanı şehrin bağ bahçe gül orman
Bir yanı susuz hiç kimse dinlemiyor aman
Kimisi bağırır feryadı kimse demez aman
Kimisi allanır pullanır sularla bilmez nedir aman*

*Şehitlik kısmı sular deryası
Camikebir mahallesi susuzluktan buldu belası
Onların nesi var bitmez mi narası
Yoksa yardım etmiyor mu buraya güzel Mevla'sı*

*Bir vanadır taktırmadı belediyemiz
Biz susuz durmadan feryat mı edeceğiz
Sonsuz elemelerin böyle su diyerek çırpınır
Bu hayata susuz mu veda edeceğiz*

*Kimisi yanar kürsü davasına
Kimisi ağlar kendi helvasına
Bu URFA gidiyor vay havasına
Hani iş hani su su diye mi öleceğiz³⁶*

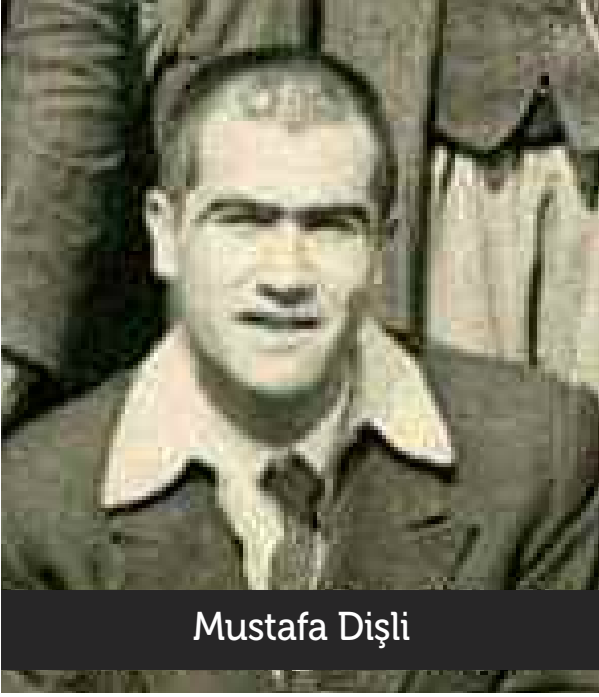
1957 yılı seçimlerinde Yeni Urfa'nın şikâyetlerinden birisi, 27 Ekim seçimlerinde bütün siyasi partiler eşit şartlar altında yarışmıyordu. Radyodan seçim propagandası yapma hakkı sadece iktidara kullanırdı. Tarafsızlık ilkesi çiğnendi. Baraj ve köprü yapmanın yanında hürriyet de önemli bir değerdi. Seçmenin detaylı bir düşünce sürecinden sonra oy vermesi telkin edildi. *DP'nin yeniden halkoyuyla iktidara gelmesi halinde, aynı sorunlar tekrar edecektir. Vatandaş çok iyi düşünüp, seçime öyle gidecek ve yaşanacak gelişmelerden de sorumlu olacaktır.*³⁷

CHP'nin Urfa ve diğer bütün illerdeki teşkilatına gönderilen tamimde, "*Cumhuriyetçi Millet Partisi ve Hürriyet Parti mensuplarının hiçbir eleştirisine mükabele edilmemesi*" talimatını verdi. Diğer muhalefet partileri ile zıtlama iktidarın bir oyunu olarak gösterildi.

1957 yılı seçim kanununda yapılan değişiklikle muhalefet partilerinin birleşmeleri engellendi.³⁸ Bir önceki seçimlerde DP'nin tuttuğu yolu yanlış görerek o partiden ayrılan müstakiller bu seçimde CHP'yi destekleyeceklerdi.³⁹

CHP seçim kampanyasında DP dönemi ekonomik bunalımları yoğun bir şekilde işledi. "*Urfa ekonomisinde önemli bir yer tutan sadeyağın kilosu 12 lira, fasulyenin kilosu 400 kuruş, üzüm 500 kuruş, pirinç ise 250 kuruştur. Eczanelerde penisilin bulunmuyor. Çay ve kahve temini güçlükle sağlanıyor. Basın organları kâğıt bulamıyor. Demirci, kömürcü vs. tüccar emeğinin karşılığını alamıyor. Borcunu ödeyemeyen köylüler hacizlik durumunda. Memur maaşları ödenemiyor. Oysa Milletvekilleri gelecek Mayıs ayına kadar maaşlarını aldı. DP vaatlerini tutmuyor. Az bir miktarda sinema yapmakla ya da camilerde film göstermek yeterli değildir. Bunlar karın doyurmaz.*"⁴⁰

Mustafa Dişli

Seçim kampanyalarında Urfa CHP Milletvekili adaylarından Esat Mahmut Karakurt 10.10.1957 Perşembe Urfa'ya geldi. 11.10.1957 Cuma günü Saraç Pazarı'nda yapılan mitingde yoğun bir kalabalığa hitaben, iktidarı tenkit etti ve halk buna mukabil duygulandı. Sonra Yaşar Alhas ve gençlik adına Mustafa Dişli konuştu.

CHP'nin 12.10.1957 tarihli toplantısı saat 14.30'da Esat Mahmut Karakurt, Atalay Akan, Vasfi Gerger ve daha başka kimselerin katılımıyla Sanat Okulu ile stadyum arasındaki meydanda planlandı.⁴¹ 07.10.1957 tarihinden 21.10.1957 tarihine kadar, Stadyum ile Sanat Okulu arası, Saraç Pazarı ve Mevlüt Halil önünde saat 14.30'dan 16.45'e kadar çeşitli miting yapılacaktır.⁴²

Türkiye'de yaşanan ekonomik buhranın tırmandığı bir dönemde, Avrupa seferinden dönen ve İzmir'e uğradıktan sonra Derince'ye doğru yönelen Kayseri şilebinin 4 ton iskambil kâğıdının Türkiye'ye getirdiği haberi basına yansdı. Oysa bu dönemde Avrupa'dan ilaç bile getirilemediği halde bu ithalatın yapılması şu şekilde eleştirildi. "Hâsılı sevgili okuyucular, bu 4 ton iskambil kâğıdı getirenler yok mu? Doğrusu ne kadar tebrik ve takdir edilirse azdır. Bu sıkıntılı günlerde halkın derdine bundan ala deva olabilir mi?"⁴³

1957 seçimleri Urfa'da hararetle yaşanıyor. Bazı olumsuz durumları engellemek için İçişleri Bakanlığına yazılan bir mektupta: "Seçim mücadelesinin memleketin huzur ve güvenin bozmayacak şekilde geçmesi bizim için

en önemli prensiptir. DP'nin para ile getirdiği Mithat isimli birisi her konuşmasında dini ele alarak çirkin iftiralarda bulunuyor. Böylece halkın hissiyatı rencide ediliyor. Milli Selamet Kanunu mucibince biz onun seviyesine inmiyoruz. Adaylardan birinin bu mücadeleyi İbrahim Halil ile Nemrut arasındaki mücadele şeklinde tasvir etmesi büyük bir infiale sebep oldu. Bu durumu, partinin önemli bir mesulü ve emniyet ve asayişin en yüksek makamı olarak tarafınıza bildirmeyi uygun buldum. Eğer bu şahıs aynı şekilde davranmaya devam ederse, tüm çabalarımıza rağmen olabilecek sorunlardan partimiz sorumluluk kabul etmeyecektir. Gereğinin yapılmasını dilerim. Derin saygılarımla."⁴⁴

Yeni Urfa gazetesi, Urfa'nın kalkınmasında etkili olacak Et ve Balık Kombinasi temel atma törenine Celal Bayar'ın katılacağını şu şekilde duyurdu: "Sayın Reisicumhur Celal Bayar 17.10.1957 Perşembe günü saat 09.30'da Gaziantep havayolu ile şehrimize gelmiş doğruca Et ve Balık Kombinasi yapılması düşünülen mevkie gelerek bir konuşma yapmış ve temele harç atmıştır. Bilahare şehre gelen Reisicumhur, düzenlenen öğle yemeğinden sonra yine havayolu ile Diyarbakır'a hareket etti. Urfa'ya gelişlerinde Devlet Bakanı Celal Yardımcı refakat etti."⁴⁵

Yeni Urfa gazetesi sahibi Ahmet Mesçi DP yönetimini pek çok yönden eleştiriyordu. DP idarecileri milletvekili aday listesi oluşturulurken Urfalıların göz ardı etti. 1950 yılı pahalılığını eleştiren DP, şimdi daha kötü bir ekonomiye sebep oldu. Temel ihtiyaç maddeleri bile çok pahalı oldu.

Ahmet Mesçi

Mevcut milletvekilleri meclisin tatil edilmesine rağmen 1958 Mayıs ayına kadar maaş aldılar. Bunu hangi hizmete karşılık aldıkları belli değildi. Urfa'da yaz aylarında görülen hastalıkları tedavi etmek için ilaç bulunamadığı için 20-30 kadar çocuk vefat etti. DP, CHP'den iktidarı devraldığında hazinedeki 135 ton altının akıbeti belli değildir. Lüks araçlar sadece DP yöneticilerine tahsis ediliyordu. Okullarda kâğıt sıkıntısı yaşanırken, DP propaganda yaparken pahalı kâğıtlar kullanıyordu. Ülkede ve Dünyada herhangi bir kıtlık ya da savaş olmadığı halde ekonomi politikaları çöktü.⁴⁶ Pek çok köylü borç batağında, sürekli erteleme yapmaktadır. Urfa'daki okulların durumu kötüdür. Vaat edilen fabrikalar açılmadı. Bütün bu sebeplerden dolayı Yeni Urfa, CHP'ye oy istiyordu. Aynı zamanda Hürriyet Partisi'nin seçim afişini tekrarlanıyordu: "*Adı Demokrat kendi istibdat, korktuğu hakikat milletten yiyecek tokat.*"⁴⁷ Yeni Urfa, Hürriyet Partisi'nin mitingini de haber veriyordu. "*Hürriyet Partisi 23.10.1957 günü saat 09.30'da Saraç Pazarı'nda seçim toplantısı yapacaktır. Mitinge çok katılım olacağı ve Avukat Fikret Karakoyunlu'nun Urfa'nın mühim sıkıntılarını dile getireceği öğrenildi*".⁴⁸

26 Ocak 1940 tarihinde uygulanmaya başlanan Millî Korunma kanunuyla, Türkiye'nin olası bir savaş durumunda ekonomik açıdan çok etkilenmemesi amaçlandı. Bu konuda birtakım faydaları olan kanun, CHP'nin siyasi geleceğini olumsuz etkiledi.⁴⁹ DP iktidarı 1956 yılında Millî Korunma kanununu farklı hükümlerle tekrar yürürlüğe koydu. Yeni Urfa bu gelişmeyi yaşanan pahalılığın ve kıtlığın DP kendi üzerinden sorumluluğu atarak, esnafın üzerine yıkmak istediği şeklinde algılandı. DP bütün tüccarı kötü niyetli olarak addediyor. Hâlbuki bunların sebebi kötü idareydi. Cezalar ağır hükümler taşıyordu. Cezaların uygulanmasında yanlış yargılama görüldü. Bu kanuna uyan, ancak ufak usulsüzlükler yapan küçük esnaf ağır şekilde cezalandırıldı. Esnafa sürüm usulü satış yapmak yasaklandı. Bu uygulamayla serbest ticaret engellenmiş oluyordu. Bütün bu sorunları gidermeyi vaat eden CHP, iktidara gelmesi koşuluyla bu yasayı kaldırarak, en geç altı ay içerisinde tekrar ve adil olarak nispi temsil esasına göre yeniden seçim yapılacağını duyurdu.⁵⁰

Millî Korunma Kanunu ile propaganda yaparken, seçimlerde dinî değerleri kullanması DP'yi kendisi ile çeliştirdi. Çarşafın açılmasında jandarma dipçiklerinin sorumlu olduğu gibi söylemlerle vatandaşların hissiyatı yönlendirildi. Bu kötü hareketleri sonucunda miting-

lerde dinleyici bulamadıkları için, il dışından dinleyici getirdiler. Bu kimseler CHP'lileri komünistlikle suçladı. Oysa CHP iktidarı döneminde 15 yıl hapse mahkûm edilen Nazım Hikmet'in affı için DP döneminde kanun çıkarıldı. DP'nin Urfalı olmayan bir milletvekili adayı, muhalefeti addederken Nemrut, diğerlerini Halil kavramlarını kullandı.⁵¹ Bu sert söylemler, DP'ye pahalıya mal oldu.

“1957 yılı milletvekili seçimlerini Urfa'da, CHP tam liste halinde kazandı. Osman Ağan, Atalay Akan, M. Yaşar Alhas, Esat Mahmut Karakurt, İbrahim Karakapıcı, Aziz Kökhan (Gökkan), Abdullah Köksal, Abdurrahman Odabaşı ve Ömer Yüksel milletvekili seçildi.”

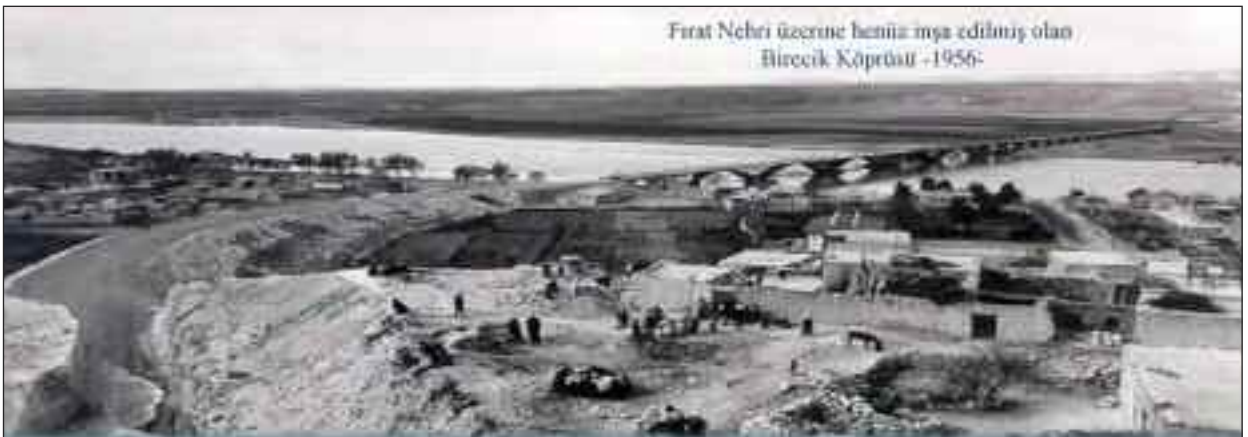
1957 yılı milletvekili seçimlerini Urfa'da, CHP tam liste halinde kazandı. Urfa'yı muhalefet cephesinde temsil edecek mebuslarımız, Osman Ağan, Atalay Akan, M. Yaşar Alhas, Esat Mahmut Karakurt, İbrahim Karakapıcı, Aziz Kökhan (Gökkan), Abdullah Köksal, Abdurrahman Odabaşı ve Ömer Yüksel'dir.⁵² CHP 19 vilayetten 179 mebus ve Bingöl'den ise 1 mebus çıkardı. Gaziantep'ten kati netice alınamamakla beraber DP pek az bir farkla⁵³ ileri durumdadır.⁵⁴ "*Muhalefetin milli davasına candan ve içten Urfalı hemşerilerimizin gösterdikleri alaka ve samimi vefakârlığa karşı il teşkilatı olarak minnettarlığımı alenen arz eylerim. Bu çetin mücadeledede kahraman Urfalı hemşerilerimizin kayıtsız şartsız gösterdikleri bu feyizli mukavemet millet ve memleket davasında hayırlı bir netice olmuştur. Allah'tan bu neticenin millet ve memleket için hayırlı olmasını niyaz eylerim.*"⁵⁵ "*Muhalefete sözlü Urfa, 27 Ekim 1957 Pazar günü reyini sözlüsüne vererek sözünde durdu. 9 mebusuyla muhalefet cephesine katılan Urfa, rey avcılarında partizan idareye yerinde ve zamanında ihtarda bulundu. Efkâr-ı umumiyenin hissiyatıyla oynanmaz ve vicdanlara tahakküm edilemez. TBMM'nin muhalefet cephesinden Urfa'yı temsil edecek mebus ağabeylerimizden vatan ve dolayısıyla bu memleket hakkında başarılı bir muhalefet istemek en tabii hakkımızdır. Cumhuriyet 34. yıldönümünü kutladığımız bugünü, aynı zamanda gören, duyan ve düşünen Muhalefet ruhunun şuurlaştığı ve bir varlık olarak doğduğu gün olarak da tesid ediyoruz. Bu mübarek gün hepimize hiçbir tesir altında kalmadan reylerini kullanan muhalefet cephesini şuurlaştırıp tecelli ettiren hepimize kutlu ve mutlu olsun.*"⁵⁶

DİPNOTLAR:

- ¹ Demokrat Parti, yazının bu kısmından sonra DP şeklinde kısaltılarak kullanılacaktır.
- ² Mustafa Albayrak, **Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)**, Phoenix Yayınları, İstanbul, 2004, s. 84.
- ³ Cumhuriyet Halk Partisi, yazının bu kısmından sonra CHP şeklinde kısaltılarak kullanılacaktır.
- ⁴ **TBMM Zabıt Cerideleri**, Devre: 8, Cilt: 24, TBMM Matbaası, Ankara, 1950, s. 667.
- ⁵ **Seçim, Seçim Sistemleri ve Türkiye'deki Uygulamaları**, TBMM Yayınları, Ankara, 1982, s. 27-30.
- ⁶ Hikmet Sami Türk, "Seçim, Seçim Sistemleri ve Anayasal Tercih", **Anayasa Yargısı Dergisi**, Cilt: 23, Yıl: 2006, s. 78.
- ⁷ İter Ünlükaptan, "1950 Sonrası Türkiye'de Uygulanan Genel Seçim Sistemlerinin Bireysel Tercihlerin Kolektif Tercihlere Yansımaları Açısından İncelenmesi", **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, cilt.11, 2003, s. 47.
- ⁸ Cem Eroğul, **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi**, Yordam Yayınları, İstanbul, 2013, s. 164-170.
- ⁹ **TBMM Zabıt Cerideleri**, Devre: 9, Cilt: 20, TBMM Matbaası, Ankara, 1957, s. 186.
- ¹⁰ Nasrullah Uzman, "İktidardan Muhalefete M. Fuad Köprülü'nün Siyasi Hayatı (1956-1966)", **Gazi Üniversitesi Akademik Bakış Dergisi**, Cilt: 7, Sayı: 13, 2013, s. 188-190.
- ¹¹ **Akgün**, 1 Ekim 1957, Sayı: 2502. "Pahalılık Yokluk Gibi Propagandalara İnanıp Bu Millet Kimseye Mevki Vermeyecek Ehline Verecek"
- ¹² **Akgün**, 1 Ekim 1957, Sayı: 2502.
- ¹³ **Akgün**, 16 Ekim 1957, Sayı: 2505. "DP İlçe Başkanlığına Hilvan"
- ¹⁴ **Akgün**, 16 Ekim 1957, Sayı: 2505. "Akgün Gazetesi Müdürlüğüne"
- ¹⁵ **Akgün**, 7 Ekim 1957, Sayı: 2503. "Siyasi Münkir Mümin Olmak İçin Tövbe Etmesi Lazımdır"
- ¹⁶ **Akgün**, 16 Ekim 1957, Sayı: 2505. "Görüp Okumamanın İmkânı Yoktur"
- ¹⁷ **Akgün**, 7 Ekim 1957, Sayı: 2503. "Muhalefetin Kendine Göre Memlekete Vazifesi Vardır Hakikati Görebilseler"
- ¹⁸ **Akgün**, 23 Ekim 1957, Sayı: 2507. "CHP Seçimi Kazanmak İçin Vatanşarlardan Rey Talep Etmektedir"
- ¹⁹ **Akgün**, 9 Ekim 1957, Sayı: 2504. "DP Milletvekili Adaylıklarına Alınanların İsimlerini Aşağıda Yazıyoruz"
- ²⁰ **Akgün**, 9 Ekim 1957, Sayı: 2504. "Demokrat Parti'de Çalışmalar"
- ²¹ **Akgün**, 9 Ekim 1957, Sayı: 2504. "Sait Yılmazoğlu Belediye Riyasetini Vekâleten Deruhte Ediyor"
- ²² **Akgün**, 16 Ekim 1957, Sayı: 2505. "Sayın Reiscumhurumuz Celal Bayar Geliyor"
- ²³ **Akgün**, 16 Ekim 1957, Sayı: 2505. "Yazdığı Bir Yazının Manasını Bilmeyip Kendi Kendini Tenkit Eden Susmalıdır"
- ²⁴ **Akgün**, 23 Ekim 1957, Sayı: 2507. "Yerüstü Sularımıza Sarf Edilen Emek ve Paraları Gözden Geçirmeyi Faydalı Görüyoruz"
- ²⁵ **Akgün**, 30 Ekim 1957, Sayı: 2508. "Sayın Adnan Menderes ve Bu Milletın Kalbi"
- ²⁶ **Akgün**, 30 Ekim 1957, Sayı: 2508. "Genç Demokrat Parti'yi İçinden ve Dışından Vurmak İsteyenler Yalnız Vicdan Azabı Değil Kanunî Yol-

lardan da Cezalandırılmadı"

- ²⁷ **Yeni Urfa**, 3 Ekim 1957, Sayı: 385. "Siyasi Müminlik ve Münkirlik"
- ²⁸ **Yeni Urfa**, 3 Ekim 1957, Sayı: 385.
- ²⁹ **Yeni Urfa**, 12 Ekim 1957, Sayı: 388. "Mühim Bir İstifa"
- ³⁰ **Yeni Urfa**, 15 Ekim 1957, Sayı: 389. "Urfa'da Demokrat Parti Çöküyor, Artık Bu Partiye Güven Kalmadı"
- ³¹ **Yeni Urfa**, 22 Ekim 1957, Sayı: 391. "DP Bozova Tevşan Köyü Ocak Başkanı Reşat Kaya"
- ³² **Yeni Urfa**, 22 Ekim 1957, Sayı: 391. "DP Narıncı Bucak Başkanı Mehmet Bulan"
- ³³ **Yeni Urfa**, 22 Ekim 1957, Sayı: 391. "DP Urfa'da Çöküyor Mühim İstifalar"
- ³⁴ **Yeni Urfa**, 3 Ekim 1957, Sayı: 385. "CHP'nin Adaylarını"
- ³⁵ **Yeni Urfa**, 3 Ekim 1957, Sayı: 385. "DP'nin Görülmemiş kalkınmalarından Birer Numune"
- ³⁶ **Yeni Urfa**, 3 Ekim 1957, Sayı: 385. "Su"
- ³⁷ **Yeni Urfa**, 9 Ekim 1957, Sayı: 387. "Seçmen Vatandaş, Reyini Verirken DP'nin İcraatsızlığını Hatırla, DP Milleti Aldatmıştır"
- ³⁸ **Yeni Urfa**, 9 Ekim 1957, Sayı: 387. "CHP Teşkilatına Gönderilen Tamim"
- ³⁹ **Yeni Urfa**, 15 Ekim 1957, Sayı: 389. "Müstakiller CHP'yi Destekleyecek"
- ⁴⁰ **Yeni Urfa**, 9 Ekim 1957, Sayı: 387. "Demokrat Parti Neden Eridi"
- ⁴¹ **Yeni Urfa**, 12 Ekim 1957, Sayı: 388. "Esat Mahmut Karakurt Şehrimizde"
- ⁴² **Yeni Urfa**, 12 Ekim 1957, Sayı: 388. "CHP Açık Hava Toplantı Günleri ve Saatleri"
- ⁴³ **Yeni Urfa**, 12 Ekim 1957, Sayı: 388. "Müjde"
- ⁴⁴ **Yeni Urfa**, 15 Ekim 1957, Sayı: 389. "CHP İl İdare Heyeti Sekreteri Vasfi Gerger'den Dâhiliye Vekiline Açık Mektup"
- ⁴⁵ **Yeni Urfa**, 18 Ekim 1957, Sayı: 390. "Celal Bayar Şehrimizde"
- ⁴⁶ Özellikle savaş halinin vurgulanması, CHP'nin kötü gidişatında savaşın etkisinden bahsedilerek, sorumluluğun azaltılması hedeflendi.
- ⁴⁷ **Yeni Urfa**, 18 Ekim 1957, Sayı: 390. "İktidardan Hesap İstiyoruz"
- ⁴⁸ **Yeni Urfa**, 22 Ekim 1957, Sayı: 391. "Hürriyet Partisi Urfa Mitingi"
- ⁴⁹ Mustafa Albayrak, "Demokrat Parti Döneminde Millî Korunma Kanunu Uygulamaları (1955-1960)", **Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Mart-Temmuz-Kasım 2007, Cilt: XXIII, Sayı: 67-68-69, s. 220.
- ⁵⁰ **Yeni Urfa**, 18 Ekim 1957, Sayı: 390. "Aziz Tüccar ve Esnaf Vatanşarlarımız"
- ⁵¹ **Yeni Urfa**, 22 Ekim 1957, Sayı: 391. "Kötü Konuşmalar Demokrat Partiyi Zora Düşürmüştür"
- ⁵² **Yeni Urfa**, 29 Ekim 1957, Sayı: 392. "Urfa'da Seçimi CHP Kazandı"
- ⁵³ **Yeni Urfa**, 29 Ekim 1957, Sayı: 392. "Seçimin Neticesi"
- ⁵⁴ 27 Ekim 1957 Milletvekili seçim sonuçları: DP'nin oy oranı: % 48,6 Milletvekili Sayısı: 424, CHP'nin oy oranı: % 41,4 Milletvekili Sayısı: 178. https://global.tbmm.gov.tr/docs/secim_sonuculari/secim3_tr.pdf
- ⁵⁵ **Yeni Urfa**, 29 Ekim 1957, Sayı: 392. "Aziz Urfalı Hemşerilerimize CHP İl İdare Kurulu Sekreteri Vasfi Gerger"
- ⁵⁶ **Yeni Urfa**, 29 Ekim 1957, Sayı: 392. "Muhalefet Ruhı"

Fırat Nehri üzerine henüz inşa edilmiş olan
Birecik Köprüsü -1956-

Üç Çizgi Üç Başkan

Mehmet KURTOĞLU

Urfa siyasi hayatında, özellikle de belediye başkanlığı ve seçimlerinde iz bırakan üç farklı çizgideki üç belediye başkanının siyasi biyografisinin yer aldığı bu makale gerçekte bir portre denemesidir.

Mümkün merteye dışarıdan bakmaya çalıştığım bu siyasi biyografik denemede bilgi yanlışları veya eksikleri olabilir. Bu bağlamda bize katkı sunan herkese teşekkür ederim. Amacımız burada geçmişte bu şehre sevabı-günahıyla hizmet etmiş insanları tanıtmak/tanımlamaktır. Bu tür biyografik çalışmaların akademik düzeyde yapılması daha doğrudur.

Bizim burada yaptığımız bir giriş mahiyetindedir. Makalenin başlığını üç çizgi üç başkan koymamızın sebebi, biri şehrin renkli şahsiyeti bir günlük bir belediye başkanlığı yapmış Mustafa Bozcan, bir diğeri Ülkücü çizgide idealist ve yerli Urfa'lıları temsilen Kadri Barut, diğeri de şehrin kırsalını sembolize eden Kürt siyasetinin önemli figürlerinden Feridun Yazar üzerinden şehrin refleksini okumak...

Renkli Bir Şahsiyet Mustafa Bozcan

1 910 yılında doğan Mustafa Bozcan, Urfa siyaset arenasının en renkli simalarından biri olmuştur. Aşiret, siyaset ve para üzerine kurulu Urfa siyasetinde bütün zorluklara rağmen tek başına siyaset yapan Mustafa Bozcan, önceleri hali vakti yerinde biridir. Daha sonraları seçimlere girerek köyünü ve evini bu uğurda satıp kaybeder ve yoksul düşer. Çoluk çocuğu olmayan Bozcan, Urfa'da siyaseti tek başına götüren kişidir...

Bengzo lakabıyla tanınan Mustafa Bozcan, ortaokul mezunudur. Urfa'ya olan sevgisini siyasi alanda hizmet olarak göstermek isteyen Bozcan, O dönemlerde Urfa'nın en büyük problemi olan susuzluğa vurgu yapar, Fırat'ın Harran'a akıtılmasını önerir, seçim meydanlarında, toplantılarda şehrin sorunlarını dile getirmeye özen gösterir. Hitabeti iyi olduğundan konuşmayı severmiş. Bütün varlığını siyaset sevdası uğruna kaybeden Bozcan; Urfa'nın unutulmayanları arasına girmiş, renkli kişiliği ile sevilmiştir. Ankara'dan gelen siyasileri karşılamayı, siyasi toplantılara katılmayı ve dışarıdan gelen heyetlere Urfa'yı anlatmayı bir vazife addeden Bozcan, 1940'lı yıllarda Milli Kalkınma Partisi İl Başkanlığı yapmıştır. Millet Partisinden 1946, 1950, 1955 yıllarında Milletvekili aday olmuştur daha sonra da bir seçime bağımsız aday olarak girmiştir. 1948 yılında Belediye Başkanlığı seçimine girmiş, kazanmış mazbatasını aldıktan sonra bir başka partinin bazı nedenlerden dolayı seçime girmemesi dolayısıyla seçim iptal edilmiştir.¹

“Mustafa Bozcan yine seçimlere girme kararı almış. Fakat elinde oy pusulası bastıracağı kadar parası yok. Evinde bulguru, isodu, salçası yok. Kendisine o zaman ki dostları para topluyorlar. 700 lira. Bu parayla evinin ancak zahiresini tamamlayabiliyor. O’na, ‘bu para ile seçimlere girme evinin zahiresini karşılayalım’ diye ısrar ediyorlar. O, bütün ısrarlara rağmen Naci İpek’e oy pusulasını basmasını söylüyor”

Urfa’ya dışarıdan gelen resmi yetkililere ve siyasilere elinde Urfa’ya özgü bir meyve bulundurarak : *“Bu güzel meyveler Urfa’da su yok diye yetişmiyor”* diyerek şehrin sorunlarını dile getirmişti. Saf ve temiz bir kişiliği olan Mustafa Bozcan’ı siyasetin kirliliği bozmuş aynı masumiyet ve heyecanla aşiret, siyaset ve para engellerine rağmen yoluna devam etmiştir. Yine bir seçim çalışmasında o denli heyecanlanmış ki, *“Balıklıgölü kaleye taşıyacağım!”* diyerek propaganda yapmıştı. Dinleyenlerin ufkunu aşan bu düşünce, kendilerine garip gelmiş olmalı ki, *“Balıkları ne yapacaksınız?”* sorusunu sormuş, Bozcan da gereken cevabı vermiştir. Bozcan’ın bu fikri bir yönüyle onun temiz ve saflığını anlatırken, diğer yanı sıra rüya gören büyük adamlar gibi uçuk kaçık yönüne işaret etmektedir. Balıklıgöl’ü kaleye taşımak o günün şartlarında zordur ve düşünülmesi imkânsızdır. Bugün dönüp baktığımızda Balıklıgöl’ü kaleye çıkarıp oradan şehre su pompalamak kadar kolay bir şey yoktur. Ki 80’li yıllarda şehrin su sıkıntısı çektiğinde Şanlıurfa Belediyesi Balıklıgöl’ün suyunu bazı mahallelere dağıtmıştır.

İptal edilen Belediye Başkanı olduğu seçim hariç, “katıldığı bütün seçimlerde 50-100 oy aldığı söylenmektedir. Buna rağmen ideali ve siyaset yapmayı bir sevda olarak gören Bozcan’ın maddi durumu olmamasına karşın yine de aday olmaktan vazgeçmiyor. Hulusi Öcal’ın anlattığına göre; “Naci İpek’in Fırat Gazetesini çıkardığı yıllarda Mustafa Bozcan yine seçimlere girme kararı almış. Fakat elinde oy pusulası bastıracağı kadar parası yok. Evinde bulguru, isodu, salçası yok. Kendisine o zaman ki dostları para topluyorlar. 700 lira. Bu parayla evinin ancak zahiresini tamamlayabiliyor. O’na, ‘bu para ile seçimlere girme evinin zahiresini karşılayalım’ diye ısrar ediyorlar. O, bütün ısrarlara rağmen Naci İpek’e oy

pusulasını basmasını söylüyor.”²²

Urfalıların ona deli/mezup gözüyle baktığı Mustafa Bozcan’ı, Yaşar Duru *“Urfalı Diogenes”* olarak tanımlamış. Onu anlatan birkaç kişiden biri Duru’dur. Sıra Gecesi adlı hatırasında onunla ilgili bir anısını anlatırken; *“Gap’ı gaptırmam, diyenlerin lisede okudukları yıllarda Fırat’ı Harran ile buluşturmanın planlarını yapardı o... yaşlıların ve yandaşlarının Beyzo Mustafa’sıydı... Genel ve yerel bütün seçimlerin değişmez bağımsız adayı adayıydı...”*²³ diye yazar.

Ardından Akçakale’de seçim çalışması için geldiği kahvede onunla nasıl alay ettiklerine yer verir. Bozcan, kendisine yapılan bütün terbiyesizlikleri olgunlukla karşılar ve ayrılırken Yaşar Duru’ya *“Eşeğe binen osuruğuna katlanır Hoca, sıkma canını, cahilliklerindendir yaptıkları”*²⁴ der. Menderes ve Celal bayar Birecik Köprüsü’nün açılışından sonra Urfa’ya geldiklerinde Mustafa Bozcan elinde bir tomar kâğıtla onların karşısına geçer önce yaptıkları hizmetten dolayı onlara teşekkür eder ve ardından büyük rüyası olan Fırat’ın Harran’a akıtılması fikrini anlatır. Girişkendir, konuşkandır, cesurdur, özgüvenlidir. Merttir. En önemlisi Urfa’da bugüne kadar gelmiş geçmiş bütün siyasetlerin en samimisidir. Urfalıların deyişiyle *“Has Adam”*dır...

“1962 yılında Öğretmenevi’nde Milli Eğitim Bakanının da hazır olduğu bir toplantıda, Şair Hulusi Kılıçarslan, Mustafa Dişli’den sonra Mustafa Bozcan mikrofonu alıp konuşmak ister. Fakat oradakiler mikrofonu ona vermek istemezler. O da koynunda sakladığı kırmızı bir narı çıkararak, oturduğu yerden her zaman yaptığı gibi: “Sayın Bakanım! Bu nar Urfa’da yetişiyor ama su yoktur”²⁵ diyerek her şeye rağmen konuşmuştur. Yine 1975 yılında Urfa’ya gelen Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk’ün karşılanmasında huzura çıkmak istemesi üzerine, Korutürk Urfa’dan ayrılıncaya kadar kendisini nezarethanede tutarlar²⁶ Milli Kalkınma Partisi il başkanlığı yapan Mustafa Bozcan’ın siyasi hayatı üzerine makale yazılmasına karşılık Urfa’da hak ettiği değeri görememiştir. Delilik ve deha arasındaki ince çizgide siyaset yapan, şehrin ufkunu açan Bozcan, ne yazık ki Urfa’da halen nüktelerle anlatılmaktadır.

“Delilik ve deha arasındaki ince çizgide siyaset yapan, şehrin ufkunu açan Bozcan, ne yazık ki Urfa’da halen nüktelerle anlatılmaktadır.”

Bozcan, Urfa'da deli görüldüğü yıllarda Başbakan Menderes'e hem de "Sayın Menderes" diyerek büyük bir özgüvenle hitap eden bir mektup yazmıştır. 1958 yılında kaleme aldığı mektubunda bizim de zaman zaman dile getirdiğimiz ve şehrin en büyük sorunlarından biri olan "feodalizm" üzerinde durmuş, Urfa'nın neden geri kaldığını anlatmıştır. Bugün konuştuğumuz sorunları O,

yıllar önce görmüş, şehirdeki feodal gücün varlığını bütün çıplaklığıyla ortaya koymuş ve en yüksek makama bir mektupla ulaştırmıştır. Bozcan, bu mektubunda ayrıca Urfa gibi taşra bir şehirden ülkenin siyasî gidişatına bakarak "*CHP darbe yapacak*" diye Menderes'i uyarması oldukça önemlidir. Bu onun ne denli ileri görüşlülüğü olduğunun bir delilidir aynı zamanda. Mektubundan da görüldüğü gibi bilgili ve birikimli olduğu anlaşılan Mustafa Bozcan'ın, Urfa'da alaya alınması, hatta deli olarak lanse edilmesi dikkate şayandır. Yüreği Urfa sevdasıyla çarpan Mustafa Bozcan gibi bir siyasetçiyi Urfa'nın halen anlamamış olması büyük bir eksikliktir. Bu aynı zamanda şehrin değerlerine nasıl baktığının bir göstergesidir.

1978 yılında vefat eden Urfa ve siyaset aşığı Mustafa Bozcan'ın adına bir çocuk parkı yapılarak hatırası yaşatılmıştır. Hastalık derecesinde siyaseti seven ve Urfa'nın bir günlük Belediye Başkanı olan Mustafa Bozcan'ın siyaset uğruna malını mülkünü kaybetmesi ve bu yüzden "ti" ye alınması onu Züğürt Ağa karakteri ile özdeşleştirmiştir. Urfa siyasetinin renkli simalarından olan Mustafa Bozcan unutulmazlarımız arasına girmiştir...

Bozcan'ın Menderes'e yazdığı mektup

“Sayın Menderes

Yüksek şahsiyetinize siyasî bir parti mensubu sıfatıyla arz edeceğim hususatin inceden inceye tetkik ve tamikinden sonra ona göre gerekli tedbirlerin ittihazını bir Demokrat Parti muhibbi olarak rica ediyorum.

Cumhuriyet Halk Partisi'nin nizamnamesi kökünden lağv edilmedikçe gerek bize ve gerek size rahat yüzü yoktur bunu böyle bilmek lazım. Sayın Cumhurbaşkanımız Celal Bayar'ın Urfa'ya şerefleştirdiği gün CHP'nin kurduğu melnet pılanı olarak Demokrat Parti adeta mefluç bir hale gelmiştir. Yüksek makamınıza yazdığım yazılarla protestolar hakikat ışığı altında tetkik edilecek olursa hepsinin aynı mihver etrafında devr ettiğini ve aynı gayeyi takip eylediği bizatihi tahakkuk edecektir.

Günün birinde bu parti mensupları darbe-i hükümete kadar cesaret gösterecek belki de atiyen telafisi gayrı kabil ehvalın tehaddüsüne sebep olacaktır. Ben işi siyasî bir zaviyeden seyrediyorum, bu parti yani CHP gelecek seçimde her ne pahasına olursa olsun bugün feyzi cihanı kaplamış olan demokrasiyi yıkmaya çalışacaktır. Bu parti mensupları şahsi kudret ve kuvvetine güvenerek gurur deryasına boğulmuş, kazandıkları bu ufak muvafakiyeti dev aynasında müşahede ederek ne oldum delisi halini almışlardır.

Evet, Urfa'ya lütuf kabilinden tayin buyrulan Sayın Valimiz Kadri Eroğan, tarih boyunca eşine rastlanmamış, memleketin imar ve kalkınması hususunda hiçbir fedakârlıktan çekinmemiş âlicenap, fedakâr ve ferağatı tamme ile çalışan kıymet biçilmez bir şahsiyet olduğu içindir ki, bugün genç ihtiyar, çoluk-çocuk, kadın-erkek her Urfalı onu bağına basmış bütün varını vatanın özevladı olan bu muhterem şahsiyet uğruna fedadan asla çekinmemektedir. Lakin zengin tabakayı teşkil eden Halk Partililer bu zatın dev adımları ile ilerlemekte olan imar ve ihyasını menfi propagandalarla maskeleyerek zavallı halkı aşulamaktadırlar. Çünkü valinin yapacağı bu imar ve ihya keyfiyeti onların işine gelmemektedir.

Nasıl olsa beş yüze yakın karnı aç, sırtı çıplak ve ayağı yalın ayak zavallı köylü gündüzü geceye katarak ağa namı verilen bu taifeyi refah ve saadet içinde yaşatmakta ve ona kölelik yapmaktadır. Acaba hangi kazançla yüz binlerce dönüme baliğ olan Harran Ovası'ndaki münbit ve mahsuldar, Mısır topraklarını andıran araziye malik olabildiler? Bunu araştırarak olursak biheyet zumlun, tagallübün, tahakkümün neticesi olarak malı ganimet gibi, yavrusu tarla ortasında açlıktan, ilaçsız-

lıktan, bakımsızlıktan, gıdasızlıktan can veren fakir-fukarib elinden alınmış, kendisi derbeder edilmiş, çoluk çocuğu çil yavrusu gibi dağılmış, nihayet girdab-i sefalet düşüp orada can vermiş kimseler olduğu anlaşılacaktır.

Sayın Menderes

Kavinin hatası hasmını zayıf görmektedir. Biz de bu usulü takip ederek bizimle görüşmeye, boy ölçmeye siyaset âleminde rol almaya hatta iktidara dil uzatmaya cesaret edenleri Adese'nin mihrak noktasına yerleştirip orada yakmak ve bu suretle yeni bir hadise meydana getirmek lazımdır. Bunlar altın milyoneri münbit ve mahsuldar emlak ve arazi kıralı olup, kahir bir kuvvete sahip şahsiyetlerdir. Hulasa selamet-i vatan namına bunların sahip buldukları araziye istimlak edip topraksız çiftçiye dağıtmak, toprağa gömülen milyonları iş sahasına sokmak, şirket halinde çalışmak her neye mutevaffık ise bunu icrada kusur etmemek lazımdır. Bugün karaborsayı yaratan, ihtikârı yaşatan parayı kıymetten düşüren, kaçakçılık yapan, vatandaşı birkaç kuruşa teman hudut boylarında can vermeye mecbur eden, çoluk çocuğunu duvar diplerinde bırakan yine bu zümredir.

Başta sayın vali Kadri Eroğan olduğu halde Demokrat Parti mensuplarının bu fecaate böyle cinayete bu gibi hıyanete işlenen den... ete irtikap olunan rezalet meydan verilmeyeceğine iman edenlerdenim. Bir gün sözlerim tahakkuk edecek hadisat bunu isabete kâfi gelecek ne çare ki, o zaman atı alan Üsküdarı geçmiş olacaktır.

Vatan bir lane-i idbare dönmüş tütürer ağlarken Koyanlar, kurtaranlar şüphesiz şayan-ı minnettir

diyen şairin bu beyitle istihdaf eylediği gaye her halde yüksek makamınızca da malum olan bir keyfiyettir. Bir atasözünü burada tekrarlamayı faydalı buluyorum: “söyleyenden fazla dinleyen arif gerek” Ben bu sözleri damarımda dolaşan ecdadımın asil Türk kanına mağlup olarak vatana karşı kurulan planlara, yapılan den..etleri, işlenen yolsuzlukları yüksek makamınıza arz etmek mecburiyetinde kalıyorum.

Binaenaleyh vatan sizin, millet sizin, şeref sizin, istikbal sizin, ümit sizindir. Fakat bunları desteklemek vazifesi de bizindir. Takdir yüksek makamınızdır. 27.3.1958

Böyle gösterdi bize bugün tarih miyarı
Şüheda meskenidir kahramanlar diyarı”⁷
Urfa Milli Kalkınma Parti Başkanı
Mustafa Bozcan

İdealist Bir Başkan Kadri Barut

1939 yılında Urfa’da doğan Kadri Barut, ilk ve orta öğrenimini Urfa’da tamamlamış, yüksek öğrenimini yarım bırakmıştır. Tek parti döneminde Urfa’da siyaseti belirleyen en önemli üç kişiden biri olan Hacı Hasan Demirkol’un yanında muhasebecilik yapmıştır. Urfa siyasetinin uzun yıllar belirleyicisi olan diğer iki kişiden biri Osman Ağan diğeri Vehbi Melik’tir. Urfa’da uzun yıllar siyaseti parasal olarak bu üç ismin desteklediği anlatılmaktadır.

Kadri Barut, idealist bir kişiliğe sahiptir. 1963-1973 yılları arasında Urfa, Mustafa Kılıç’ın belediye başkanlığı dolayısıyla köylüleşmiş, şehir kırsaldan gelen göçlerle, gecekonduyla kuşatılmıştır. Bir yandan şehrin tarihi dokusuna müdahale edilirken diğer yandan çevresi gecekondulaşmıştır. Belediye bu on yıllık zaman zarfında halkın beklentilerini karşılayamamış, halkın içten içe tepkisi çoğalmıştır. İşte bu sırada ülkücü kökenden gelen idealist birkaç Urfalı şehirlî genç UMUD yani “*Urfa Mücadele ve Uyanış Derneği*” etrafında bir araya gelir. Bu derneğin kurucuları; Kadri Barut, Şair-yazar Yaşar İzgördü, Ömer Okutan, Cemal Akıllı, Mahmut ve İsmail Demirkol, Arif Döngür, İsmail Katırcı, Yaşar Göncü, İmam Küçük’tür. Bu gençler içinde çok hitabeti çok iyi olan Kadri Barut, dernekte yapmış olduğu faaliyetle halk nezdinde tanınmıştır.

Bir siyasetçi için olmazsa olmaz olan hatiplik, Urfa

siyasetinde önemli bir sıçrama tahtasıdır. Bugüne kadar Urfa’da belediye başkanları çok iyi hatiplerden seçilmiş veya aday gösterilmiştir. Örneğin 1954 yılında çok iyi bir hatip olan ve vaazlarıyla bütün Türkiye’de nam salan Urfalı Mahmut Kamili(Toker)’yi, sırf çok iyi hatipliğinden dolayı aday göstermişlerdir. Ki onun aday olmasıyla CHP büyük bir oy kaybına uğramıştır. Kadri Barut bu bağlamda çok ama çok iyi bir hatiptir. Hatta onun bağımsız kazanmasından dolayı “*Kadri Barut’un siyasette tek sermayesi hatipliğidir*” derler.

Başkan adaylığı sırasında bunu çok iyi kullanmıştır. 1973 yılı mahalli seçimlerinde aday olan Kadri Barut, şehirlilik vurgusu güçlü bir söylem geliştirir; “*güzel Urfa, yeşil Urfa ve temiz Urfa*” sloganıyla propaganda yapar. Belediyecilik anlayışının olmadığı şehirde bu söylem tutar ve Kadri Barut belediye başkanı seçilir. Onun başkan seçilmesinde üç unsur ağır basmıştır; birincisi köy kökenli Mustafa Kılıç’ın reisliğinden ağzı yanan Urfalıların tepkisel oyları, ikincisi köy ağalığına karşılık şehir ağalarının sermayesini arkasına alması, üçüncüsü ise UMUD derneğinin örgütlü çalışmasıdır. Bağımsız adaylığını koyan Kadri Barut’un seçim çalışmalarında Urfalının genç delikanlıları canı gönülden çalışmış, bir partiliden daha çok emek vermişlerdir.

Urfa’nın bu anlamda kendine mahsus siyasi refleksi vardır ve zaman zaman bu refleksi ciddi şekilde ortaya koymuştur. Örneğin Özal döneminde Güçlü ANAP iktidarına karşılık Refah partili Halil Çelik’in seçilmesi, yine Özal yedi milletvekili ile katıldığı mitingde vekillerin yuhalanması anlamsız değildir. Halk bu dönemde köylü partisi AP’den bıkmış, yeni arayışlara girmiştir.

Soldan sağa: Salih Ölüoğlu - Yaşar İzgördü - İsmail Demirkol - Kadri Barut

Hatta 80 sonrası Türk siyasetinde Refah Partisinin yükselişinde dahi köylülüğe karşı şehirleşmenin yükselişi etkili olmuştur.

Urfa belediye başkanları içinde para pul ile ilişkisi olmayan ender şahsiyetlerdendir. İdealisttir, oturduğu ev kiradır. Evi, arsası yoktur. Cebindeki on lirayı hemşerileriyle paylaşacak kadar cömerttir. Beş parasız kazandığı belediye başkanlığından ayrılırken cebinde beş lirası yoktur. Belediye başkanlığı sırasında o dönemin şartları içinde, (bağımsız olduğu için meclis üyeleri yoktur) hem de iktidar partisinden yardım almadan Urfa-Akçakale yolunu, bugünkü Harran Üniversitesi caddesini açar. Belediyenin itfaiye teşkilatı yoktur, itfaiye teşkilatını kurar. Bir müddet sonra Adalet Partisine geçer. 1977 yılına kadar belediye başkanlığı yapar. 1977 seçimlerinde AP'sinden adaydır. Seçimi 150- 200 oy farkla Feridun Yazar'a kaptırır.

Aslında Urfalıları ona ilk adaylığı sırasında sahip çıktığı gibi sahip çıkmış olsaydılar mutlaka Belediye başkanlığı kazanırdı. Ama onun kısıtlı imkânlar içinde yapmış olduğu belediye başkanlığından memnun kalmamışlar, hatta aleyhinde şiirler yazmış, hicivler yapmışlardır. Örneğin Karameydanı caminin önüne bir tuvalet yapmıştır. Aslında yalnız Karameydanı değil, bugün dahi Abide'den Haşimiye'ye kadar olan caddede

halkın gideceği bir tek tuvalet yoktur. Urfalı bu cadde üzerinde tuvaletini ancak camilere girerek karşılamaktadır. Yıllardır yazılıp çizilmesine rağmen hiçbir belediye bunu yapmayı akıllarına getirmemiştir. Kadri Barut bunu yıllar önce görüp yapmasına karşı eleştirilmiştir. Örneğin bu sıralarda gazetelerde yazılar yazan rahmetli Mehmet Hulusi Öcal bu tuvaletin yapılması karşı çıkmış ve bir hiciv yazmıştır:

*Yeşil Urfa temiz Urfa
Tekerlendi dilde kaldı
Ahde vefa, sadre şifa
Burdan ğayrı ilde kaldı*

*Eserlere eser katmak
Belediyenin azmiydi
Kara meydanda bir kenef
Eser olup elde kaldı”*

Öcal'ın anlattığına göre o dönem kendisiyle birlikte basın çalışanları da karşı çıkmışlardır. Oysa bugün dönüp baktığımızda o yerde insanların gideceği halka açık bir tuvalet mutlaka olmalı değil mi? Ki bugün “**Abide'den Haşimiye niçin tuvaletimiz yok?**” diye yazılıp çizilmektedir. Daha sonra buna kızan Kadri Barut, daha sonra bundan vazgeçmiştir.⁸

Siyasi ahlakı çok güçlü olduğundan siyasetin hızlı değişimine ayak uyduramamıştır. Örneğin Belediye Başkanlığı sonrasında 1980'de İskenderun'a yerleşir. Burada Irak'a nakliye işi yapan Martı Denizcilik'te müdür olarak çalışır. Aynı zamanda Doğru Yol Partisi İlçe Başkanlığını yürütür. Bu sırada İskenderun'un il olması için Demirel'den söz alır, yetmez ondan bunu yazılı vermesini ister. O da İskenderun'u il yapacağına dair yazıyı verir. Verilen söz yerine getirilmediği için anında Doğru Yol İlçe başkanlığından istifa eder. Çünkü o prensiplerin adamıdır.

Onun parasız, çalıp çırpmadan siyaset yapmasının Urfa'da karşılığı oldukça düzeysizdir. Örneğin 1977 yılında MHP'den aday Haydar Rastgeldi'yi destekler. Seçim bürolarında onun propagandasını yapar. Parasız fakat onurludur.

*“Çarşıya geldi elma armut
Rut oğlu rut Kadri Barut”*

diye slogan atarlar.⁹ Onun dürüst, ahlaklı ve prensip sahibi olmasını Urfalı anlayamaz. 1980'de Urfa'dan cebinde beş meteliksiz çıkarken, hiç kimse belediye

başkanlığı yapmasına karşın onun evsiz, barksız çıkmasının bir erdem olduğunu düşünmez. Para pul ile ilişkisi olsaydı, kimse ona **“rut oğlu rut”** demeyecekti. Bu zihniyet üzerinde düşünülmesi gereken sakat bir zihniyettir.

Onunla birlikte siyaset yapmış olan Mehmet Yalçınkaya **“Onu Urfa değerlendirememiştir. Siyasi ahlakı yüksek Kadri Barut değerlendirilmiş olsaydı Urfa’ya siyasi anlamda çok faydalı olurdu. Bugün onun adını bir sokak veya bir cadde de dahi yaşatılmıyor. Yine abisi Faruk Barut vardı. Türkiye Sendikacılığında sağ kesimin en büyüğü, en babasıdır. Urfa onu da tanımaz, bilmez. Kaybolup gittiler”**¹⁰ der. 2012 yılında İskenderun’da vefat eden Kadri Barut’un cenazesi Urfa’ya getirilip Harrankapı aile mezarlığına defnedilir.

Kadri Barut’un başını çektiği UMUD Derneği ve onun siyasi seyri daha sonra Urfa’da başka bir genç gruba ilham kaynağı olur ve 1980 sonrası Urfa kültür ve siyasi hayatında Harran Grubu adıyla yeni bir oluşum ortaya çıkar. Bu oluşum içinde Zübeyir Yetik, Halil Soran, İ. Halil Çelik, Mehmet Atilla Maraş, A. Cihat Kürçüoğlu, M.Emin Ergin, Adil Saraç ve M. Adil Oymak yer alır.

“

Onu Urfa değerlendirememiştir. Siyasi ahlakı yüksek Kadri Barut değerlendirilmiş olsaydı Urfa’ya siyasi anlamda çok faydalı olurdu. Bugün onun adı bir sokak veya bir caddede dahi yaşatılmıyor.

”

”

Bunlar içinde İbrahim Halil Çelik iki dönem Belediye başkanlığı ve milletvekilliği yapar. Daha sonra M. Atilla Maraş vekil seçilir. Urfa şehir merkezinin siyasi işleyişini anlamak için özellikle Belediye Başkanlığı seçimleri üzerinde durmak gerekir. Genel seçimlerde adayları belirlemede tercih hakkını kullanamayan halk, mahalli seçimlerde daha çok kendi belirlediği başkan adaylarını tercih etmişlerdir. Urfa yerel seçimlerinin analizini yapabilmek için belediye başkanlarının profiline ve nasıl seçildiklerine bakmak gerekir. Zira ancak o zaman Urfa’nın siyasi refleksini sağlıklı değerlendirmek mümkündür.

Yasin'in Kahvesinden Siyaset Meydanına Feridun Yazar

1944 yılında Urfa'da doğan Feridun Yazar, ilk ve orta öğrenimini Urfa'da tamamlar. Türkçe bilmediği için sıkıntılı bir öğrencilik geçirir. Çoğu aşiret çocuğu gibi o da Hukuk Fakültesi mezunudur. Stajını Kemal Badıllı'nın yanında yapmıştır. Türk siyasetini ve özellikle Güneydoğu gerçekliğini çok iyi bilen Yazar, aşiret çocuklarının hukuku tercih etmesini şöyle anlatır: *"Kürtler bir anlamda devletle bütünleşme yolunu arıyorlardı. Çünkü devletle bütünleşmeyen aşiretin ayakta kalma umudu yoktur. Devletin ticarete, siyasete, bürokraside desteği yoksa o aşiretin ayakta durma şansı yoktu. Onun için herkesin en az bir çocuğunun okuması gerekiyordu. Bu kişiler genellikle çocuklarının Hukuk Fakültesinde okumalarını tercih ediyorlardı."*¹¹

Siyasal anlamda bilinçlenmesinde Faik Bucak'ın önemli etkisi olur. Birde Urfa'da Barzani sempatisi vardır. Yazar Denk dergisini hem okur hem dağıtır. Barzani sempatisinin Urfa'da kabul görmesi ve tutulmasının nedenlerinden biri şehrin geleneksel ve dini yapısıdır. Urfa şer'i bir şehir olmaktan daha çok tasavvufi bir şehirdir. Tarikat geleneği çok güçlüdür. Deniz Gezmiş ile aynı ortamlarda bulunur, işgal ve boykotlara katılır. 12 Mart 1971 darbesinde tutuklanır, Mehdi Zana'nın kaldığı Hilvan cezaevine hapsedilir.

Cezaevinden çıktıktan sonra 1973 yılında CHP'ye gidip gelmeye başlar. Bu sırada Belediye Seçimlerinde Mithat Melik'i destekler. Melik karşısında Urfa'da güçlü bir etkiye sahip AP Necmettin Cevheri vardır. Diğer güçlü aday ise MSP'dendir. Bu seçim çalışmalarında bir akşam Yasin Kahvesi'nde toplantı yapılır. Bu toplantıda kendisi de bulunur. Anlattığına göre kendisinin halk nezdinde benimsenmesine neden olan süreç bu kahvede başlamıştır. Kahvede oturandan biri seçim konuşmasını kendisinin yapması ister ve eline mikrofon tutuşturulur. Bunun üzerine o dönemde revaçta olan işçi

hakları, emek üzerine durarak çok etkili bir konuşma yapar. Kahvede tavla oynayanlar tavlayı kapatır, iskambil oynayanlar oyunlarına son verir can kulağıyla dinlerler. Büyük bir ilgi görür konuşması. Bunun üzerine CHP il başkanlığı Yıldız Meydanı'nda yapılacak mitingde Feridun Yazar'ın konuşacağını anons eder. Yazar konuşmasında; Feodalitenin, toprak ağalığının aleyhinde konuşur. Babasının ve amcasının da bulunduğu mitingde toprak ağalığından bahsederken kendi ailesinden örnek verir. *"Biz Elazığ'dan Urfa'ya gelme bir aileyiz. Şu anda ailemiz de benim soyadımı taşıyanların kırk bin dönüm arazileri vardır. Çoğunuz bunu biliyorsunuz. Biz bu toprakları Elazığ'dan alıp buraya getirmedik. Bu topraklar zulümle, silah zoruyla alınmış. O toprakların asıl sahipleri ya hamallık yapıyorlar ya da cami köşelerinde dileniyorlar. Bu benim ailem öbürlerini de siz bilirsiniz."*¹²

1973 yılında yapılan belediye seçimlerini bağımsız giren Kadri Barut kazanır. 1977 yılına gelinde sol yükseliştedir. CHP belediye başkan adaylığı için ön seçim yapılır ve İstanbul'dan Bekir Bozanoğlu aday gösterilir. İlginçtir Urfa, Roma döneminde olduğu gibi Cumhuriyet döneminde de kendi içinden değil de daha çok dışarıdan getirilen adaylara hayranlık duymuştur. Urfa'ya dışarıdan aday gösterilen milletvekilleri gibi bazı valiler de belediye başkanı olarak aday gösterilmiş ve başkanlık yapmıştır. Urfa'nın dışarıdan getirilen adaylara olan hayranlıkları "psikolojik" olarak üzerinde durulması gereken bir vakadır.

Yazar'ın ön seçimlerde aday gösterilmemesinin bir nedeni de "etnik milliyetçilik" yaptığı konusundaki ihbarlardır... 1977 seçimlerinde AP Partisinden Kadri Barut, MHP'den Haydar Rastgeldi ve CHP Feridun yazar aday olur.

Yazar, Kadri Barut karşısında 150- 200 oy ile belediye başkanlığına seçilir. 1950'den 1977'ye kadar olan sürede CHP Urfa da hiçbir seçimi kazanmamıştır.

Feridun Yazar'ın kazanmasının arkasında dönemin ruhu dediğimiz; o dönemlerde ülke genelindeki seçmenlerin CHP'ye kayması, işçi ve sendikaların sokaklarda olması, Türkiye'nin sağ-sol diye derin çizgilerle ayrılması gibi etkenler etkili olmuştur. Feridun Yazar'ın Belediye Başkanlığına seçilmesinin ardındaki en önemli neden o dönemlerde ülke genelindeki seçmenlerin CHP'ye kaymasıdır. Dönemin şartlarının iktidara taşıdığı Feridun Yazar'dan halk pek fazla bir şey beklemedi.

1963-1973 yılları arasında ilkokul mezunu dahi olmayan köy kökenli Mustafa Kılıç'ın¹³ şehri yönetmesi ve şehrin göç ve gecekonduyla kuşatılmasının rövanşını Urfalı şehir kökenli Kadri Barut'u seçerek bir nevi köylülüğe engel olmuştur. Fakat çok kısa süren Kadri Barut'un döneminden sonra tekrar şehirde köylülük kazanmıştır.

Urfa halkının pek fazla bir şey beklemediği belediye başkanlığı sırasında Belediye'nin kapısını sonuna kadar köylülere açmıştır. Belediye başkanlığı döneminde Anzılha ve Balıklıgöl'ün çevresine kenar korumalıkları yaptırmıştır.

Urfa'da belediye başkanlığı yapanların dengeleri çok iyi bilmesi ve koruması gerekir. Urfa'da Ekonomik, siyasal ve feodal güçlerin varlığını göz ardı ederek ne siyaset yapılabilir ne de idare edilebilir...

1980 darbesinde içeri giren Feridun Yazar çıktıktan sonra yine siyaset ile ilişkisini kesmemiş, SHP'den belediye başkan adayı olmuştur. Feodaliteden gelen Feridun Yazar, söylemlerinde "**Politikada feodalizme karşıyız**" diyerek sol çizgisini sürdürmüştür. Klasik Türk solunun Doğu ve Güneydoğu'ya yaklaşımındaki aşiret ve aşiret ağalığı anlayışı, Batıdaki feodalizm ve derebeyleri ile aynı görülmüştür. Onların Batı feodalizmi ile doğa ağalığını bir tutmalarındaki yanlışlık sol parti adayları söylemlerine yansımıştır. Ve Feridun Yazar'da olduğu gibi seçim propagandalarında sürdürmüşlerdir. Feridun Yazar'da 1988 seçim propagandalarında feodalite karşıtlığı söylemin yanında bir de o yıllarda bütün belediye başkan adaylarının "**Karakoyun Deresini kapatacağız**" söyleminin tersine o Karakoyun Deresinin kapatılmasının yanlışlığı üzerinde durarak, ıslah edilmesi üzerinden propagandasını yapmıştır. Karakoyun deresini kapatarak değil, yeşil alan yaparak ıslah edilmesi gerektiği üzerinde durmuştur. Söylemlerine daha çok kırsal kesime yönelik geliştiren Yazar, kimi zaman Kürt siyaseti içinde kim zaman da bağımsız olarak siyaseti sürdürmüş, 12 Haziran 2016 yılında vefat etmiştir.

DİPNOTLAR

- ¹ Mehmet Ali Ekren, Harran Dergisi, Sh.12,Sayı 60
- ² M.Hulusi Öcal, 1938 Urfa doğumlu, Üniversite Mezunu, Şair yazar, Vefatı 29 Ağustos 2016
- ³ Yaşar Duru, Sıra Gecesi. sh. 204, Kişisel Baskı, İst.2007
- ⁴ Yaşar Duru, age. sh.207
- ⁵ M.Ali Ekren, agd.sh.12
- ⁶ M.Ali Ekren, agd.sh.12
- ⁷ Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi, 030-01-21-119-6
- ⁸ Mehmet Hulusi Öcal ile yüz yüze görüşmeden alınan bilgidir. 1938 Urfa doğumlu. Üniversite mezunu. Şair yazar. 22 şubat 2007 yılında vefat etmiştir.
- ⁹ Fuat Rastgeldi, Hizmet Gazetesi,04.04.2017. Fuat Rastgeldi Haydar Rastgeldi'nin 1973 yılında bağımsız olarak belediye başkanı adayı olduğunu yazmaktadır. Feridun yazar ise 1977 de MHP'den aday olduğunu ve kadri Barut'un onu desteklediğini yazar. Büyük ihtimalle Fuat Rastgeldi tarihleri karıştırmış olmalıdır. Çünkü 1973 seçimlerinde bağımsız olarak kadri barut kazanmıştır. 1977 yılında ise seçimi kaybetmiştir. Güçlü olmadığını görünce MHP'den Haydar Rastgeldi'yi desteklemiştir.
- ¹⁰ Mehmet Yalçınkaya,1958 Urfa doğumlu, Üniversite Mezunu, Eski Urfa Milletvekili,
- ¹¹ Hasan Kaya, Kürt Kavşağında Bir Siyasetçi, sh.24, Fanus Yay. İstanbul, 2012.
- ¹² Hasan Kaya, age. sh.69,70
- ¹³ Mustafa Kılıç, Feridun Yazar 'ın babasının teyzesi oğludur. Feridun Yazar, Belediye başkanı iken vurulduğunda onu Diyarbakır'a taşıyan helikopteri Mustafa Kılıç bakandır ve Bülent Ecevit'i devreye sokarak ayarlamıştır.

A portrait of an elderly man with grey hair and a mustache, wearing a dark suit, a light blue shirt, and a patterned tie. He is looking directly at the camera with a slight smile. The background is a blurred outdoor scene with greenery and a stone wall.

Necmettin CEVHERİ:
Urfamız için umut
ve heyecan doluyum

Röportaj

Prof. Dr. Abdullah EKİNCİ

Necmettin CEVHERİ: Urfamız için umut ve heyecan doluyum

Sayın Bakanım, N. Cevheri ismi temiz siyaset ile özdeşleştirilmiştir. Necmettin Cevheri'nin siyaset anlayışı ve tarzı hakkında neler söylersiniz?

Benim siyasetimin benden sorulması, aslında basit bir soruyu hayli güçlendiren bir husustur. Çünkü sorunuza bir sıfat ekliyorsunuz, temiz siyaset diyorsunuz, temiz bir siyasetin aslında siyaset kavramının yönteminde de içinde de yer almaması gerekir. Siyaset bir toplum idaresi sanatıdır. Temiz olmayan bir siyasetin değil uygulanmasının anlamı ve kavramı itibarı ile siyasetin içinde yer almaması ve yer bulmaması gerekir.

Sayın Bakanım, aktif siyaset dönemlerinizdeki Urfa'daki siyaset pratiği hakkındaki düşüncelerinizi bizlerle paylaşır mısınız?

Ben içine girdiğim andan çıktığım ana kadar öyle anladım öyle uyguladım. Bundan başka da kimseyi itham etmek istemem. Herkes böyle yapar böyle uygulanır, insanların hataları olabilir, hatalarla siyaset ve siyasetin uygulandığı yöntemler istenmeyen zararlı sonuçlar veren idarelere dönüşür. Buna çok dikkat etmek hatalardan uzak durmak her an gözden uzak tutulmaması gereken çok önemli bir zorunluluktur. İstenilenin, çıkarların küçük büyük her türlü menfaatlerin çatıştığı bir alanda daima doğruyu bulmak her şeyi her olayı doğrunun gözüyle görmek, doğrunun terazisinde tartmak hiçbir an gözden kaçırılmayacak bir konudur. Doğru daima doğru, her yerde doğru, her zaman doğru, işte temiz siyasetin şaşmaz kuralı, ilk kuralı, değişmeyen kuralı budur. Benim de her zaman, hep ve siyasetin içinden çıkıncaya kadar, hiçbir an göz önünden uzak tutmadığım şey sadece budur. O kadar basit.

Urfa'nın özel şartları, kentın ekonomik ve sosyokültürel gelişmesine etkisini değerlendir misiniz?

Sosyokültürel şartların oluşması, her şeyden evvel sosyal hayata kültürün desteği ve hâkimiyeti ile mümkün olur. Üniversitemizin açılışı ile zorunlu ilk adım atılmıştır. Bu son derece sevindirici ve umut verici bir husustur. İlk ve orta öğretimler bu mutlu kapıdan geçebilmenin ilk olanaklarını önümüze koyar. Dünyayı başka türkü tanıyamayız. Dünyayı tanıyama-

“Urfa'mızın siyasetini parlak ve umut verici canlılığa sahip kılmamak için hiçbir sebep yoktur.”

dan da hiçbir yere varamayız. Yani Urfa olarak çok ama çok çalışmamız lazımdır. İleriye hep ileriye bakmayı ve ileriye ulaşmayı, gençliğimizin şaşmaz bir hedefi haline getirmek hep ilk düşüncemiz olmalı ve uygulanmalıdır.

Yeni nesil Urfa siyasetini nasıl buluyorsunuz?

Yeni nesilden hep umutluyum Urfa'mızın geçmiş hayatı kültürel zenginliklerle doludur. Çok değerli bilim ve sanat adamları ile dolu geçmişimiz parlak bir abidemizdir. Urfa'mızın siyasetini parlak ve umut verici canlılığa sahip kılmamak için hiçbir sebep yoktur. Yeter ki hep ileriye hep ileriye bakalım. Dünya koşarcasına değil, uçarcasına ileriye gitmektedir. Bir lahza bu yarıştı takip etmezsek sonra açılacak mesafeyi kapatmakta çok zorluk çekeriz.

Son olarak Urfa'ya bir mesajınız var mı?

Urfamız için umut ve heyecan doluyum, son söyleyeceğim budur.

9 Temmuz 1961
Anayasa Referandumu

Yrd. Doç. Dr. Şerif DEMİR

“

Anayasa hazırlık süreci tamamlandıktan sonra MBK, 20 Haziran'da yayınladığı tebliğ ile, yeni anayasanın 9 Temmuz 1961'de halk oyuna sunulacağını açıkladı.

”

27 Mayıs sabaha karşı okunan Türk Silahlı Kuvvetleri Bildirisiyle, on yıllık Demokrat Parti iktidarı son buldu. Darbeyi gerçekleştiren askerler, sadece ilk kez halk tarafından seçilmiş bir iktidarı değiştirmediler, aynı zamanda Türk siyasi tarihinin akış sürecini değiştirdiler. Yeni dönemin ülkeye ne getirip götüreceği hakkında kimsenin herhangi bir fikri yoktu. Askerler ve askerler destek veren bazı siyasetçiler, DP iktidarının son bulmasıyla beraber ülkenin biriken bütün sorunlarının çözüleceği düşünüyorlardı. Sorunları çözmek için DP dönemine son verildi.

27 Mayıs darbesini gerçekleştiren askerlerden oluşan Milli Birlik Komitesinin (MBK) ülkede kurduğu askeri vesayet, İstanbul Üniversitesi Rektörüyle birlikte beş hukuk profesöründen oluşan bir kurul tarafından onaylanarak meşrulaştırıldı. Askerler, 27 Mayıs sonrası ülkede kurulan yeni düzene ve yeni anlayışa uygun, DP'nin yaptığını iddia ettikleri istismlara mâni olabilecek bir anayasanın yapılmasını arzu ettiler. Böylece MBK 7 Aralık 1960'ta yeni anayasayı yapacak "Kurucu Meclis" in oluşmasını sağlayan yasayı kabul etti.

Kurucu Meclis, MBK ile Temsilciler Meclisi'nden oluşmaktaydı. Temsilciler Meclisi halk tarafından seçilen temsilcilerin yer aldığı bir kurum değil, atama ile belirlenen bir yapılanmaydı. Bu kurum, siyasi partiler ve çeşitli STK (baro, basın, esnaf, sendika vb.) temsilcilerinden oluşuyordu. Bu temsilcilerin seçiminde darbeye taraftar ve DP'ye karşıt olmak ön şart olarak arandı. Temsilciler Meclisine daha önce Demokrat Parti kadrolarında yer almış ya da Demokrat Partiyle gönül bağı olduğu düşünülen hiçbir kimse alınmadı. Ülke seçmenlerinin yarısının desteğini alan DP ve mensupları

yok sayıldı. Bu durum Temsilciler Meclisinde CHP eğilimli bir siyasi yapının hâkim olmasına yol açtı. Böylece yeni hukuki yapı tesis edilirken demokratik olmayan bir usul izlenmiş oldu.

Yeni Anayasa hazırlama sürecinde yaşanan temsil eksikliğini gidermek için yeni anayasanın halk oyuna sunulması düşünüldü. Böylece temsilde yaşanan sakıncalar bertaraf edilecekti. Öncelikle yeni anayasa taslakları hazırlandı. Bu taslaklar Temsilciler Meclisi Anayasa Komisyonunda tasarı haline getirilerek Kurucu Meclise sevk edildi. Askeri vesayetin gölgesinde sürdürülen anayasa hazırlık çalışmalarında gergin oturumlar, çatışmalı toplantılar ve derin görüş ayrılıkları ortaya çıktı. Fakat bütün bunlar yaşanırken özellikle Kurucu Meclis'te asker ile birçok sivil kökenli üye arasında benzer görüş ve düşüncenin var olması da son derece dikkat çekiciydi. Yeni Anayasa tasarının görüşmeleri 27 Mayıs 1961'de Kurucu Meclis tarafından tamamlanarak hazırlanan yeni anayasa kabul edildi.

Anayasa hazırlık süreci tamamlandıktan sonra MBK, 20 Haziran'da yayınladığı tebliğ ile, yeni anayasanın 9 Temmuz 1961'de halk oyuna sunulacağını açıkladı. Böylelikle Cumhuriyet tarihinde ilk kez bir konu halk oylamasına taşınmış oldu. Yeni anayasanın iddia ettiği demokratik ideallere ve hukuki meşruiyetinin sağlam temellere oturtulması için, halk oylamasının gerekli olduğuna inanıldı. Böylece Temsilciler Meclisine üye atanmasında yapılan yanlışlıklar telafi edilmiş olacaktı.

1924 Anayasasına son verilerek yeni anayasanın yürürlüğe konulması için referandum hazırlıklarına başlandı. Böyle bir değişime gerek duyulmasının en önemli nedeni 1924 Anayasasının DP tarafından sıklıkla çiğnenerek ülkede ihtilalin olmasına yol açmış olması görülmekteydi. Zira mevcut anayasanın sosyal hukuk devleti için zaruri görülen demokratik hak ve hukuk bakımından yetersiz olduğu düşünülüyordu.

Oysa 1924 Anayasası ile 1961 Anayasası karşılaştırıldığı zaman esasta önemli bir farklılığın olmadığı görülür. Her iki anayasanın mukayesesi yapıldığında; 1924 Anayasası daha kısa ve daha özlü bir ifadeyle yazılmıştı. 1924 Anayasası toplam 105 maddeden oluşurken, 1961 Anayasasında geçici maddelerle birlikte 168 madde mevcuttu. 1961 Anayasasıyla Cumhuriyet Senatosu, Anayasa Mahkemesi, Milli Güvenlik Kurulu, Yüksek Hakimler Kurulu gibi yeni kurumlar tesis ediliyordu. 1924 Anayasasında millet adına egemenliği kullanacak kurum olarak TBMM işaret edilirken, yeni anayasada egemenliğin kullanımı dağıtılarak, “yetkili organlar eliyle kullanılır” denilmekteydi. Yeni Anayasa ile askeri vesayet hukuki bir çerçeve içine alındı. Asker adına MBK üyeleri Cumhuriyet Senatosunda daimî üye olarak görev yapacaklardı. Ayrıca Ordu üst yönetiminin yer aldığı Milli Güvenlik Kurulu, Hükümete ülke siyasetiyle ilgili konularda “tavsiyelerde” bulunabilecekti.

Referandum çalışmaları için 1961 Anayasasını sahiplenen Temsilciler Meclisi ve MBK, 67 vilayete dağılılarak yeni anayasayı halka izah etmek için gruplar halinde çalışmalara başladı. 22 Haziran 1961 tarihinden itibaren siyasi partilere de referandum sürecinde siyasi faaliyette bulunma izni verildi. Ülke hızlı bir şekilde seçim atmosferine girdi.

Referandum tarihi yaklaştıkça siyasi partiler, izleyecekleri seçim stratejilerini ortaya koymaya başladılar. Öncelikle CHP, düzenlediği basın toplantısıyla yeni anayasaya “Evet” dediklerini ve seçimde bu sonucu elde edebilmek için kapsamlı bir siyasi kampanya yürüteceğini açıkladı. DP’nin mirası üzerine kurulan yeni partilerden birisi olan Adalet Partisi (AP) de yeni anayasayı desteklediklerini açıkladı.

AP kamuoyuna yaptığı basın açıklamasında “Yeni Anayasanın, 1924 Anayasasına kıyasla hukuki teminat bakımından siyasi hayatımızda ileri bir adım olduğunu ifade etti. Anayasanın kat’i tasvibi ‘milletle’ bırakılmaktadır” dedi.

Eski Genelkurmay Başkanı emekli General R. Gümüşpala’nın genel başkanlığını yaptığı Adalet Partisi’nin bu açıklaması asker tarafından yeni anayasanın desteklenmesi için yeterli ve etkili olarak görülmedi. Gn. Cemal Gürsel, AP’ye yönelik “Anayasaya ‘Hayır’ diyeceklermiş kendileri bilir... Onlar küçük hesaplara sapıyorlar” diyerek uyarma gereksinimi duydu. Adalet Partisi ikinci bir açıklamayı yayınlamaya ilk açıklamasının yanlış anlaşıldığını ifade etti. Fakat bu açıklamada askeri ikna etmekte etkili olmadı. Çünkü AP seçim çalışmalarında diğer partiler gibi çok istekli çalışmıyordu.

“

Cemal Gürsel halkı AP'ye karşı uyararak, "Vatandaş onların bu kötü gidişi ve bu yıkıcı faaliyetlerinin memleketin faydasına olmayacağına, bunların peşine gitmenin temiz bir vatanpervere yakışmayacağına inanabilir" dedi.

”

Askeri yönetim AP'nin referandumda evet kampanyasına daha fazla katkı sunması için iki kanaldan siyasi baskı yapmaya başladı. Öncelikle İstanbul'da AP mensubu bazı kişilerin MBK'ye karşı ihtilal hazırlığında oldukları ve bu kişilerin suçlarını itiraf ettikleri şekilde basına haberler servis edilmeye başlandı. Böylece AP'nin kapatılabileceği veya partililerin sert bir şekilde cezalandırılabileceğine ilişkin bir kamuoyu oluşturuluyordu.

İkincisi Asker ve basın mensupları AP'nin referandum çalışmalarını yakından izleyerek, çalışmaların yetersiz olduğunu AP'ye iletterek parti yönetimi üzerinde siyasi baskı kuruyorlardı. AP bütün bu baskılara rağmen duruşunu değiştirmede ve referanduma evet verilmesi için halk toplantıları düzenlemeyeceğini açıklayarak yeni anayasanın lehinde birkaç güzel kelime söyleyerek baskılara cevap verdi.

Fakat baskılar daha da şiddetlenince AP Genel başkanı R. Gümüşpala, radyo konuşmalarında ve basına verdiği beyanatlarda anayasaya oylamasına yönelik "evet" kampanyasına daha fazla destek vermeye çağırdı. Buna rağmen AP ile asker arasındaki sürtüşme seçim gününe kadar devam etti. Asker adına Cemal Gürsel halkı AP'ye karşı uyararak, "Vatandaş onların bu kötü gidişi ve bu yıkıcı faaliyetlerinin memleketin faydasına olmayacağına, bunların peşine gitmenin temiz bir vatanpervere yakışmayacağına inanabilir" dedi.

Ülke referandumuna doğru giderken darbeci askerleri memnun eden en büyük gelişme eski ve yeni kurulmuş bütün partilerin "Evet" denilmesi için açıklamalarda bulunmuş olmalarıydı. Bu durumu son derece olumlu gören CHP Genel Başkanı İsmet İnönü, "Anayasa üzerinde bütün siyasi cereyanların ittifak etmesinin memleket hesabına çok hayırlı olduğunu, Anayasanın halk tarafından büyük bir tasviyle çıkmasının bütün partiler için müşterek bir hedef teşkil ettiğini" belirtmişti.

Asker, anayasaya "evet" çıkması için çok sıkı ve kapsamlı bir program takip etti. Örneğin İstanbul Valisi ve Belediye Başkanı Gn. Refik Tulga, siyasi parti liderleri, devlet memurları ve STK temsilcileriyle birebir görüşmeler yaptı. Bu görüşmeler neticesinde İstanbul'da "Anayasa'ya Evet" kampanyasında, Temsilciler Meclis üyeleri, akademisyenler, STK temsilcileri, Kaymakamlar, öğretmenler ve muhtarların halkı aydınlatmak için aktif bir şekilde çalışmasına karar verildi. Seçimlerde bürokrasi ve kamu kurumlarında çalışan memurların da seçim sonucunun "evet" çıkması için seçim çalışmalarına destek vermesi bekleniyordu.

Anayasa oylamasının tarihi yaklaştıkça kamuoyunda topluma yönelik seçimlerde "evet" tercihinde bulunması için baskı artmaya başladı. Açıkça hiçbir siyasi parti "hayır" demeye cesaret edemedi. Fakat bazı kişilerin gizlice halka seçimde yeni anayasaya "hayır" de-

meleri için çalışmalar yürüttüğü anlaşıldığında, derhal harekete geçilerek “Vatandaşları yanlış yola sevk ederek ‘Hayır’ denilmesi” için çalışan bu kişiler hakkında, ilgili makamlar derhal soruşturma açtılar.

Anayasa oylamasına on bir gün kala siyasi partilere seçim çalışmalarında halka hitap edebilmek için radyoda konuşma imkânı tanındı. Fakat ilk günkü konuşmalar sonrasında Yüksek Seçim Kurulu yeni bir karar alarak Radyo konuşmalarının canlı değil, banttan yapılmasına karar verdi. Siyasi Parti temsilcilerinin yapacağı konuşmalar Yüksek Seçim Kurulu üyelerinin nezaretinde kayıt yapılarak, konuşma daha sonra banttan halka sunulmasının daha faydalı olacağı düşünüldü. Böylece olası konuşma daha evvelden dinlenerek ülke menfaatine aykırı görülen kısımlarına sansür yapılabilecekti.

MBK üyesi askerler de meydanlara inerek, yeni anayasanın lehinde siyasi faaliyetlere başladılar. MBK üyesi Kadri Kaplan Konya’da halka, “Biz bu Anayasanın yepyeni bir ışık getireceğine ve mükemmelliğine, Allaha inanır gibi inanıyoruz” dedi. Osman Köksal Sivas’ta,

“Anayasamız, dört başı mamur bir Anayasadır”, Suphi Karaman Ordu’da, “Yeni Anayasanın memlekete ve millete refah, saadet ve güven getireceğini ifade etti. Albay Sami Küçük Uşak’ta, DP döneminde yapılan yanlışlıkları anlattı. Kurmay Albay Haydar Tunçkanat Bursa’da halktan müspet oy istedi. MBK üyesi askerler meydanlarda yılların siyasetçisi gibi yeni anayasanın kabulü için yoğun çalıştılar. Yeni Anayasa referandumuna hazırlık süresinde siyasi partiler içinde en arzulu, gayretli ve ciddi çalışan parti CHP’ydi. 2 Temmuz’da CHP adına Radyodan halka hitap eden Kemal Satır, yeni anayasaya hiçbir şekilde hayır denilemeyeceğini hatırlattıktan, sonra seçimlere katılımın da mutlaka yüksek olmasını istediklerini açıkladı.

Oldukça kalabalık bir halk kitlesine hitap eden İsmet İnönü, katılımcılara yeni anayasaya evet demeleri için yemin ettirdi. Sayın İnönü, yeni anayasanın hangi gereksinimlerle neden ve nasıl yazıldığını şöyle açıkladı, “Yeni Anayasa, iktidarda bulunanların yetkilerini kötüye kullanmalarını karşılayacak tedbirlerle teçhiz edilmiştir. Bu bakımdan, geçmiş ıstırapların yakın tesirleri altında yazılmıştır.”

Askerler de geçmiş örnekler üzerinden yürüyerek siyasetçileri açıkça hedef yapıyorlardı. Örneğin Yarbay Ahmet Yıldız Bayburt’ta, “Yeni Anayasa ile vatandaşın hak ve hürriyetleri teminat altına alınmıştır. Artık politikacılar haklarınızı istismar edemeyecektir.” dedi. Din adamları da “evet” kampanyasına katılarak desteklerini açıkladılar.

Seçim günü yaklaştığında Yassıada’da tutuklu bulu-

nan Demokrat Partililerin oy kullanamayacağı açıklandı. Oysa daha evvel Ada komutanı Tarık Güryay, adada bir seçim sandığı koydurarak tutukluların anayasa oylamasına katılmasını düşünmüştü. Ada Komutanı DP milletvekili ve tarihçi Hikmet Bayur'a oyunu hangi yönde kullanacağını sordu. Sayın Bayur, şüphesiz kararının hayır olduğunu açıklayınca Ada Komutanı sandık koymak fikrinden vazgeçti. Bunun sonucu olarak Yüksek Seçim Kurulu Yassıada'nın muhtarlık değil garnizon olduğunu bu bölgede oylamanın yapılamayacağını açıkladı. Fakat o garnizonda görev yapan askerlerin Heybeliada'ya gelerek oy kullanacakları ifade edildi.

9 Temmuz 1961 Pazar günü, seçimler sakin ve huzurlu bir ortamda yapıldı. Seçim günü Emniyete intikal eden, hakkında işlem yapılan ciddi bir olay yaşanmadı. MBK üyeleri ve siyasetçiler arasında büyük farkla evet oyunun kazanacağı beklentisi vardı. Gece saat 1'e doğru gelen ilk sonuçlara göre evet oyunun açık ara önde olduğu açıklandı. Bu sonuç askerleri oldukça rahatlatı.

9 Temmuz 1961 de yapılan 1961 Anayasası halk oylamasının resmî sonuçlarına göre Türkiye genelinde Evet oyu %61,7, Hayır oyu %38.3 olarak gerçekleşti. Bu sonuçlara göre yeni anayasa halk tarafından olumlu karşılanarak yürürlüğe girmiş oldu. Cemal Gürsel seçim sonuçlarını, "ilk sonuç memnuniyet vericidir" diyerek karşıladı. CHP lideri İsmet İnönü, "Ben neticeden çok memnun oldum. Oylama, serbest ve emniyet verici bir şekilde yapılmıştır" dedi. Seçim sonuçlarına göre Evet cephesi sonuçlardan oldukça memnundu.

Sonuç

Türkiye 27 yıllık bir tek parti idaresinden sonra, serbest seçimlerle iktidara gelmiş üst üste üç seçim kazanarak 10 yıl süren bir DP iktidarı yaşadı. Bu her iki dönemde de Atatürk devrinde yapılmış 1924 Anayasası yürürlükte kaldı. Her iki dönemde de aynı anayasa yürürlükte kaldı. Fakat 27 Mayıs sonrasında DP yönetiminin 1924 Anayasasından memnun olmadığı ve sık sık ihlal ettiği iddia edilmişti. Oysa iktidarı döneminde Demokrat Parti, 1924 Anayasasını değiştirebilecek siyasi güce fazlasıyla sahip olmuştu. Parti arzu ettiğinde anayasayı rahatlıkla değiştirebilirdi.

27 Mayıs sonrasında yeni dönemi "ikinci Cumhuriyet" olarak tanımlayanlar, Demokrat Parti'yi kapatarak

kadrolarını cezalandırarak, 1924 anayasasını kaldırarak yeni bir dönemin başlayacağına inanıyorlardı. DP cezalandırıldı, anayasa kaldırıldı. DP karşısında yer alan bütün unsurlar birleşerek tamamen DP karşıtlığı üzerine inşa edilmiş yeni bir anayasa hazırladılar. Bu anayasaya meşruiyet kazandırmak için de referanduma gitme kararı alındı. Böylece toplumun onayı ve desteğiyle kabul edilen anayasaya halkın daha fazla sahip çıkacağı düşünülüyordu.

9 Temmuz Anayasa oylama süreci askeri vesayetin gölgesinde gerçekleşti. Hiçbir siyasi partinin seçimde yeni anayasaya "hayır" diyerek karşı çıkma şansı yoktu. Bu süreçte AP'nin yeni anayasaya evet demesine rağmen seçim sürecinde çekingen tavırlar içine girmesine bile askerler, büyük tepki gösterdiler. AP yöneticileri ve mensupları tehdit edildiler ve siyasi baskılara maruz kaldılar. 9 Temmuz referandumunda yeni anayasaya "hayır" diyenler için seçime hazırlık sürecinin oldukça zorlu geçtiğini söylemek mümkündür. Bu konuda açıktan görüşünü açıklayamayanlar, gizli kampanya yürütmeye çalışmış olanlar da tespit edildiklerinde polis soruşturmasına maruz kalmışlardı.

Anayasa oylaması sonucu açık farkla evet çıktı. Fakat askeri vesayet altında ve bütün siyasi partilerin zorunlu olarak "evet" dediği bir ortamda, yeni anayasaya yaklaşık %40'lık bir "hayır" cephesi de oldukça anlamlıydı. Seçimlerin gerçekleştiği şartlar düşünülerek sonuç değerlendirilirse, seçimde "evet" oyunu savunanlar için aslında çok da memnuniyet verici bir sonucun olmadığı anlaşılır. Zira referandumdan üç ay sonra yapılan genel seçimlerde, DP'nin mirası üzerine kurulan siyasi partilerin darbeden evvel DP'nin aldığı oy oranlarına yakın oy alması, halkın hala DP'ye olan desteğinin devam ettiğini göstermektedir. Böylece referandum ve 15 Ekim genel seçimlerinin sonuçları, halkın 27 Mayıs askeri darbesine destek vermediği anlamına gelmektedir.

27 Mayıs askeri darbesi ardından kabul edilen 1961 Anayasası ile vaat edilenlerin hiç birisi tam olarak gerçekleşmedi. 19 yıl yürürlükte kalan 1961 Anayasası ile kurulan yeni düzende koalisyonlar, siyaseten zayıf hükümetler, darbe girişimleri, hükümete verilen muhtıralar ve huzursuzluklarla dolu yıllar oldu. Bu düzene 12 Eylül askeri darbesi son verdi. Fakat ülkenin yirmi yılı ve on binlerce evladı kayboldu. Toplum bu yeni düzenin bedelini son derece ağır ödedi.

**367 Garabeti
ve
2007 Referandumu**

Abdullah MENEK

Merhum Özal'ın Cumhurbaşkanı seçilmesine kadar geçen yetmiş yıllık Cumhuriyet tarihi boyunca bu zihniyet çok önemli bir zorlama ile karşılaşmadan işlerini kendi açılarından tıkr tıkr yürütmüşlerdir.

A-GİRİŞ

Türkiye'de demokratik sistemin gelişimi çok sancılı bir şekilde ve problemlerle dolu bir süreç içinde yol almaktadır. Ülkemizdeki yönetim sistemi, esas itibarıyla halktan duyulan korku ve evham üzerine kurulmuştur. Cumhurbaşkanı ile birlikte bürokratik oligarşi, halkın seçtiği iktidarları frenlemek, rejimin kuruluşunda şifrelenen müstebit ve ceberrut devlet zihniyetini muhafaza etmek ve bu zihniyetin devlette olan egemenliğini sürekli kılmak üzerine kurgulanmıştır.

Bu işlemin yapılması için de, demokratik görüntüyü devam ettirmek amacıyla, en büyük görev Cumhurbaşkanı'na verilmiştir. Cumhurbaşkanı, halkın seçtiği hükümetlerin icraatlarına, rejimin genlerinde şifrelenen esas zihniyetin izin verdiği ölçüde yol vermişler, ezan meselesinde olduğu gibi, güçlerinin artık yetmediği durumlarda mevcut durumu muhafaza veya en az taviz vererek vaziyeti kurtarmaya çalışmışlardır.

Kenan Evren'in Turgut Ozal'a, Süleyman Demirel'in Necmettin Erbakan'a, Ahmet Necdet Sezer'in Recep Tayyip Erdoğan'a karşı takındığı engelleme ve bazen hukuk dışılığına varan muhalefet ve zorlamalar, bu uygulamaların en bariz delilleridir. Celal Bayar ve Adnan Menderes ile Fahri Korutürk ve Süleyman Demirel arasında yaşanan bazı gerginlikler ise, önemli boyutlara ulaşmadan, üzerleri örtülmeye çalışılmıştır. Bütün bu tebaiyet ve uzlaşma gayretlerine rağmen, bu dönemlerde halkın seçtiği yöneticiler 27 Mayıs 1960, 12 Mart 1971 ve 12 Eylül 1980 müdahalelerine hedef olmaktan kurtulamamışlardır. Başka bir şekilde ifade edecek olursak, bir direnç ile karşı karşıya kaldıkları zamanlarda asker marifetiyle yönetime müdahale etmekten de geri durmamışlardır.

Merhum Özal'ın Cumhurbaşkanı seçilmesine kadar geçen yetmiş yıllık Cumhuriyet tarihi boyunca bu zihniyet çok önemli bir zorlama ile karşılaşmadan işlerini kendi açılardan tıkır tıkır yürütmüşlerdir. Cumhurbaşkanı ile birlikte Anayasa Mahkemesi, Yüksek Mahkemeler ve onların da güçlerinin yetersiz kaldığı noktalarda Silahlı Kuvvetler devreye girerek, dine ve millete soğuk bakan ve mesafeli duran ceberut devlet anlayışının muhafaza edilmesi için sürekli olarak durumdan vazife çıkarmışlardır.

Merhum Özal'ın Çankaya Köşkü'ne çıkması, bu durumun değişmeye başlamasının en önemli ve çok ciddi bir adımı olmuştur. Ancak 8. Cumhurbaşkanı Turgut Özal'a en fazla üç yıl tahammül edilebilmiş, bugün bile henüz tam olarak aydınlatılmamış ve birçok şüphe izleri taşıyan bir vefat ile Cumhurbaşkanlığı makamı boşaltılmış, 28 Şubat örneğinde olduğu gibi tam bir emir eri şeklinde çalışacak bir yönetim anlayışına sahip olan Süleyman Demirel'e, 9. Cumhurbaşkanı olmanın yolu açılmıştır.

28 Şubat Süreci, halkın oyları ile çoğunluğu elde etmiş siyasi iktidarın, Demirel'in Cumhurbaşkanı olarak oturduğu Çankaya destekli senaryolar ile nasıl da iktidardan uzaklaştırıldığının, korku ve yapay oluşumlar üzerine bina edilen yeni siyasi parti ve istifalar ile ne tür icraatlara imza atabilecek hükümet alternatiflerinin büyük bir ustalıklarla hayata geçirildiğinin, tabiri caizse, millete nasıl da kan kusturulduğunun çirkin ve acımasız uygulamalarına sahne olmuştur.

Süleyman Demirel'in; derin devletin ve devletin derin katmanlarında şifrelenen millete muhalif uygulamaların usta örnekleri ile geçirdiği, Mozart soslu çağdaş Türkiye şovlarının yapıldığı, başörtüleri ile okumak isteyen genç kızlara, Suudi Arabistan yollarının gösterildiği yedi yıllık görev süresinin ardından, tam da istenilen evsafa uygun olan yeni bir Cumhurbaşkanı bulundu. Anayasa Mahkemesi Başkanlığı gör-

evini yürüten Ahmet Necdet Sezer'e altın tepsi içinde sunulan bir Cumhurbaşkanlığı ile katı ve millete soğuk ve tepeden bakan uygulamaların büyük bir prim yaptığı yedi yıllık yeni bir dönem başlamıştır.

Aslında bu dönemde kaderin garip cilvelerinden birisi yaşandı. Ahmet Necdet Sezer'i Çankaya Köşkü'ne taşımak için çok büyük gayretler gösteren ve bunun için de partileri ikna etme yolunda çok sayıda görüşme yapan dönemin Başbakan'ı Bülent Ecevit ile Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer arasında Türkiye Cumhuriyeti tarihinin en büyük krizlerinden birisi yaşandı.

Bu kriz ile ekonomimizin maruz kaldığı şiddetli travma ve milletin yaşadığı çok büyük kayıplar, devlet ve millet hayatında kolay kolay onarılmayacak derecede çok büyük yaralar açtı. Bir Milli Güvenlik Kurulu toplantısı esnasında yaşanan bir tartışmanın ardından Cumhurbaşkanı Sezer'in, Başbakan Ecevit'e fırlattığı Anayasa kitapçığının yol açtığı kriz, 180 milyar doları aşan çok büyük ekonomik kayba yol açmış ve adeta geleceğin karartılmasının yolu açılmıştır.

Ahmet Necdet Sezer'in Cumhurbaşkanlığı döneminde, 2002 yılının Kasım ayında yapılan seçimin ardından tek başına iktidara gelen AK Parti hükümetleri döneminde de çok büyük sıkıntılar yaşandı. Bu dönemin en büyük şahidi, hiç şüphesiz, kısa bir dönem Başbakanlık yapan Abdullah Gül'ün ardından Başbakanlık koltuğuna oturan Recep Tayyip Erdoğan'dır. Bürokrasinin üst kademelerinde görev yapan bürokratların önemli bir kısmı, bu dönemde Çankaya Köşkü tarafından çıkarılan engeller ve yaşanan vetolar sonucu vekaleten görev yapmak zorunda kaldı.

Yine bu dönemde Cumhurbaşkanı Sezer tarafından ortaya atılan "kamusal alan" dayatmasının ne kadar da büyük sıkıntılara ve hak ihlallerine yol açtığı, hafızalarda canlılığını korumaya devam etmektedir. Ahmet Necdet Sezer, görev yaptığı dönem boyunca, "en fazla kanun veto eden Cumhurbaşkanı" olarak da tarihe geçti.

Recep Tayyip Erdoğan tarafından ısrarla savunulan ‘‘Cumhurbaşkanlığı Yönetim Sistemi’’nin Cumhuriyet tarihi boyunca Cumhurbaşkanları ve Başbakanlar arasında yaşanan ve birçoğu kriz boyutuna ulaşarak ülkeye büyük zarar veren anlaşmazlıkların çözümü için en önemli çıkış yolu olduğunu, bu önemli tecrübeler ışığında söylemek mümkündür.

B- 11.CUMHURBAŞKANLIĞI SEÇİM SÜRECİ VE 27 NİSAN E-MUHTIRASI

Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer’in görev süresi, bu dönemde bir yönetim anlayışı haline getirdiği ve detayına girmediğimiz, önemli bir kısmı hafızalara kazınan tartışmalı uygulamalar ile 2007 yılının 16 Mayıs’ında sona erecekti. Hükümet için çok büyük bir fırsat doğmuştu ve TBMM’nde Cumhurbaşkanı seçecek yeterlilikte milletvekiline de sahip bulunuyordu. İşte bu noktada yazımızın başında ifade etmeye çalıştığımız ve Cumhurbaşkanlarını, kendi zihniyetlerinin egemenliğinin devamı için bir teminat olarak gören çevrelerin yeni bazı oyun ve manipülasyonları devreye girmeye başladı.

Aylar öncesinden yapılmaya başlanan ‘‘Cumhuriyet Mitingleri’’ ile ortamı iyice geren bazı çevreler, Yargıtay Eski Başsavcısı Sabih Kanadoğlu’nun 26 Aralık 2006 günü Cumhuriyet gazetesinde yayınladığı yazı ile büyük bir moral kazanmaya başlamışlardı. Ka-

nadoğlu bu yazısında 367 sayısının sadece ilk iki tur için Cumhurbaşkanı seçilmeye yeter sayı olmadığını, aynı zamanda Cumhurbaşkanını seçmek için toplanacak TBMM’nin toplanmak için de gerekli olan sayı olduğunu söylemişti.

Bu görüş Cumhurbaşkanlığı seçimi sırasında çaresiz bir duruma düşecek ve AK Parti’nin seçeceği aday karşısında eli-kolu bağlı bir durumda seyretmek zorunda kalacak CHP, devletin derin katmanlarında konuşlanan yapılar ve aşırı sol radikal çevreler için de adeta bir can simidi olmuştu. Ana Muhalefet Partisi olan CHP’nin Genel Başkanı Deniz Baykal, Sabih Kanadoğlu’nun görüşlerinin ciddiye alınması gerektiğini, eğer uzlaşma olmadan iktidar partisinin kendi adayını çıkararak seçime gidilmesi durumunda oylamalara katılmayacaklarını ve 367 tartışmalarının bu açıdan çok önemli olduğunu söyledi. (Milliyet Gazetesi, 27 Aralık 2006)

12 Nisan 2007’de bir basın açıklaması yapan Genel Kurmay Başkanı Org. Yaşar Büyükanıt ise, bu konuda sorulan bir soruya verdiği cevapta, ‘‘Cumhurbaşkanı seçilecek kişinin, cumhuriyetin değerlerini ve laikliği sözde değil, özde benimseyen bir kişi’’ olması gerektiğini belirtmiş ve bazı çevrelere mesaj göndermişti. Böylece Silahlı Kuvvetler de bu açıklamalar ile yaşanan bu tartışmaların merkez noktasındaki yerini almaya başlamıştı.

Bu sırada TBMM'nde Milletvekili dağılımı şu şekildeydi.

1-AK Parti	352
2-CHP	149
3-ANAP	20
4-DYP	4

Oysa Anayasa'nın 102. Maddesine göre Cumhurbaşkanlığı seçilmek için bir adayın ilk iki turda nitelikli çoğunluk olan 367 oy, 3 ve 4. Turda ise salt çoğunluk olan 276 oy almasının yeterli olduğunu ifade ediyordu. AK Parti bu tartışmalar arasında Kayseri Milletvekili Abdullah Gül'ü Cumhurbaşkanlığı için aday olarak teklif etti. Bu arada AK Parti Ankara Milletvekili Ersönmez Yarbay, Cumhurbaşkanlığı için adaylık başvurusunda bulunmuş, ancak ilk turun ardından adaylıktan vazgeçmişti.

Bu kargaşa arasında 11. Cumhurbaşkanlığı için 1. Tur oylama 27 Nisan'da yapıldı. Bu oylamada 361 Milletvekili oy kullandı ve Abdullah Gül, bu oyların 357'sini aldı. CHP ise bu arada boş durmadı ve oylamanın hemen ardından, yapılan oylamanın iptal edilmesi için Anayasa Mahkemesi'ne başvurdu.

ANAP ve DYP ise bu süreçte CHP ile birlikte hareket ederek TBMM'nde yapılacak Cumhurbaşkanlığı oylamalarına katılmama kararı almıştı. ANAP Genel Başkanı Erkan Mumcu ve DYP Genel Başkanı Mehmet Ağar, böyle önemli bir dönemde, kendilerine oy

veren seçmenlerinin de görüşlerine taban tabana zıt bir biçimde tavır almış ve partilerinin de idam fermanlarını kendi elleri ile imzalamışlardı. Daha sonra kamuoyuna yansıyan ve bu Genel Başkanlar tarafından yalanlanmayan bazı iddialar dillendirilmiş, Silahlı Kuvvetler ile onlarla birlikte hareket eden bazı çevrelerin de bu TBMM boykotunda çok önemli ve belirleyici bir rol oynadıkları ortaya çıkmıştı.

Bu süreci değerlendiren DYP Denizli Milletvekili Ümmet Kandoğan, Genel Başkan Mehmet Ağar'ın, aslında genel kurula girme taraftarı olduğunu, ancak son günde bir şeylerin döndüğünü ve bu karardan vazgeçilip, genel kurula katılmama kararının alındığını ifade etmişti. Yine aynı şekilde ANAP Genel Başkanı Erkan Mumcu'nun da Genel Kurula katılma kararında olduğu, ancak 26 Nisan günü gelen telefonlar üzerine kararının değiştiği ve partili milletvekillerinin neredeyse bir odaya kilitlenerek Genel Kurul'a katılmalarının engellendiği, bazı ANAP'lılar tarafından belirtilmişti.

Buna rağmen Cumhurbaşkanlığı seçimi oylamasına parti kararına rağmen DYP'den iki milletvekili katıldı. Denizli Milletvekili Ümmet Kandoğan ve Hatay Milletvekili Mehmet Eraslan, bu demokratik tavırlarının karşılığını partilerinden ihraç edilerek aldılar.

Bu arada Türkiye'de gündemi değiştiren çok önemli bir olay yaşandı. Genelkurmay Başkanlığı web sitesinde doğrudan hükümeti ve demokrasiyi hedef alan bir kamuoyu açıklaması yayınlandı. Tarihe "27 Nisan E-Muhtırası" olarak geçen bu belge, Türkiye demokrasisi için bir başka büyük yara ve ayıp olarak tarih sayfaları arasındaki yerini aldı. Org. Yaşar Büyükanıt'ın başkanı olduğu Genelkurmay Başkanlığı imzası ile yayınlanan bu Muhtıra mahiyetindeki anti demokratik belgede şu ifadeler bulunuyordu:

“Türkiye Cumhuriyeti devletinin, başta laiklik olmak üzere, temel değerlerini aşındırmak için bitmez tükenmez bir çaba içinde olan bir kısım çevrelerin, bu gayretlerini son dönemde artırdıkları müşahede edilmektedir. Uygun ortamlarda ilgili makamların, sürekli dikkatine sunulmakta olan bu faaliyetler; temel değerlerin sorgulanarak yeniden tanımlanması isteklerinden, devletimizin bağımsızlığı ile ulusumuzun birlik ve beraberliğinin simgesi olan milli bayramlarımıza alternatif kutlamalar tertip etmeye kadar değişen geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır.

Bu faaliyetlere girişenler, halkımızın kutsal dini duygularını istismar etmekten çekinmemekte, devlete açık bir meydan okumaya dönüşen bu çabaları din kisvesi arkasına saklayarak, asıl amaçlarını gizlemeye çalışmaktadırlar. Özellikle kadınların ve küçük çocukların bu tür faaliyetlerde ön plana çıkarılması, ülkenin birlik ve bütünlüğüne karşı yürütülen yıkıcı ve bölücü eylemlerle şaşırtıcı bir benzerlik taşımaktadır.

Bu bağlamda;

Ankara’da 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı kutlamaları ile aynı günde kuran okuma yarışması tertiplenmiş, ancak duyarlı medya ve kamuoyu baskıları sonucu bu faaliyet iptal edilmiştir.

22 Nisan 2007 tarihinde Şanlıurfa’da; Mardin, Gaziantep ve Diyarbakır illerinden gelen bazı grupların da katılımı ile, o saatte yataklarında olması gereken ve yaşları ile uygun olmayan çağ dışı kıyafetler giydirilmiş küçük kız çocuklarından oluşan bir koroya ilahiler okutulmuş, bu sırada Atatürk resimleri ve Türk

bayraklarının indirilmesine teşebbüs edilerek geceyi tertipleyenlerin gerçek amaç ve niyetleri açıkça ortaya konulmuştur.

Ayrıca, Ankara’nın Altındağ ilçesinde “Kutlu Doğum Şöleni” için ilçede bulunan tüm okul müdürlerine katılım emri verildiği, Denizli’de İl Müftülüğü ile bir siyasi partinin ortaklaşa düzenlediği etkinlikte ilköğretim okulu öğrencilerinin başları kapalı olarak ilahiler söylediği, Denizli’nin Tavas ilçesine bağlı Nikfer beldesinde dört cami bulunmasına rağmen, Atatürk İlköğretim Okulunda kadınlara yönelik vaaz ve dini söyleşi yapıldığı yolunda haberler de kaygıyla izlenmiştir.

Okullarda kutlanacak etkinlikler, Milli Eğitim Bakanlığı’nın ilgili yönergelerinde belirtilmiştir. Ancak, bu tür kutlamaların yönerge dışı talimatlarla yerine getirildiği tespit edilmiş ve Genelkurmay Başkanlığına yetkili kurumlar bilgilendirilmesine rağmen herhangi bir önleyici tedbir alınmadığı gözlenmiştir.

Anılan faaliyetlerin önemli bir kısmının bu tür olaylara müdahale etmesi ve engel olması gereken mülki makamların müsaadesi ile ve bilgisi dahilinde yapılmış olması meseleyi daha da vahim hale getirmektedir. Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür.

Cumhuriyet karşıtı olan ve devletimizin temel niteliklerini aşındırmaktan başka amaç taşımayan bu irticai anlayış, son günlerdeki bazı gelişmeler ve söylemlerden de cesaret almakta ve faaliyetlerinin kapsamını genişletmektedir.

Bölgemizdeki gelişmeler, din ile oynamanın ve inancın siyasi bir söyleme ve amaca alet edilmesinin yol açabileceği felaketlerin ibret alınması gereken örnekleri ile doludur. Kutsal bir inancın üzerine yüklenmeye çalışılan siyasi bir söylem veya ideolojinin inancı ortadan kaldırarak, başka bir şeye dönüştüğü, ülkemizde ve ülke dışında görülebilmektedir. Malatya'da ortaya çıkan olayın bunun çarpıcı bir örneği olduğu ifade edilebilir. Türkiye Cumhuriyeti devletinin çağdaş bir demokrasi olarak, huzur ve istikrar içinde yaşamasının tek şartının, devletin Anayasamızda belirlenmiş olan temel niteliklerine sahip çıkmaktan geçtiği şüphesizdir.

Bu tür davranış ve uygulamaların, Sn. Genelkurmay Başkanı'nın 12 Nisan 2007 tarihinde yaptığı basın toplantısında ifade ettiği "Cumhuriyet rejimine sözde değil özde bağlı olmak ve bunu davranışlarına yansıtma" ilkesi ile tamamen çeliştiği ve Anayasanın temel nitelikleri ile hükümlerini ihlal ettiği açık bir gerçektir.

Son günlerde, Cumhurbaşkanlığı seçimi sürecinde öne çıkan sorun, laikliğin tartışılması konusuna odaklanmış durumdadır. Bu durum, Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından endişe ile izlenmektedir. Unutulmamalıdır ki, Türk Silahlı Kuvvetleri bu tartışmalarda taraftır ve laikliğin kesin savunucusudur. Ayrıca, Türk Silahlı Kuvvetleri yapılmakta olan tartışmaların ve olumsuz yöndeki yorumların kesin olarak karşısındadır, gerektiğinde tavrını ve davranışlarını açık ve net bir şekilde ortaya koyacaktır. Bundan kimsenin şüphesinin olmaması gerekir.

Özetle, Cumhuriyetimizin kurucusu Ulu Önder Atatürk'ün, "Ne mutlu Türküm diyene!" anlayışına karşı çıkan herkes Türkiye Cumhuriyeti'nin düşmanıdır ve öyle kalacaktır.

Türk Silahlı Kuvvetleri, bu niteliklerin korunması için kendisine kanunlarla verilmiş olan açık görevleri eksiksiz yerine getirme konusundaki sarsılmaz kararlılığını muhafaza etmektedir ve bu kararlılığa olan bağlılığı ile inancı kesindir.

Kamuoyuna saygı ile duyurulur."

Genelkurmay Başkanlığının bu bildirisi, açıkça, milletin seçtiği bir iktidarı baskı altına alma ve yapılacak Cumhurbaşkanlığı seçimi için de adeta bir gözdağı verme niteliğindedir. Bu bildiri de bir ilçede yapılan Kutlu Doğum Törenleri, bir okulda yapılan ve öğrencilerin ilahiler okuduğu bir toplantı ve başka bir okulda

yapılan bir dini sohbet adeta topa tutulmuş ve yasadışı gibi ifade edilerek, aba altından sopa gösterilmişti.

Geçmiş hükümetler döneminde "vaka-yı adiyeden" kabul edilip hükümet ve TBMM tarafından bir tepki gösterilmeyen bu kabil açıklamalara karşı, hükümetin nasıl bir tavır alacağı merakla beklenmeye başlandı. Bu beklenti fazla uzun sürmedi. 27 Nisan e-Muhtırasının yayınlanmasının üzerinde 16 saat geçtikten sonra Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın talimatı ile Dışişleri Bakanı Abdullah Gül, MEB Bakanı Hüseyin Çelik, Devlet Bakanı Ali Babacan, Adana milletvekili Ömer Çelik tarafından hazırlanan bir karşı açıklama, 28 Nisan'da Başbakan Yardımcısı ve Hükümet Sözcüsü Cemil Çiçek tarafından bir basın toplantısı düzenlenerek kamuoyuna açıklanmış, Genelkurmay Başkanlığının açıklamasının hükümete karşı bir bildiri olarak algıladıklarını ve kabul etmediklerini ifade etmiştir.

Bir manifesto niteliğinde olan bu açıklama ile TSK, anayasa ve hukuk devleti sınırları içerisinde durması yönünde uyarılmış ve böylece bir siyasi parti Türkiye de ilk kez halktan aldığı yetkiye tam anlamıyla sahip çıkarak iradesini bu derece güçlü bir şekilde yansıtmıştır. Bu bildiri ile çok önemli bir adım atılmış, vesayet rejimini adeta alışkanlık haline getirerek ikide bir hü-

kümetlere ayar vermeye kalkan askeri bürokrasi, çok önemli bir gerileme sürecine girmeye başlamıştır. 27 Nisan'da ortaya konulan anti demokratik ve vesayetçi dayatmanın ömrü bir gün bile sürmemiş, millet iradesinin temsilcileri tarafından bu çirkin dayatmanın sahiplerine aynen iade edilmiştir. Bu açıklama, "Türkiye'nin Demokrasi Tarihine" geçen şeref levhalarından birisi olarak çok önemli bir yere sahiptir.

C- 22 TEMMUZ 2007 SEÇİMLERİ

Bu arada CHP'nin yaptığı başvuruyu değerlendiren Anayasa Mahkemesi 1 Mayıs'ta verdiği kararı açıklamış, 367 iddiasını kabul ederek yapılan birinci tur oylamayı iptal etmiştir. Karar, Cumhurbaşkanlığı seçiminde ikinci tur oylamaya geçilmeden önce açıklandı. 2'ye karşı 9 oy ile verilen karar, Cumhurbaşkanlığı seçim turlarının her birine en az 367 milletvekilinin katılımının zorunlu olduğu, aksi takdirde yapılacak oylamaların geçersiz olduğu şeklindeydi. Bu karar üzerine, ikinci tur Cumhurbaşkanlığı seçiminin fiiliyatta bir anlamı kalmadı. Aslında AYM'nin bu kararı ile yapılacak Cumhurbaşkanlığı Seçimin diğer turlarının hiçbir anlamı kalmamıştı. Çünkü bu boykot ile 367'yi bulması mümkün görünmeyen AK Parti hükümeti ve Başbakan Recep Tayyip Erdoğan için sadece bir tek yol kalmıştı. Bu yol da milletin hakemliğine başvurmak ve buradan bir çıkış yolu bulmaktı. Erdoğan da bu yolu tercih etti. TBMM tarafından mümkün olan en erken zamanda seçim yapılmasını öngören bir teklifi kabul etti. Yüksek Seçim Kurulu da, 22 Temmuz 2007 tarihinde erken Genel Seçim yapılması ile ilgili olarak bir karar aldı. .

AK Parti grubunun teklifi sonucu TBMM'nde alınan karar ile Cumhurbaşkanlığı seçimi, yapılacak Milletvekili Genel Seçiminden sonraya bırakıldı. Ve Sezer yeni Cumhurbaşkanı seçilinceye kadar Çankaya Köşkünde oturmaya devam etti.

TBMM aldığı bu seçim kararı ile birlikte çok

“ Bu süreci dikkatle takip eden ve "arif" duyarlılığı ile çıkarabileceği dersi en güzel şekilde alan milletimiz, bu seçimde tercihini yaparken, TBMM'nde Cumhurbaşkanlığı seçimi sırasında dayatılan anti demokratik ve çirkin tavnı açık ve net bir şekilde geri püskürttü. ”

önemli ve reform niteliğinde olan çok önemli bazı kararlara da imza attı. Anayasa'da önemli bazı değişiklikler yapıldı. Cumhurbaşkanının TBMM tarafından değil, doğrudan halk tarafından ve iki turlu bir seçim ile seçilmesini kararlaştırdı. Ayrıca Cumhurbaşkanlarının görev süresi yedi yıldan beş yıla indirildi ancak iki sefer seçilebilmesinin de önü açıldı. Milletvekili Genel Seçimlerinin süresinin beş yıldan dört yıla indirilmesini öngören bir madde de TBMM tarafından kabul edildi. Bu değişiklikler arasında bu dönem krize yol açan uygulamanın da bütünüyle çözülmesi için toplantı yeter sayısının tüm işlemler için "üçte bir çoğunluk" olarak netleştirilerek muğlaklıktan kurtarılması yer aldı.

Bu çok önemli değişiklikleri içeren paket, TBMM'nde 376 oyla kabul edildi. Ancak yeni cumhurbaşkanı seçilemediği için görev süresi dolmasına rağmen görevini sürdüren Ahmet Necdet Sezer, yapılan bu önemli değişiklikleri "rejimi sıkıntıya sokar" diyerek veto etti. Değişiklik paketi Meclis'te bir kez daha görüşüldü ve hiçbir değişikliğe uğramadan bu sefer de 370 oy alarak kabul edildi. Cumhurbaşkanı Sezer, yeniden önüne gelen bu değişiklik paketini, artık veto hakkı bulunmadığı için onayladı ancak Anayasa Mahkemesi'ne başvurarak iptal davası açtı. Anayasa Mahkemesi 5 Temmuz'da verdiği kararlar Cumhurbaşkanlığının iptal taleplerini reddetti.

Alınan karar sonucu bu kargaşa arasında 22 Temmuz'da erken seçime gidildi. Çok renkli ve çok sıcak bir seçim kampanyası yaşandı. Kampanya sırasında, bu seçime en hazırlıklı ve en çok çalışan partinin AK Parti olduğu net bir şekilde gözlemlendi. 11. Cumhurbaşkanlığı seçimi sürecinde yaşananlar, bu seçim kampanyasının en hararetli konusu oldu. En çok miting yapan ve en çağdaş propaganda yöntemlerini kullanan AK Parti, seçim sonucunda bunun faydalarını çok açık bir şekilde gördü.

Abdullah Gül, seçim meydanlarının en önemli ve en çok ilgi gören siyasetçisi oldu. Bunun sebebi hiç şüphesiz, Cumhurbaşkanlığı seçimi sürecinde yaşananların, halkın vicdanında kabul edilmemesiydi. Bu süreci dikkatle takip eden ve "arif" duyarlılığı ile çıkarabileceği dersi en güzel şekilde alan milletimiz, bu seçimde tercihini yaparken, TBMM'nde Cumhurbaşkanlığı seçimi sırasında dayatılan anti demokratik ve çirkin tavrı açık ve net bir şekilde geri püskürttü.

AK Parti'nin oyu bir önceki seçime göre tam % 12 civarında artarak % 47'ye yaklaştı. Ancak MHP'nin barajı aşarak TBMM'ne girmesi ile birlikte Milletvekili sayısında bir düşüş yaşandı ve 341 Milletvekili alarak yeniden tek başına iktidar oldu.

CHP'nin aldığı % 21'lik oy oranı bu parti için tam bir hüsrana dönüştü. Oyları az da olsa artan partinin sandalye sayısı, yine meclise MHP'nin de girmiş olmasıyla, 178'den 112'ye kadar geriledi "Şimdi CHP zamanı" sloganı ile Cumhuriyet mitinglerinin kendilerine verdiği büyük moral, DSP ile yapılan seçim ittifakı, Cumhuriyet Gazetesi başta olmak üzere birçok köşe yazarının verdiği büyük destek ile hiç olmazsa MHP ile koalisyon kurmaya yetecek kadar bir milletvekili beklentisi içindeki çevreler tam bir hayal kırık-

lığı yaşadı. Ancak bu sonuç, Baykal'ı iki gün süre ile evine hapsedi. Üstelik CHP'nin aldığı bu oylar, destek veren çevreler tarafından da paylaşılmadı.

DSP Genel Başkanı Zeki Sezer, bu oy oranı içinde büyük pay sahibi olduklarını, Cem Vakfı Başkanı İzzettin Doğan, CHP'nin barajı alevi oyları sayesinde geçtiğini, Emekli Subaylar Derneği Başkanı da, CHP'nin oylarında önemli oranda katkılarının bulunduğunu söyledi. Şişli Belediye Başkanı Mustafa Sarıgül ise yaptığı açıklamada, CHP'nin barajı DSP, SHP ve ANAP'ın oyları sayesinde geçtiğini, aksi halde baraj altında kalacağını belirterek Baykal'ın istifasını istedi. Sol kesimin önde gelen simalarını istifasını istediği Baykal'a, Süleyman Demirel sahip çıktı. Demirel yaptığı açıklamada "Baykal'ın siyaseti bırakmasının kendisi açısından büyük bir eksiklik olacağını" söyledi.

Mehmet Ağar, seçim günü sonuçların çok az bir kısmının açıklanıp Demokrat Parti'nin baraj altında kalacağını anlaşılmaması üzerine, partisinin genel başkanlığından istifa etti. Hürriyet Gazetesi genel yayın Yönetmeni Ertuğrul Özkök'e yaptığı açıklamada ise, bu başarısızlığın sebebinin şöyle açıkladı: "TBMM'de

Cumhurbaşkanlığı seçimi sırasında salona girmeyerek büyük bir hata yaptık. Vatandaş bu tavrı benimsemedi. Bu hatayı bütün seçim kampanyası boyunca tamir edemedik. Sonuç ortada. Öyle 24 saat düşünmemeye gerek yoktu. Millet iradesi böyleyse karşısında durulmaz. 'Başarısız olursam derhal giderim' demiştim. Bu sözümün arkasında durdum." (Hürriyet Gazetesi, 25.7.2007)

D- 11. CUMHURBAŞKANLIĞI SEÇİMİ

Şiddetli tartışmalar ve seçtirilmeyen Cumhurbaşkanı ayıbının gölgesinde yapılan 22 Temmuz seçimlerinin ardından yeni oluşan TBMM ilk toplantısını 4 Ağustos'ta yaptı. Gündemdeki ilk konu olan TBMM Başkanlığına AK Parti Zonguldak Milletvekili Köksal Toptan bazı muhalefet milletvekillerinin de desteğiyle ilk turda 450 oy alarak 9 Ağustos'ta TBMM Başkanı olarak seçildi. Seçim öncesi yaptırılmayan 11. Cumhurbaşkanlığı seçimi, gündemin 2. Sırasında bulunuyordu ve burada kilit parti konumunda ise MHP vardı. Devlet Bahçeli, Cumhurbaşkanlığı seçiminde TBMM'ne gireceklerini, partilerinden bir aday göstererek destekleyeceklerini açıklayınca, düğüm çözülmüş oldu. CHP aynı tavrında ısrarcı olarak yapılacak Cumhurbaşkanlığı seçimlerine katılmayacağını açıkladı. AK Parti, Abdullah Gül'ü yeniden aday olarak gösterirken, MHP ise Sabahattin Çakmak'ı aday olarak gösterdi. CHP listelerinden Milletvekili seçilip seçimin ardından yeniden partilerine dönen DSP'liler ise Tayfun İçli'yi aday olarak destekleyeceklerini açıkladılar.

Hiçbir adayın 367 sayısına ulaşamadığı ilk iki turun ardından AK Parti Kayseri Milletvekili Abdullah Gül, 28 Ağustos'ta yapılan üçüncü tur oylamada, 339 oy alarak Türkiye Cumhuriyeti'nin 11. Cumhurbaşkanı olarak seçildi. Abdullah Gül, yapılan seçimin ardından TBMM'nde bir teşekkür konuşması yaptı ve yemin ederek Cumhurbaşkanlığı görevine resmen başladı.

Abdullah Gül'ün Cumhurbaşkanı seçilmemesi için kurgulanan 367 ayıbı, 22 Temmuz seçimlerinde demokratik tavrını açık ve olgun bir şekilde ortaya koyan milletimizin engin feraseti sayesinde aşılmış oldu. Yeni şekillenen TBMM de, millet tercihini ve açık mesajını dikkate alarak bu önemli dönemeci demokratik bir yaklaşım ile geçmiş oldu. Bu seçimin demokratik bir şekilde yapılmasından sonra bütün dikkatler 21 Ekim 2007 tarihinde yapılacak ve çok büyük ve devrim niteliğinde kararların oylanacağı Referandumla yönelmeye başladı.

E 2007 REFERANDUMU

Cumhurbaşkanlığı seçiminin artık hiçbir zaman kriz ve gerginlik konusu olmaması gerekiyordu. Mademki Cumhurbaşkanlığı seçiliyordu. Cumhurbaşkanı'nun kendi başkanını, araya hiçbir aracı koymadan doğrudan kendi hür iradesi ve oyları ile seçmesi, en doğru ve tartışmasız yol olarak bulunuyordu. TBMM üzerinde geçmiş tarihlerde Cumhurbaşkanları seçilirken, estirilen "vesayet fırtınasının" tamamen dindirilmesi, en kalıcı çözümdü. İşte TBMM tarafından alınan, fakat veto ve diğer sebeplerden dolayı uzayan bu referandum sürecine 21 Ekim 2007 tarihinde bir nokta konacaktı. Bu Referandum ile halkın önüne şu maddelerden oluşan çok önemli bir Anayasa değişikliği paketi sunuldu:

Artık Cumhurbaşkanları TBMM yerine halk tarafından seçilecektir. Cumhurbaşkanlarının görev süresi, yedi yıldan beş yıla indirilecek, fakat Cumhurbaşkanlarının bu görevi iki dönem boyunca yapabilmelerinin önü açılacak. Genel seçimlerin süresi beş yıldan dört yıla düşürülecek. 367 krizinin, artık hiçbir zaman yeniden gündeme gelmemesi için, bütün toplantılar için toplantı yeter sayısı, TBMM tam sayısının üçte biri olarak değiştirilecek.

Bu referandum süreci, diğer seçim ve referandum dönemlerinde yaşanan şiddetli tartışmaların aksine daha sakin bir ortamda cereyan etti. CHP bu referandumda da hayır oyu kullandı, fakat akıntıya karşı kürek sallamanın da anlamsızlığının farkındaydı. 21 Ekim 2007 tarihinde yapılan referandum sonuçları sürpriz olmadı. Halkın iradesi sandığa çok açık bir şekilde yansdı. Aslında alınan bu sonuç, milletin tüm vesayetçi çevrelere vurduğu bir şamar niteliğindedir. Sandıklardan % 69 civarında çıkan Evet oyları ile son aylarda yaşanan ve milleti derinden üzen "vesayetçi düşünce" egemenliğini devam ettirme gayretleri, tarihin çöplüğüne gönderildi.

**Demokrasi İçin
Bir Dönüm Noktası
16 Nisan**

Prof. Dr. Bilal SAMBUR

Türkiye baş döndürücü gelişmelerin ülkesi olmakla ünlüdür. 15 Temmuzda FETÖİST çeteler tarafından gerçekleştirilmeye çalışılan darbe ve işgal hareketini bastıran Türkiye, 16 Nisanda kritik anayasa değişikliği önerisini oylamak üzere referanduma gitmektedir. Birliğini, gücünü, demokrasisini ve refahını yeniden inşa etmek için AK Parti ve MHP tarafından hazırlanan anayasa değişikliği, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi denilen yeni bir idari modelle Türkiye'yi tanıştırmaktadır.

Ülkemiz, çok ciddi bir referandum tecrübesine sahip bulunmaktadır. Ülkemizde şimdiye kadar altı büyük referandum yapılmıştır. İlk referandum 9 Temmuz 1961 yılında 61 Anayasası için yapılmıştır. İlk referandumun sonucunda evet % 60,4, hayır % 39,6 şeklinde çıkmıştır. 1982 Anayasası için yapılan referandumda % 91,37 evet, % 8,63 hayır oyu çıkmıştır. Siyasi yasakların kaldırılması için yapılan 6 Eylül 1987 tarihli üçüncü referandumda sonuçlar evet % 50,2, hayır % 49,8 şeklindedir. Yerel seçimlerin bir sene erkene alınması için 25 Eylül 1988 tarihinde yapılan referandumda evet % 35, hayır % 65 şeklinde çıkmıştır. Hayır oyunun çıktığı tek referandum, mahalli seçimlerin bir yıl erkene alınmasıyla ilgili yapılan halkoylamasıdır.

Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesine imkan veren anayasa değişikliği için yapılan 21 ekim 2007 tarihli referandumda sonuç evet % 68,95, hayır % 31,5 şeklindeydi. Bu referandum sonucuyla halk,

Bu referandum sonucuyla halk, vesayet odaklarının ülkeyi keyfi bir şekilde yönetmelerini reddetmiş ve 367 tezgahının çöpe atılmasını sağlamıştır.

vesayet odaklarının ülkeyi keyfi bir şekilde yönetmelerini reddetmiş ve 367 tezgahının çöpe atılmasını sağlamıştır. 1982 Anayasasında özellikle yargı alanında ciddi değişiklikler öngören anayasa değişikliği için yapılan 12 Eylül 2010 referandumunda evet % 57,9, hayır % 42,1 çıkmıştır. Tarihimizdeki referandum sonuçlarına baktığımızda toplumun, ülkenin demokratik ve sivil hükümetler tarafından yönetilmesini istediği, vesayet kurumlarının güçlerini azaltan düzenlemelere destek verdiği ve demokrasiyi tahkim eden her değişiklik önerisini, çok ciddi sahiplendiği görülmektedir. Toplum, referandumlarda tercihini demokrasiyi güçlendirecek değişikliklerden yana kullanmaktadır.

Referandum mekanizması, toplumun demokratik karar süreçlerine aktif katılımını sağlamayı amaçlayan değerli bir araçtır. Siyasal ve idari bir değişiklik için halkın görüşüne başvurulması çok demokratik ve meşru bir tutumdur. Kritik önem taşıyan siyasal ve yönetsel değişikliklerin referanduma sunulması, yapılması istenen değişikliğin demokratik meşruiyetini güçlendirmektedir. Her türlü siyasal ve sosyal konunun ulusal veya yerel düzeyde referanduma sunulması mümkündür. Referanduma sunulmayacak tek şey, insan temel hak ve özgürlükleridir. İnsan temel hak ve özgürlükleri üzerinde hiçbir oylama yapılamaz. Bu bağlamda ülkemizde bir idari ve siyasal sistem değişikliği içeren mevcut anayasa değişikliğinin referanduma sunulması demokratik açıdan meşru bir girişimdir. Sözü ve kararın millete ait olduğu fikrinden hareket eden AK Parti hükümeti, hazırlamış olduğu anayasa değişikliği önerisini referanduma götürmektedir. Referandum mekanizmasının gerçek anlamda demokrasiye katkı sağlaması için toplumun maksimum düzeyde anayasa değişikliği konusunda bilgilenmesi, öneriyi tartışması ve en sonunda da referandum sandığına gidip tercihini belirtmesi gerekmektedir. 16 Nisan referandumunda sandığa gitmek, bütün toplum kesimlerinin demokratik bir sorumluluğudur. Referandumdan demokrasimiz ve birliğimiz için en yararlı ve iyi olan sonucun çıkması için, toplumun anayasa değişikliği konusunda bilgi edinmesi ve öneriyi yapıcı, soğukkanlı ve açık bir şekilde konuşması gerekmektedir. Referandum sonucu kadar, referandum süreci de demokrasimizin, birliğimizin ve refahımızın inşası için önemlidir. Demokrasimizi, birliğimizi ve barışımızı güçlendirecek ve geliştirecek olan şey, olgun ve verimli bir referandum sürecinin milli iradenin tecellisi şeklinde verimli bir meyve vermesidir.

16 Nisan referandum sürecinin merkezine, milletimizin bugünü ve geleceği için yararlı ve iyi olanı almalıyız. İçte ve dışta küresel sistemin etkisinde olan bazı çevrelerin, şimdiye kadar anayasa değişikliğini toplumumuza olan faydası açısından ortaya koyan yararlı ve verimli bir tartışma yapmadıklarına şahit oluyoruz. 16 Nisan referandumunun tek adamlık rejimine dayalı bir diktatörlük getirdiğine dair yoğun bir propagandanın yapıldığı görülmektedir. Bu propagandanın aksine referandum mekanizmasının amacı, gücü ve iktidarı tahkim etmek değil, demokrasi ve toplumsal yapı için iyi olanı güçlendirmektir. Toplumumuzun, çarpık ve sapıtıcı propagandalardan etkilenmeden demokrasi ve toplumsal yapımızı güçlendirmeyi amaçlayan bir anlayışla 16 Nisan referandumuna yaklaşması gerekmektedir.

Ülkemizin en önemli sorunu, demokrasi açığıdır. Son yüzyıllık süreçte toplum üzerinde devlet gücüyle tahakküm kuran bürokratik-militarist vesayet güçleri, toplumun gerçek anlamda karar süreçlerine katılımını engellemiş ve demokrasinin gelişimine imkan verememişlerdir. Türkiye, 1950 yılına kadar fiilen Tek Parti diktatörlüğüyle idare edilmiş ve millet yok sayılmıştır. Çok partili hayata geçtikten iş başına gelen Demokrat Parti, 1960 darbesiyle iktidardan devrilmiştir.

kullandığı “Yeter! Söz Milletindir!” sloganı, diktatörlüğe ve vesayete derin tepki duyan milletin duygu ve düşünce dünyasını ifade etmektedir. 27 Mayıs İhtilallerine karşı millet, Adalet Partisini desteklemiştir. 12 Eylül darbecilerine karşı halk, Özal ve Anavatan Partisini desteklemiştir. 28 Şubat darbecilerine karşı halk, 2002 yılında Cumhurbaşkanımız Erdoğan’ın liderliğindeki AK Partiyi desteklemiştir. 367 tezgağı ve AK Partiyi kapatma davası ve 27 Nisan e-muhtırasına karşı toplum, güçlü bir şekilde Erdoğan’a ve AK Parti’ye olan desteğini sürdürmüştür. 15 Temmuz darbe ve işgal girişimi karşısında bütün Türkiye, Cumhurbaşkanımız Erdoğan’ın liderliğinde FETÖCÜ teröristlere karşı büyük bir direniş göstermiştir. Ülkemizin siyasal tarihi, halkımızın, darbeciliğe, vesayetçiliğe ve baskıya karşı hep demokrasinin, hukukun ve istikrarın yanında olduğunu göstermektedir.

Demokrasi konusunda derin bir mücadele geçmişi sahip olan halkımız, 15 Temmuzda olduğu gibi, 16 Nisanda da demokrasinin yanında yer aldığını güçlü bir şekilde gösterecektir.

Toplum, demokrasi ve hukuk devleti altında yaşamayı kendi doğal hakkı olarak görmektedir. Vesayetçi ve darbeci yapılar ve rejimler, halkın demokrasi ve hukuk devleti içinde yaşama hakkını gasp etmektedirler. Darbeci ve vesayetçi sistem, ülkemizde uzun yıllar denetlenemeyen, keyfi ve hukuka aykırı kurumlar ve güçler ortaya çıkarmıştır. Cumhurbaşkanına sıra dışı yetkiler verilmesine rağmen, Cumhurbaşkanının sorumsuz oluşunu bu duruma örnek verebiliriz. Halkın hak ve özgürlük alanları, anayasal kurumlar denilen vesayet kurumları eliyle sürekli olarak daraltılmıştır. Yüz yıldır içinde boğulduğumuz vesayetçi sistem, kaşıkla verdiğini kepçeyle almıştır. Toplum, kaşıkla kendisine özgürlük ve hukuk lütfeden vesayetçi bir sistem istememektedir. Bu toplumda herkes, tam bir demokrasi ve hukuk devleti içinde hak ve özgürlük sahibi insanlar olarak refah ve istikrar içinde yaşamayı arzulamaktadır.

16 Nisan referandumunu, Türkiye’nin vesayetle mi yoksa demokrasiyle mi yönetileceği konusunda yapılan bir referandumdur. Toplum, hep kendisine şüphe ve korkuyla yaklaşan, hep kendisini düşman olarak konumlandıran, kendisini vesayet kurumları vasıtasıyla zapturapt altına alınması gereken tehlikeli varlıklar olarak gören ceberut yönetim anlayışından daralmış ve bunalmış durumdadır. Toplum, kendisine nefes aldırarak, kendisine düşman ve sakıncalı olarak bakmayacak, insanla barışık olan yeni bir idari ve siyasal sistemin hukuk ve demokrasi içerisinde inşasını talep etmektedir. 12 Eylül anayasasının ihdas ettiği çok başlı devlet idaresi, milletin bu talebine karşılık vermekten çok uzaktır. 12 Eylülün askeri anayasasıyla, asgari demokrasi bile gerçekleşmemektedir.

Devletteki çok başlılığın giderilmesi, demokrasi ve hukuk yapımızın güçlendirilmesi açısından çok önemlidir. Keyfi ve denetlenemeyen sorumsuz vesayet kurumları, devlet içinde devlet gibi hareket edebilmekte, FETÖ tarzı paralel devlet oluşumlarına zemin hazırlamaktadırlar. Devletin çok başlılıktan kurtarılarak hukuk ve demokrasi içerisinde bir bütün haline getirilmesi, ertelenemeyecek bir zorunluluk haline gelmiş durumdadır.

1923 Tarihinden günümüze gelindiğinde devletin, millete karşı kendisini hep hasım olarak konumlandığını görmekteyiz. Devletin milletin hasmı değil, hizmetkarı olduğu bir anlayış ve sistem henüz uygulamaya konmuş değildir. Devlete hükmetmeye kalkan FETÖİST, bürokratik veya militarist nitelikli küçük azınlıklar, her zaman milletin kendisi olduğu vehmine kapılmıştır. Bu vehimlerinden dolayı bu tahakkümcü azınlıklar, millet adına millete hükmetmeyi kendilerinin doğal ayrıcalığı ve hakkı saymaktadırlar. 15 Temmuz direnişi, toplumumuzda radikal bir zihniyet değişikliğinin gerçekleştiğini göstermektedir. Toplum, küçük bir azınlığın, grubun veya yapının kendisini milletin tamamı olarak millete hükmetmesini şiddetle reddetmektedir. 16 Nisan referandumu Türkiye'nin bir bütün olarak millet olacağını dünyaya ilan edeceği bir tecrübe olacaktır. Devleti millete karşı konumlandırın ceberut devlet anlayışının sona erdirildiği, demokratik devlet anlayışıyla milletin, devletin yasama, yargı ve yürütme erklerinin doğal sahibi haline geldiği radikal bir sistem değişikliğinin gerçekleştirilmesi için 16 Nisanda büyük bir değişim gerçekleştirilmektedir. Şimdiye kadar sözde kullanılan milli egemenlik ifadesinin içi, milli irade, demokrasi ve etkili yönetimle sahici anlamda doldurulmaktadır.

Türkiye'nin demokrasisini ve siyasal sistemini tahkim etmek için gerçekleştirmeye çalıştığı anayasa değişikliğinin oylanacağı 16 Nisan referandumuna çok az bir süre kala, ülkemize ve demokrasimize müdahale girişimlerinin yeniden planlandığı görülmektedir. Alman istihbarat teşkilatı BND'nin şefi Kahl, FETÖ'nün darbeyi yapan örgüt olmadığını söyleyerek FETÖİSTLERE göz kırpmaktadır. Dünyanın değişik yerlerinde diasporalaşan FETÖİSTLER, baharın yakın olduğu propagandasıyla tabanlarında umut ve hareketliliği canlı tutmaya çalışmakta, ülkemize karşı içte ve dışta çok kapsamlı bir operasyon planı geliştirmeye çalışmaktadırlar. Demokrasisini, siyasetini ve istikrarını güçlendirmeye çalışan Türkiye'den korkan emperyalist güçler, 16 Nisan referandumundan olumsuz bir sonucun çıkması ve ülkemize tekrar müdahale

imkanlarına kavuşmak için her türlü yolu denemektedirler. 16 Nisan referandumu, FETÖİSTLERİN umutlarını sonsuza kadar bitirmek ve uluslararası emperyalizmin ülkemize müdahale etme yollarını kapatmak için tarihi bir dönüm noktası niteliğindedir.

Türkiye, kriz ve çatışma çıkarmaktan başka bir işe yaramayan, demokratik standartları yetersiz hantal siyasal ve idari yapıdan bunalmıştır. Büyük meydan okumalarla yüz yüze olan ülkemizin korku ve endişelerle, yirmi birinci yüzyılı harcama lüksü bulunmamaktadır. 16 Nisan referandumu, demokrasi, barış, hukuk ve özgürlük içinde birlikte yaşayabileceğimiz bir geleceği inşa edebilmek için hepimize stratejik nitelikte önemli bir imkan sunmaktadır. Demokrasinin ve istikrarın güçlendirilmesinden yana olan toplum, 16 Nisan referandumunda bütün anti-demokratik aktörleri ve unsurlarıyla beraber bir dönemin sonunu getirecektir. 16 Nisanın, ülkemizde sahici anlamda demokrasi ve istikrar baharının başlangıç tarihi olmasını umut ediyoruz.

Şehir Siyaset ve Referandum

Şehir Siyaset
ve Referandum

Şehir Siyaset
ve Referandum

Şehir Siyaset
ve Referandum

Şehir Siyaset
ve Referandum

www.sehirveirfan.com